

Litterarische fantasien en kritieken. Deel 2

Cd. Busken Huet

bron

Cd. Busken Huet, *Litterarische Fantasien en Kritieken (tweede deel)*, H.D. Tjeenk Willink, Haarlem, z.j.

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/busk001litt02_01/colofon.htm

© 2001 dbnl

Jacob van Lennep.

Mr. J. van Lennep, Lastige lieden. Blijspel in drie bedrijven. Amsterdam, 1864. - De bruiloft van Kloris en Roosje, met eenige nieuwe gasten gestoffeerd. Amsterdam, 1864. - Een woord over het Haagsche gedenkteeken voor November 1813. Amsterdam, 1864.- Holland. Almanak voor 1865, uitgegeven door Mr. J. van Lennep. Amsterdam, 1864.

I

Met zijne grijze haren en zijne goede manieren, zijne bewegelijke trekken en zijn guitig oog, met dien bij de minste aanleiding om zijne lippen spelenden glimlach, met dat zeker iets in zijne houding waaraan men den *père noble* herkent die het beneden zich geacht heeft een *père prodigue* te worden, is de heer Van Lennep op dit oogenblik, ik zeg niet onze deftigste of onze degelijkste, onze pittigste of onze puntigste, maar stellig onze prettigste litterarische gestalte. In deze saaije negentiende eeuw met haar konstitutioneel koningschap en hare parlementaire steekspelen, in ons vervelend vaderland met zijne officiële opleiding tot christelijke deugden en zijne onervarenheid in den gezelschapstoon, heeft de schrijver van wien ik spreek middel gevonden vijftig jaren lang amusant te zijn. Een gedenkteeken voor November 1813? Ik verlang er geen beter dan den heer Van Lennep in persoon! Ebenhaëzer: tot hiertoe heeft de Heer ons geholpen aan een auteur, in wiens borst de heilige vonk der vrolijkheid niet uitgedoofd is kunnen worden, zelfs niet door eene halve eeuw letterkundigen arbeid.

Sommige lastige lieden, lieden die van alles het fijne beweren te weten, houden vol dat de heer Van Lennep vooral amusant is omdat hij er slag van heeft het zich gemakkelijk te maken. Heeft hij bij het schrijven zijner jongste brochure, vragen zij, de zaak van het Monument grondig onderzocht? de teekeningen vergeleken met de modellen? de modellen met de teekeningen? In het minst niet. Volgens zijne eigen bekentenis is hij alleen te rade gegaan met een verslag der hoofdkommissie; heeft, zonder meer, den tekst van dat rapport, gelijk elkander nadrukkende dagbladen dien te zijner kennis gebragt hebben, aangemerkt als authentiek, en heeft zich op dien lossen grondslag aan het kritiseren gezet. Dit was onvoorzigtig, ik erken het, en bij het spreken over de vaderlandsche gebeurtenissen van het jaar 1813 komt dat gebrek niet te pas. Wij hebben destijds alles te danken gehad aan onze voorzigtigheid, en eene Nederlandsche Maagd met een vinger op den mond zou een beter zinnebeeld onzer toenmalige nationale verlossing zijn, dan een zich oprigtende Nederlandsche Leeuw. Doch kan iemand loochenen dat de heer Van Lennep de eenige geweest is die over het Monument heeft weten te schrijven zonder vervelend te zijn? ‘Men zou *bijna* vragen of wij in Nederland leven dan in Abdera:’ om de goedhartige ligtgeloovigheid die er in doorstraalt, verdient de samensteller van dezen volzin eene plaats onder de echte comici.

Van zijne eigen *Lastige Lieden* zou ik dit laatste, al geven zij zich uit voor een blijspel, niet durven beweren; minder nog van de koepletten ter eere van het kongres der *Association Internationale pour le progrès des sciences sociales*, door hem in den ouden tekst van *Kloris en Roosje* gevlochten; allerminst van den nieuwen jaargang van *Holland*, door zijne goede zorgen ons geworden.

Doch aan een zoo welvoorzien en zoo smakelijken disch als de gezamenlijke werken van den heer Van Lennep ons aanbieden, ziet een erkentelijk gast niet op een enkelen schotel van minder gehalte. Ik doe alleen opmerken dat litterarische waardigheid de hoofddeugd van dezen schrijver niet is, en zijne kunst er te allen tijde bij gewonnen zou hebben, indien zijne fierheid minder vaak door zijne aangeboren minzaamheid ver-

schalkt ware. Wanneer hij in het tweede bedrijf zijner *Lastige Lieden* Bulster in vertrouwen tot Eylar laat zeggen:

Want, onder ons gezeid, Van Lennep wordt wat oud -

dan vervalt hij voor ik weet niet de hoeveelste maal in zijn letterkundig leven tot eene mijns inziens bedenkelijke gemeenzaamheid; en ik verstout mij te beweren dat het niet door déze wijze van afdalen is dat een auteur zich zuilen sticht in het hart der nakomelingschap. In het gemeen is de heer Van Lennep geneigd tot zwichten voor den lust in het vlakke en zoutelooze, die in zaken van scherts onzen landaard kenmerkt. Diep gevoelt hij dat te behagen de roeping is der fraaije letteren, en wijd is daardoor de kloof, die hem van belletristen scheidt, wier eenige muze een onverstoorbaar zelf behagen schijnt te zijn. Met ronde woorden erkent hij in het kritisch overzicht zijner *Betooverde viool*, dat het nederlandsch publiek de *göttliche Narrheit* mist, die tot regt verstand van zeker soort van humor vereischt wordt. 'Ons publiek,' beweert hij daar, 'en deze is niet de eenige reis dat ik zulks tot mijne schade bespeurd heb, ongelukkig heeft ons publiek de manie, om 't geen kennelijk niet meer dan eene grap is, als iets ernstigs te willen beoordeelen.' Maar in stede van uit dien nationalen karaktertrek aanleiding te nemen om óf afstand te doen van een nutteloos streven, óf bij eigen beter inzicht wakker te volharden, is het vaak of de heer Van Lennep bij zichzelf gezegd heeft: 'Kan ik ulieden niet met vernuft van goeden huize amuseren, dan zal ik, studentikoos gesproken, het met flauwiteiten doen.'

II

Doch wat hang ik den zedemeester uit, waar ik volstaan kan met verslaggever te zijn! Vier van de vijfentwintig nette boekdeelen, waarin men de poëtische en romantische werken van den heer Van Lennep ten tweede male aan het publiek heeft voorgezet, - eene proef die zij voor het meerendeel loffelijk doorstaan hebben, - behelzen onder meer de destijds volle-

dige verzameling zijner treur- en blijspelen; en een goede genius heeft den auteur het denkbeeld ingefluisterd, het gebrekkige dezer afdeeling zooveel mogelijk te bedekken door het leveren van een doorloopenden kritischen kommentaar op zijn eigen werk. In bijzonderheden kan ik van die leerzame naredenen en aantekeningen hier geen melding maken; doch op één plaats, waar de schrijver rekenschap geeft van de zeer verschillende gunst waarmede men indertijd zijn *Dorp aan* en zijn *Dorp over de grenzen* ontvangen heeft, stemmen zijne eigen woorden zoo getrouw overeen met hetgeen daareven door mij gezegd werd, dat ik hem slechts behoef uit te schrijven om mij van zijn bondgenootschap te verzekeren.

Na vermeld te hebben dat het *Dorp over* weleer slechts één, het *Dorp aan* in vijf maanden tijds vijf uitgaven beleefd heeft, en na als reden van dit verschijnsel te hebben opgegeven dat eerstgenoemde klucht een nieuwtje, haar tegenhangster slechts een geïtereerd decoctum was: ‘Misschien,’ gaat hij voort, ‘misschien bestaat er nog een andere oorzaak van het mindere *succès*, aan het laatste stuk ten deel gevallen, en het lust my, dit te onderzoeken, ook al mocht my het verwijt te beurt vallen. Verwijten vallen niet te beurt. Zij treffen., dat ik alle mogelijke ouders slacht, die altijd het meeste zwak hebben voor hunne door de natuur het minst bevoorrechte kinderen.’

‘In het *Dorp aan de grenzen* waren het voornamelijk menschen uit den burger- en boerenstand die ik ten tooneele voerde: een kastelein, zijne dienstboden, en belgische gelukzoekers. De eenige uitzonderingen waren: een officier en zijne dochter, die weinig te zeggen hadden, en een student. De studenten waren toen zeer populair. Dat alles trof, en misschien juist omdat het sterk gekleurd was, trof het overal. In het *Dorp over de grenzen* daarentegen schilderde ik louter beschaafde lieden; een orangist en zijne dochter, die maar half belangstelling inboezemden omdat zy Belgen waren; haar vrijer, wien men het maar half vergaf, dat hy op een belgisch meisje verliefd was; een fatsoenlijken avonturier, die geen Belg *pur sang* was; een gekken burgemeester, doch zeer onschuldig in

zijne gekheid, en een belgischen adjutant, die, wel beschouwd, zeer verstandig spreekt en handelt en uit een moreel oogpunt niet verdiende, er per slot zoo slecht af te komen als hy doet. Uit den aard der zaak en in aanmerking der personaadjen moest de toon in het laatste stuk meer beschaafd, moesten de spotternyen meer fijn, meer gekuischt zijn dan in het eerste; *en was het dus minder geschikt om algemeen te voldoen.* Ondeugend worden deze harde waarheden door den heer Van Lennep besloten met: 'Ik ben zeer nieuwsgierig te vernemen, hoe men er nu over denken zal.'

Intusschen geloof ik dat er behalve de twee aangevoerde, die ik in haar geheelen omvang gelden laat, nog eene derde reden kan bijgebracht worden tot verklaring van den minderen opgang door het laatste der twee bedoelde blijspelen gemaakt; en ik verwijs daartoe naar de voorrede van het eerste.

Die voorrede, geschreven ten behoeve der volledige uitgaaf, geschreven dertig jaren na de belgische omwenteling, gunt ons een blik in het geheel van des auteurs staatkundige geschiedbeschouwing; en men beslisse of ik van deze hier te onpas melding maak.

Wie zich op een onzijdig standpunt plaatst erkent dat al de talenten, na 1830 door Belgie ontwikkeld, reeds onder de regering van koning Willem I minstens als kiem aanwezig waren. Had die vorst, bij zijne onmiskenbare gaven als administrateur, ook staatkundig genie bezeten, hij zou van Belgie hebben kunnen maken hetgeenkoning Leopold na hem er van gemaakt heeft. Belgie is geworden hetgeen het thans is: derhalve schuldten er in alle standen der belgische maatschappij krachten die deze wording mogelijk deden zijn; en dat hij die krachten niet vermoed, niet bespeurd, niet gekweekt, niet gebruikt heeft, is de fout geweest van Willem I.

De heer Van Lennep daarentegen noemt het een feit, dat de opstand van onze toenmalige zuidelijke provincien 'in den aanvang alleen ontstond by het gemeen, opgestookt door de zoogenaamd vrijzinnige dagbladen en betaald door de katholiek-liberale associatie'. Die opstand had 'in den aanvang, op weinige uitzonderingen na, geen andere hoofden dan zoodanige mannen, als by een omwenteling niets konden doen dan win-

nen, en ettelijke fransche gelukzoekers'. Koning Willem I 'in de verwachting verkeerende, dat de ordentelijke lieden', - want in den aanvang werd de opstand 'door alle bezadigde Belgen, vooral door de ordentelijke burgers en industriëelen, die aan Willem I groote verplichting hadden, afgekeurd', - de koning, het gehalte der levenmakers wegende en zich vleijend met de verwachting dat de anderen 'zich niet door eene troep fortuinbejagers zouden laten ringelöoren, nam in den beginne geen dier krachtige maatregelen waardoor de muitery al dadelijk had kunnen worden gestuit.' Het niet nemen dier maatregelen had ten gevolge 'dat ook het welgezinde gedeelte der Belgen, ziende hoe men het kanalje zijn gang liet gaan, langzamerhand, tot eigen behoud en ter voorkoming van volslagen wanorde, zich by de oproerigen aansloot en alzoo aan den opstand een schijn van algemeenheid gaf.'

Is dit werkelijk in deze zaak het laatste woord van den schrijver der *Voornaamste geschiedenissen van Noord-Nederland aan zijne kinderen verhaald*? Moet dit tot maatstaf dienen van het krediet, door onze ouders en onze opvoeders aan zijne historische nasporingen voortaan te schenken? Is er een merkbaar verschil tusschen het oordeel van den heer Van Lennep over de zuid-nederlandsche revolutie van 1830 en de meening van Filips II over de noord-nederlandsche afzwering van 1581? Kan het den koning van Spanje nog langer ten kwade geduid worden dat hij met minachting nederzag op onze 'poorterlijke ontsteltenissen' van dien tijd, de vrucht van 'des gemeenen mans' aanstichting of toedoen? Kon de wettige vorst in onze opstandelingen der 16de eeuw, op weinige uitzonderingen na, iets anders zien dan levenmakers, dan gelukzoekers en kanalje? Is zelfs de schooijersnaam van Geus niet door de geschiedenis geijkt? Was de hertog van Alva niet mede van gevoelen dat al degenen die iets te verliezen hadden den opstand afkeurden, en leefde hij niet op hoop dat de ordentelijke lieden van dien tijd zich wel niet ten einde toe zouden laten ringelöoren door een troep fortuinbejagers? Bestond er ook niet in de dagen van den Zwijger eene kerkelijk-liberale associatie, en wist ook toen de politiek haar voordeel niet te doen met den ijver der regtzinnigheid, en omgekeerd?

III

Het *Dorp aan de grenzen*, dat weleer zoo veel toejuiching oogstte, dankt mijns inziens al zijne kracht aan het zeer vermakelijk spel dat daarin gedreven wordt met de beginselen van den nieuwen tijd. Om in den persoon van d'Eglantiers zoo lustig te kunnen spotten met het liberalisme; om niets voor de staatkundige belijdenis te kunnen gevoelen, waarvoor eene partij in Belgie destijds opkwam; om zonder gewetensknagingen den draak te kunnen steken met een heimwee waarvan hij zorg gedragen had vooraf eene karikatuur te maken, - daarvoor moest de auteur een geboren reaktionair en behoudsman zijn, een man van het *ancien régime*. Hij was welsprekend, omdat hetgeen bij menig ander slechts in het hoofd zat, bij hem uit de volle borst kwam.

Het *ancien régime*: wie deze woorden uitspreekt heeft eene der sterkst uitkomende zijden van Van Lennep's karakter geteekend; van den geest die hem bezielt, van zijn smaak, zijne voorkeur. Hij is een kind der 19de eeuw, dat met een verloren paradijsgevoel het aangezicht naar den bloeitijd der 18de gekeerd houdt. Had hij geleefd in 1750 en vervolgens; ware Frankrijk zijn vaderland geweest; hij zou rust noch duur gehad hebben alvorens hij zijn weg naar Parijs gevonden en zich daar eene positie veroverd had. Hij zou geestigheden opgeteekend hebben uit den mond van Voltaire, artikels geschreven hebben voor de Encyclopédie van Diderot, het hof hebben gemaakt aan mevrouw De Pompadour, een welkome gast geweest zijn in de woning van mevrouw Geoffrin. Want hij is geen reaktionair in den geest van Bilderdijk, geen invektieven ademend energumeen, maar een epikurist onder de behoudslieden, een verwant van den hertog van Richelieu, een graaf Almaviva met iets van den Figaro'saard. Van die fransche beschaving uit de tweede helft van achttienhonderd heeft men in ons vaderland eerst omstreeks het aanbreken van 1795 het geheim weten af te zien, en zij bloeide te onzent nog voort toen de guillotine daarginds haar het hoofd reeds heel wat jaren geleden van den romp gescheiden had. Doch wie zich eene voorstelling vormen wil van de liefde waarmede de heer

Van Lennep, al was het slechts een weerschijn van uitheemsch licht, dat tijdvak onzer geschiedenis heeft bemind en voortgaat het te beminnen, late hem met de woorden van mejufvrouw Stauffacher den roem er van verheffen:

‘Ik hoor nu dagelijks zeggen dat in die jaren onze natie in een staat van diep zedelijk verval verkeerde, dat de langdurige vrede die zij genoten had, de ontzettende rijkdommen, die men maar te verzamelen en te genieten had, de weelde en wat dies meer zij, alle veerkracht had verlamd, alle ontwikkeling doen ophouden, en dat men gerust insluimerende op den roem der voorvaderen, in een toestand geraakt was van algemeene verdooving en machteloosheid. Ik ben niet op de hoogte om dat te beoordeelen; doch die zoo spreken oordeelen van 't geen zy niet gekend hebben, en zien althands de goede zijde van dat tijdvak voorby. Ik verzeker u, dat er toen in de meeste dingen vrij wat meer degelijkheid heerschte dan thands; als men bouwde, al was het dan ook maar een onnoozel koepeltien, dan bezigde men duurzame materialen, en men hoorde van geen muren die vochtig waren of afkalkten, en van geen planken die wegrotten. In de meubelen heerschte ook vrij wat meer smaak en vinding dan in de hedendaagsche; en zy waren vrij wat keuriger en met meer zorg afgewerkt dan in dezen tijd, nu men enkel op 't goedkoope ziet en de boël maar *à la grosse morbleu* wordt saêmgeflanst; en het vleesch aan 't spit gebraden smaakte heel anders, dan nu het met de moderne economische kookmachines wordt toebereid. Maar ik raak van den tekst; en wat ik eigenlijk aanmerken woû is, dat de menschen toen ter tijd veel aangamer in den omgang waren dan nu. Zoo als ik straks begon te zeggen, men wist zijne vrijheid aan banden te leggen; ieder had het gevoel, dat, wanneer hy in een gezelschap werd toegelaten, zulks onder de stilzwijgende voorwaarde was, dat hy zijn aandeel tot het algemeen genoeg moest bijbrengen; en dat wie het meest zijn best deed om anderen welgevallig te zijn en zich van de voordeeligste zijde te vertoonen, ook doorgaans zelf 't meeste genoeg had. Juist de omstandigheid, dat ons Vaderland toen vrede en rust genoot, was oorzaak, dat er over politiek weinig of niet gesproken werd; en ofschoon er spanning tusschen de

partijen in den Staat was ontstaan, en somtijds lieden van verschillende kleur elkaër in gezelschappen ontmoetten, men had de welvoeglijkheid, in tegenwoordigheid van dames niet over politieke vraagpunten te twisten; de gesprekken liepen dan ook meer over litteratuur en over nieuwtjens van den dag. *Enfin*, hoe zal ik het zeggen? men wist toen nog te 'praten', wat de Franschen noemen *causer*, een kunst, die by ons, gelijk by hen, zoo goed als verloren schijnt, en door het verdwijnen waarvan de gezelschapskringen ontaard zijn of in dispuutcollegies, of in vervelend gewauwel over dienstboden en modewinkels. - Niet, dat men toen ook niet somtijds over zeer onbeduidende dingen sprak; maar over al wat men zeide was een zeker waas van bevalligheid verspreid, dat alleen verkregen wordt door een goede opvoeding, door den omgang met hoog beschaafde lieden, en vooral door de gestadig aangekweekte zucht om te behagen. Gy zult zeggen - of neen, gy niet, anderen, die my niet begrijpen kunnen, zouden zeggen: de konversatietoon van die dagen was dus inderdaad niet veel meer dan een blinkend vernis, 't welk de oppervlakte verguldde eener maatschappy, van binnen verrot en bedorven. Ik weet dat niet: ik zal my althands wachten, een geheele maatschappy, waaronder ik geboren en opgevoed ben en geluk en vriendschap ondervonden heb, te veroordeelen; ik zie maar niet in, dat de hedendaagsche zoo veel beter is. Men ontmoette in dien tijd, even zoo goed als nu, menschen die dom, enkelen zelfs, die vrij belachlijk waren: ook nu en dan bewees deze of gene, dat zijn hart niet op de rechte plaats zat; - maar de dommen hadden doorgaands van jongs af geleerd te zwijgen en toe te luisteren, en vormden alzo als 't ware het 'publiek': de belachlijken dienden tot vermaak van de overigen, even als de apen en de papegaaijen: en de slechten.... nu ja, de slechten moesten kunnen huichelen en zich beter voordoen dan zy waren, op straffe van uit de kringen van ordentelijke lieden te worden geweerd. Ik beken, er waren toen vrij wat lieden, die machtig veel ophadden met de fransche wijsbegeerte en op 't stuk van godsdienst al heel onrechtzinnig dachten; maar zy zouden zich toch gewacht hebben, te profaneeren, of te pralen met hun ongeloof in tegenwoordigheid van menschen, die er door ont-

sticht zouden zijn. Zy eerbiedigden wat zy de zwakheid van bygeloovige hersenen noemden: en de anderen zuchtten in stilte over 't geen zy aanmerkten als de dwalingen van den tijd. En noeme men nu die toenmalige maatschappy oppervlakkig, onbeduidend, futiel, al wat men wil: ik voor my weet, dat zy honderd malen beschaafder, wellevender, aangenaamer en vermakelijker was dan de hedendaagsche, en onze jonge heeren zouden er menige les en goed voorbeeld aan kunnen nemen.'

Dát zouden zij! En wie weet wat zij deden, indien zij er slechts inniger van overtuigd waren dat de mensch geschapen is om beschaafd, wellevend, aangenaam, en vermakelijk te zijn? Ik voor mij gevoel niet den minsten lust den heer Van Lennep een proces aan te doen wegens aardschgezindheid. Die elegante levensbeschouwing van hem heeft ook in mijn oog hare zeer aantrekkelijke zijde. Wij kunnen haar hier te lande best gebruiken, en onze degelijkheid behoeft geen schade te lijden bij een weinig minder stijfheid. Doch is het de schuld van het nu levend geslacht, dat de 19de eeuw dingen is komen openbaren en stukjes uitbrengen waarover men in de 18de liefst een sluijer wierp? Zouden de kinderen van den nieuwen tijd, indien zij niet van jongs af kennis hadden moeten nemen van allerlei ruwe waarheden en feiten, zoo achterlijk gebleven zijn op het gebied der hoffelijkheid? Er zijn geslachten wier zending het is eene beschaving te helpen voltoojen en ter aarde te bestellen; er zijn er ook die tot roeping hebben eene nieuwe beschaving te helpen aanvangen. Van dezen te vergen dat zij zullen uitmunten in hetgeen hunne specialiteit niet is, ziedaar een onredelijke eisch. *Elc zijn wijs* luidt de spreuk, door den heer Van Lennep onder het vignet zijner dichtwerken geplaatst. Kan hij het ten kwade duiden dat wij dit devies toepasselijk achten op ook nog andere zaken dan akademische idyllen of nederlandsche legenden? En dan, is er ook in hemzelf niet iets van hetgeen hij aan de jongere generatie te laste legt: zekere ernst die geen aanbeveling zou geweest zijn in de hoogachting van Voltaire, zekere vrijpostigheid waaruit blijkt dat niemand straffeloos een kind van zijn tijd kan zijn?

IV

Bij dit laatste denk ik aan den toon waarop de heer Van Lennep pleegt te spreken over zijn eigen werk. Soms is die de wellevendheid-zelf, en bij meer dan één gelegenheid slaagt de schrijver er in, zijne eigenliefde als auteur te bedekken met een ondoordringbaar floers van aangenomen bescheidenheid. Wanneer hij, in de aanteekeningen op zijne *Bouwkunst*, Voltaire's Tempel van den Smaak citeert:

Simple en était la noble architecture,
 Chaque ornement, en sa place arrêté,
 Y semblaît mis par la nécessité.
 L'art s'y cachait sous l'air de la nature,
 L'oeil satisfait embrassait sa structure,
 Jamais surpris, et toujours enchanté -

dan laat hij op die aanhaling de bekentenis volgen: 'Men ziet, dat Voltaire in zes regels alles samenvat, wat ik met moeite in een zeshonderd-tal heb pogen aan te toonen.'

Wie zoo spreekt levert het bewijs dat hij waardig is zelf mede op te gaan naar het heiligdom, door Voltaire onverbeterlijk beschreven. Zoo heb ik ook vollen vrede met de verklaring, in 1858 door den heer Van Lennep te Brussel afgelegd en aan het hoofd van de nieuwe uitgaaf der *Nederlandsche Legendes* herhaald: 'Sedert bijna veertig jaren heb ik voornamelijk geleefd van roof en diefstal.' Eene oude grief tegen onzen schrijver en dichter wordt door die gulle bekentenis op zoo gelukkige wijze ontzenuwd; het vooroordeel der onbevoegden, die het onderscheid tusschen plat navolgen en kunstig zich eigen maken niet vatten, komt er zoo aardig door aan het licht, dat men het zinrijk woord ongaarne missen zou.

Doch wanneer de heer Van Lennep in de inleiding tot zijn *Vondel* de onaangenaamheden opsomt en uitmeet die voor hem zouden voortgevloeid zijn uit eene andere wijze van behandeling, - als sneed de vraag naar hetgeen eene goede uitgaaf eischt niet van zelf elke bespiegeling af over hetgeen den uitgever al dan niet welgevallig mag zijn; - of wanneer hij van het eerste deel zijner *Voorouders* zegt: 'In de tafereelen, welke ik

thands den lezer aanbied, en welke ik naar kronologische orde denk te volgen, zoolang my het schrijven en het publiek het lezen daarvan niet verveelt' enz., - dan geloof ik dat er te kort gedaan wordt aan dezelfde urbaniteit, waarvan hij elders zich zulk een welsprekend pleitbezorger toont.

Zondigt hij ergens in zijne verhalen tegen de tijdsorde, en dit overkomt hem nog al eens, dan heet het: Nu ja, maar ik schrijf ook geen kronijk. Laat hij zijn midden-eeuwsch personeel middagmaal houden op een uur waarop men in de middeleeuwen geen middagmaal hield, hij verontschuldigt zich met: Misschien was het wel een souper. Nu eens vergoelijkt hij de vlugtigheid zijner karakterstudien met te zeggen dat karakterstudie eigenlijk zijne sterke zijde niet is; dan weder wordt men verzocht het met zijne onhistorische personen voor lief te nemen, op grond dat het minder te doen is om personen te schetsen dan zeden. Zoo worden slag op slag, in strijd met de beleefdheid, nietige gronden aangevoerd tot verklaring van zwarigheden wier oplossing nergens elders behoeft gezocht te worden dan in het *sans-façon* van den auteur.

Er zijn, dit is zoo, ondeugendheden van eene bijzondere soort, welke den heer Van Lennep de vingers doen jeuken en die hij niet voor zich houden kan. Sprekend over Jakoba van Beijeren laat hij doorschemeren dat de hertog van Gloucester, om wiens wille Jakoba naar Engeland overstak, 'een veel schooner en knapper ridder was dan hertog Jan.' Een noord-brabantschen monnik uit den tijd der kruistogten laat hij de Friezen plagen met de opmerking 'dat de geestelijke huizen in Friesland spoedig zouden uitsterven indien de vrome heeren niet zorgden, dat er altijd jonge monnikjens in voorraad waren om hunne plaatsen te vervullen.' Aan het slot van een innemend verhaal, hoe de keizer van Duitschland Udo den Minnezanger, op grond van diensten door Udo's voorouderen bewezen, brieven van adeldom verleende, leest men: 'Er waren er onder de gasten, die, overluid, des keizers edelmoedigheid verhieven, maar heimelijk glimlachten en elkander in 't oor fluisterden, dat zijne Majesteit, van de voor *vaderen* des nieuwbakken edelmans sprekende, zich zeker versproken had, en dat wel de *moeder* van Udo met haren man ten hove verkeerd had, maar dat...'

Dit alles is goed voltairiaansch. Doch men verbeelde zich den patriarch van Ferney, het volgend laatste woord van den heer Van Lennep over Jakoba van Beijeren lezend: 'Over haar onberaden stappen met Gloucester en Borselen heb ik reeds gesproken; en zeker waren die niet te verschoonen; doch zij heeft er zwaar voor geboet, en niemand kan weten, hoe hy in dergelijke omstandigheden, en met haar karakter zoude gehandeld hebben; daarom werpe niemand haar den steen toe, maar bidde liever, zelf niet in verzoeking te komen; want het is veel gemakkelijker een ander te veroordeelen, dan zelf in alle opzichten te handelen als 't behoort.' Deze plaats, zal men zeggen, is aan de *Noord-Nederlandsche Geschiedenissen* ontleend, en de schrijver heeft onder het zamenstellen van dat boek steeds in het oog gehouden dat hij het woord tot kinderen rigtte. Doch ik vraag of dit zalvende niet al de werken van den heer Van Lennep zonder onderscheid eigen is?

Al voert hij gaarne nu en dan eene ontrouwe Amine ten tooneele, van wie hij niet durft zweren dat zij den Sultan 'geen klein Achmetjen geschonken heeft waar hij niet op gerekend had', - in zijne *Academische Idyllen* en zijne *Nederlandsche Legendes*, in de vijf deelen zijner *Voorouders*, in *Elizabeth Musch*, in *De Pleegzoon*, in *De Roos van Dekama*, in *Ferdinand Huyck*, in al zijne dichtwerken en verhalen treedt hij als de paladijn van deugd en godsvrucht op; niet van eene streng dogmatische godsvrucht of van eene deugd die met de wereld gebroken heeft, - nog in zijn *Holland* voor 1865 prijst hij het in burgemeester Witsen, dat deze regtschapenheid wist te paren aan bedachtzaam politiek overleg, - maar van eene vroomheid die invloed uitoefent op het leven, en van eene moraliteit die zich door daden, zij het ook niet altijd door heldedaden, openbaart. Het ontzag van den heer Van Lennep voor goddelijke en menschelijke wetten is zelfs zoo groot dat zijne fantasie er door aan banden gelegd wordt. De deugd wordt in zijne verhalen schier zonder uitzondering beloond, de misdaad gestraft. Hij gevoelt geen aandrang tot het schilderen van groote zonden of brandende hartstogten. Lieve meisjes zijn de heldinnen zijner voorkeur, en zijne helden zijn meer brave menschen dan verheven karakters. Er is in zijne scheppingen

niets aanstootelijks, maar ook niets indrukwekkends. Het avontuurlijke neemt bij hem de plaats van het schokkende of treffende in, en hetgeen den lieden is wedervaren trekt hem meer aan dan hetgeen zij geweest zijn of gedaan hebben. Van daar dat zijne personen iets lijdelijks over zich hebben, zich niet losmaken van de tafereelen waarmede zij samenhangen, en, gelijk men anders van fraaije portretten pleegt te zeggen, niet uit hunne lijst naar voren treden. Er vervult zich in hun bestaan eene, als ik het zoo noemen mag, ouderwetsche zedelijke wereldorde. Hun leven is bonter geweest dan het uwe of het mijne, en zij hebben een veel grooter schat van anekdoten tot hunne dienst dan wij. Doch in den regel hebben zij noch dieper gedacht, noch vooral dieper gevoeld. Met den eenen voet staan deze papieren kinderen, even als hun vader, op het grondgebied der 18de eeuw; doch of het hun schaden zou indien zij met den anderen, die thans wel een weinig in de lucht zweeft, nu en dan den bodem der 19de raakten?

V

Ferdinand Huyck, de hoofdpersoon van den roman waaraan hij zijn doop- en zijn familienaam gaf, is een regte *Tugendheid*. Hetgeen in den tot voorafsprak dienenden brief verhaald wordt omtrent eene kleine, zeer verschoonbare onvoorzigtigheid, door Ferdinand begaan, is laster. Ferdinand moet zijne eerste daad van brooddronkenheid nog altijd bedrijven. Hij is een zeer gerangeerd en zeer deugdzaam jongmensch, vervuld met een betamenden afschuw voor lichtmissen van het slag van Lodewijk Blaek. Wanneer zijne tante Letje op een gegeven oogenblik spreekt of handelt in strijd met de gelijkenis van den Barmhartigen Samaritaan, dan roept hij deze anders zeer bijbelvaste oude vrijster met waardigheid tot de orde. Hij is een goed zoon, een goed broeder, een goed bruidegom, een goed vriend, een goed mensch, en bovenal een goed christen. Leve Ferdinand Huyck, de braafste der Hendrikken; en moge het nimmer in ons vaderland aan jonge lieden ontbreken die, wanneer zij zin krijgen in een mooi meisje, tevens van de albestierende

Voorzienigheid een flink aandeel bekomen in het zeer soliede huis Van Bempden Van Baalen en Comp.!...

Acht men deze scherts misplaatst, men toetse Ferdinand's karakter aan hetgeen ik daareven zeide omtrent de scheppingen van den heer Van Lennep in het algemeen. Ferdinand's lotgevallen bestaan uit eene reeks min of meer treffende avonturen, meer niet; en zijne geschiedenis zou nooit te boek gesteld zijn, indien, bij zijne terugkomst in het vaderland, hij den geheimzinnigen Vliesridder niet ontmoet had in de herberg te Soest. Dit ontnemt den roman niet één zijner deugden; het belet niet dat *Ferdinand Huyck* een door en door minzaam boek is, zoo frisch als een heldere voorjaarsmorgen, zoo genoeglijk als het onverwacht bezoek van een hartelijk vriend. Er volgt alleen uit dat de heer Van Lennep grooter toovenaar is in het draperen dan in het ontleden, en het belangrijke bij hem niet voorkomt uit het binnenste zijner personen, maar hun veeleer om de schouders golft als een mantel.

Gelijk men uit de inleiding tot de biografie van zijn grootvader weet, is het een lievelingsdenkbeeld van den heer Van Lennep, dat het Amsterdam van de tweede helft der 18de eeuw andere zeden, andere manieren, in één woord ook nog een anderen toon gekend heeft dan die voor ons bewaard gebleven is in de romans der dames Wolffen Deken; en hij aarzelt niet te beweren dat men zijne eigen onthullingen van die door *Sara Burgerhart* en *Willem Leevend* in denzelfden zin onderscheiden kan, als men doen zou met twee overleveringen waarvan de eene bekend stond als de patricische, de andere als de burgerlijke.

Wilde ik in bijzonderheden treden of mij met bijfiguren onledig houden, ik zou kunnen vragen of Santje Huyck, Ferdinands geestig geteekende zuster, niet als twee druppelen water op Daatje Leevend, op Saartje Burgerhart, of wil men liever, op Betje Wolff gelijk? Werkelijk is er, uit het oogpunt van beschaving of vernuft, tusschen de schepping van den heer Van Lennep en die der Beemster predikants-weduwe geen noemenswaardig verschil; en wanneer ik den eersten verzeker dat zijne Suzanna de vergelijking met hare voorgangsters niet behoeft te schroomen, dan ben ik mij bewust hem een grooter kompli-

ment te maken dan zelfs de vurigsten onder zijne bewonderaren tot hiertoe ooit gedaan hebben.

Doch ik laat Santje aan hare plaats, en wil thans alleen met Santje's broeder te doen hebben. Hoe nu? is Ferdinand Huyck een aankomend patricier? Deze meerderjarige knaap, uit al wiens daden een besef van onmondigheid spreekt? Die niet thuis durft komen met een rijtuig, uit vrees dat zijn vader onregtvaardig genoeg zal zijn hem voor een verkwister aan te zien? Die, sedert twee jaren gepromoveerd en tot doktor in de regten bevorderd, na zijne terugkomst van eene italiaansche reis, in de ouderlijke woning bij gratie eene eigen vrije kamer krijgt? Die 's avonds geen uur later dan gewoonlijk uit kan blijven zonder dat zijn oude heer hem zit op te wachten met een gezigt als een oorworm? Wiens moeder hem bij zulke gelegenheden ontvangt in haar nachtjapon, hertshoorn met water drinkend, en hem in hare onnoozelheid afvragend of hij soms te diep in het glaasje gekeken heeft? Die aartsvaderlijke zeden zijn voortreffelijk, achtenswaardig, klassiek, al wat gij wilt. Doch indien zij werkelijk naar de natuur geteekend werden, dan kan men er alleen uit afleiden dat de amsterdamsche aristocratie der 18de eeuw een sterk sprekend burgerlijk karakter vertoond heeft. De oude heer Huyck met zijne latijnsche citaten en zijne steile regtsbegrippen, met zijn allerheiligst geloof aan de almacht van Amsterdam en zijn innig besef van de onschendbaarheid der vaderlijke magt; de oude mevrouw met hare stille tranen, hare goede zorgen voor overhemden en servetten, haar diep ontzag voor den feilloozen en onfeilbaren echtvriend, haar lievenswaardige klokken-bewustzijn; Ferdinand zelf, met zijne van die voortreffelijke moeder geërfde vroomheid, met ook *zijn* ijver voor smetteloos linnen en een smetteloos geweten, met zijn kinderlijk rillen en beven voor het wenkbrauwfronsen van zijn ongenaakbaren vader, - al deze typen hebben een nationalen familietrek, zij verplaatsen u van den ochtend tot den avond in een hollandsch huishouden. Doch zelfs de buitenplaats en de tonnen gouds van tante Van Bempden zijn niet in staat ons te doen gelooven dat dit stuk in de groote wereld speelt.

VI

Legenden noemt de heer Van Lennep de reeks dichterlijke verhalen welke met het *Huis ter Leede* geopend, met *Eduard van Gelre* gesloten wordt, en waartoe ook de *Strijd met Vlaanderen* behoort.

Eduard van Gelre is een fraai gebouwd dichtstuk in zes zangen. De vrees, door den auteur in zijne voorrede geuit, dat hij na een tijdsverloop van zestien jaren blijken zou aan dichterlijke vaardigheid eer verloren dan gewonnen te hebben, is door de uitkomst gelogenstraft. In de *Mengelpoëzy* ontmoet men een versje van zijne hand, waarin hij den heer Beets tot zijn opvolger in het vak der vaderlandsch-historische romans in dichtmaat benoemt. Doch, - die beleefde en eenigzins moedelooze vermaking had plaats in het najaar van 1835, - toen in het najaar van 1847 *Eduard van Gelre* het licht zag, en ofschoon de heer Beets in dien tusschentijd het er geenszins naar had gemaakt weder onterfd te worden, toen bleek het dat de heer Van Lennep zijn speeltuig niet alleen teruggevonden had, maar dat het, al rustend, zich had bespannen met nieuwe snaren.

Hij verhaalt ons verder dat het zamenstellen van één zang van *Eduard van Gelre* hem driemaal zoo veel tijd gekost heeft als vroeger één van den *Strijd met Vlaanderen*. Ik weet er die beweren zullen dat dit minder bewijst dan het schijnt, en het argument krachtiger zijn zou indien laatstgenoemd dichtstuk rijpelijker overdacht en met meer zorg geschreven was. Doch in elk geval, hetgeen de dichter aanvoert om van de laatste in de rij zijner *Legenden* een minder gunstigen dunk te doen koesteren, sterkt integendeel in de overtuiging dat juist die laatste met de vlag gaat strijken.

De knoop - want de legenden van den heer Van Lennep hebben een knoop - is dat het noodlottig uiteinde van hertog Eduard, na de overwinning in den slag met de Brabanders, geweest is eene wraakoefening van denzelfden Herman Leers van Heeze, die den hertog als meistreel vergezelde op zijne bruidvaart over Utrecht naar 's Gravenhage.

De overlevering wil dat Herman Leers een van 's hertogs

gewone hof bedienden was, en dat Herman's vrouw, die door schoonheid uitmuntte, geen weerstand heeft kunnen bieden aan de zoete taal van haar en zijn meester. Volgens de eenen heeft Herman Leers dit ongeval, waarvan hij kennis droeg, genomen voor hetgeen het was, en zijn er, terwijl hij het uur der wraak geduldig verbeidde, door hem geen pogingen aangewend partij te trekken van zijne schande. Volgens anderen was de zaak minder eenvoudig. Herman, in zijn hart een politiek tegenstander van Eduard en een geheim vereerder van den legitiemen Reinout, zou, ten einde naderhand des te beter zijn slag te kunnen slaan, het overspel zijner vrouw in de hand gewerkt, en langs dezen minder eer vollen weg telkens dieper zich in de gemeenzaamheid van Eduard hebben weten te dringen.

De heer Van Lennep heeft noch de eene, noch de andere overlevering gevolgd. Bij hem lijdt hertog Eduard aan eene onwettige maar poëtische liefde voor een meisje uit den minderen stand; en de lezer verneemt, wat de hertog niet wist, dat dit meisje niemand anders was dan het pleegkind van Herman Leers, door dezen met vaderlijke tederheid grootgebracht en daarna met in het geheel niet vaderlijken hartstogt bemind.

Mechtelt, zoo heette zij, was uit het eenzaam oord dat hare opvoeding had zien voltooijen, en waar Eduard dit *morceau de duc* in het vizier gekregen had, eensklaps spoorloos verdwenen; verdwenen omdat zij een oom had die predikant, ik meen kloosterbroeder was, en die haar onder het oog had gebracht dat jonge meisjes (Mechtelt was onbekend met Eduard's naam en rang) zich door ondernemende vreemdelingen niet mogen laten lief kozen, en beter doen non te worden in het Olde Konvent te Deventer.

Onkundig van het voorgevallene aanvaardden Eduard en Herman den togt naar Den Haag, elk met een vol gemoed. De hertog tobde over het verlies van zijn aanminnig en niet weerbarstig natuurkind; de meistreel (want de heer Van Lennep heeft van den hof bediende een minnezanger gemaakt) tobde mede. Aan dezen stand van zaken heeft men in den derden zang het gesprek vol *qui pro quo's* te danken tusschen Eduard

en Herman, op den weg van Utrecht naar Leiden; in den tweeden zoowel het lied *Vrouwenlof*, voorgedragen door Herman zelf, als het liedekje van *Klara, Jan Hendriks des veermans kind*, met akkompagnement van bellen geestig aangeheven door Floor den hofnar.

In het eind, wanneer de tijding van den inval der Brabanders den hertog in aller ijl uit Holland naar Gelderland heeft doen terugkeeren, dan ontdekt Herman, bij gelegenheid van eene boodschap door hem op Nyenbeek verrigt, waar de onttroonde Reinout gevangen gehouden werd, hoe het met Mechtelt afgeloopen is en welke zeer naauwe banden er bestaan hebben tusschen haar en Eduard. Nu ontbrandt in zijne borst een drie voudig vuur; en gedreven door toorn over Mechtelt's ongeneeslijken hartstogt voor den beeldschoonen Eduard, door nijd tegen zijn hertogelijken en gelukkigen medeminnaar, door verontwaardiging over de dubbelhartigheid van den valsch gewaanden vriend (de arme Eduard wist van den prins geen kwaad), snelt Herman naar het slagveld.

Had de geldersche troubadour den *Amphitryon* van Molière kunnen lezen, hij zou zich het gezegde van Sosie: *Le seigneur Jupiter sait dorer la pillule!* herinnerd, en stellig hertog Eduard bereid hebben gevonden hem in der minne schadeloos te stellen voor het kapen zijner bruid. Na veel heen- en wederpraten zou alles dan misschien geëindigd zijn met het vreedzame en welbekende:

Coupons aux discours,
Et que chacun chez soi doucement se retire.
Sur telles affaires toujours
Le meilleur est de ne rien dire.

Doch het stond geschreven dat het blijspel van *Amphitryon*-Leers een treurspel worden zou. Aangekomen op het slagveld weert Herman, ten einde zijne prooi voor zich te bewaren, met heldemoed de houwen af die den schedel van Eduard bedreigen; doch wanneer de strijd ten laatste in het voordeel van Gelderland beslist is, en de hertog met open helm door de gelederen der verslagenen rijdt, dan verbergt Herman zich in een nabijgelegen boschje en drijft van daar een doodelijken pijl in het

voorhoofd van den niets vermoedenden veldheer. Deze sterft op de plaats, doch vindt, voor hij de oogen luikt, gelegenheid Herman te doen begrijpen dat hij zich schuldig gemaakt heeft aan een nutteloozen moord.

Al het overige in deze legende is gedacht en gedicht in denzelfden geest als het bij uittreksel medegedeelde. Na eene welluidende ouverture met vol orkest:

Lieflijk zijt gy, grootscher hulde waardig dan mijn need'rig dicht
Aan uw schoonheên toe kan wijden, rijkgezegend Nedersticht! -

rijst het gordijn. De eerste akte verbeeldt een optogt. Het tooneel stelt den biltschen straatweg voor, op korten afstand van de bisschopstad, en men ziet hertog Eduard, omstuwde van Heeckerens en Bronkhorsten, Utrecht naderen. Zeer schilderachtig rijdt aan zijne linkerzijde, op een hit, de zevenjarige erfzoon van Gulik, voor deze gelegenheid een weinig ouder gemaakt en herschapen in een aankomenden knaap van twaalf.

Het tweede bedrijf speelt in de zaal van het bisschoppelijk paleis en bestaat uit een maaltijd. Deze akte is gestoffeerd met niet minder dan vier aria's voor tenor en baryton. Daarna komt weder een optogt, de reeds genoemde wandelrid van Utrecht naar Leiden en verder naar de hollandsche residentie.

Hoewel sterk bezet met recitatieven, wordt ook het derde bedrijf door eene aria afgewisseld, ditmaal eene met koor. Het is Floor's verkwikkelijk *Drinklied*, welks refrein al de ridders en knapen rijdend en juichend medezingen.

Alleen de laatste of zesde akte, een veldslag, speelt voor een deel achter de schermen; doch hetgeen de toeschouwer er van te zien krijgt stelt hem schadeloos voor het andere. Dit bedrijf is niet alleen vol elegische gemoedsbewegingen, tekst voor allerhande duo's en trio's van stervenden, maar ook het talent van den auteur als militair kapelmeester komt hier op het voordeel uit.

Van de voorlaatste akte, die den toeschouwer in het brabantisch legerkamp verplaatst en eene pittoreske decoratie uitlokt, is Izabel het groote sieraad; Izabel, de marketentster, wier lieve sopraanstem ons op alweder twee aria's onthaalt,

de eene bestaande uit eene korte autobiografie, de andere uit eene reeks variaties op de bijbelsche verklaring: 'Weest niet bezorgd voor den dag van morgen, want elke dag heeft genoeg aan zijn zelfs kwaad.'

Doch de kroon wordt door het vierde bedrijf gespannen. Hier houdt men bruiloft, en niet eene burger- of boerebruiloft, als die van *Kloris en Roosje*, maar eene vorstelijke De danszaal vertoont niet meer of minder dan de groote hal van het grafelijk jagtslot in Den Haag. Willem van Gulik vrijt er een deuntje met de bruid, wier kinderlijke leeftijd beter bij den zijnen voegt dan bij de vijfendertig jaren van den bruidegom. Onze dichter-komponist, voor wiens buigzaam talent geen moeilijkheden onoverwinnelijk zijn, heeft te dezer plaatse een ballet in woorden weten in te lasschen. Alles trippelt op die zangerige maat; de paren zwieren, en ten slotte wordt er rondgekust. Doch te midden dier vreugde, welk eene stoornis! Eene geestverschijning, mijne heeren, anders niet. Gij waandet graaf Willem V deugdelijk opgesloten in een der kelders onder de loterij- of ridderzaal; en dat die arme krankzinnige eensklaps naar boven ijlen en de vrolijke reien zon komen verbreken, dit kondt gij, ik erken het, redelijkerwijze niet vermoeden. Doch de heer Van Lennep, met de eischen der kunst beter bekend dan wij, mogt deze gelegenheid zijn melodramatisch zangspel met eene fantasmagorie te verrijken, niet ongebruikt laten.

VII

De lezer wordt ongeduldig. Om mijnentwil verdriet het hem dat ik den treurigen moed bezit een in zijne soort voortreffelijk kunststuk dus te ontwijden. Hij verwijt mij, geen oog te hebben voor de onbetwistbare schoonheden waardoor deze legende van den heer Van Lennep zich boven al hare zusters onderscheidt. Intusschen moge het mijne schuld als verzachtende omstandigheid aangerekend worden dat ik aan *Eduard van Gelre* daareven geen zwaarder heiligschennis gepleegd heb, dan elders door den dichter-zelf aan zijne eigen *Saffo* gedaan is.

Dertig jaren na het zamenstellen van dat libretto heeft de heer

Van Lennep, bij gelegenheid van den bekenden herdruk zijner romantische en poëtische werken, eene kritiek van dien arbeid geleverd; en hoewel ik van dat vonnis hier slechts den aanhef mededeelen kan, - belangstellenden hebben niet tot heden gewacht met kennis te nemen van die inderdaad onsterfelijke bladzijden, - dit weinige zal voldoende zijn om te doen gevoelen dat niemand den auteur der *Nederlandsche Legendes* zoo goed weet te parodiëren als hij:

‘Daar leefde eens op 't eiland Lesbos zekere *blue stocking*, Saffo geheeten, die niet alleen het grieksch op haar duimpje kende, maar ook op concerten en liefhebberytooneelen als *chanteuse forte à roulades* zong, en aan al de almanakken van Griekenland vaerzen zond; terwijl zy zelve redakteur was van dien voor 't Schoone en Goede. Daar echter een chanteuse in die dagen nog niet bezoldigd werd als een dozijn eerste Ministers, en de poëzy ook maar eene schrale kostwinning was, die alleen met laurierbladen (soms ook met steenen, vid. Orfeus) beloond werd, hield Mejufvrouw Saffo er een soort van Instituut by aan, waar zy onderwijs gaf aan jongelieden van beide sexen. 't Was niet bepaald eene kleine-kinderenschool: het is bewezen, dat zy onder anderen de aankomende knapen klaar maakte voor het toen nog niet afgeschafte Staatsexamen. Dit althands was het geval met een mooijen blonden jongen, Faon genaamd, aan wien zy de wetenschappen om zoo te zeggen met de pap had ingegoten. Dan ziet, wat gebeurde er? hetzelfde, wat - bij omgekeerde betrekking - later tusschen Abailard en Héloïse, tusschen Saint-Preux en Julie, en tusschen nog wel duizend andere taal-, teeken- of muzykmeesters en hun *élèves*, plaats had. Saffo had den knaap eerst om zijn goeden aanleg en leerlust bemind; maar langzamerhand begon zy hem ook te beminnen omdat hy een knappe mooie jongen was; en dewijl de vrijers op Lesbos schaarsch waren, begreep zy, niet beter te kunnen doen, dan haar leerling tot die betrekking te promovieren. Faon was - gelijk dit met alle vlasbaarden onder zulke omstandigheden het geval is - zeer geflatteerd met de *avances*, hem door zijne institutrice gedaan, die niet alleen geleerd en beroemd was, maar er bovendien voor haar jaren nog knap uitzag. Hy had zelfs de onvoorzichtigheid haar trouw-

belofte te geven; doch - als mede niet te verwonderen was- hy kreeg daar spoedig berouw van. Hy was een jongen van smaak en liefhebbery; hij woû de wijde waereld eens zien, en bedankte er op den duur voor, aan de japon van een schoolmatres vastgespeld te blijven. Hy trok alzoo op een mooien dag zonder afscheid te nemen heen, en kwam na veel zwervens in het eiland Leucáte aan, waar 't hem zoo goed beviel, dat hy er zich verkoos te vestigen. Hy maakte zich hier de verkregen kundigheden ten nutte, richtte een Maatschappy van Landbouw op, waarvan hy Prezident werd, stichtte een *ferme-modèle*, verkocht middelen tegen de longziekte, verbeterde de dijken, en gaf muzieklussen aan de jonge meisjes. Ja, wat meer is, toen er eens een troep zeeroovers op het eiland landde, stelde Faon zich aan het hoofd van de plattelands-schuttery en joeg hen weg zoo gaauw als zij gekomen waren. Zoo verwierf hy zich al spoedig de liefde en erkentenis van klein en groot; en - zoo hy maar de jaren had gehad en genaturalizeerd ware geweest - er is geen de minste questie of hy ware, by de eerste verkiezing de beste, tot lid van de Kamers van Leucáte beroepen geworden ...'

Mijn enig vergrijp, men ziet het, heeft hierin bestaan dat ik 's dichters eigen methode van kritiseren voor een keer toepaste op een werk dat door hemzelf, althans in het openbaar, ongekritiseerd gelaten is. De nederlandsche legende *Eduard van Gelre* behoort mijns inziens tot dezelfde orde van litterarische verschijnselen als het zangspel *Saffo*, en er past dezelfde sleutel op. Aan beiden is de historische geest in gelijke mate vreemd, en de legende is niet minder onmiddeneeuwsch nederlandsch dan het zangspel ongrieksch. Wat inzonderheid Herman Leers betreft, dien men gevoegelijk met den *Ilus* der parodie vergelijken kan, het is alsof de dichter het er op gezet heeft zijne min of meer historische gegevens omtrent dezen persoon met voeten te treden. Toegevend aan de onredelijke en zoetsappige zucht 'om het afschuwelijke van het feit eenigszins te verminderen en Herman meer beklagenswaardig dan verachtelijk voor te stellen', - hoe is deze bekentenis den vertaler van *Romeo en Julia* ooit de pen kunnen ontvloeijen, den vertaler van *Othello* vooral! - heeft

hij van dezen Herman, die een ongemeen en dramatisch monster had kunnen worden, een alledaagsch minnaar en ijverzuchtige gemaakt.

VIII

Doch laat ons om een ei geen struif bederven! Aan hetgeen ik tot voltooiing van de beeldtenis des heeren Van Lennep nog meen te zeggen te hebben, moge de volgende anekdote tot inleiding dienen.

In den winter van 1860 toen ik mij nog de weelde van eenig zendingswerk veroorlooven kon, had ik van den eigenaar eener groote haarlemsche fabriek vergunning bekomen in een der daartoe behoorende vrije lokalen, met de meeste heuschheid door hem beschikbaar gesteld en ingerigt, eene soort van avondschoon te houden. Om beurten kwamen daar, na afloop van het werk, de aan de fabriek verbonden jongens en meisjes bijeen; eene regte lompen- en klompen-parade, bij gaslicht. Elke afdeeling telde omstreeks vijftig zielen, althans lichamen.

Ik geloofde toen, en geloof nog, dat het onderwijs in zulk eene school, zamengesteld uit leerlingen van zoo onderscheiden leeftijd, de eene nog bijna kinderen, de anderen volwassen knapen of aankomende jonge vrouwen, enkel bestaan moet in voedsel voor de verbeelding. Dit eischt de aard der zaak, en ook de menschlievendheid schrijft het voor. Jeugdige fabriekarbeiders die een acht- of tiental uren ('s zomers duurt de werktijd nog langer) doorgebracht hebben in eene met stoomen smeerdeelen bezwangerde atmosfeer, aan de zijde van een altijd snorrend wiel of tegenover een steeds ratelend weefgetouw, kunnen, wanneer de avond gevallen is en de bengel het staken van den arbeid aangekondigd heeft, niet nuttig beziggehouden worden met inspanning vorderend onderrigt. Een sterk hoofd behoort onder dit volkje, dat geenszins de bloem der stedelingen vormt, tot de zeldzame uitzonderingen. De meesten hunner hebben meer honger dan verstand. Ligchamelijke vermoeidheid stemt hen bovendien tot slaperigheid; en alleen de onderwijzer schijnt hier iets te kunnen uitrigten, die het aangename op den voorgrond stelt en van de les een vrolijk uurtje maakt.

Zelf te eenemaal ontbloot van de gave des vertellens, - een levend en onuitputtelijk Perrault zou voor zulk een publiek en onder die omstandigheden de regte man zijn, - moest ik de hulp inroepen van vriendelijke boeken: en mijn eenige arbeid bestond in met oordeel te kiezen en zoo lustig mogelijk voor te lezen. Proeven op groote schaal heb ik tot mijn leedwezen niet kunnen nemen, en ik ben van het werk afgeroepen reeds weinige maanden nadat ik het aangevangen had. Toch heb ik van sommige triomfen, behaald in dat geïmproviseerd en ruw gepleisterd schoollokaal, - het was er lekker warm, want wij grensden aan den stoomketel, - eene levendige en aangename herinnering bewaard. Wat zou Charles Dickens zeggen indien hij wist dat sommige hoofdstukken zijner *Pickwickisten* eene uitgevaste schaar hollandsche fabriekskinderen voor eene wijl al hunne elende hebben doen vergeten? Met de dichterlijke vertellingen van den heer Van Zeggelen heb ik veel eer ingelegd; vooral met die gedeelten waar weinig gebroken fransch of engelsch in voorkomt.

Doch het meeste genoeg heb ik aan twee romans van den heer Van Lennep beleefd. Wat hadden de meisjes een schik in *Ferdinand Huyck!* Hoe hebben de jongens hun hart opgehaald aan den *Pleegzoon!* Wanneer ik in het duister en onopgemerkt, na afloop van de les, achter hen aan naar huis wandelde, hoorde ik hen nabetrachting houden over het gelezene. Aan de minder bevattelijken werd door de schrandersten uitgelegd in welke betrekking de Vliesridder weleer tot Zwartem Piet gestaan had, en hoe de vikaris Ambrosius er toe gekomen was op het kasteel van den heer Van Sonheuvel eene schuilplaats te zoeken.

Of wil men een ander voorbeeld, aan eene andere groep onzer volkswereld ontleend? Met hoeveel haarlemsche kiezers - van visch; want om een lid der Tweede Kamer te mogen kiezen moet men een gewigtiger persoon zijn dan de schrijver dezer bladzijden, - met hoevelen hunner ik in alle eer en deugd de gunsten van zandvoortsche Antje gemeen heb, weet ik niet. Wel dat Antje, eene kloeke en krasse vrouw van tusschen de vijftig en zestig, moeder van gehuwde zonen en dochters, behalve een aantal andere romans, waaronder *de*

*Jood van Spindler, Achttienhonderd twaalf van Rellstab, Sara Burgerhart van de jufvrouwen Wolff en Deken, ook achtereenvolgens al de veertien deelen van mijn exemplaar der romantische werken van den heer Van Lennep geleend en gelezen heeft. Menigen langen winteravond hebben, op het eenzaam en met tijdelijke goederen spaarzaam gezegend visschersdorp, de vergulde arabesken dier korenblauwe bandjes helpen korten. Een der zonen schijnt met algemeen goedvinden tot voorlezer aangesteld te zijn: Antje en de anderen werken voort en luisteren. Vermoedelijk leest hij niet goed, althans niet overeenkomstig de regelen der kunst, doch blijkbaar doet hij het vlug, want het gezelschap heeft in één seizoen de geheele verzameling aangehoord, te beginnen met *Brinio den Kaninefaat*, en te eindigen met *Kornelia, Vossius*. Bovendien doet hij het zindelijk; zoodat ik aan de binnen- of de buitenzijde van mijn fraai exemplaar het eerste smetje nog ontdekken moet.*

Uit deze kleine persoonlijke ervaring besluit ik, dat een voornaam gedeelte van Van Lennep's letterkundigen arbeid bestemd is bij toeneming door te dringen tot de lager liggende gronden onzer zamenleving en derwaarts af te dalen. Het ontwikkeldst gedeelte van ons publiek heeft in de laatste vijftwintig jaren te hooge eischen leeren stellen, en te duidelijk leeren inzien waar de schoen te onzent wringt, dan dat zijn smaak door romans van dit gehalte duurzaam zou kunnen bevredigd worden. Er zit in die boeken, hoe veelbelovend de schil er uitzie, te weinig pit van gedachten. Nergens openen zij een nieuw vershiet; overal stuit men op de oude grenzen. Nogmaals vijftwintig jaren, en de Roos van Dekama zal alleen nog in het knoopsgat van ontluikende jonge heertjes prijken; nuffjes van tusschen de twaalf en veertien zullen op den jonker van Sonheuvel verlieven; burgers en boeren, visschers, militairen, dienstboden, zullen Jan van Arkel voor hun ideaal en Brinio voor de bloem hunner voorouders houden.

Benijdenswaardig de gaaf, zal men zeggen, op deze wijze populair te worden; het voorregt, bij uitnemendheid de toekomstige dichter van het volk en van de kinderen te zijn! Zonder voorbehoud stem ik dit toe. Litterarische hooghartigheid is goed en wel; en de letteren zijn verloren van het oogenblik

dat zij gemeen worden. Doch beter diensten worden aan hare republiek bewezen door wie het aanzijn geeft aan eene gezonde, frissche, onschuldige, vrolijke volksbibliotheek, dan door hen die onder voorwendsel niet in de wieg te zijn gelegd voor de kinderkamer, zich vergenoegen met als groote menschen te vervelen.

IX

Mijne laatste bladzijde zal een terugblik zijn.

Ongetwijfeld herinneren zich al mijne lezers het dertiende hoofdstuk van den *Pleegzoon*, waar de baron Van Sonheuvel een bezoek komt brengen aan den predikant Raesfelt. Het gesprek, dat in de bijna armoedige dak- en studeerkamer van den leeraar gevoerd wordt, loopt over hoogst ernstige onderwerpen: de toekomst van Joan en het zieleheil van Hendrik. Doch eensklaps, wanneer de baron in drift is opgesprongen en zich weder zetten wil, zakt hij, met de armen en beenen in de lucht, door de matte zitting van zijn wrakken zetel, en kan met den besten wil niet weder loskomen.

Ik durf vragen of dit tooneel niet eene getrouwe afschaduwing is van den geest die al de werken van den heer Van Lennep, die zelfs hier en daar zijne voortreffelijke uitgaaf van Vondel karakteriseert? Hij heeft een geopend, een te geopend oog voor de kluchtige zijde van het leven. Wanneer ik aan den algemeenen inhoud zijner boeken denk, is het mij of ik het geheele menschedom, in den persoon van den heer Van Sonheuvel en te midden der achtbaarste overwegingen, met handen en voeten in eene reusachtige *chaise percée* zie zitten spartelen.

Deze trek is den schrijver aangeboren, en ieder oogenblik herkent men hem er aan. ‘De vrolijkste herinnering, welke my van de zaak overblijft, is die der laatste repetitie, toen het geheele gezelschap van wege Kommissarissen op ketels vol chocolade en manden vol broodtjens onthaald werd, welke smulpartij eindigde met een monster galop, uitgevoerd door al het personeel; - ook mag ik niet vergeten melding te maken van een prachtigen beker, my door Kommissarissen vereerd en die nog by my te zien is’: in deze bewoordingen verhaalt hij eene zijner eigen dramatische nederlagen, en ik maak mij sterk in

elk zijner geschriften, klein en groot, een soortgelijken volzin aan te wijzen.

Wie kennis wil maken met het begin en den voortgang zijner litterarische vorming, moet de zestien of achttien bladzijden lezen die den herdruk van zijn eersteling, *Marino Faliero*, tot inleiding dienen. De toekomstige levensbeschrijver van den heer Van Lennep zal deze aangename mededeelingen slechts behoeven over te nemen, om aanstonds voor zijn held belangstelling te wekken. Ik stip er alleen uit aan, dat de dichter die thans bezig is een eerebeeld op te rigten voor Vondel, is begonnen met te offeren aan het bastaard-klassieke en aan de te onzent destijds dagende romantiek.

Welk eene schier onafzienbare letterkundige loopbaan, en hoe breed is de tijdstroom tusschen dien aanvang en het tegenwoordig oogenblik! Verbeeld u dat de heer Van Lennep in zijne jongelingsjaren Bilderdijk gekend heeft, persoonlijk gekend! En niet slechts heeft hij Bilderdijk zijn *Marino Faliero* voorgelezen, maar in het tweede bedrijf van dat treurspel komt een versregel voor, die onder het luisteren door Bilderdijk-zelf den jongen dichter aan de hand gedaan is!

Het dichtrenkoor gaf van zijn vroomheid blijk:

De springvloed stuitte op Bilderdijk -

heeft de heer Van Lennep ergens gezongen, en die woorden stemmen overeen met hetgeen hij ons verhaalt van zijn studentetijd, toen hij Bilderdijk reeds erkende en lief had als den grooten, den alles en allen wederstaanden reaktionair. In 1830 is hij in den goeden zin des woords citadelpoët geworden; ten minste, wie de zes opdragten vóór de zes zangen van den *Strijd met Vlaanderen* thans herleest, zal aan die kwalifikatie geen aanstoot nemen. Van toen tot heden - van vroeger, moest ik zeggen, want de *Academische Idyllen* en de eerste *Nederlandsche Legendes* waren reeds in het licht verschenen - heeft hij niet opgehouden onze litteratuur te verrijken met de vruchten zijner pen; zichzelf steeds gelijk blijvend in zijne gevoelens, zijn talent, zijne werkwijze.

Hij werkt *à la grosse morbleu*, gelijk jufvrouw Stauffacher plag te zeggen van de kabinetwerkers der negentiende eeuw.

Zijne vlugheid is fabelachtig, zijne vruchtbaarheid voorbeeldeloos, zijne kennis veelzijdig en uitgebreid, zijne vlijt beschamend; doch zijn litterarisch geweten is niet naauw genoeg, en wanneer het hem gebeurt de geschiedenis niet aan te kunnen, dan ligt hij haar somtijds beentje.

Vraagt men naar zijne poëzie? Zij is de welluidendheid zelf; zij hapert nooit. Doch door overmaat van gemakelijkheid wordt zij menigmaal onbeteekenend, en de dichter, spelend met het rijm als een kind dat bellen blaast, vergeet te vaak de les van den franschen zanger aan zijne mededichters: *Que celui qui se sent la rime trop riche, la mouche!*

Vraagt men naar zijn proza? Ik antwoord dat niemand op dit oogenblik in ons vaderland zoo eenvoudig, zoo vloeiend, zoo genoegelijk schrijft als hij. Men verstaat hem met een half woord; nooit is hij ingewikkeld; nooit overschreeuwt hij zich; steeds blijft hij in de maat. Doch om metalen klokspijs moet men bij hem niet komen; om woudrivieren of Niagara-watervallen evenmin. Hij kan van zichzelf zeggen hetgeen Voltaire eenmaal schertsend zeide in een brief aan een vriend -en ik weet niet welke daemon er mij behagen in doet scheppen, nogmaals Van Lennep's naam in één adem met dien van Voltaire te noemen: 'Vous trouvez que je m'explique assez clairement: je suis comme les petits ruisseaux, ils sont clairs parce qu'ils sont peu profonds.'

1864.

Helvetius van den Bergh.

Proza en Poëzij, door P.T. Helvetius van den Berg. Deventer, A. ter Gunne, 3e Druk.

I

Eén toegejuicht blijspel, één uitgefloten blijspel, één vaudeville, twee en eene halve novelle, eenige karakterstukjes in versmaat en vijfentwintig punt dichtjes, - meer wordt in het valies van dezen dichter niet aangetroffen. Doch veilig kan hij er zich mede op reis begeven; en wanneer hij, met dat pakje onder den arm, aanklopt bij de nakomelingschap, dan zal deze, die eene vrouw van smaak is, hem binnenlaten.

Had ik een uur geleden in Boileau of Molière zitten lezen, en waren onmiddellijk daarna de satiren en blijspelen van den heer Helvetius van den Bergh mij in handen gekomen, ik zou thans het hoofd schudden en zeggen: die *Rijm-epistel* komt toch op geen voeten of vâmen bij *l'Art poétique!* Of ook: hoe steken bij *les Femmes Savantes* die *Neven* en die *Nichten af!*

Doch de mensch hier beneden heeft zijne antecedenten niet voor het grijpen. De mijnen zijn ditmaal een stortbad geweest, waarin de eeuw van Lodewijk XIV en hare wonderzoonen in het minst niet betrokken waren. Twee vaderlandsche talenten van te naauwernood middelbaren omvang, wier namen ik nu niet behoef te noemen, hebben daareven over mijn hoofd al de verzen uitgegoten waarvoor in twintig dichtbundels, klein en groot, plaats te vinden is. Zulke ervaringen stemmen tot

bezadigdheid. Men komt er door tot de slotsom dat onze letteren van den tegenwoordigen tijd zachtens behandeld willen worden; dat het betere de vijand van het goede, en bij vergelijking te oordeelen het eenige middel is om regtvaardig te blijven.

De eischen die aan een letterkundige van den eersten rang gesteld kunnen worden, zijn door den heer Helvetius van den Bergh niet vervuld. Zijn arbeid is fragmentarisch geweest, en die fragmenten-zelf zijn niet zoo voortreffelijk dat ik er Willem de Clercq's vergelijking van den *Ondergang der Eerste wereld* bij den herkulischen Torso op zou wenschen toe te passen. Men doet eene bedevaart naar Rome en gaat er de verminkte overblijfselen van een of ander beeldhouwwerk der oudheid bewonderen. *Proza en Poëzij* vallen niet in die termen. Dit doen ook de *Nichten* of de *Neven* niet. Doch hoe geheel anders zouden mijne lezers oordeelen indien zij te bewegen waren voor hunne eigen rekening den arbeid te verrigten waarvan ik bij meer dan één gelegenheid mij beijver hen te ontheffen! Wie te Edam woont, heeft de Schoolmeester gezegd, kan van een uitstapje naar Neêrlands hoofdstad niet huiswaarts keeren zonder een diepen indruk te ontvangen van Edam's nietigheid. Komt daarentegen bij eene andere gelegenheid dezelfde kleinstedeling voor zaken te Buiksloot: Waarlijk, juicht hij dan, Edam is in hare soort eene koningin onder de kleine steden! Een dergelijke kreet, dunkt mij, moet ieder ontsnappen, die, na kennis gemaakt te hebben met sommige andere vaderlandsche dichters van den tegenwoordigen tijd, een bezoek gaat brengen aan den naamgenoot der fransche Helvetiussen.

‘En gij, Balthazar, wat dunkt u? Indien ge ons nu eens, voor de variatie, op uwe geschiedenis en die uwer violencel vergasttet?’ - ‘Morgen,’ zei Balthazar.

Dit antwoord van Balthazar, tevens het slotwoord van verweg de fraaiste der drie novellen in *Proza en Poëzij*, dit uit- en teleurstellend antwoord is in zekeren zin de getrouwe beschrijving van het talent des heeren Helvetius van den Bergh. Toen hij zijn *Rijm-epistel* uitgaf, kon men van hem zeggen: ziedaar iemand die mettertijd een voortreffelijk beoordeelaar zal worden. Het schema van zijn gedicht is gebrekkig, de vers-

bouw soms berispelijk, het eerste en satirieke gedeelte te lang en niet geestig genoeg; doch, wie in staat is eene zoo uitnemende omschrijving der poëzie te leveren als in de laatste zes bladzijden van dezen *Epistel* aangetroffen wordt, van hem is het te verwachten dat hij op letterkundig gebied eenmaal een goed wegwijzer zijner landgenooten zal zijn. Morgen! - Toen hij *Eene Liefde* op het getouw zette, ontwaakte er in hem een novellist die voor de toekomst alles beloofde. Aan dit uitnemend proza gevoelde men dat verzen maken des auteurs sterke zijde niet was. Men vond er den vriend en vereerder van Geel in terug. Het was een verhaal vol geest, vol gedachten, en daarbij de frischheid-zelve. Het stond den schrijver vrij, zijn fragment al dan niet te voltooijen; doch zelfs al zouden wij nimmer uit zijn mond de geschiedenis van Balthazar's violoncel vernemen, zijn treffend talent strekte tot waarborg dat hij ons te eeniger tijd voor dat gemis schadeloos stellen zou. Morgen! - Toen de *Neven* onverdiend ten hemel geheven, de *Nichten* even onverdiend gebrandmerkt waren, scheen voor het vaderlandsch tooneel het oogenblik gekomen iets in allen deele voortreffelijks te mogen verbeiden; een blijspel waar het realisme der *Nichten* harmonisch zamenvloeijen zou met het geïdealiseerde in de *Neven*, een uit één stuk gegoten werk van poëzie en proza. Niemand was daartoe beter berekend dan de heer Helvetius van den Bergh. Niemand kon zulke dialogen schrijven. Niemand had de taal des dagelijkschen levens, de taal van het blijspel, zoo in zijne magt. Morgen!

Gelukkig nogtans en benijdenswaardig de kunstenaar over wiens arbeid men zulk een oordeel uitspreekt. Sommigen twijfelen er aan, of wij wel ooit weder, gelijk in de zeventiende eeuw, eene eigenlijk gezegde hollandsche letterkunde bezitten zullen. Zij vreezen dat wij tot de klasse der uitgebloeide natien behooren. Wie heeft ooit, vragen zij, van eene moderne portugesche litteratuur gehoord? Er zijn kleine volken in Europa die in vorige eeuwen veel minder diensten aan de algemeene vorming bewezen hebben dan de Portugezen en wij. Voor zulke volken, waartoe de Denen en de Zweden moeten gerekend worden, is de kans om met de ontwikkeling der negentiende eeuw hun voordeel te doen, gunstiger dan voor ons.

Hunne krachten zijn frisscher, zij behoeven geen naam op te houden, het verleden is voor hen niet zulk een blok aan het been. Vandaar dat Andersen en Frederika Bremer in alle deelen der beschaafde wereld huisgenooten zijn kunnen worden, terwijl van onze hollandsche schrijvers en schrijfsters niet één zich heeft zien opnemen in het litterarisch heldekoor van den tegenwoordigen tijd.

Ik loochen deze feiten niet. Eene der redenen waarom het buitenland van onze litteratuur geen kennis neemt, is ongetwijfeld dat het onderzoek de moeite slechts voor een gedeelte loonen zou. Wij bezitten een drom dichters en prozaschrijvers, gelijk men er uit alle landen bij scheepsladingen te zamen zou kunnen brengen; huis- en kamer-litteratoren van zoo geringe verdienste, dat de vreemdeling, die om hunnentwil zich op de studie van het hollandsch wilde toeleggen, weldra bij zijne landgenooten voor een grove-diamantslijper zou doorgaan. Tevens bezitten wij een klein getal uiterst bekwame letterkundigen, mannen van veel studie en groot talent, doch waaronder niemand aangetroffen wordt van wien men zou kunnen zeggen: dit is nu een vertegenwoordiger van de hollandsche litteratuur der 19de eeuw.

Doch, hoe onwedersprekelijk dit alles zijn of heeten moge, ik voor mij wanhoop niet aan de toekomst. Indien wij slechts voortgaan op den weg, die in de laatste vijftientig jaren door de besten onzer ingeslagen is, dan zullen wij er eindelijk wel komen. Het opkomend geslacht ligt daarbij onder één voorname verpligting. Het moet zoeken; zoeken naar hetgeen er op onderscheiden gebied te onzent, hoe fragmentarisch ook, uitstekends voortgebracht is. Dit voortreffelijke moet het bijeenverzamen, in eere houden, tot een voorwerp van studie maken, zich daaraan spiegelen, en te fier zijn zelf iets in het licht te zenden dat bij vergelijking niet een stap voorwaarts verdiende genoemd te worden. Met name behoort deze verpligting te worden nagekomen, om thans van anderen niet te spreken, ten aanzien van hetgeen door den heer Helvetius van den Bergh in de dagen zijner kracht voor ons tooneel verrigt is.

II

De *Neven* zijn een blijspel dat bij de lezing mishaaft. Nogmaals beweer ik dat de heer Helvetius van den Bergh, wanneer hij verzen schrijft, zichzelf te kort doet. Het proza is de aangeboren taal van zijn geest, de violoncel waarmede deze Balthazar ter wereld gekomen is; en al dankt zijn eerste blijspel aan rijm en maat enkele gelukkige wendingen, het gaat er ook op menige bladzijde door mank aan hinkende volzinnen en strompelende gedachten.

De komische partijen van het stuk zijn bijna zonder uitzondering goed geslaagd. Geheel het eerste bedrijf, met het optreden van den ouden heer Verspal en den jongen heer Van Zevenvan, is eene reeks geestige tooneelen en gesprekken. Het leggen van den knoop gaat geleidelijk in het werk, en de knoop-zelf is tegelijk kunstig en natuurlijk. De ontkenning daarentegen behoort tot de familie der doorgesneden gordiaansche. De heldedaden van August van Loon, die Eduard het leven redt en Julia tegen een hollend paard beschermt, - een en ander achter de schermen, - geven hem aanspraak op twee filantropische medaljes, doch niet op de belangstelling van den toeschouwer. Toch zijn het deze zelfde daden die baron Van Zevenvan, den vader, vrede doen hebben met zijn aanstaanden schoonzoon en met het door dezen te zijnen aanzien gepleegd bedrog. Zonder dit onwaarschijnlijke en werktuigelijke zou er aan de *Neven* nimmer een eind gekomen zijn.

De groote fout evenwel schuilt mijns inziens in het potsierlijk romaneske van August's hartstogt voor Julia, en in de moeite die de auteur zich geeft deze soort van liefde te doen doorgaan voor echt gevoel. Een blijspel dat louter uit eene aaneenschakeling van kluchten bestond, zou duldeloos zijn, en dit is de reden dat men in de *Neven* zoo weldadig aangedaan wordt door de fiere en waardige taal des edelmans, den ouden baron. Doch voor eene liefde zoo bovenaardsch als die van August, door Julia beantwoord; voor eene haagsche-boschliefd als deze, alleen gemotiveerd door den aanblik der uitwendige schoonheid, is in een blijspel als de *Neven* geen plaats. Acht

dagen, acht volle dagen geleden heeft August op de wandeling een mooi meisje gezien; en dit kleine ding heeft zulk een geweldigen indruk op hem gemaakt, dat hij er niet-alleen bij buijen stil van is, maar ook, op grond dat hij geen zekerheid bezit omtrent de wederliefde der schoone onbekende, niet altijd zwijgen kan van den worm die aan zijne zielsrust knaagt. Zelfs houdt hij, zoo ik mij wel herinner, er een veroverden handschoen van het meisje op na. Bij zekere gelegenheid reikt hij deze relik aan Sophie Terlaan, die hem in vollen ernst het vod teruggeeft met den wensch: 'God geve, August, dat gij uwe engelin nog eenmaal vinden moogt!' Dit alles zou zeer komiek zijn, indien het ons voor komiek aangeboden werd. De auteur daarentegen verlangt dat wij zijn nagemaakt sentiment zullen opnemen voor goede munt. Hij laat op August's knapehartstogt den hoogsten zegen rusten, en vóór het gordijn valt ligt Julia, die ook van hare zijde de kunst van klakkelings beminnen verstaat, in de armen van haar dierbare.

In onderscheiding van de *Neven*, die steeds bij de vertooning zeer voldaan hebben, en nog lang zullen voortgaan dit te doen, vormen de *Nichten*, de indertijd zoo onvriendelijk bejegende *Nichten*, eene hoogst aangename lektuur. Op het tooneel, dit begrijp ik, moet zulk een kabinet van onedele karakters, al zijn deze nog zoo flink geteekend, onuitstaanbaar bevonden worden; doch in het hoekje van den haard, of op de tuinbank, hindert deze fout zoo niet. Mij althans was het dezer dagen een amusement, dat onhebbelijk troepje vrouw- en manvolk, Martha en Amaranthe, Pimping en Osbroek, nog eens in gedachte de revue te laten passeren.

Daar treedt, in het derde bedrijf, officier Osbroek op; de onbeschaamdste en meest gewetenlooze eerste luitenant die ooit in het nederlandsch leger diende. Hij komt aangesneld uit de Witte Societeit, waar hij den ouden heer Van Heul met zijn jongen rotterdamschen vriend en aanstaanden schoonzoon Wilman, Caroline's pretendent, zich heeft zien nederzetten aan een tafeltje. Het oogenblik is hem gunstig geschenen een aanval te komen doen op het hart der onaangename Martha, de vijftigjarige; of liever, want hij heeft van haar oom reeds de noodige geruststellende toezeggingen ontvangen, gunstig

om zich nogmaals en terdege omtrent Martha's eigen gevoelens en Martha's bekoorlijkheden te vergewissen:

- 'Dat heb ik eens heel slim overlegd. Ik zie mijnheer Van Heul, met zijn Rotterdammer, de societeit binnentreden en een, twee, drie, vlieg ik er uit, spoed mij naar hier, en laat mij bij Martha aanmelden. Eigenlijk kon ik *militairement* op haar aanrukken en haar zeggen: jufvrouw Martha, het is met permissie van den ouden heer; maar dan diende ik ook, zonder eenigen omzwaai, mijne declaratie af te vuren, en vóór ik de zware artillerie *en avant* breng, wil ik nog eens eventjes ter sluik recognosceren, om te zien of het *corps*, en vooral het materieel, de *attaque* wel waard zijn. Ik weet het niet, maar een inwendige stem zegt mij, dat ik merken, voelen en begrijpen moest - dat ik een gekheid ga doen.'

Nadat luitenant Osbroek deze alleenspraak gehouden heeft, komt Martha binnen: 'Ik verneem van mijne kamenier, dat je me verlangt te spreken, heer luitenant. - Om je te dienen, jufvrouw Martha! Ja het is... ik kwam eigenlijk ... na lang en rijp beraad... Wat doet het me plezier, dat je er tegenwoordig zoo fiks uit ziet! Uw hoest schijnt geheel over te zijn. Ik vreesde waarlijk al, dat je voor goed geconfisqueerd waart, in zoo ver namelijk ... dat het een leelijke hoest was. Je moet u voor de avondlucht in acht nemen. - Hartelijk dank voor dien goeden raad, waarin ik een nieuw bewijs van uwe vriendschappelijke belangstelling zie. - Natuurlijk, daar ik zooveel goeds in dit huis genoten heb, en niet tot de schuimloopers behoor, die alleen komen om te eten en te drinken, zonder zelfs, nu en dan, een fooitje aan de booijen te geven. Ik ben een man van eer, zoo als u bekend is; maar, wat ik zeggen of vragen wilde... je hebt een logeergast, jufvrouw Martha? - Mijnheer Wilman, van Rotterdam, een vriend van oom. - En ook een beetje de uwe, hé? - Hoe kom je aan zóó iets! Het is een mensch, dien ik niet kan uitstaan. - En evenwel doet hij op mij het effect van iemand, die onder mijn duiven schiet. - Hoe meen je dat, heer luitenant? - Hierover nader ... *Pardon* .. . maar weet je wel dat uw oom en die Rotterdammer, op dit oogenblik, in de societeit zitten? - Ik weet het. - Dat ze er de couranten lezen? - Vermoede-

lijk. - Dat ze er, wat meer is, een pijpje rooken? - Zoo ... maar ... goede Hemel!... uw toon... uw verlegen houding... Er is hun toch geen ongeluk wedervaren? - Och neen... *au contraire!*... *Pardon* dat ik u zoo schrikken deed ... en wat die verlegen houding betreft... het kanonvuur durf ik onder de oogen zien, jufvrouw Martha, maar er zijn andere vuren... nu, we zullen daar wel eens later op terug komen. Zoo als dan gezegd is, ze zitten in de societeit, lezen er de couranten ... - Maar ... - En hebben ieder een lange pijp gestopt, die naar mijne becijfering wel een half uur branden kan. - Waarlijk! - En toen ik die pijpen branden zag, dacht ik zoo, langs mijn neus weg: Blijf jelui maar zitten lezen en rooken! Ik zal intusschen dat buitenkansje eens *militairement* waarnemen en met jufvrouw Martha een praatje gaan houden. - Zeer vriendelijk en vereerend, mijnheer; maar je begrijpt toch dat het niet voegzaam kan zijn, dat een jong... dat een eerbaar meisje ... die de zedelijkheid op prijs stelt... - Een *tête à tête* met een officier heeft... ja, daar steekt zeker wel wat in... Hm, waren Amaranthe en Pimping nu maar hier, dan konden we, om de zedelijkheid in de hand te werken, een *partie carrée* maken. - Amaranthe en Pimping? - Wel ja, weet je dan nog niet, dat er tusschen die twee ook al iets gaande is? Ha, ha, ha! Die Pimping was zoo dol verliefd, dat hij zelf niet eens wist op wie. Daarom heeft hij Amaranthe maar bij den kop gevat. Als alles goed afloopt, mag hij van geluk spreken. Een poltron! Een wittebroodskind! - Een roekeloze spotter met al wat heilig is! - Behalve met mij, *morbleu!* Sinds ik hem de keus tusschen mijn degen en mijn rotting liet, springt hij voor mij uit den weg, alsof ik een batterij rijdende artillerie ware. De lafbek! Nu, Amaranthe verdient ook niets beter. Als ze je eigen zuster niet was, zou ik durven zeggen, dat me nooit zotter zottin onder de oogen is gekomen. - Ze is zeker wat zonderling; van haar vroegste jeugd af was ze zoo. Op Caroline, die iets jonger is dan wij, valt evenmin te roemen. De eene zit den ganschen dag bij haar boeken, waaruit zij bitter weinig wijsheid haalt, de andere voor haar toiletspiegel, die haar gestadig voorliegt dat ze de schoonste en bevalligste van ons drieën is. Nu, ik mag het

lijden! Schoonheid en bevalligheid hebben reeds menige vrouw ongelukkig gemaakt, en menig man heeft er den last van moeten dragen. - Het is waar dat een mooi en bevallig meisje een schrikkelijk ding is, dat veel omzwaai geeft. Ik houd het daarom ook maar met die van úw caliber. - En als daar dan ook nog de alleronverdragelijkste aanmatigingen eener bespottelijke *coquetterie* bijkomen... O, mijnheer Osbroek, als je eens wist tot welken zondigen nijd en afgunst de passie der *coquetterie* haar beiden vervoeren kan! Ze weten zich zoo lief, zoo zoetsappig voor te doen, maar je moest haar eens in den huisselijken omgang bespieden! - [Hoe leelijk liet zij daar haar leelijke tanden zien!] - En dan durven zij zich inbeelden dat niemand meer gevoel, deugden en talenten bezit dan zij! en, lieve Hemel, hoe rampzalig is het met beider hoofd en hart gesteld, hoe arm, hoe ledig! ... Maar als zuster, voegt het mij niet er meer van te zeggen. - [Kwaadsprekende feeks!] - Hadden ze nog slechts een enigszins dragelijk humeur! God alleen weet wat ik van haar en van den ouden heer die misschien een braaf man, maar ook zeker de ongemakkelijkste, de hardvochtigste van alle ooms is, te lijden heb. Ja, soms gaat het zoover, dat ik, hoe geduldig ook, al mijn geduld verlies, en den dag zou zegenen, waarop ik met fatsoen dit huis verlaten kon. - [Dat wil zeggen: haal jij er mij maar uit.] - De omstandigheid dat oom nog al bemiddeld is, dat hij al zijn fortuin op ons heeft vermaakt, en ieder onzer een mooi stuivertje zal meêgeven, lokte reeds menig jongeling aan; maar geen hunner kon het vier weken bij Amaranthe of Caroline uithouden. Wat mij betreft, ik sloeg alle aanzoeken af. Ik voelde dat de man voor mijn hart nog niet gekomen was, de man dien ik kon beminnen, zoo als ik wilde beminnen. Neen, welke schitterende partijen zich ook mogen voordoen... zoolang het hart niet *ja* zegt, zal ik *neen* blijven zeggen en mijn tijd afwachten. - [Dat ze niet merkt, voelt en begrijpt, dat haar tijd lang voorbij is!] - Doet zich eenmaal zulk een man voor, dan kan ik hem eene reine, ongedeelde, en eerste liefde schenken. Enkel voor hem te leven zal dan mijne bestemming, hem gelukkig te maken mijn wellust zijn. Gij, mijnheer Osbroek, die een man van oordeel zijt, vindt ge niet dat ik er

zoo goed over denk? - Perfect, jufvrouw Martha ... in zoo ver namelijk, dat ge u dan toch niet te zeer overhaasten moet, en die man ook niet, vooral als hij een man van eer is, die, als braaf soldaat, den tiendaagschen veldtogt heeft bijgewoond ... maar om eens van wat anders te praten, denk je van avond niet naar het concert te gaan? - Hoe kan ik daaraan denken, mijnheer, daar oom er niet gaat, en ik door niemand gevraagd ben! - Dat is waar... hm, ik vind het al zeer indecent dat niemand u gevraagd heeft... En wat heeft het van morgen ongemanierd geregend, hé? -Oom en de heer Wilman zijn het gewaar geworden. - Daar kan ik borg voor blijven. Ik heb de eer gehad den ouden heer zoo door en door nat te zien, alsof hij regelregt uit de diepte der zee kwam. De parade heeft het gelukkig getroffen. Onder het defileren vielen er wel eenige droppeltjes ... - Maar gelief te bedenken, mijnheer, dat een pijp spoedig uitgerookt is, en de welvoegelijkheid derhalve gebiedt dat ik naar mijne kamer terugkeer. - Daar is wat van aan. - Als men mij zoo... met u ... alleen vond ... - Och ja, men zou er al heel wat van denken. - En met eenigen grond. Oom zelf, vernemende dat men mij verlangd heeft te spreken, zou alligt willen weten, wat men mij eigenlijk te zeggen had. - Juist; oude lui zijn altijd nieuwsgierig. - Het is ook niet te ontkennen, dat hij wel eenig regt zou hebben om het te weten. - Natuurlijk; als hij merken, voelen en begrijpen kon ... - En als hij mij dan eens ondervroeg? - Dan moet je hem maar het een of ander op de mouw spelden, bijvoorbeeld ... dat ik u om een jong kanarievogeltje kwam verzoeken. - En mijn zusters! als die er eens achter kwamen! Ze zijn zoo praatziek. - Alle vrouwen zijn het... in zoo ver namelijk... - En als het dan eens publiek werd, dat we zoo ... een half uur lang ... zonder getuigen ... - Wissewasjes! daar geef ik geen oliekoek om. - Jij, heer luitenant... maar ik! Het is mij niet onverschillig wat de menschen van mij denken. - Laten ze denken wat ze willen, als we zelven maar beter weten... in zoo ver namelijk ... [ik moet toch een achterdeurtje openhouden] ... dat werkelijk iets in mijn hoofd en in mijn hart omzwaait... - Eenige muizennesten misschien? - *Pardon*, dan zouden het eer menschennesten moeten

zijn, daar het menschelijk gevoel ze geformeerd heeft. - [Hoe beminnelijk *naïf!*] Ik zoek geenszins in uwe geheimen door te dringen, mijnheer Osbroek, maar als ze van dien aard zijn, dat een zedig, eerbaar meisje ... - Natuurlijk, anders zou het niet gaan. Dat vat ik zoo goed, alsof ik zelf een eerbaar meisje was. Nu, we zullen daar wel eens nader over praten. Voor het overige, merk, gevoel en begrijp ik met u, dat als men ons hier eens kwam overvallen, terwijl we zoo vertrouwelijk over koetjes en kalfjes keuvelen... - Dat verhoede de hemel!... - En het tot een explicatie moest komen... - Wat zou je dan te zeggen hebben, heer luitenant? - Ik? wel ik geloof dat ik dan *militairement* met een mooijen mond vol tanden zou staan, en u het woord laten doen. - [Wat vermag de liefde niet? zelfs een officier maakt zij beschroomd!] Ik hoop u spoedig weêr te zien, mijnheer Osbroek! - Ik ook, *parole d'honneur!* - Het bijzijn van menschen, die ik zooveel achting, zooveel... affectie toedraag, is me altijd een hoogst strelend genoegen. - Dat doet je eer aan, en daar ik in hetzelfde geval ben, zullen we met elkaar nog menig pleiziertje kunnen hebben; maar nu wordt het wezenlijk zaak om één, twee, drie, links en regts te maken, vooral daar we geen posten hebben uitgezet, en de vijand ons dus zonder eenigen omzwaai in de flank zou kunnen vallen. - Volkomen juist, tot weêrziens dan, heer luitenant!

Onverbeterlijk, niet waar? Zelfs wordt er in onze geheele komische tooneel-litteratuur, al zegt dit helaas minder dan gij wenschen zoudt, nergens iets aangetroffen wat bij deze bladzijden haalt. Doch let op den schaduwkant! Op zeer weinig uitzonderingen na bestaat het geheele stuk uit zulke tooneelen. Nergens bijna wordt van de beschouwing van het stuitende onze aandacht eenige verpoozing gegund. Het is eene opeenstapeling van toestanden, waarin telkens het amusante overvleugeld wordt door het verachtelijke.

Lees de punt dichtjes *Compensatie* en *Het ware beginsel*, en het zal u blijken dat de heer Helvetius van den Bergh eene ongunstige meening aangaande het menschedom koestert. Dit staat hem vrij, en de *Nichten* bevestigen het. Ook zal ik mij niet vermeten uit de hoogte te bepalen hoe vele greinen van het afschuwelijke

iemand onzer zonder ongemak verdragen kan. Doch wanneer de verfoeilijke Grijpmaar de planken alleen verlaat om ruim baan te maken voor den leelijken Bomba; wanneer het reeds zoo sterk gespannen tooneel tusschen Martha en Osbroek, in stede van het uiterste te vertegenwoordigen waaraan de dichter zijne personen en het gemoed zijner toeschouwers waagt, nog slechts eene verzachting is van hetgeen nu en dan voorvalt tusschen de zusters onderling, of tusschen Martha en Pimping, of tusschen Pimping en Amaranthe; wanneer jufvrouw Pals de maat van Martha's onvrouwelijke zonden komt volmeten door den wenk dat deze tabaksnuivende lasteraarster, deze jeneverdrinkende kwaadstookster, tevens eene woekeraarster is, die onder het mom der godsvrucht op de verlegenheid der eerlijke armoede spekuleert; wanneer tot afwisseling van het vinnige en laaghartige ons niets anders aangeboden wordt dan het in Van Heul optredend goedhartig vulgaire; wanneer de oude Casper en de jonge Wilman, een bijlooper en een onbelangrijk medehoofdpersoon, de eenigen zijn die wel eens een gevoeld woord in het midden brengen; wanneer Caroline, die ons van al die elenden en naaktheid zou moeten troosten, maar het niet doet, ons voorgesteld wordt met de mededeeling van haar oom, dat de 'dokter haar verleden winter zooveel rhabarber heeft laten slikken, dat ze drie dagen achtereen rijst met kaneel heeft moeten eten, om, met verlof gezegd, weer van den galop in den stap te komen;' wanneer de donkere achtergronden van minstens zes verschillende blijspelen in één blijspel bij elkander worden gesteld, - dan valt ons schoonheidsgevoel op de knieën, en heft de gevouwen handen naar den dichter, en bidt hem verschoond te mogen blijven van dien zwaren last!

Het onbevoegd publiek dat de *Nichten* uitfloot, is te kwalijk gevormd om den smaak van een kunstenaar tot rigtsnoer te kunnen dienen. Het juicht tooneelstukken toe die reeds lang voor scheurpapier zullen verkocht zijn, wanneer het blijspel in proza van den heer Helvetius van den Bergh eerst aanvangen zal eene eervolle bladzijde in de geschiedenis der vaderlandsche letteren te beslaan. Niettemin heeft indertijd dat sissend en schuifelend publiek in één opzigt blijk gegeven van een juist instinkt. Nimmer zal een trouwhartig beoordeelaar anders dan

met een zucht de *Nichten* toeslaan en naast zich nederleggen. Die zucht zal beduiden: Hoe jammer van zooveel geest en zooveel stijl!

III

Caroline, Amaranthe, Martha vooral - kan iemand met eenigen schijn van grond ontkennen dat er in de werkelijkheid zulke vrouwen bestaan? Heeft iemand het regt te beweren dat ze niet geteekend zijn naar het leven? Geen sterveling. Werden zij ons voorgesteld als toevallige en bijkomstige wijzigingen van den vrouwelijken aard, wij zouden er vrede mede hebben. Maar door het verband ontvangen wij den indruk als wilde men ons opdringen dat zoo *de* vrouwen zijn. En, bewust of onbewust, daartegen protesteren wij. Al zouden wij niet reeds ter wille van hare afhankelijkheid ons gedwongen voelen haar te ontzien, wij moeten de vrouwen veel vergeven, omdat zij in de kunst van liefhebben onze meerderen zijn. Of, indien men iets in haar berispen wil -

Doch zoo onvoorzigtig ben ik niet dat ik mij verstouten zou op deze wijze voort te gaan! Dit alleen wilde ik zeggen dat juist toen ik de kennis met de *Nichten* van den heer Helvetius van den Bergh hernieuwd had, mij een fragment uit de nalatenschap van Schleiermacher onder de oogen kwam. Het heet: *Idee zu einem Katechismus der Vernunft für edle Frauen*, en is blijkbaar een werk van zijn aankomenden manlijken leeftijd geweest. Ten einde mijne lezers een denkbeeld te geven van hetgeen bij het schilderen van vrouwekarakters en vrouwegebreken mij als ideaal voor den geest zweeft, schrijf ik hier, tot hun onderrigt en het mijne, Schleiermacher's ten behoeve der edele vrouwen opgestelde tien geboden uit:

‘1. Gij zult geen anderen beminde hebben nevens hem; doch de vrouw in u zal vriendin kunnen zijn, zonder behaagzucht, of vergoding, of stille verliefdheid. - 2. Gij zult u geen denkbeeldig wezen scheppen, geen engel uit den hemel, geen held uit epos of roman; maar den man van uwe keus zult gij liefhebben gelijk hij is. Want zij, de natuur, uwe gebiedster, is eene ijverzuchtige godheid, die de overspanning der jonkvrou-

wen bezoekt aan de vrouwen, tot in het derde en vierde tijdperk des gemoedslevens.
- 3. Gij zult de liefde niet ijdelijk gebruiken, ook haar nederigst altaar niet; want het is gedaan met de wijding van haar die hare gunsten veil heeft voor gaven of geschenken, zij het ook voor het zelfzuchtig genot van den moederlijken staat. - 4. Gedenk den sabbatdag uws harten, dat gij dien viert; en zoo men u daarin aan banden legt, verbreek die banden of sta uw leven af. - 5. Eerbiedig den aard en de vrijheid uwer kinderen, opdat het hun wel ga en hun bestaan in deze wereld van kracht getuige. - 6. Gij zult in het hart van uwen naaste geen leven wekken met voorbedachten rade. - 7. Gij zult geen echt sluiten, waarvan scheiding het einde zou behooren te zijn. - 8. Gij zult niet bemind willen worden, indien gij niet zelf bemint. - 9. Gij zult ten gunste der mannen geen valsch getuigenis afleggen; met woord noch daad zult gij hunne ruwheid vergoelijken. - 10. Gij zult begeeren manlijke beschaving, manlijke kunst, manlijke wijsheid, manlijk eergevoel.'

1864.

C.E. van Koetsveld.

Fantasie en Waarheid. Nieuwe schetsen en novellen, door C. E. van Koetsveld. Schoonhoven, 1863. Eerste en Tweede Verzameling.

I

Het ambt van den heer Van Koetsveld beslaat in zijne novellen eene aanzienlijke plaats. Een professor in de praktische godgeleerdheid zon aan deze verhalen menige anekdote kunnen ontleenen tot opluistering van zijn kollege over de theologia pastoralis. In dit opzigt vertoont het letterkundig leven van onzen auteur eene opmerkelijke eenheid. Dorpsleeraar is hij geweest, stadsleeraar is hij geworden, leeraar is hij gebleven;

en indien onze schooljeugd minder grondig onderwezen werd in de vaderlandsche aardrijkskunde, zou zij alligt Mastland voor eene voorstad van Den Haag gaan houden. De heer Koetsveld is zoozeer predikant, dat een volgend geslacht, wanneer het den invloed van onzen protestantschen klerus op den gang onzer moderne letteren zal te schetsen hebben, een type van hem maken zal.

Wij hebben hier te lande den predikant-humorist; een genre waarvan Prof. Domela Nieuwenhuis onlangs, in het beeld van Spiritus Asper, ons den omtrek leerde waarden. Wij hebben met onderscheiden straalbreking den predikant-dichter, den geijkten vertegenwoordiger der *poésie du foyer*; eene dichtsoort binnen wier enge, liefelijke grenzen zich in de laatste vijfen-

twintig jaren een groot deel onzer beste poëtische krachten teruggetrokken heeft. Zij vangt aan met een vedeldeuntje bij de wieg, bezingt vervolgens gade en kroost, en lost zich op in bespiegelingen over het wederzien aan gene zijde van het graf. Desgelijks is de heer Koetsveld bij uitnemendheid onze predikant-novellist en in die betrekking een nationaal verschijnsel. In denzelfden zin als een zijner leermeesters jaren lang de Nestor onzer theologen heette, wordt *hij* door onze recenserende tijdschriften de Vader der nederlandsche novelle genoemd. Vader Loosjes, die het vak der zedelijke verhalen te onzent weder ingewijd heeft, was een doopsgezind boekverkooper; Vader Cats, onze groote populaire moralist, een regtzinnig-hervormd raadpensionaris. Het zoo verschillend maatschappelijk bedrijf dier mannen echter leert men uit hunne geschriften slechts bij toeval kennen. Daarentegen behoeft men van den heer Koetsveld niet meer dan een twee- of drietal novellen gelezen te hebben om te weten dat hij herder en leeraar is.

Ik beslis niet of wij hierbij aan eene schrede voor-, dan aan een stap achterwaarts behooren te denken. De heerschappij van het subjektieve in de letteren van den nieuweren tijd verklaart veel en ook dit. Doch het is een feit, dat de Vader der nederlandsche novelle, een eernaam waarop de heer Van Koetsveld mijns inziens volle aanspraak heeft, voortdurend met zijne lezers huisbezoek doet. *Er prediget immer und ewig*. Hij werkt in den tuin, gedekt met een driekant steekje, en zelfs in zijne binnenkamer houdt hij bef en mantel aan. Zijne kerkelijke denkwijze is in het geheel niet exclusief, en de opmerker in hem is meer de gastheer van den theoloog dan omgekeerd. Daardoor kan hij, zonder uit zijne rol te vallen, onderwerpen behandelen die een orthodoxer predikant, overigens toegerust met dezelfde mate van litterarisch talent, niet aandurven zou. Zijn anti-papisme is van eene goedaardige soort, en zelfs de strengste pausgezinde zal onder het lezen van *de Mensch en het Weerglas* niet van oordeel zijn dat de Bisschoppelijke Klerezy door hem over het paard getild wordt. Een van zijne meest uitgewerkte studien - *Die zijn geloof verlaat, verlaat God*- is opzettelijk tegen het proselytisme gerigt. Toch treedt ook hier de predikant overal op den voorgrond.

Ik weet niet of er novellisten gevonden worden die tevens in den algemeenen zin van het woord godsdienstleeraars zijn. Misschien is die specialiteit ondenkbaar, en is er op litterarisch gebied aan het kerkelijke geen ontkomen dan op straffe van, met Lessing's *Nathan*, prediker van het deïsme te worden. De heer Koetsveld vermijdt die klip, doch strandt op de andere. Zijne polemieek tegen het piëtisme gaat gepaard met een onverbloemd vrijzinnig christendom. Hij is belijder van eene alleen zaligmakende leer op eigen hand. De orthodoxie staat bij hem op het standpunt van de Wet, hijzelf op dat van het Evangelie. Voorts is hij in het kerkelijke een behoudsman, en van de ketterijen van den dag is niets bij hem te bespeuren. Hij bezit de zekere mate van geloof aan eigen onfeilbaarheid waaraan men den geboren *clergyman* herkent. En dit alles staat bij hem niet tusschen de regels te lezen, gelijk men zegt; het schemert niet hier en ginds op verren afstand door; maar wordt openlijk verkondigd met de ongedwongenheid van iemand die zich in den kring waarin hij geplaatst werd volkomen te huis gevoelt, en wien het niet onbekend is dat die kring in het land zijner inwoning eene welgevestigde magt vertegenwoordigt.

II

De nederlandsche predikant behoort van nature, en de heer Van Koetsveld met hem, tot den *tiers état*. Patricische namen komen op onze kerkbriefjes slechts bij zeldzame uitzondering voor, en schitteren er in den regel door hunne afwezigheid. De guit Cupido smokkelt enkele malen een inlandsch herder en leeraar binnen de vestingwerken onzer aristokratie; en zoo vaak dit gebeurt heeft er aan de eene zijde eene tijdelijke verzwagering plaats, die aan de andere wel eens geboet wordt met eene vermindering van populariteit of het wekken van een begin van wantrouwen. Bij sommige kleine afdeelingen van onzen protestantschen klerus heeft de groote meerderheid der kollega's van tijd tot tijd eene onbroederlijke neiging tot fashionable afzondering meenen te bespeuren. Met name aan de Waalsche secundo-genituur is nu en dan verweten dat zij zich

minder voegzame airs gaf, eene hooge borst zette, en op de anderen eenigzins genadig nederzag. Ik geloof niet dat er tot regtvaardiging van die achterdocht ooit ernstige gronden zijn kunnen aangevoerd worden; of indien al, de schuldige vlieger is nooit op willen gaan.

Tot verklaring van het sterk uitkomend burgerlijk karakter onzer protestantsche geestelijkheid is van oudsher meer dan één reden bijgebracht. Saurin verweet zijne welgeboren Hagenaars dat zij de godsdienst in minachting hielpen brengen door stelselmatig te verhinderen dat hunne zonen, die zich intusschen te dezen aanzien gaarne lieten dwarsboomen, werden opgeleid voor de betrekking van predikant. Eene eervoller verklaring is ongetwijfeld, dat wij een burgerlijk volk zijn, en elke goede geestelijkheid uit den aard der zaak den stempel harer natie voert. Daar komt bij, loffelijker reden nog, dat om bij voortduring aanspraak te kunnen maken op de hoogachting en het vertrouwen der menigte, gelijk de predikanten dit kunnen, in de leden van den geestelijken stand eene achtbare hoeveelheid wetenschap vereischt wordt. En nu zijn de door arbeid verkregen talenten het overvloedigst voorhanden in die tusschenklasse der zamenleving, waar het geboorterecht niet mederekent en elk trachten moet zich door eigen inspanning eene toekomst te maken.

Verwonderlijk groot is te dezen opzigte het verschil tusschen onze eeuw en den goeden ouden tijd; en indien in de maatschappij vooruit te komen een zegen is, dan kan ook in ons vaderland de middenklasse niet dankbaar genoeg de herinnering der gebeurtenissen kweeken, waardoor in Europa een zoo groote omkeer tot stand gebracht werd. Het tegenwoordig aanzien onzer predikanten is zeker niet regtstreeks het produkt der fransche omwenteling van '89, en sommige andere burgerlijke elementen der hedendaagsche zamenleving werden door de opkomst der naar dat jaar genoemde beginselen nog meer gebaat dan de theologen. Doch heeft er met dat al sedert vijftig, zestig jaren, ook in onze geestelijke kringen, niet eene hoogst merkwaardige emancipatie plaatsgehad? De predikant-novellist is eene spruit der 19de eeuw, en van haar alleen. Ook in de 18de, ook in de 17de eeuw, zou de heer Van Koetsveld ergens

beroepen zijn; zijne gaven als kanselredenaar zouden ook in die dagen de opmerkzaamheid getrokken hebben; meer dan één aanzienlijke gemeente zou het een voorregt hebben geacht zulk een uitnemend prediker levenslang aan zich te kunnen verbinden. Dit waarborgen buitendien zijne inderdaad niet verwerpelijke theologische kundigheden, en bovenal het hem door de aderen stroomend synodebloed. Doch wat zou er destijds van hem terecht gekomen zijn als novellist? Niets ter wereld. Of denkt gij dat Van Effen, indien hij het leeraarsambt bekleed had, den *Spectator* zou geschreven hebben?

Gij zult den heer Koetsveld in zijne eenvoudigheid hooren zeggen, sprekend van twee aankomende knapen: ‘Het grootste geluk op aarde, voor rijk en arm, is - mijns inziens - de hoop op 't geluk; het vooruitzigt van *wat te worden in de wereld.*’ De Heidelbergsche Katechismus denkt er anders over. Ook met 's heeren Koetsveld's eigen dogmatiek is dit inzicht niet overeen te brengen. Het is de goede, de voortreffelijke zijde der burgerlijke levensbeschouwing. Aan haar dankt onze novellist niet slechts zijne persoonlijke stelling in de maatschappij, maar daarenboven dat geopend oog voor den strijd en het lijden der volksklasse waardoor zoo vele zijner verhalen zich aanbevelen. Naar de nadeelen dezer sympathie behoeft echter niet lang gezocht te worden.

Even als de *Godsdienstige en Zedelijke Novellen*, die voor het eerst in 1847 het licht zagen en sedert tweemaal herdrukt werden, behooren ook de *Nieuwe Schetsen en Novellen* voor het meerendeel tot de klasse der dienstboden-litteratuur. In de eerste de beste dezer schetsen hoort gij den schrijver zich regtstreeks wenden tot de vaderlandsche weesmeisjes: ‘Arme maagden, hunkerende naar de gulden, maar gevaarlijke vrijheid! Misschien loert reeds op u, in 't voorbijgaan, het scherpe oog der verleiding, en kiest zich deze en gene ter prooi. O! zoo zij schuldig was, mijn *Arme Marie*, spiegelt u aan haren val.’ Het laatste of voorlaatste stukje der twee bundels, *Een Drenkeling* genaamd, eindigt met de apostrofe: ‘Jongelingen en maagden! vergeet dat dubbeltje, het ééne dubbeltje van mijn' armen drenkeling niet. Zijn laatste stap was zoo allerakeligst. Ziet toe op den eersten stap!’ Hier neemt de schrijver ons met

zich mede in kringen waar hij zich boven voelt staan, en gij bemerkt aan zijne taal dat er zijnerzijds eene daad van afdalende belangstelling gepleegd is. De gewetensknagingen van den loopjongen die eenmaal tien centen stal, - in zichzelf een even poëtisch onderwerp als het zielewee van Hamlet, prins van Denemarken, - worden dienstbaar gemaakt aan het onderwijzen van 's loopjongens gelijken van beiderlei geslacht.

Eene andere schaduwzijde van het burgerlijk zelfbewustzijn is zijn aangeboren wantrouwen ten opzichte van al hetgeen in de samenleving tot de hoogere klassen behoort of zich daartoe rekent. De bij den heer Koetsveld ten tooneele tredende baronnen Ringersma en baronnen Van Dillenburg zijn altogader lieden waar een luchtje aan is. Op het weesmeisjesstandpunt des auteurs is de dusgenaamde groote heer in den regel een belager der behoeftige onschuld, en de meesten zijner jonkheeren tellen hunne losse haren bij hunne onechte kinderen. Over den vroegen dood van een zijner liefvalligste katechisantjes, een meisje van den minderen stand, troost hij zich met de gedachte dat zij, in het leven gebleven, niet onmogelijk verleid zou zijn. Zij was schoon en daarbij (hoewel niet van een jonkheer) een onecht kind. Daarom zou zij, huis aan huis afgewezen als bastaard, groote moeite gehad hebben eene dienst te vinden. 'Maar eindelijk, daar zie ik haar blijven in eene aanzienlijke woning. Mevrouw heeft er niet naar gevraagd, wat haar nieuwe kamenier van afkomst is, en Mijnheer heeft 't wel geweten, maar edelmoedig geheim gehouden. Edelmoedig zeker; want zie, hoe vriendelijk hij is tegen haar, die zelve niet anders dan vriendelijk wezen kan. Hij heeft de moeder nog gekend, die rijke wereldling, en rekent er op dat de appel niet al te ver van den stam zal vallen. Daarom was hij zoo vriendelijk. En bij haar, het argelooze kind: - ach! zij is geen kind meer, maar eene volwassen maagd; de booze démon van zinnelijkheid en ijdelheid, de erfzonde eener diep verdorvene moeder, spookt haar door de leden, en zij weet 't niet... Daar zie ik den rijken booswicht den eersten onreinen kus drukken op de roozerode lippen, en 't nieuwe kleedje, dat zij nog niet heeft verdiend, ligt daar al gereed: 't is haar edelmoedig in voorraad geschonken... En ik kan niet toesnellen en het lam

rukken uit den tijgerklaauw, het dartele vogelke uit den muil van den boa-constrictor.'

Zoo droomt de schrijver; en in dat visioen openbaart zich onwillekeurig zijne verhouding tegenover hetgeen de wereld kleinen en grooten noemt. De douairière Van Bennekom, in *Zij heeft gezeten*, is eene vermogende liefdadige dame bij wie de heer Koetsveld, vriend des huizes, op zekeren dag eene visite komt maken. Hij vangt het gesprek aan met eenige onbeduidendheden: 'zoo als dat in de fashionable wereld behoort.' Doch met deze nietigheden heeft hij zijne bedoeling: 'wat los kruid, om straks beter schot te doen.' De goede douairière, die lont schijnt te ruiken, haalt alvast een paar muntbiljetten voor den dag. Doch de predikant, die aan de belangen van zekere weduwe Breinders denkt, is ditmaal met eene aalmoes niet geholpen. Hij wil dat de douairière zijne beschermeling onder den een of anderen vorm vast werk verschaffen zal. Mevrouw Van Bennekom harerzijds heeft wel op eene harer bewaarscholen eene schoonmaaksters- of waschvrouwplaats open, doch zij is op de weduwe Breinders weinig gesteld, om reden dat de weduwe Breinders 'gezetten' heeft. De eerwaarde bezoeker is niet uit het veld geslagen. Douairières zijn stoffels, dit weet hij, en indien men slechts niet te haastig is kan men alles van haar gedaan krijgen. Hij laat mevrouw Van Bennekom voor ditmaal zitten met hare vooroordeelen en hare muntbiljetten, en komt over vijf dagen nog eens terug. De overredingskrachten, door hem in dien tusschentijd opgedaan, bestaan in een geschreven verhaal van hemzelf; eene voor het tijdschrift *Nederland* bestemde novelle die hij bij de thee komt voorlezen aan de douairière, en die niets anders is dan de ware geschiedenis der weduwe Breinders in persoon. Natuurlijk loopt de oude Lady er in. De predikant weet die geschiedenis zoo roerend voor te dragen, zijne novelle is inderdaad zoo fraai, dat hij ten slotte én de muntbiljetten én de schoonmaakstersplaats bekommt.

Niet de vergefelijke eigenliefde van den letterkundige treft hier het meest, maar het hooge hart des van zijne meerderheid zich bewusten burgermans. De tot eene zedelijke magt geworden tusschenklasse solt met geboorte en rijkdom, speelt

er mede als de kat met de muis, en wreekt zich tevens door beiden te exploiteren.

III

Sedert hij Mastland voor Den Haag verlaten heeft is de heer Koetsveld meer bepaald filantroop geworden, en heeft de stadspredikant den dorpspredikant aangevuld. Om zijne eigen woorden te bezigen: het verblijf in de groote stad, en de velerlei treurige ondervindingen daar door hem opgedaan, hebben er hem in de laatste jaren herhaaldelijk toegebracht 'den sluijer op te heffen, die de *Mystères* onzer maatschappij bedekt.' Zoo heeft hij in *Een vak zonder naam* het oneerlijk bedrijf van sommige zaakwaarnemers aan het licht gebracht; zoo in *Mijne Topsy* eene hellevaart naar de wereld der prostitutie ondernomen; in den *Vondeling* protest ingediend tegen de gestichten van dien naam; in den *Huisjesmelker* eenige bladzijden medegedeeld uit het grootboek van een woekeraar.

Onder deze novellen is er niet één waarin niet een zeldzaam talent van opmerken en schilderen - miniatuur-schilderwerk meestentijds, doch daarom niet minder verdienstelijk - hier en ginds doorstraalt. Sommige tafereelen, sommige portretten vooral, verraden de hand eens meesters. Toch zullen die novellen in haar tegenwoordigen vorm niet voortgaan gelezen te worden. Haar eigenlijk gebrek is niet, gelijk de schrijver in zijne voorrede zegt, dat ze niet zorgvuldig genoeg zijn afgewerkt, of dat hem de gaaf ontbreekt het onvoltooide naderhand bij te schilderen, maar dat zij te zeer op vertoogen gelijken en er te blijkbaar op aangelegd zijn hetzij instellingen of cijfers te regtvaardigen of te wederleggen. Eene novelle behoeft niet afgewerkt te worden. De *Vondeling* zou veel fraaijer zijn indien het stukje een fragment gebleven was en niet, gelijk thans, uitliep op eene niets te wenschen latende ontkenning. Dat de heer Koetsveld niet bijschilderen kan strekt hem tot eer. Het bewijst dat hij geen rijtuigschilder, maar een kunstschilder is. Toen Lamartine, tot verontschuldiging van het onbeschaafde zijner verzen, aanvoerde dat hij geen opgewektheid had gevoeld ze te polijsten nadat zij koud ge-

worden waren, antwoordde Vinet met reden: dat in het vuur vergulden de eenige arbeid is die een muzezoon betaamt. Indien de bedoelde novellen van den heer Koetsveld eene operatie moesten ondergaan en kans hadden er levend af te komen, ik zou niet aanraden ze bij te schilderen, maar af te schrappen.

Aan het slot van den *Huisjesmelker* leest men: ‘Hoe 't met de verdere plannen en huizen van den ouden en den jongen Hippel zal afloopen, weten we niet. 't Is óók al eene tijdvrage, die nog moet worden opgelost. Ik heb slechts een enkelen wenk willen geven aan de huizenbouwers van onze eeuw, opdat zij zich geen toren van Babel stichten, waarin de spraken verward worden.’ Hiervan geldt hetgeen Brammetje bij Potgieter van de zilveren-bruiloftsfeesten zegt: ‘Zulke herinneringen zijn te ernstig voor een maaltijd, of de maaltijd is te zinlijk voor de herinneringen.’ Daar komt bij dat de heer Koetsveld ons ten overvloede uitlegt hoe hij met zijne novelle, die bestemd is wenken te geven aan de hedendaagsche huizebouwers, toch aan den anderen kant niet bedoeld heeft zekere haagsche Vereeniging tot verbetering der woningen van de arbeidende klasse in een ongunstig licht te stellen. Deze dingen zijn in strijd met de kunst, met den goeden smaak, en met het gezond verstand. De litteratuur is geen kraan waarmede men pakgoederen laadt of lost. Filanthropische schetsen, gelijk de schrijver dit onderdeel van zijn arbeid noemt, behooren zelf tot de bouwstoffen van den toren van Babel tegen welks wederoprigting gewaarschuwd wordt. Het is eene door een kunstterm bedekte, doch wezenlijke spraakverwarring.

En de zedelijke novelle dan? de godsdienstige? Ik wensch mij niemands ongenade op den hals te halen, en onthoud mij daarom van te beweren dat hetgeen door den heer Koetsveld in deze genres geleverd is, niet zoozeer tot de wereld der fraaije letteren als tot de orde der traktaatjes behoort. Bij zeldzame uitzondering, gelijk in het geval van *Asschen Kaatje*, is het hem gelukt kunstenaar te blijven en nogtans filantroop te zijn; en de reden dat hij daarin slaagde is misschien dat *Asschen Kaatje* de filantropie meer veroordeelt dan regtvaardigt. Zoo is ook de *Moordenaar aan het kruis* alleen in zoo ver eene godsdienstige, en *Schijn bedriegt* in zoo ver alleen

eene zedelijke novelle, als het onvermogen zoowel der zedelijkheid als der godsdienst in beide verhalen sprekend geschilderd wordt.

Doch in den regel is dit bij den heer Koetsveld de bedoeling niet. Hij wil door letterkundige vindingen, en daarom struikelt hij zoo vaak, de deugd aanprijzen en het geloof verheerlijken. Met een weinig schranderheid en een weinig inspanning zou men het recept, waarnaar een groot gedeelte zijner verhalen gereed gemaakt zijn, kunnen uitvinden en verklappen. Op een gegeven oogenblik is hij vervuld, geheel vervuld met eene spreuk, een tekst, somtijds een bijbeltekst, waaraan zich uit den rijken schat zijner pastorale ervaring de eene of andere herinnering knoopt. Ware hij een novellist *pur sang*, hij zou zich vergenoegen met van zijne voorregten en zijne menschekennis partij te trekken, ten einde het algemeene bijzonder te maken en zijne gedachte in beeld te brengen. Doch blijkbaar is hij niet van oordeel dat een verhaal slechts schoon behoeft te zijn en daarmede aan alle eischen voldaan is. De novellist in hem laat zich verschalken door den godsdienstleeraar, den zedemeester. Hij verlangt dat men verstaan zal hetgeen hij zijn 'hart' noemt, dat men gevoele 'in den levensgloed, die deze *Schetsen* moge bezielen, hoe warm dat hart voor geheel de menschheid, voor godsdienst en christendom klopt.'

Met niemand begeer ik te twisten over litterarische theorien. De vormen der kunst zijn zoo oneindig verscheiden dat men ook op dit gebied naauwlijks ernstig genoeg waarschuwen kan tegen onverdraagzaamheid en dogmatisme. Alle spijs is goed die de muzen gekruid hebben. Ik vraag alleen of de godsdienstige en zedelijke novellen van den heer Koetsveld, het genre waarin zijn talent zich vastgezet heeft, altegader zedelijk en godsdienstig zijn; en ik antwoord ontkennend.

Jan Hendrik en Jean Henri, het armelui's- en het grootelui's-kind, op denzelfden zondagnamiddag door hunne moeders ten doop gehouden, groeijen op, worden jongelingen, en bewandelen elk op hunne wijze den breeden weg. Jean Henri wordt student aan de Akademie te Delft, en ten einde zijne grove verteringen te kunnen goedmaken oefent hij zich in het kunstmatig nabootsen van zijn vaders handteekening. Men doet Jan Hendrik

op den winkel bij den kleermaker Folkers, waar hij het kleine versmaadt en de eer den rug toekeert. Tegen hooger loon zal hij arbeiden voor een minder soliden meester, die reeds met het aanbreken van den winter geen werk meer voor hem heeft. Doch Jan Hendrik heeft er iets op gevonden. Medegesleept door een kameraad en deugniet, gaat hij met dezen op den dag vóór nieuwjaar, in naam der knechts van baas Folkers, aan het 'wenschen' en haalt met dit oneerlijk spel zeker aantal fooijen op. *Die* guldens niet-alleen worden des avonds in de kroeg verteerd, maar ook het door de waardin voorgeschotene op zekere kleedingstukken, in den loop van den dag door goedgeloovige lieden den gewaanden bediende van baas Folkers toevertrouwd. De justitie komt er achter, en Jan Hendrik wordt gepakt.

Hetzelfde zou ook Jean Henri overkomen zijn, indien zijn vader den valschen wissel niet edelmoedig gehonoreerd had. Beide jongelieden, de falsaris en de opligter, komen intusschen aan het einde des verhaals weder terecht; althans, er vertoonen zich bij hen allesbelovende sporen van beterschap. Zekere graaf Van Ranswijk, een geldersch edelman en celibatair, stoïcijnen liefhebber-filanthroop, verkeert in de gelegenheid op die bedorven karakters een gunstigen en snelwerkenden invloed uit te oefenen. Een anderen, minder regtstreekschen invloed ondervinden onze knapen ten gevolge van de gebeden hunner moeders. De vroomheid van de vrouw des volks, Hendrik's moeder, is van eene andere soort en drukt zich anders uit dan die der vrouw van geboorte. Doch beide vrouwen kweekten in hare harten het vast en heilig geloof dat kinderen van vele gebeden, gelijk de bekende spreekwijs luidt, niet verloren gaan; en hare verwachting wordt door de uitkomst geregtvaardigd.

Dit zijn de hoofdtrekken en deze is de hoofdgedachte van het verhaal, *Twee Jongens* geheeten. Wat is er aan zedelijk en aan godsdienstig gehalte in deze novelle voorhanden?

Met het laatste zullen wij spoedig afgehandeld hebben. De gebedsverhooring is uit den aard der zaak het tegenovergestelde eener vaste wet. Enkel toeval, zegt de wereld; eene vriendelijke beschikking van Hooger hand, verkondigt het godsdienstig geloof. In elk geval is er in die verhooring niets

noodzakelijks, terwijl alleen datgene wat overeenstemt met vaste historische of zielkundige verschijnselen waarheid is in de litteratuur. Het papier is geduldig en de geest vindingrijk; doch al zou men honderd novellen schrijven tot illustratie van het gezegde, waarmede Monica zich troostte over het wangedrag van Augustinus, geen lezer zal immer aan zijn hart gevoelen dat een slechte knaap een braaf mensch geworden is *omdat* zijne moeder voor hem aangehouden heeft in het gebed.

De graaf Van Ranswijk is naauwlijks ernstig genoeg voor de rol van zedelijk verbeteraar, en te stoïsch voor den Rodolphe eener christelijke novelle. Doch al laat ik regt wedervaren aan 's mans goede bedoeling, is het niet zoo dat door zijn optreden de moraliteit van het geheele 'zinnespel' -een gelukkig archaïsme van den heer Koetsveld zelf - vernietigd wordt? Jan Hendrik en Jean Henri zijn te groote zondaren om enkel door eene verplaatsing naar Gelderland te kunnen genezen worden van hunne verdorvenheid. Zij zijn geheel andere verloren zoonen dan de bijbelsche. In beider laatste misdaad is iets zoo doortrapts en gemeens, dat er reden zou bestaan aan de mogelijkheid van hun zedelijk herstel voor altijd te twifelen. Doch bij den heer Koetsveld komen zij er kostelijk af; vooral Jean Henri, de schuldigste. Hun geval is een bemoedigend voorbeeld voor aankomende schelmen van onderscheiden maatschappelijken rang, en de als zedelijk aangekondigde novelle - zoo wreekt zich de vernederde litteratuur - zou kunnen aangemerkt worden als eene premie op de ondeugd.

Nog een voorbeeld, indien ik mag. *Arme Familie* is de titel van een verhaal dat hierop uitloopt: 'De krachtige stem van den Godsbode had het pleit beslist, dat noch die der menschenliefde, noch zelfs de kinderlijke toon der natuur had kunnen oplossen.' Die kinderlijke natuurtoon is de stem der kleine Emma Hollison. De stem der menscheijkheid is die van een jong medicus en filantroop, dokter Morris. Met den Godsbode wordt de dood bedoeld, die vrede kwam stichten tusschen twee vijandinnen, twee zusters.

Elsje Sandbergen toch, de landloopster, die op hare eigen schande spekuleert, is de volle zuster der deftige weduwe Hollison. Elsje heeft het in hare jonge jaren zeer bont gemaakt en

hare familie veel verdriet berokkend. Gerarda Hollison daarentegen, die een goed en rijk huwelijk deed, is in weerwil harer aan stugheid grenzende koelheid eene edele vrouw geworden. Elsje haat hare zuster en vervolgt deze tot in de nieuwe stad harer inwoning. Uit boosaardigheid geeft zij haar onecht kind denzelfden naam dien ook het eenig dochtertje van mevrouw Hollison droeg. Zij is eene lasteraarster, en verhaalt aan wie het hooren wil (hetgeen eene grove onwaarheid is) dat hare rijke zuster haar en haar kind laat verhongeren. Zoo onbeschaamd is zij dat mevrouw Hollison, na eene reeks nuttelooze weldaden, heeft moeten besluiten de hand van haar af te trekken en haar over te laten aan haar lot. Eindelijk wordt Elsje ziek en zij gaat sterven; doch niet dan nadat zij gelegenheid gevonden heeft de kleine Emma te doen weten dat haar haveloos naamgenootje tevens haar eigen nichtje is. Door een zamenloop van omstandigheden, waarin dokter Morris betrokken is en waarbij ook te pas komt het echtpaar Jan de Kruijer, boven wier hoofden de stervende Elsje een zolderkamertje bewoont, heeft Emma's wetenschap ten gevolge dat er in het uiterst oogenblik eene ontmoeting en eene verzoening plaats heeft tusschen hare moeder en hare tante. Dit is het beslechte pleit waarop door den schrijver in zijn slotwoord gedoeld wordt.

Er komen in deze novelle (van de zedelijke spreek ik thans niet) sommige uitdrukkelijk vermelde godsdienstige elementen voor. In een beslissend oogenblik, naast de armoedige stervenssponde zelve, neemt bij monde der kruijersvrouw de godsdienst het woord en zegt tot mevrouw Hollison (opmerkelijk was, voegt de schrijver er bij, de kracht van dat eenvoudig evangelisch denkbeeld op het gemoed der trotsche rijke): 'Ja, Mevrouw! als gij eerder gekomen waart; maar nu, ach nu, heeft ze niets meer noodig; niets meer dan de genade: - is 't niet, buurvrouw? - Maar die kunnen wij haar niet geven; die moeten wij allen, rijken en armen, zelve vragen van den Heere Christus, die voor ons zondaren gestorven is: - is 't niet, buurvrouw?' Doch dit is slechts een tusschenspel, een episode. Het eigenlijk gezegd godsdienstig zwaartepunt des verhaals moet gezocht worden in het optreden van den dood als providen-

tiële verlossing; in den zucht die bij het overdenken van het met de zusters voorgevallene de borst des schrijvers ontsnapt:

‘t Was toch goed, dat God eene van beiden wegnam.’

Voor den novellist was dit zeker geen onverschillige zaak. De litteratuur gedoogde niet dat de terugstootende Elsje langer bleef leven. Doch is nu ook de godsdienst met deze ontkenning gebaat? Een ieder moet gevoelen dat men van de kracht des geloofs een beteren dunk koesteren zou, zoo in dit geval gebleken ware dat zelfs eene vijandschap als die tusschen Elsje en Gerarda, door het koesteren van godsdienstige gevoelens, in wederzijdsche en duurzame welwillendheid verkeer kan. Ook in deze novelle predikt de auteur het tegenovergestelde van hetgeen hij beoogt. ‘Zelfs na zulk eene ontmoeting,’ zegt hij, ‘konden zij niet te zamen als zusters leven.’ Zoo spreekt de godsdienst niet, maar het fatalisme. Elsje's dood ontlastte de maatschappij van een hinderlijk meubel, dit is zoo. Haar voorbeeld bewijst dat de Oude Man met de scherpe zeis somtijds knopen doormaait, die men anders bezwaarlijk zou hebben weten te ontwarren. Doch in dit feit ligt de gevolgtrekking niet opgesloten dat God goed, of het geloof eene magt is. Men zou er althans evenzeer uit kunnen afleiden dat sommige lieden bovenal sterven voor het gemak der overblijvenden.

IV

Deze aanmerkingen zijn tot op zekere hoogte onbillijk. Hetgeen de aangeduide novellen voortreffelijks hebben wordt er onverdiend door in de schaduw gedrongen. Daarbij drukken zij met haar volle gewigt op een klein aantal schouders, zwakker dan sommige andere, of althans niet van de sterkste, en met opzet daartoe gekozen. Twee verhalen te doen boeten voor de schuld van vijftig, voor de gebreken van een geheel genre, is krimineel.

Gelukkig voor den goeden naam mijner kritiek moet deze haar laatste woord nog spreken. Het talent van den heer Van Koetsveld heeft ongetwijfeld eene negatieve en vergankelijke zijde. Reeds voor jaren, toen hij met de *Pastorij van Mastland* optrad, heeft hij zelf op de vooze plek den vinger gelegd.

‘Romanschrijver ben ik niet, noch dichter, noch schilder; eenvoudig predikant, meer niet’; zoo sprak hij destijds, en dit programma is hem opgebroken. De nadeelige werking van zulke zelfbepalingen doet zich in den regel op tweederlei wijze gevoelen. Al luiden zij nog zoo bescheiden, zij dooden het geloof aan uwe nederigheid, en daarbij kompromitteren zij u voor het vervolg. Wanneer een auteur eenmaal op zijne banier geschreven heeft: ‘Ik ben maar predikant’, dan kan hij later moeilijk weder terug. De vrijheid zijner bewegingen is schier voor goed belemmerd, en hoogstens zal hij zijn horizon, door naderhand de betrekking van filantroop te verbinden met die van leeraar, op sommige punten nog een weinig kunnen uitbreiden.

De heer Koetsveld echter heeft reden van dankbaarheid. De hemel heeft hem niet gehouden aan zijne onvoorzigtig gesproken woord. Er steekt in dezen predikant juist datgene waarvoor hij niet wil aangezien worden: een dichter, een schilder, een romanschrijver; en, welk gedeelte van zijn arbeid ook moge voorbijgaan, deze laatste bestanddeelen zullen blijven. *Jufvrouw Nanny en de Kopekken* is eene geestige teekening van de beste soort, en de litteratuur der Novemberfeesten van 1863 heeft weinig opgeleverd wat de vergelijking met deze herinnering uit het jaar Dertien eervol doorstaan kan. *De nieuwe pelikaan*, is een toonbeeld van fijne spotternij. De dorpschirurgijn en weggezonden vrijer - een flink man is zulk een bloode minnaar niet - wordt door den schrijver voor het lapje gehouden; doch hij ontziet hem tevens zoo, dat de borst amusant blijft en niet één oogenblik daalt in onze achting. De heer Koetsveld heeft ergens van zichzelf gezegd: ‘Ik voor mij heb altijd meer de goedgehartige ironie of het opwekkend humor, dan de scherpe en uit haren aard altijd koude en liefdelooze satire bemind.’ Op de juistheid der tegenstelling moge af te dingen zijn, des schrijvers stelling is waar. De bitterheid kleedt zich nergens bij hem in het gewaad der luim. Maakt hij zich eene enkele maal boos, boos met reden, aanstonds wordt hij boetgezant en laat het aan anderen over, hunne verontwaardiging op muziek te zetten. Wordt de bezieling teregt bij eene ligte bedwelming door den wijn ver-

geleken, dan heeft de heer Koetsveld een vrolijken dronk. In den regel schertst hij niet; doch waar hij het doet onderscheidt zich zijn lach door eene aangename gulheid. *Achter de Schermen* is eene persiflage - doch eene onbloedige persiflage - onzer letterkundige wereld. Een dramaturg zou, met deze drie tooneeltes, vooral met het eerste en het derde, een blijspel kunnen zamenstellen. Het geheel is eene charge; en indien het in de republiek der letteren hier te lande van woord tot woord toeging als in deze schets, er zou voor een achtenswaardig auteur in die kermistent geen plaats zijn. Doch de vermakelijke Abraham Elziger is in den grond zulk een goede kerel, zoo kinderlijk blijde met het gevonden rijmwoord; Hankers, de doove flapuit, helpt zijn mede-uitgever Solk zoo onwillekeurig van den wal in de sloot en verklapt zoo onnoozel de geheimen van het vak, - dat men zelf een oneerlijk uitgever of een dichter zonder roeping zou moeten zijn om zich de zaak aan te trekken.

Herinnert gij u den schrijver te hebben hooren spreken van 'de *Mystères* onzer maatschappij', wier sluijer menigmaal door hem opgeheven is? Ook met dat woord heeft hij zich goed geteekend. Ware hij geen predikant, hij zou *de Verborgenheden van Den Haag* te boek gesteld, en onze litteratuur in hem haar Eugène Sue hebben kunnen aanwijzen. Zeer sterk spreekt bij hem de rigting, die men in 1848 met den algemeenen naam van socialisme bestempelde.

Lang niet in alle opzigten is hij een bewonderaar der negentiende eeuw. Onder de eigenzinnigheden van onzen tijd behoort volgens hem 'de aprioristische redenering der mogelijkheid', inderdaad, indien zij geen fabel is, eene zotte eigenschap. Van twee zuigelingen zegt hij: 'De kinderen waren scrofuleus - zoo als geheel onze eeuw, die water voor bloed in de aderen heeft.' Elders en bij herhaling doet hij als zijne meening uitkomen dat, wat onze tijd ook voor zijne rekening en op het geweten hebbe, de dusgenaamde *innere Mission* - anderen houden het er voor dat deze rigting zelf tot de waterdeelen in het bloed van ons geslacht behoort - in elk geval veel goedmaakt en ons regt geeft tot eenige zelfverheffing tegenover vroeger dagen. Doch hoevele redenen hij zie onze eeuw op de vingers te tikken, en

hoe bereid hij zij hare verdiensten te herleiden tot die eener *soeur de charité* zijn socialisme althans maakt hem tot een kind van den nieuwen tijd en een discipel der voorlaatste romantische school in Frankrijk. Geheele partijen van zijn letterkundigen arbeid bewegen zich om de meermalen door hem aangehaalde bijbelspreuk: ‘ Armen en rijken ontmoeten elkander: God heeft ze beiden gemaakt.’ Het probleem van de ongelijkheid der menschelijke lotsbedeeling vervult hem zeer. Telkens vat hij het weder op, en denkt er over na, en brengt het in beeld.

En dit is het eenige niet waardoor zijne tafereelen ons aan den cyclus herinneren, die door den *Juif Errant* gesloten werd. Wie den heer Koetsveld overal volgt, moet tot over de enkels door den modder. Uit de woning der eerlijke armoede voert hij u naar het kantoortje van den fielt. Uit de kroeg moet gij met hem mede naar de koppelaarster, uit de cellulaire gevangenis naar gasthuizen wier bijnaam niet uit te spreken is. Moorden worden er in zijne novellen doorgaans niet gepleegd, of het moesten eenige kindermoorden zijn. Daarentegen krielt het er van overspel en diefstal. Bij het schilderen van deze toestanden is hij van de zuiverheid zijner bedoelingen zich innig bewust. ‘Liever zou ik met eigen hand mijne papieren kinderen in het vuur werpen,’ zegt hij, ‘dan dat ze der onreine fantasie ook maar eenig voedsel gaven, of den teugel der zonde lossen maakten; liever, dan dat ze der jeugd eenen bloes aanjoegen, of den bejaarden christen plooijen vouwden op het voorhoofd.’ Hield op dit oogenblik mijn eigen leeftijd niet juist het midden tusschen de tot blozen geneigde jeugd en den stemmigen ouderdom, ik zou beter kunnen beoordeelen of er al dan niet in Koetsveld's verhalen hier en daar iets aanstootelijks, iets bedenkelijks voorkomt. Mits er harmonie zij tusschen de onderscheidene deelen, mits de sluijer der dichtkunst er om de leden der waarheid golfe, ergert ook de naakste voorstelling mij niet; en wij Hollanders stammen af van een te goed schildersras om niet te weten dat de achterbuurt-zelf, en smeriger dan de achterbuurt, voor idealiseren vatbaar is. De heer Koetsveld is geen verleider. Hij prijst de ondeugd niet. Hij maakt het kwaad niet begeerlijk. Hij is alleen verwonderlijk goed

te huis in de onderste lagen der zamenleving en doopt bij voortduring zijne pen in dat bezinksel.

Naauw hangt met deze roeping de sterksprekende realistische zijde van zijn talent zamen en, met deze laatste weder, het ontbreken van zoo veel dat bij andere novelleschrijvers eene voornamen plaats inneemt. Misschien ben ik nalatig geweest in het zoeken; mogelijk speelt mijn geheugen mij een trek; doch vruchteloos tracht ik uit de vele verhalen van den heer Koetsveld mij er een te binnen te brengen waar de zoetste droomen van jongeling en aankomende vrouw eene hoofdrol vervullen. Wie in de novelle: *Lijsje Botman of de afdwalingen der liefde*, eene herinnering van Romeo en Julia rekenen aan te treffen, vindt zich bedrogen. Lijsje Botman is eene litzinnige dienstbode, meer dievegge nog dan minnares; de vrijster van een in den eigenlijken zin des woords gemeen soldaat. Er waren geen termen haar op Steenbeek te plaatsen, doch des te beter paste zij in een tuchthuis; waar zij ten slotte dan ook terecht kwam.

De tederste betrekking des levens vangt bij den heer Koetsveld eerst aan omstreeks de geboorte van uw eerste kind. Al zijne edele vrouwen zijn moeders; al zijne brave mannen werken voor een aangroeijend gezin. Deze eigenaardige leemte verklaart de graauwe en sombere, de bijna doodsche tint die over de groote meerderheid zijner tafereelen uitgespreid ligt. Men zou zeggen de levensbeschouwing van iemand die eerst begonnen is te leven nadat hij voor goed bekleed was met eene deftige betrekking in de maatschappij. Er is in de meeste dezer verhalen iets onjeugdigs, iets droogs en saais, dat in zichzelf wel niet vervelend is, maar u nochtans niet den minsten lust inboezemt mede te mogen aanzitten aan den aardsehen maaltijd, niet de minste erkentelijkheid voor de weldaad des levens.

Nog eens op school: zoo heet van de vijfde der schetsen in het tweede deel der nieuwe verzameling het laatste hoofdstuk. Men ziet in dit verhaal een jong mensch van goeden huize, weder een bedrieger en van de eerste grootte, het levensgeluk verwoesten van twee jonge meisjes. De eene van dezen, die de kokette gespeeld heeft, krijgt eene ruggemergskwaal; de andere treedt van het tooneel als oude vrijster en

ziekeverpleegster. Het is, indien gij wilt, eene aandoenlijke, maar dan toch buitengewoon neerslagtige geschiedenis; en indien de bezoeking voor onze vrouwewereld waarlijk zulke vruchten draagt, dan kan men niet nalaten te wenschen dat de vruchten minder overvloedig mogten zijn. De hier bedoelde school is eene regte pijnbank.

Doch schrijf dien zelfden titel, evenzoo gemeend, boven de gezamenlijke novellen van den heer Koetsveld, en ge zult ze in zeker opzigt naar waarheid gekarakteriseerd hebben. De maatschappij is hem bij voorkeur een hospitaal; en wie aan de lijders en lijderessen daarbinnen met het meeste oordeel en de verstandigste goedheid het grootst aantal kapittels uit den bijbel voorleest, maakt zich het verdienstelijkst omtrent het teringachtig gemeenebest. De bijbel-zelf, waarmede hij zoo opregt en zoo hoogelijk ingenomen is, wordt onder zijne handen het tegenovergestelde van een belangwekkend boek. Hij maakt er een recepten-boek van, eene apteek voor huis en samenleving, voor kwalen en kwaaltjes. Wanneer hij ziek te bed ligt en de slepende uren langzaam voortkruipen, dan staart hij bijwijlen op zijn horloge en zucht: *Wachter! wat is er van den nacht?* Breken de triviale verhuisdagen aan, hij slaat, vóór het laatste gedeelte van den boedel opgeladen wordt, zijn Nieuw-Testament nog eens na, en troost zich met de gedachte: *Wij hebben hier geen blijvende stad, maar wij zoeken de toekomstende.*

Om nauwkeurig te zijn stip ik aan dat de *Recidivist* eene uitzondering maakt op de genoemde matheid en kleurloosheid. Of de geschiedenis van dezen gevangene zuiver nederlandsch van oorsprong is, weet ik niet; en al stroomde er door hare aderen een weinig uitheemsch bloed, zij is er niet minder boeiend om. Adriaan Kortens is een gaauwdief, maar een gaauwdief met een zweem van litterarische beschaving. Laatstelijk is hij veroordeeld wegens poging tot broedermoord; doch, zijne welsprekende invectieven tegen de samenleving en tegen het godsbestuur in aanmerking genomen, zou het mij niet verwonderen indien hij Byron's *Cain* gelezen had. Van al de door den heer Koetsveld zamengestelde boeven-historien is de roman van Adriaan Kortens de ideaalste. Tevens is hij de

meest socialistische, en de eenige waarvan men zou kunnen beweren dat hij er op aangelegd is, bij den lezer uit de volksklasse het godsdienstig en zedelijk gevoel van het spoor te brengen.

V

Ik gewaagde van het onzen novellist kenmerkend realisme; en onder het nederschrijven van dat woord dacht ik te zelfder tijd aan zijn in het oog loopend gebrek en zijne meest blijvende verdienste. Over het gebrek zal ik ook hierom kort zijn, omdat berispelijke volzinnen uit te schrijven te regt wordt aangemerkt als eene daad van medepligtigheid.

Men leest bij den heer Koetsveld: 'De ondervinding heeft mij geleerd, dat een meisje nog geene schaamteloze deern behoeft te wezen, *verworpeling van hare kunne en van den eenen wellust tol den anderen door onreinen hartstogt voortgezweept*, om hare kroon, - de maagdelijke eer, - te verliezen; en de gevolgen van één misstap soms, naar ligchaam en ziel, door een ongeneeslijken kanker te boeten.'

De heer Koetsveld schrijft: 'Hebt gij ooit een drenkeling gezien? Een mensch en toch geen mensch meer, dood uit het water gehaald, met slijk en kroos overdekt, de vuil witte wangen bol opgeblazen, en 't glasachtig oog ons zoo regt akelig aanstarend.'

Hij schrijft, zijne eigen ligchamelijke zwakheid teekenend na eene zware ziekte: '*Gelijk de dronkaard, die terugkeerde om eene kleine versnapering*, ten einde zichzelf te beloonen voor de inspanning van eene kroeg voorbij te gaan, zoo zie ik om naar de plaats waar ik gelegen heb. Ik zou wel haast weêr naar bed willen gaan om van 't opstaan uit te rusten.'

Hij schrijft: 'De dag moge nog verre zijn, die al het verborgene zal aan het licht brengen, de verhuisdag is er toch een voorproef van. Dan ziet het publiek dat *een minister ook zijn pot-de-chambre heeft en een staatsraad zijn laarzetrekker*.'

Hij schrijft: '*Ik bad met haar*. Nu was alle pijn met kracht bedwongen, en vrome zielevrede lag op het lief gelaat. *Toen wreef ik haar de kramp wat weg*, en vriendelijk dankend zag ze mij na.'

Dit laatste geldt een zeven- of achtjarig meisje. Van eene mismaakte jonge vrouw, hij wier wanstaltigen rug en ingedrongen figuur geruimen tijd stilgestaan is en die zich eindelijk, ten huize eener vermogende vriendin, naar hare slaapkamer begeeft, wordt gezegd: ‘Hier legde zich nu *de zwaar geschokte logée* op het prachtige ledikant neder, en, in de donzen kussens gezonken, vond zij ten minste voor hare vermoeide leden rust.’

Dit alles is wansmaak, en tevens wansmaak van eene bijzondere soort. De schrijver snijdt te diep. La Mayeux is een artistiek karakter, en voor de litteratuur der 19e eeuw was het weggelegd aan deze type recht te laten wedervaren; doch, hebben wij eenmaal de straatjongens Sophie Heimans hooren naroeppen: ‘Dag, krabbetje!’, of: ‘Jufvrouw, vergeet je doek niet!’, of: ‘Och, laat je kuiten nog eens zien!’, dan kunnen wij de arme misvormde geen toebereidselen zien maken tot wegzinken in de donzen kussens van een pronkledikant, of wij krijgen er zelf kippevel van.

Doch wat vermoei ik mij met het aanstippen dezer fouten! Elk goed schrijver heeft de deugden zijner gebreken, en de ruwheden waarop ik wijs, - wat wil men meer? - worden bij den heer Koetsveld geboet door sommige uitnemende eigenschappen. Tot hiertoe heb ik te weinig van hem aangehaald, en mijne lezers kunnen zich van zijne latere manier nog geen zuiver denkbeeld vormen. Daarom schrijf ik van het aangrijpend verhaal *Schijn bedriegt* den geheelen aanhef uit, en herstel daarmede het onwillekeurig bedreven kwaad:

‘Een dorpskerkje bij het licht der maan, terwijl een zachte avondkoelte de buigzame takken der wilgen golven doet over de graven op 't kerkhof, en de ligte bladeren der populieren zich bewegen, als fluisterden zij in geestentaal over de dooden: - wat kan kalmer aanblik, wat beter voorstelling van rust en vrede opleveren? Vrede boven onze hoofden, vrede onder onze voeten, vrede in dit stille gebouw: want terwijl dáár de dooden rusten van den arbeid des levens, wordt dat leven door het geslacht, dat hun is opgevolgd, hier in het bedehuis aan God gewijd. En wanneer men nu van daar 't oog slaat op die woningen, zonder weelde of pracht, waarin de

eenvoudige buitenlieden hunne dagen beginnen en eindigen, voortvloeiend als de kalme beek langs den oever: wie zou dan niet, als hij op eene onrustige levensreize daar een oogenblik toeft, den lust in zich voelen opkomen, om nog eens in de nabijheid van eene dorpskerk zijne tenten op te slaan, en onder de groene zoden daar in 't rond uit te rusten, na de omzwerving der aardsche vreemdelingschap? ... Maar ook hier is de oude spreuk niet zonder toepassing: *Schijn bedriegt*. Heden avond ten minste is 't hier niet zoo stil en kalm, als anders; 't is reeds, schoon bij ons nog in den vooravond, bij den buitenman na 't avondeten en dus de tijd om ter ruste te gaan. Toch heeft zich hier eene groep gevormd, vrij groot voor 't kleine dorpje, en schuilt te zamen onder een breedgetakten esch, op 't hooge gedeelte van 't kerkhof gelegen. De grond is hier door het stof der dooden van eeuw tot eeuw opgehoogd. Zoo weinig ruimte hebben ze noodig, dat geslacht op geslacht hier slechts eene verheffing van weinige voeten heeft achtergelaten, die men niet eens een heuvel noemen kan. Maar aan die dooden denken thans de levenden niet. Met belangstelling rigten zich aller oogen op het eenige gebouw dat van hier in 't oog valt: op de oude pastorijs. Juist door den ouderdom is dat gebouw misschien wat in den grond weggezonden, terwijl het kerkhof door den gestadigen oogst des doods zich langzamerhand verhief; althans ofschoon nog iets lager, bevinden wij ons bijna tegenover de tweede verdieping van het huis. Zoo als van de meeste buitenwoningen, is oorspronkelijk slechts één verdieping ter bewoning ingerigt; maar als eene bijzondere weelde is, ten behoeve van den predikant, van den ruimen zolder een studeervertrek afgeschoten. Dáár werkt en dáár rust nu sedert vele jaren de zelfde man; want voor zijn gemak heeft hij het vertrek ook tot slaapkamer ingerigt. - Hij leeft daar alleen en bijna vergeten, vooral nu de herfst van zijn leven reeds daar is. Dat hadden belangstellende betrekkingen niet vermoed, dat dit kleine en afgelegen dorpje de eerste en laatste standplaats zou zijn voor den kundigen Abraham Rolandus van der Venne. Maar bij al zijne gaven, bij allen ijver en studie, drukte hem steeds eene onoverwinbare verlegenheid; reeds als hij voor zijn gewone gehoor optrad, beefde hij bijna zichtbaar bij 't beklimmen

van den kansel; en zoodra een enkele vreemde, die in het eenvoudige dorpskerkje terstond in het oog viel, ook door hem werd gezien, en bovendien de aandacht van zijne gemeente daardoor werd afgeleid, was hij zichzelf in 't geheel niet meer meester en bragt zijne rede slechts met moeite en inspanning stotterend ten einde. - Het scheen wel haast, alsof die zelfde natuurlijke beschroomdheid hem steeds belet had, zich eene gezellin op den levensweg te kiezen; althans hij huist nog altijd, sedert bijna veertig jaren, met eene meid, en nu reeds tien jaren lang met dezelfde. Want de eischen van den ouden man zijn niet groot of lastig; en Zeewij, op haar achttiende jaar, terstond na hare belijdenis, bij den predikant in huis gekomen, wist zoo goed zijne kleine wenschen te raden, te dienen of te voorkomen, dat ze, gelijk men 't op het dorp noemde, den Dominé geheel onder den plak gekregen heeft. Hij onderwerpt zich ten minste gewillig en geheel aan hare huiselijke beschikkingen, ook al uit zekere natuurlijke bloohartigheid, waartegen zij hem dan ook trouw en eerlijk dient. - 't Wordt levendig onder het aangroeiend hoopje op het kerkhof. 'Zou zij woord houden?' vraagt er een: 'Ik ben toch benieuwd, om dat te zien.' - 'In allen geval,' antwoordt een ander, 'woord houden of niet, ik vind 't gek, als een meisje haar eigen naam weg gooit: en vooral, daar ze toch verkeert met Ariaan.' - 'Zeg dat zoo hardop niet,' herneemt een derde. 'Grootje ten minste zal 't nooit toestaan; en al is zij wat rhumatiek, toch is zij nog eene knappe zestiger; en Ariaan is zijn eigen meester niet, zoo lang de oude niet overleden is.' - 'Stil, zie liever eens. St!!' klonk 't van meer dan één zijde. Allen zwegen, maar zagen te scherper. Op de kamer, tot nu toe donker, verscheen licht. Wat men iederen avond had kunnen zien, zonder dat de oude man bemerkte dat hij bespied werd, gebeurde ook nu. Het licht werd op de tafel vóór het bed gezet, zoodat de schaduw van den man, die het tot nu toe in de hand droeg, op de ramen en den daar tegenover staanden appelboom viel. Daar de studeerkamer toch altijd iets hooger was dan het oogpunt, waaruit men zag, kon men achter in de kamer niets onderscheiden; anders, er was geen blind of gordijn, dat dit verhinderde. - 'Ik kan niet

genoeg zien, wacht! ik weet er beter op. B'sjaan, ligt mij eens even.' De spreker, een opgeschoten knaap van negentien jaren, sprong op den schouder van zijn kameraad, vlugger dan men van een boerenzoon verwachten zou, en zat in tien tellens in den breedgetakten esschenboom. - 'Wat ziet gij?' fluisterde men van beneden, - 'De oude heer leest een kapittel; maar, bij mijn ziel, hij zal er zondag niet over preken: want hij knikkebolt over het boek heen.' - Het licht werd weldra uitgedaan, alles was weer donker en stil als daar straks. - - 'Nu moeten we een kwartiertje geduld hebben,' fluisterde men beneden: 'ten minste, zoo heeft Zeewij gezegd.' - 'Dan zal ik eens ketsen,' was 't antwoord uit den boom. - Intusschen kwamen er nog enkele kijkers bij. Een oude boer onder hen sprak een' ander, die van den tegenovergestelden kant kwam, aan: 'Zoo, Krelisbuur, gij ook hier? Ik dacht, dat het alleen een jongensgrap was, en kwam mijn B 'sjaan halen.' - 'Neen, vader Govert, waarlijk geen jongensgrap, wanneer eer en wandel van den predikant op 't spel staan. Als de herder te schande wordt, wie zal de wolven uit de schaapskooi weren?' - 'Nu, nu, zoo ver is 't nog niet, Krelis: ik heb een te goed vertrouwen op onzen ouden Dominé.' - 'Ja, ja! ik heb het u meer gezegd, buurman; gij hebt altijd een goed vertrouwen, maar dat is een looze Arminiaansche grond; de mensch is van nature geneigd tot alle kwaad, en wie kan zich zelf vertrouwen?' - 'St! kijk eens!' klonk de stem uit den boom: 'B'sjaan, kom hier, ik zal u eene hand reiken.' - Deze zag zijn vader aan, die met een somberen trek op 't gelaat toestemmend knikte. De jongeling zat een oogenblik daarna bij zijn makker. Intusschen zagen allen, dat hetgeen eerst slechts eene schemering was, thans een helder licht werd, en er een nieuwe bezoeker of logeergast op de slaapkamer kwam. Weldra vertoonde zich dan ook eene vrouwelijke gedaante voor het venster. Zoo als zij daar stond, kloek en toch vlug gebouwd, met frissche blozende wangen en vlammeende oogen, - waarbij men twijfelen kon, of dat vuur schertsend of dreigend was, - kon men zich toch ligt begrijpen dat zij door den gedurigen omgang, Dominé, gelijk 't heette, een weinig onder den duim had, en hij reeds geen kwartier later t'huis durfde komen, om niet een

zuur gezigt te zien; - al wilde men dan ook niet gelooven, hetgeen zij van tijd tot tijd zelve scheen te hebben uitgestrooid, dat de oude man, tot nog toe voor vrouwelijk schoon zoo onverschillig, een goed oog op haar had. - Weldra begon zij zich van hare bovenkleederen te ontdoen; en 't scheen wel, dat zij dit opzettelijk eenigzins in 't gezigt der kijkers op 't kerkhof deed, hoewel zij dezen, onder de schaduw van den boom verscholen en bij 't nog zwakke maanlicht, niet zien kon. Met zekere dorps-coquetterie slingerde zij de losgemaakte kastanjebruine lokken, waar eene boerenmaagd ook anders zoo weinig wil van heeft, om 't hoofd. - 'Daar gaat uwe weddingschap' riep Bastiaan halffluid. - 'Nu,' antwoordde zijn makker, 't is ook maar om een grooten kermiskoek, en de meid zal dien hebben.' - 'Ja, de koek is minder; maar gij hadt 't toch, voor de eer van onzen Dominé, niet moeten vertellen.' - 'Ik vertellen? 't Werd zoo hardop gefluisterd, dat de koeijen 't verteld zouden hebben.' - 'Wat ziet gij nu?' lispelde Govert met een gejaagd hart tot zijn zoon; want de gedaante voor de ramen verdween, en eene schaduw, even als straks, groot maar schemerend, verspreidde zich over de bladeren van den appelboom. - 'Waarlijk! de oude man ligt 't gerust aan te kijken: hij verroert ten minste geen vin. 't Is dan toch bij mijn ziel waar! Zie! ze kijkt nog eens om, eer zij naar bed gaat. Ja, ja, we zien je wel, Zeewij! Nu, Ariaan kan zijn zin hebben, maar ik begeer je mijn leven niet.' - Nadat er nog enkele woorden uit den boom en daaronder gefluisterd waren, alsof men vreesde dat de slapenden er door zouden wakker worden, ging eindelijk 't licht, dat al doffer en doffer brandde, op eens uit. Nu was er, dit wist men, niets meer te zien.'

VI

Het oordeel over deze bladzijden kan bestaan in een glimlach. Het is denkbaar dat men alleen oog hebbe voor het contrast der ontkleede Zeewij en haar schilder, den haagschen leeraar. Bezwaarlijk kan men zonder meesmuilen den heer Koetsveld aan het slot van zijn verhaal met alle deftig-

heid hooren verzekeren dat hij ‘door zijne stof gedwongen is geworden om óf alles te verzwijgen, óf het onmisbare niet over te slaan.’ Wie dwong hem dit onderwerp te behandelen? Hoe kan een goed pelagiaan, als hij, dus ontrouw geworden zijn aan de leer van den vrijen wil?

Even zeer is het mogelijk dat men over deze episode uit de *chronique scandaleuse* van het dorpsleven, gelijk de schrijver-zelf zijne vertelling nader omschrijft, bedenkelijk het hoofd schudde. Waartoe dat tooneel op het kerkhof? dat gluren in het vertrek van den ouden predikant? Waarom niet aanstonds medegedeeld dat Zeewij een bedorven schepsel was; zij in de kraam moest bij een boereknaap; zij haar onschuldigen meester, ten einde hem tot een huwelijk met haar te dwingen, op de schandelijkste wijze zocht te compromitteren; al het op de studeer- en slaapkamer voorgevallene eene onbeschaamde vertooning was, gemakkelijk gemaakt door een den ouden man toegediend slaapmiddel?

Doch hier, dunkt mij, is het de plaats tegen de vooroordeelen der preutschheid, zoowel als tegen het onverstand der oppervlakkige jokkernij, openlijk partij te kiezen voor den voortreffelijken schrijver. Ach, dat de heer Koetsveld den leeraarsmantel menigvuldiger aan den kapstok hing; hij niet telkens zelf ons in den mond gaf hem te herinneren aan zijne maatschappelijke betrekking; hij het van zich verkrijgen kon voortdurend, gelijk hier, naar niet meer dat één wit te jagen, het edelste van alle!

Doch laat ik niet op nieuw onregtvaardig worden. Elke vogel zingt zijn eigen lied, en schrijvers hebben met polsdragers gemeen dat zij niet verder springen kunnen dan hun stok lang is. Het zij zoo dat de heer Koetsveld medebehoort tot onze ongeletterde letterkundigen, en hij ook in dien zin de vader der nederlandsche novelle is; er zijn niettemin door hem, dank zij zijn beter ik, gedurende dat tijdsverloop zeker aantal zeer oorspronkelijke, zeer fijn geteekende, zeer menschkundige bladzijden geleverd. En ten andere - maar hetgeen volgt kan niet in één volzin zamengedrongen worden.

Sedert ruim twintig jaren worden twee boeken in ons vaderland, twee hollandsche boeken, meer gekocht en vlijtiger ge-

lezen dan vele andere werken van smaak te zamen; en van het eene dier twee is de heer Koetsveld de schrijver.

Ongetwijfeld is de *Camera Obscura* geestiger, vrolijker, verkwikkelijker, meer uit één stuk, dan de *Schetsen uit de Pastorij van Mastland*. Hildebrand is lossier van zijne eigen beelden; zijne figuren hebben meer zelfstandige levenskracht; het gaat bij hem menschelijker toe. Doch hetgeen ik telkens verwonderlijker en bewonderenswaardiger vind, - dat iemand op zoo jeugdigen leeftijd een in zijne soort zoo volmaakt boek als de *Camera Obscura* heeft kunnen zamenstellen, - ditzelfde verbaast mij ook en doet mij in gedachte den hoed afnemen zoo vaak de *Pastorij van Mastland* mij weder in handen komt. Even als Hildebrand's *coup d'essai* is ook die van den heer Koetsveld een *coup de maître* geweest. Naar evenredigheid van dezen eersteling heeft hij zich wel is waar in later tijd niet ontwikkeld; doch wat zou dit? Ontwikkeling was in zekeren zin bij hem niet noodig, want het beste wat hij vermogt voort te brengen is aanstonds door hem afgeleverd. Op een leeftijd dat negen en negentig van de honderd anderen nog naauwlijks weten hoe zij het aanleggen zullen, had *hij* reeds opgehouden te tasten, en kende hij zijn weg, en wist hij waar hij heenwilde. De zekere maat, waarin het geheim der kracht ligt, schijnt bij hem tegelijk met hemzelf ter wereld te zijn gekomen. Geest en wijsheid gaan, in zijn eerste geschrift het beste, hand aan hand; vaardigheid in het opmerken, rijpheid van oordeel. Daarvan proeven te willen bijbrengen zou een onbegonnen werk zijn; en liever vestig ik de aandacht mijner lezers op eene algemeener eigenschap, die tevens volgens mij de *Pastorij van Mastland* tot een gedenkstuk der nieuwere vaderlandsche letterkunde maakt.

Hildebrand is er in geslaagd de beelden van een aftredend geslacht op te vangen in zijn spiegel en te doen kleven op het papier. Zulke ooms en tantes als ons door hem geschilderd worden zijn er niet meer. Het zijn typen uit een tijdperk van overgang dat niet meer over behoeft te gaan; *bons restes* onzer achttiende eeuw, bijeenverzameld aan den ingang der negentiende.

Zoo is ook de *Pastorij van Mastland* de voorstelling van een maatschappelijken toestand die voor goed tot het verleden

behoort. Iemand die in den eersten persoon des enkelvouds het karakter wenschte te schetsen van den hervormden predikant in Nederland gedurende de eerste helft der tegenwoordige eeuw, zou de 'confessie' van den heer Koetsveld slechts aan zijne verdichting ten grondslag behoeven te leggen. De doorgehaalde teekening zou een portret van treffende gelijkens zijn.

Ware ik een jong meisje van den nieuwen tijd, ik zou voor geen geld ter wereld de echtgenoot van den leeraar van Mastland willen worden. Eerst de Rebekka van zulk een Izak en daarna de Sara van zulk een Abraham, welk een lot! Doch Cornelia, steeds huishoudster, bedrijvig en op den penning, nieuwsgierig en een weinig een langtong, tweemaal iederen zondag manliefs bef losstrikkend, ter studeerkamer niet geduld dan na een eerbiedig tikken aan de deur, in de huiskamer achtergelaten wanneer een akademiekennis den herder een bezoek komt brengen, bang voor een winter buiten en onnoozel blijde met een stadsberoep, vier jaren getrouwd en moeder van vier kinderen - deze Cornelia is een kostbare achtergrond.

Ware ik meester Baljon, de dorpscholarch, ik zou bij gelegenheid den alleenwijzen predikant trachten te doen gevoelen dat mijn studeren nog in iets anders dan enkel pennevermaken bestaat. In burgemeester Van der Zanden's plaats zou ik niet gedogen dat de dominé zich voortdurend als het hoofd der gemeente beschouwde. Kon ik voor mijne vrijzinnigheid zulke goede gronden aanvoeren als Pierre du Meaux, de plattelands-heelmeester, ik zou mij op de vergadering van het leesgezelschap den mond niet laten snoeren door den evangeliédienaar buiten funktie. Indien ik het voorregt had tot de ringbroeders te behooren, ik zou den jeugdigen kollega, die zoo goed de kunst van hooren, zien en zwijgen verstaat, eens duchtig in de maling nemen.

Zoo redeneert gij misschien, en geeft daardoor te kennen dat volgens u de pastor-zelf van Mastland in de naar deze plaats genoemde schetsen eene te voorname en te wigtige rol vervult. Doch wat ik u bidden mag, beroof onze letterkunde niet van een harer naiefste produkten! Die pastor met het pauselijk zelfbewustzijn, die echtvriend met eene stroo-pop tot vrouw, die dorpskoning met zijne van zelf sprekende en onbegrensde

meerderheid, hij is een fragment onzer volkshistorie van den voorlaatsten tijd. Zijn protestantisme is de formule der goddelijke waarheid-zelf, en hij bezit in zijne prediking, in zijn krankbezoek, in zijn godsdienstig onderwijs voor de jeugd, het eenig alles afdoend geneesmiddel tegen de kwalen des menschdoms. Niemand zoo doordrongen als hij van de magt en de hooge roeping van zijn stand. Bij de nederige bekentenis van eigen tekortkomingen, niemand zoo innig overtuigd dat onze nationale toekomst aan de verbeterde opleiding onzer toekomstige godsdienstleeraren hangt. Uit dit oogpunt beschouwd is de *Pastorij van Mastland* een werk van groote en blijvende waarde; en wie eenmaal zulk een boek geschreven heeft mag daarna een potje breken.

1864.

Mevrouw Bosboom-Toussaint.

A.L.G. Bosboom-Toussaint. De Bloemschilderes Maria van Oosterwijk. Leiden, 1862. -Het laatste bedrijf van een stormachtig leven. Amsterdam. 1864.

I

Non pas l'art, mais l'artiste, luidt het opschrift boven eene van Töpffer's losse schetsen, en geestig toont hij in dat stukje aan, dat men de kunst best bevordert door 's kunstenaars schoorsteen te doen rooken.

Mogelijk is het onbescheiden in het openbaar zich hierover uit te laten; doch ik verbeeld mij dat mevrouw Bosboom, die zelf kunstenaars en daarbij de echtgenoot van een kunstenaar is, de juistheid van Töpffer's opmerking beter beoordeelen kan dan de meesten. Sedert het vierde eener eeuw staat zij mede aan de spits onzer letteren. Een ieder erkent dat zij tot de ongemeenste vernuften behoort die ons vaderland in den laatsten tijd voortgebracht heeft. Hoewel er in haar talent iets ongelijkmatigs is, en de eene helft harer geschriften niet in de schaduw der andere staan kan, zij heeft nooit een boek in het licht gezonden dat harer onwaardig was. Nederlands eerste romanière heette zij bij hare opkomst; zij heet het nog, en met hetzelfde regt. Doch heeft Nederland zich ook de moeite gegeven naar de uitwendige omstandigheden dezer belangwekkende vrouw een onderzoek in te stellen? Heeft men het zich

tot eene eer gerekend haar lot te verzekeren? Misschien heeft zij die minder fraaije boeken alleen geschreven, opdat haar de middelen niet ontbreken zouden de andere zamen te stellen. De fraaije zouden misschien nog fraaijer geworden zijn, indien zij er meer tijd en zorg aan had kunnen ten koste leggen. Het is met de kunst als met de liefde: beiden willen gekoesterd wezen. Er zijn voorbeelden van geniale dichters en schilders wier veerkrachtig talent zoo min bezweken is onder hunne huiselijke zorgen, als onder hunne ongeregelde levenswijze. Doch meestentijds en bij vrouwen is gedwongen werk een onoverkomelijke hinderpaal voor de ontwikkeling van het talent. Voor eene schrijfster met onmiskenbare gaven, die geen ander kapitaal bezit dan deze gaven zelf, behoorde het publiek dat haar bewondert nog iets meer dan enkel lofzangen over te hebben.

En toch weet ik niet of de bescheiden maatschappelijke stelling die mevrouw Bosboom zich veroverd heeft, alles wel bezien, niet de beste aanmoediging is voor anderen en voor haar. Het kunstenaarstalent van haar echtgenoot is even degelijk als het hare, en stemt er in geest en rigting op merkwaardige wijze mede overeen. Het licht der getemperde mystiek dat tusschen de zuilen zijner kerken speelt, is het geloofslicht van Ottelijne; en zoo vaak er in zijne predikstoelen een redenaar ontbreekt, kan men het de wachtende vergadering aanzien dat zij in vrome gepeinzen de komst van Gideon Florensz verbeidt. Er is in de harmonie van zulk een kunstenaarsleven meer weelde dan de wereld schenken kan. Wanneer de hoogere beschaving van ons volk weder eenige schreden voorwaarts zal gedaan hebben, dan zullen de nog heerschende vooroordeelen tegen het hanteren van pen of penseel van zelf opgaan in de nevelen waaruit zij geboren werden. Doch voorshands kunnen wij het beschamend voorbeeld van sommigen niet missen. Met onze oogen moeten wij leeren zien en met onze handen leeren tasten dat kunst en arbeid, kunst en eer, kunst en fierheid, kunst en godsdienst, altogader bloedverwanten en huisgenooten zijn.

Het gemoed van mevrouw Bosboom is door en door protestantsch; en ik verstout mij te herhalen dat de schilderijen van haar echtgenoot, althans voor personen die haar alleen uit hare

werken kennen, de volmaakte uitdrukking zijn van hare eigen denkwijze. Dit protestantsch kerkgebouw, van binnen gezien, - men weet dat de heer Bosboom de buitenzijde der bedehuizen schier stelselmatig onaangeroerd laat, - is door ouderdom eerwaardig. Haveloos is het woord niet, tot kenschetsing van den staat waarin of deze wanden, of deze gewelven verkeerden; nogtans mist men er den toon van welgedaanheid die ook het oude kenmerkt wanneer het door het nieuwe in eere gehouden wordt. Stemmigheid en rustige stilte zijn voorts de eigenschappen die hier het meest de aandacht boeijen. Daarbij ligt over het geheel een tint van ernst. In dezen tempel een wereldsch concert uit te voeren, zou naar heiligschennis kunnen zweemen. Hij schijnt eene natuurlijke wijkplaats voor bedroefden en bekommerden; en al begrijpt men ligt dat de grooten der aarde er niet met opzet uit geweerd zullen worden, het is niettemin aan alles kenlijk dat het regt der vooraanzitting hier toekomt aan de kinderen des volks. Zou het eene gewone godsdienstoefening zijn, of eene plechtige avondmaalsviering? Het zal in elk geval iets indrukwekkends wezen; iets, tevens, waarvan al de kracht - of het statig orgel moest invallen voor eene wijl, en het puriteinsch psalmgezag begeleiden - gelegen zal zijn in het gesproken woord en in de onnaspeurlijke gedachten daardoor opgewekt in de gebogen ziel. Ondoorgroendelijke tweespraak van taal en hart!

Doch verlies niet uit het oog dat deze protestantsche vergadering hare gebeden uitstort in een oud-roomsch heiligdom. Het tooverachtig licht dat door de antieke boogvensters naar beneden stroomt is een licht van katholieke afkomst. Rome heeft hem gebouwd, den tempel waarin deze hervormden knielen. Zij zijn zich bewust te aanbidden in geest en in waarheid; en niet minder gespannen zou hunne aandacht, niet minder vroom hun eerbied zijn, indien een andere Spurgeon hen ten gebede bescheiden had in het Paleis voor Volksvlijt. Slechts zou de schilder, de kunstenaar, daar zijne rekening niet bij gevonden hebben. De heer Bosboom penseelt geen stationsgebouwen van glas en ijzer. Hij is de dichter van het protestantisme, en de poëzie van dit laatste ligt in zijn ge-

heimzinnig verband met dat oude geloof waarvan het zich heeft losgescheurd en waaraan het zich desondanks vermaagschapt gevoelt. Vandaar de diepe en blijvende indruk dien de werken van dezen echt protestantschen schilder ook bij hen tweebrengen, die niet in staat zijn zich rekenschap te geven van zijn talent en alleen te rade gaan met hun eigen kerkgeloof. Zonder er zich van bewust te zijn toont hij hun met zijne lijnen en zijne kleuren dat hun protestantisme eene transactie is, doch tegelijk verzoent hij hen met die ontdekking (welke zij niet maken) door haar zich te laten oplossen in de stralen zijner kunst. De vreemdeling en bijwoner gevoelt met de voelhorens van zijn verstand dat deze kerkportalen zonder wijwatersbekken, deze koorgewelven zonder altaar, deze nissen zonder heiligebeelden, deze kapellen met hoogstens eene militaire graftombe tot sieraad, deze gothische architectuur zonder wortelen in het gemoed der tempelgangers, slechts een gekontrarieerd en gewijzigd pausdom zijn. En toch, - gelijk bij het lezen der romans van des schilders echtgenoot, - toch gevoelt hij tevens, bij het aanschouwen dier protestantsche bedehuizen, zich de gevangene van iets magtigs en hoogs. Dezelfde overtuiging waaraan hij zich als dogme ontgroeid weet, boezemt hem eerbied in als gemoedsleven en maakt zijne bewondering gaande als nationale kracht.

II

Het is mij niet onbekend dat deze beschouwingen geen volledige inleiding vormen op *al* de romans en verhalen van mevrouw Bosboom zonder uitzondering. Mevrouw Bosboom is niet altijd, is niet in al hare werken, de regtzinnig geloovige christin der protestantsche schakering; doch zij is het in haar hoofdwerk, *Leycester in Nederland*, met de twee daarmede zamenhangende vervolgen; zij is het in dat *Huis Lauernesse* waarmede zij zich het eerst bij het groote publiek een blijvenden naam gemaakt heeft; zij is het in de twee kleinere en minder belangrijke studien, wier titels men aan het hoofd dezer aankondiging geplaatst vindt; zij is het in hare *Historische Novellen*, in haar *Leijdsch Student*, en zelfs, bij nader inzien, in haar

Graaf Pepoli. Voor mijn oogmerk is dit genoeg; of laat mij liever zeggen, het is meer dan ik noodig heb of gebruiken kan. Ook ben ik mij bewust de schrijfster regt te laten wedervaren, wanneer ik, bij het doen eener keus uit dien overvloed van bescheiden, de aandacht mijner lezers voor eene wijl bepaal bij de reeks waarvan Leycester's komst in Nederland het voorwendsel en Gideon Florensz de hoofdpersoon is.

Voorwendsel is een hard woord; en men zal het in dit bijzonder geval met eenige beperking moeten opvatten. De drie uitvoerige romans, door mevrouw Bosboom aan de beschrijving van het naar Leycester genoemd tijdperk onzer geschiedenis gewijd, staan met de overkomst van dien landvoogd en met zijn verblijf te onzent onbetwistbaar in verband. Het eerste gedeelte der trilogie, uitdrukkelijk *Leycester in Nederland* geheeten, korrespondeert met 's graven eerste optreden hier te lande, van December 1585 tot December van het volgend jaar. Desgelijks handelt *Gideon Florensz*, waarmede de trilogie gesloten wordt, over Leycester's tweede en laatste overkomst, in Julij 1587. Met de ontkenning van *Gideon Florensz* eindigt ook het dusgenaamd leycestersch tijdvak. De zes maanden, verlopen tusschen Leycester's eerste vertrek en zijn tweede verschijnen, vormen eene overgangperiode, een tijd van stilstand; en met veel talent heeft mevrouw Bosboom deze gaping weten aan te vullen door het ten tooneele voeren van eenige heldinnen, die zij de *Vrouwen van het leycestersch tijdvak* noemt.

Deze verdeeling is te meesterlijker en te gelukkiger, omdat zij niet van te voren gezocht is, maar zij onder het voortwerken zich de auteur van zelf heeft aanbevolen als de natuurlijkste en geschiktste vorm voor de te behandelen stof. De opzet van *Leycester in Nederland* was eene vergissing; doch aan de wijze waarop dit kwaad hersteld en ten goede gewend is herkent men een zeldzamen geest. Het is en blijft inderdaad eene verwonderlijke zaak dat eene zwakke vrouwehand in staat bevonden is dit logge onderwerp, in weerwil zijner centenaarszwaarte, te voorschijn te dringen uit zijne eeuwen-oude schuilplaats niet-alleen, maar het zoo meester te worden dat de ruwe granietklomp ten slotte verkeerd is in eene levende en sprekende beelden-galerij.

Persoonlijk is het mij onverschillig of in het groote tweegevecht tusschen Leycester en Oldenbarnevelt het regt zich aan de zijde van den advocaat van Holland of aan die van den engelschen landvoogd bevonden heeft. Om het met Oldenbarnevelt te houden zou ik mijzelf eenig geweld moeten aandoen; desgelijks kost het mij inspanning het standpunt te bereiken van mevrouw Bosboom, die met eene nu en dan aan hartstogt grenzende geestdrift voor Leycester pleit. Doch dit is de kwestie niet. Den historischen Leycester schenk ik mevrouw Bosboom, den haren en dien van hare tegenpartij, de hoogleeraren Beijerman en Fruin; en om mij schadeloos te stellen leg ik beslag op Gideon Florensz, van wien ik volhoud dat hij de hoofdpersoon der geheele trilogie en daarbij mevrouw Bosboom's eigenaardigste schepping is.

En die Gideon Florensz, aan het boetseren van wiens beeld onze landgenoot al de kunst van haar geloof en hare liefde te koste gelegd heeft? Hij is een zeer gemakkelijk te herkennen en nogtans zeer geheimzinnig persoon. Zijn naam is niet altijd dezelfde; ook niet zijn leeftijd of zijn geslacht.

Omstreeks 1520, meer dan zestig jaren voor Leycester's komst, heette hij Paul van Mansfelt, was hij de beschermeling van den utrechtschen vikaris Van Heerte, had hij kennis aan Johannes Pistorius, den pastoor van Woerden, en oefende hij als officieus biechtvader een beslissenden invloed op de gevoelens en de lotgevallen der jonkvrouw van Lauernesse.

Ruim eene halve eeuw later, op hetzelfde oogenblik dat hij in regten Gideon Florensz heette en in Noord-Nederland leefde, leefde hij ook in den Kerkelijken Staat en droeg hij den naam van Alessandro Minganti, beeldhouwer van beroep, leerling van Michelangelo, onderdaan van Paus Sixtus den V^{en}, raadsman en leermeester der schoone Signora Violante, boezemvriend van Graaf Pepoli, wiens oogen hij opende voor de wuftheid van zijn rijken-edelmans bestaan, dien hij in zijn ongeluk bijstond met de vertroosting van een gezuiverd christendom, en wien hij den moed wist in te boezemen met eere te sterven op een schavot.

In 1593, toen Gideon Florensz nog dorpspredikant was te

West-Souburg, in Zeeland, heette hij te gelijk monsieur De la Rivière en vergezelde hij den jongen graaf Floris van Culemborg als gouverneur naar de leidsche akademie. Gideon's taak onder dien naam en in die betrekking was uiterst teder, doch zijner waardig en hem opperbest toevertrouwd. Gideon is een geboren *directeur de conscience* van protestantschen bloede; en wanneer gij hem opdraagt de onverstandige doch beminlijke liefde van een jeugdigen prins, - van welken hartstogt eene leidsche burgerdochter het onschuldig en aanvallig voorwerp is, - ten goede te leiden en met verstand te genezen, dan kunt gij u verzekerd houden dat hij zich van die delikaatste aller zendingen op onberispelijke wijze kwijten zal.

En wij zijn nog niet aan het einde! In 1698, meer dan honderd jaren nadat Aldegonde hem naar de zeeuwsche polders heeft medegetroond, leeft Gideon Florensz nog, en wij ontmoeten hem ditmaal te Delft. In dien tusschentijd is hij eene vrouw geworden, eene oude vrouw, Geertje Pieters genaamd, eene bloemschilderes van middelmatig gehalte, doch met een hart zoo vol evangelische gevoelens, dat zij van den verwilderden en verdoolden Willem van Aelst nog bijna een beter mensch zou gemaakt hebben. Deze laatste inkarnatie van Gideon, ik beken het, is zijn meesterstuk niet; doch Geertje Pieters was ook slechts eene herinnering, de schaduw van een ander en liefelijker beeld (insgelijks een vrouwebeeldje) uit het verleden.

Tijdens deze voorlaatste in de rij zijner menschwendingen, omstreeks 1650, was Gideon een mooi jong meisje, Maria van Oosterwijk geheeten, mede te Delft woonachtig en aldaar, doch met aanmerkelijk grooter talent dan hare helpster en leerling Geertje Pieters, het vak van bloemschilderes uitoefenend. Wie echter meent dat hij daarom en in die rol ontrouw geworden is aan zijne roeping, die kent Gideon Florensz niet. Eerst brengt hij in het karakter van Maria van Oosterwijk aan zijne jongere zuster Adriana, ter Nootdorpsche pastorij, een offer dat wel niet voor zijn verstand of zijne menshekennis pleit, maar waaraan men een gemoed herkent van de reinste en verhevenste soort; en daarna, wanneer hij zich voor goed als kunstenaars te Delft nedergezet heeft, neemt hij met

denzelfden Willem van Aelst dien ik daareven noemde, doch die destijds veertig jaren jonger was en dan ook zulk een hopeloos onverbeterlijk losbol nog niet scheen, eene bekeeringsproef die ik niet aarzel aan te merken als een doorslaand bewijs zijner identiteit.

Doch hoewel men aldus bij allerlei gelegenheden en onder allerlei vormen in de romans van mevrouw Bosboom denzelfden type terugvindt, nergens is Gideon Florensz beter op zijne plaats, nergens karakteristieker, beminnenswaardiger, edeler of grooter, dan in de naar Leycester genoemde trilogie, aan wier laatste onderdeel hij openlijk en onverholen zijn naam geschonken heeft. Van al de voornaamste tafereelen en toestanden in deze twaalf boekdeelen is Gideon de springveer of de spil. Gideon en Ivonnette, Gideon en Jakoba, Gideon en Deliana, Gideon en lady Margaret, Gideon en Barnevelt, Gideon en Leoninus, Gideon en Cosmo, Gideon en Leycester- deze groepen aan te duiden is met een dozijn eigennamen den hoofdinhoud weêr te geven van de geheele reeks der Leycester-romans. Ook is het aan deze omstandigheid dat ik het regt ontleen mevrouw Bosboom op hare beurt de dichteres van het protestantisme te noemen.

Vooreerst kan er geen twijfel bestaan of hare verschoonende genegenheid voor Leycester wortelt in de meening dat Leycester geweest is de voorstander en beschermer van hetgeen men hier te lande drie honderd jaren geleden de ware religie noemde; terwijl hare antipathie tegen Oldenbarnevelt even ongetwijfeld eene vrucht is van het door haar als zeker gesteld feit, dat Oldenbarnevelt een vrijdenker was. Ik weet wel dat toevallige omstandigheden haar in dit oordeel nader bevestigd hebben, en zij onder anderen ook hierom Leycester voortrekt, omdat deze in hare oogen, gelijk Gideon Florensz het ergens uitdrukt, een 'menschelijk mensch' geweest is, en Oldenbarnevelt niet; doch tot de hoofdzaak doet dit weinig af. Een onschadelijk roomsch humanist als de geldersche kanselier Leoninus kan genade vinden bij onze schrijfster, en zelfs weet zij regt te laten wedervaren aan zijne bijkomende deugden en loffelijke kwaliteiten. Een gereformeerd libertijn als Oldenbarnevelt daarentegen staat in het gemoed van mevrouw Bos-

boom aan gekwetste majesteit schuldig. Zij acht hem uit staatszucht tot alle euvelheden bekwaam.

Nog eens, ik kritiseer deze zienswijze niet. Ik doe alleen opmerken dat het aangeduid vermoeden omtrent den oorsprong van mevrouw Bosboom's voorkeur betrekkelijke zekerheid wordt zoodra men kennis maakt met haar Gideon. Eenerzijds speelt Gideon in dezen roman de rol van een onpraktisch schepsel. Wanneer Leycester in stilte alles voorbereid heeft om door een *coup d'État* zich in het bezit te stellen der heerschappij waarop hij regt meent te hebben, en die onontbeerlijk is voor de zegepraal van hetgeen hij de goede zaak acht, dan komt Gideon tusschenbeide en betoogt met de meeste welsprekendheid, niet dat Leycester ongelijk of de goede zaak de hulp van Leycester niet noodig heeft, maar dat staatsgrepen schuldig en misdadig zijn in de oogen van God. Wanneer Cosmo Pescarengis, ten gunste van Leycester, te Leiden eene omkeering wil bewerken in het stedelijk bestuur en hij daartoe met veel overleg zekeren zondagochtend gekozen heeft, dan stemt Gideon toe dat het welslagen van dit komplot zeer wenschelijk en aan de belangen van den landvoogd zeer bevorderlijk zou zijn; doch tevens brengt hij Cosmo onder het oog, en met noodlottig goed gevolg, dat wie op zondagochtend zuid-hollandsche burgemeesters en schepenen van het kussen stoot, daardoor niet slechts in opstand komt tegen de van God gestelde magt, maar zich ook bovendien aan sabbatschennis bezondigt. Gideon Florensz, die mevrouw Bosboom's sympathie voor Leycester in hare geheele uitgebreidheid omhelsd heeft en daarin deelt, maakt Leycester en den zijnen het regeren telkens onmogelijk. Doch onmogelijk waarmede, en door de kracht van welk tegenwigt?

Hier is het dat het gemoed van mevrouw Bosboom zich in den vollen bloei zijner schoonheid vertoont, en het beeld van haar onveranderlijken held zich op het schitterendst voordoet. Mij voegt het niet te ontkennen dat er gedurende de laatste vijfentwintig jaren in ons vaderland zeker aantal voortreffelijke protestantsche leerredenen uitgekomen zijn; leerredenen waarin het protestantsch geloof in zijne eigenaardigheid gehandhaafd en met gloed van overtuiging verkondigd wordt. Doch wel mag ik vragen of deze redevoeringen, op wier verdiensten ik

niets afdingen wil, uit het oogpunt der kracht of der bezieling de vergelijking kunnen doorstaan met zoo menig hoofdstuk uit de romans van mevrouw Bosboom, waar Gideon Florensz, of welken anderen naam hij tijdelijk voeren moge, zijne zielsovertuiging blootlegt, zijn gemoed uitstort, of zijne gebeden opzendt? De vorm van zijn geloof is die der protestantsche orthodoxie, doch zonder een zweem van formalisme en gepaard met al de mildheid die een eigen kerkgeloof toelaat. Zijne afscheidsgesprekken met Cosmo Pescarengis in de leidsche gevangenis zijn een gedenkteeken van levend evangelisch christendom. Wil het protestantisme blijven bestaan, zoo is dit het geloof waaraan het zich vast te klemmen heeft. Voor mijzelf, ik mag het niet ontveinzen en sommigen zullen er mij om beklagen, geeft dat geloof tevens te weinig en te veel; doch dit verhindert mij niet in mevrouw Bosboom een sieraad van haar kerkgenootschap te erkennen, en het er voor te houden dat men van die zijde verstandig handelen zal haar getuigenis op prijs te stellen.

III

Deze sleutel tot de voorname gedachte van mevrouw Bosboom's romantischen letter-arbeid is niet door mij gevonden, maar van het begin af door de schrijfster zelf den lezers harer geschriften aan de hand gedaan. Wie met aandacht de narede van *Leycester in Nederland* en het slot van *Gideon Florensz* volgt, kan er niet aan twijfelen dat dit haar hoofdwerk een apostolisch karakter draagt, en het in hare bedoeling gelegen heeft het te doen strekken tot eene belijdenis van haar geloof.

Opmerkelijk verschijnsel, en een bewijs dat de negentiende eeuw, ook in Nederland, haar eigen fysionomie heeft! Ziehier eene vrouw van burgerlijke afkomst, zonder naam of fortuin, genoodzaakt zich enkel door eigen krachten een weg te banen door de haar omringende menigte. Zij is eene geboren kunstenaar met de pen, doch ook eene geboren Hollandsche en daarbij een kind van dat Alkmaar waar drie honderd jaren geleden zoo bloedig gestreden is voor nederlandsche vrijheid en protestantsch kerkgeloof. Dat zij godsdienstig van

aard is spreekt schier van zelf; doch zou zij van de haren en eene echte dochter des huizes zijn, indien er, behalve dien algemeenen aanleg tot religie, niet bovendien eenig specifiek evangelistebloed door hare aderen stroomde?

Die roeping en hare kunstenaarsgaven hebben te zamen mevrouw Bosboom's loopbaan bepaald. Te krachtig was de aandrang van haar talent dan dat zij het grijpen naar de pen onvrouwelijk of zondig achten kon; te vroom haar gemoed, te vurig haar protestantsche ijver, dan dat zij hare gaven als schrijfster niet gaarne en met eerbied zou hebben nedergelegd op het altaar van haar geloof. Doch ziedaar wat nooit te voren in Nederland vertoond is! Het pikante der zaak zou misschien eerst regt aan het licht komen, indien tijd en plaats veroorloofden eene reeks parallellen te trekken en een van dezen te wijden aan de overeenkomst en het verschil tusschen mevrouw Bosboom-Toussaint en mevrouw Van Winter-Van Merken: de romanière der 19de en de dichteres der 18de eeuw; de dichteres uit de school van Voltaire, de romanière uit de school van Walter Scott. Maar ook zonder vergelijking of tegenstelling is het duidelijk genoeg dat er in minder dan honderd jaren eene groote verandering gekomen is, niet slechts over onze letteren, maar over onzen geheelen maatschappelijken toestand.

Waar is het dat te allen tijde en in alle landen enkele voortreffelijke vrouwen geleefd hebben, die voor de bekwaamste en begaafdste mannen in geen enkel opzigt ter zijde behoefden te treden. Alleen ónze tijd heeft in ons land iemand kunnen voortbrengen als mevrouw Bosboom. De poging-zelf om de romantiek als voertuig van een bepaalden vorm van evangelieverkondiging te doen dienen, reeds die poging onderstelt, waar zij wordt aangewend door eene vrouw, eene mate van maatschappelijke emancipatie, van individuële zelfregeling, en ook, opdat ik niets verberge, van vertwijfeling aan de levenskracht van het oude, gelijk in de nieuwere geschiedenis van ons werelddeel alleen de 19de eeuw heeft gevoeld en vertoond.

Zeer zou het mij verwonderen indien de juistheid van het beweren dat zij eene zending vervult, door mevrouw Bosboom

ontkend of in twijfel getrokken werd. Doch wie zending zegt, zegt strijd. Reeds de kunstenaar die uitsluitend naar een kunstdoel streeft, stuit in zijne vaart op allerlei bezwaren en moet ieder oogenblik voor een of anderen hinderpaal uit den weg gaan. Zijn leven is eene gestadige slinging tusschen het goede beginsel en het kwade, tusschen menschevrees en eigen overtuiging. Zal hij onderhandelen? Zal hij terugtreden? Zal hij doortasten?

Veel sterker is de verzoeking voor hem die zijn talent heeft toe te passen op eene buiten het gebied der kunst gelegen stof. Nacht en dag, om zoo te spreken, staat hij voor altoos dezelfde aanvechtingen bloot. Er is eene komscentie van het goede en ware, dit weet hij; maar tevens gevoelt hij aan zijn hart dat er ook eene van het schoone bestaat, en deze laatste geen minder felle Nemesis dan de eerste is. Dien strijd geheel en al te boven te komen is onmogelijk; te vergen dat de strijder nimmer bezwijken of altijd in dezelfde mate overwinnaar blijven zal, een onmenselijke eisch. Doch zoolang het geoorloofd zal zijn te wenschen dat de evenaar ten minste niet onveranderlijk naar één zijde oversla; de kunstenaar niet van te voren veroordeeld zij in alle twijfelachtige gevallen zonder onderscheid te zwichten voor zijn mededinger; zoolang zal het vrijstaan te beweren dat mevrouw Bosboom, wier beeld ik onder deze trekken schetste, op menige plaats in hare werken aan de matte rust der nederlaag de voorkeur geeft boven de inspanning van den strijd.

Zij gelooft in haar genre, en over het algemeen valt aan de opregtheid van dat geloof niet te twijfelen. De historisch-romantische vorm is tot op zekere hoogte onbetwistbaar zamengegroeid met haar talent. Die vorm is haar eigendom, haar aangeboren kostuum, het natuurlijk bekleedsel van haar geest. Toch doet zij ons nu en dan op pijnlijke wijze gevoelen dat hij werkelijk niet meer dan een bekleedsel, en bijna slechts een masker is.

‘Wij hebben’, luidt het slot van *Een leidsch student*, waar de schrijfster rekenschap geeft van de door haar aanvaarde taak, ‘wij hebben deze op goed geloof ondernomen; en waarin wij ook hebben gefaald, wij houden ons overtuigd, dat niemand

ons ten laste zal leggen, dat wij *op het punt der kwantiteit* zijn te kort geschoten.’

De dood der jonkvrouw van Lauernesse heet het opschrift boven het 25ste hoofdstuk van den roman van dien naam; en wanneer het gebleken is dat de jonkvrouw van Lauernesse niet dood, maar slechts schijndood was, dan gaat de schrijfster voort: ‘Mijne lezeressen hebben die uitspraak verwacht. Met de ondervinding van 1000 en...? romans voor zich, konden ze op zoo iets verdacht zijn; en ik durf hopen dat ze genoeg goeden dunk van mij hadden, om mij niet voor de onhandige te houden, die hare heldin laat sterven in het 25ste hoofdstuk, daar het boek eerst met het 30ste eindigt.’

In het tweede deel van *Leycester in Nederland* verontschuldigt mevrouw Bosboom zich - waarover? over het ten tooneele voeren van sommige zeer aardschgezinde orthodoxe predikanten; en niet tevreden aldus het genoeg te hebben verstoord dat het werk harer handen ons te smaken had gegeven, - want haar Modet en vooral haar Fraxinus zijn inderdaad naar het leven geteekend, - besluit zij deze uitweiding met een compliment *à brûle-pourpoint* aan het adres van - den heer Van Oosterzee, wien haar roman opgedragen is, en die wel zal willen aannemen, zegt zij, dat zij ook aan het bestaan van waardige regtzinnige predikanten gelooft.

Deze voorbeelden, vertrouw ik, stellen mijne meening genoeg in het licht. Nu eens door misplaatste scherts, dan en meestentijds door even kwalijk geplaatste gemoedelikheden, vernietigt mevrouw Bosboom bij den lezer het geloof in hare kunst en doet hem uit een schoonen droom jammerlijk ontwaken.

Zouden deze fouten bij een eventuëlen herdruk met niet noemenswaardige moeite te verhelpen zijn? Mij is het wel: hoe fraaijer mevrouw Bosboom's boeken eenmaal worden, hoe meer ik er mij over verheugen zal. Doch ziehier een ander gebrek. Hare geschriften gaan doorlopend mank aan het zeer voorname euvel, dat de taal waarin zij geschreven zijn tweeslachtig en slechts voor een gedeelte de ware uitdrukking van mevrouw Bosboom's gedachte is. Mevrouw Bosboom heeft uit de folio's en kwarto's van onze klassieken der 17de eeuw tot haar eigen gebruik een handwoordenboek

vervaardigd, en al hare lezers weten dat zij daarmee somtijds wonderen verligt. Waar is het dat zij in dit opzigt de juiste maat niet altijd houdt. Ook is het waar dat zij er eentoonig en onwaarschijnlijk door wordt. In 1698 moege men in Nederland, en dan ook te Delft in de woning van Geertje Pieters, de schrijftaal van Bor en Hooft gesproken hebben, men deed dit ongetwijfeld niet tijdens het verblijf van Leycester hier te lande, tusschen 1585 en 1587; en nog veel minder tusschen 1520 en 1525, in de dagen waarin het *Huis Lauernesse* speelt. Doch in een kunstwerk zie ik niet op anachronismen; en indien sommige schilderijen een vasten toon mogen hebben, - waarom, vraag ik, zou men ditzelfde voorregt niet toekennen aan eene bepaalde klasse van romans? Ik benijd mevrouw Bosboom het bewonderenswaardig gemak waarmede zij in geheele reeksen van zamenspraken zich bedient van een kunstmatig idioom; en niet dit is het wat ik in haar misprijs, maar dat haar eigen idioom haar zooveel minder gemeenzaam is dan dat vreemde.

Ziehier, voor de hand gekozen, een dier sterk geparfumeerde hooftiaansche volzinnen gelijk men in mevrouw Bosboom's Leycester-romans, en elders, in ieder hoofdstuk er aantreft. De jonge Leoninus heeft zijne moeder herinnerd dat de kanselier, zijn vader, niet wil dat er in zijn huis over de religie zal geredekaveld worden; en de tegenwoordigheid van een vreemdeling, Douglas, den bastaard van graaf Leycester, is oorzaak dat de moeder zich over die herinnering een weinig geraakt toont: “Dank voor het vermaan, heer zoon! *Omdat* ik het wete als gij, en gij mij daarvoor kent dat ik mij voege naar den wil en wensch van mijnen heer,’ sprak zij met zonderlingen nadruk, ‘hadt ge niet noodig gehad mij in de reden te storen, - en aan mijn eigen goed beraad kunnen overlaten hoe ik zou einden. Eilieve, heer Douglas! vaar toch voort! en, zoo het zijn mag, zonder tusschenvoegingen, die wedersprekingen uitlokken, al dewelke strekken tot achterdeel van uw verhaal, daar wij alevel met hoorgierige ooren naar luisteren’, eindigde zij zachter tot Douglas; ‘maar eerst verfrisch u de tong met eene teuge spaansche muskadel!’”

In zijne soort is dit onberispelijk geschreven; en niemand die deze volzinnen leest en verstand van stijl heeft, zal ooit beweren dat mevrouw Bosboom haar vak niet meester is. Doch leg nu daarnevens de reeds genoemde narede van *Leycester in Nederland*. De auteur spreekt er uit haar eigen naam, in hare eigen taal, en, gelijk niet meer dan natuurlijk en pligtmatig is, zij let op hare woorden. Niettemin treft men in die weinige bladzijden, ondanks de aan hare zamenstelling besteede zorg en met voorbijzien van een betrekkelijk groot aantal andere fouten, ook de twee volgende perioden aan: ‘Mijn eerste deel was bijna geheel inleiding, en moest dat zijn, niet enkel ter opvoering van de roman-figuren, doch bovenal van de historische personen, en nog het meest inleiding voor het groote historische tijdvak, dat ik mij tot onderwerp had gekozen, en dat niet, in eenige losse en ruwe omtrekken, mogt worden geschetst, maar waarvan al de enkele deelen eene fijne afzonderlijke toetsing eischten en eene scherpe teekening, tot beter gezigt op het geheel, tot juister waardering van hetgeen volgen zoude. Want in aanzien van de belangrijkheid, was het wel wat veel verwaarloosd door de historie, althans niet zoo zwaar gewigt toegekend, als het werkelijk heeft gelegd in de schaal van Nederland's volksbestaan; meer gezien, voor het minste, als een tijdperk van wanorde, van jammer, van vernedering, dan als een tijdperk van overgang en van wording, van opluikende volksbewustheid, en door die miskennis prijs gegeven aan oppervlakkige beschouwingen, of waar die miskennis niet plaats vond, overgelaten aan de eenzijdige blikken van hartstogt en partijgeest.’

Gewis komen hier enkele uitdrukkingen voor waarvan men met den vinger het verkeerde aanwijzen kan. *Opvoering van romanfiguren* misstaat, wanneer er van eene eerste kennismaking met sommige hoofdpersonen spraak is. *Toetsing*, in den zin van het fransche *touche*, is geen hollandsch. *In aanzien van de belangrijkheid* kan er evenmin door als *niet zoo zwaar gewigt toegekend*. Doch ik heb het niet zoozeer tegen deze bijzonderheden als tegen het geheel; en wat ik daarop aan te merken heb kan ik niet onder woorden brengen. Toen Chateaubriand te Rome de drukproeven eener fransche dame korrigeerde,

vroeg de schoone schrijfster herhaaldelijk rekenschap van de veranderingen die hij, met de pen in de hand, zich verstoutte te maken in hare schrijfwijze. Steeds luidde het antwoord, zonder meer: *Cela ne se dit pas*. Willekeuriger en tirannieker kan het niet; en toch, hoewel ik gevoel dat het niet geraden is zich iets aan te matigen dat alleen meesters als Chateaubriand vrijstaat, toch weet ik mijne bedenkingen tegen een aantal van mevrouw Bosboom's volzinnen, inzonderheid wanneer zij voor zichzelf spreekt, niet beter in te kleeden dan door het overnemen van die magtspreuk. Misschien is de reden deze, dat zij te vroeg aan het schrijven is gegaan; te vroeg, naar evenredigheid van haar talent en hare toekomst. Met langduriger en strenger voorbereiding zou zij er niet onmogelijk in geslaagd zijn, uit haar stijl te verwijderen wat dien thans ontsiert of tot overlast is. Ik voor mij blijf gelooven dat men ook hier in het oog moet houden hoe de schrijfster steeds heeft gejaagd naar een buiten de kunst gelegen wit. De historische roman is door haar dienstbaar gemaakt aan haar geloofsijver, en om dit verheven doel heeft zij óók met hare schrijfwijze de hand geligt.

IV

De zucht naar duidelijkheid doet mij bij dit punt nog een oogenblik vertoeven. Van mevrouw Bosboom's laatste boek: *Een stormachtig leven*, neem ik de laatste paragraaf en vraag, in hoever iemand, die gaarne goede romans leest, daar vrede mede hebben kan: 'En nu, niet ieder stormachtig leven eindigt onder onweersbuijen en hagelslag, zoo als wij Van Aelst hebben laten eindigen. Integendeel, menigmaal is er rust gevolgd op woest doorgebrachte jaren, nog in den avondstond des levens. Maar wie beweert dat een bont, woelig leven, geheel gewijd aan de voldoening van lagere passieën, met onderdrukking, met ligtzinnig ontkennen van hoogere behoeften des harten, van de dringendste belangen der ziele, niet op dergelijke wijze eindigen kan, die zou, meen ik, zich nog zwaarder vergrijpen tegen de menschkundige waarheid, dan ik het mij onderstaan heb tegen de historische.'

Niet waar? hier is de eenvoud in onbeduidendheid ontaard. De uitdrukking is gebrekkig, en de gedachte heeft niets om het lijf. Of indien er werkelijk in Nederland personen gevonden worden, zoo onnoozel dat zij de mogelijkheid niet beseffen van een zedeloos leven met een daaraan evenredig uiteinde, dan zou ik meenen dat mevrouw Bosboom te hoog staat om tot zulke lezers met eere te kunnen afdalen. Zij doet het niettemin; en niet slechts in dat vervolg op *Maria van Oosterwijk*, waarvan ik reeds meen gezegd te hebben dat het haar beste werk niet is, maar ook somtijds in romans die overigens haar blijvende aanbevelingsbrief bij tijdgenoot en nakomeling zijn.

Weder sla ik een laatste hoofdstuk op, het laatste van *Leycester in Nederland*, en nogmaals vraag ik of de volgende bladzijde eene plaats verdient in een boek van mevrouw Bosboom: 'Onder de personen, wier verder lot nog eene vrage van belangstelling wekt, die niet is bevredigd geworden, staat zekerlijk Ivonnette bovenaan. In het geloof, dat zij omvat had, met al het vuur van haren levendigen geest en haar prikkelbaar gemoed, vond zij de kracht om eene liefde te onderdrukken, die reeds eenmaal, door de stem van een nieuwen hartstogt, was overschreeuwd geworden, en het verblijf bij hare zuster gaf haar die lustige opgeruimdheid weder, die te veel gevolg was van hare *complexie*, dan dat zij niet over de teleurstelling van het hart zou hebben gezegepraald; en de kanselier, haar vader, die haar somwijlen te Leiden bezocht, had welhaast, voor zichzelf, de overtuiging, die hij eens aan Gideon had opgedrongen, dat hare wufte zinnen zich nog wel eens neigen zouden tot een ander huwelijk.'

Mij, die Ivonnette niet naar het altaar behoef te voeren, is het om het even hoe deze jonge juffer naar den inwendigen mensch in elkander zit; doch mevrouw Bosboom, die van karakterschilderen hare specialiteit gemaakt heeft, had aan dit portret meer zorg moeten besteden. Wufte zinnen, twee hartstogten achter den rug, neiging tot een derden hartstogt, een opgeruimd humeur, een levendige geest, een prikkelbaar gemoed, de leidsche lucht, het verkeer in eene drukke huishouding - het moet als mogelijk erkend worden dat het

wezen eener aankomende vrouw herberg heeft voor dit geheele stel eigenschappen en vatbaarheden. Het vrouwelijk hart, peilloos als het meer van Genève, kan bij sommige gelegenheden ook naar eene arke Noachs zweemen. Doch zoo draagt mevrouw Bosboom het niet voor. Zij neemt tot verklaring van Ivonnette's verderen levensloop twee volstrekt onvereinbare reeksen van invloeden aan: de chaotische reeks van zoo even, en daarnaast, zonder overgang of verbindingsteeken, de minder gekompliceerde vertroostingen der godsdienst. Dezelfde Ivonnette, die in haar temperament al het noodige bezat om de teleurstellingen van haar hart op de meest geleidelijke en meest triviale wijze te boven te komen, zal de kracht daartoe tevens ontleend hebben aan een vurig evangelisch geloof. Dit kan er inderdaad niet door. Met die plompe vermenging van aardschgezindheid en hemelvuur kan het de schrijfster geen ernst zijn.

Men ziet dat onze talentvolle romanière sommige ondergeschikte kwaliteiten mist; eigenschappen waarvan ik erken dat zij van lager orde zijn dan de groote gift der bezieling, maar die niettemin, blijkens het doorluchtig voorbeeld van alle litterarische geniën, tot de onmisbare vereischten van een kunstwerk behooren. *Kleine* kwaliteiten zou ik ze wenschen te noemen; met de bijvoeging, dat het groote door vele kleintjes gevormd wordt. Waarlijk heldhaftig is alleen een leven dat uit eene aaneenschakeling van onaanzienlijke heldedaden bestaat. Desgelijks in de kunst. Wanneer de naauwgezetheid in de litteratuur ontaardt in hetgeen Da Costa geestig met den naam van *boekhouders-naauwkeurigheid* bestempeld heeft, dan is zij eene fout, een hinderpaal, een struikelblok; en wel heeft de fantasie gelijk, op dit beuzelwerk uit de hoogte neder te zien. Doch naauwkeurigheid, in den zin van juistheid, puntigheid, scherpte, is evenzeer een vereischte in zaken van denken en schrijven, als het in bronwater een vereischte is te vonkelen als kristal. Een auteur van den eersten rang stamelt niet gelijk een kind, maar spreekt als een volwassene, duidelijk, verstaanbaar, onberispelijk. Er is klank in zijne stem, en wanneer hij haar verheft, trilt de lucht er van. Men kan zijne werken spelen van het blad; en al wordt hunne schoonheid eerst ten volle open-

baar nadat men ze herhaalde malen heeft overgespeeld, reeds bij de eerste kennismaking verraden zij de hand des meesters.

Mevrouw Bosboom *is* een auteur van den eersten rang, maar geenszins in allen deele. Zij is het alleen, voor zoover zij in niets doet denken aan eene middelmatigheid. Haar geest is grooter dan hare kunst, hare fantasie magtiger dan hare pen, haar raadvermogen sterker ontwikkeld dan haar talent van boetseren. Er is, en zij zal de laatste zijn de bedoeling dezer vergelijking te miskennen, er is in haar talent iets dat herinnert aan de egyptische Sfinx. Buitensporig groot zijn de evenredigheden harer conceptien, en niet ligt zal iemand aanstonds weten te bepalen tot welke orde van schepselen zij behooren. Over het feit dat eene tengere vrouw zulke ontzaggelijke onderwerpen omvademen en vertellen kan, ligt ik weet niet welk waas van geheimzinnigheid. En even geheimzinnig is het dat eene kunstenares, die zooveel vermag, bij wijlen gansch en al te kort schiet in het volbrengen van het mindere.

V

In de persoon van Ivonnette, de dochter van den kanselier van Gelderland, leerden wij een meisje kennen wier ‘complexie’, gelijk mevrouw Bosboom het noemt, eene voorname rol speelde in hare gedragingen en op hare verdere lotgevallen een beslissenden invloed uitoefende. Zoo zegt onze schrijfster ook van Ivonnette's vader, den onverstoorbaar kalmen Leoninus, dat ‘eene gelukkige mengeling van vochten’ er toe medewerkte hem zijne rustige zielsgesteldheid in alle omstandigheden te doen bewaren.

Voor mijzelf mag ik deze soort van karakterkundige verklaring wel, en ik waardeer den moed waarmede mevrouw Bosboom ergens te kennen geeft dat de jonge vrouw van Gideon Florensz, in de lange dagen en maanden harer zeeuwsche ballingschap, niet daarom haar steeds afwezigen en met kerkelijke zaken geheel vervulden echtgenoot somwijlen haatte, omdat het huwelijk haar verdroot en zij hare vroegere kloosterlijke afzondering terugverlangde, maar veeleer omdat ‘het

volstrekt tegenovergestelde' bij haar plaats vond. Zelfs geloof ik dat dit geopend oog voor de waarde van het zinlijke in de menschelijke natuur eene van mevrouw Bosboom's groote eigenschappen als romanschrijfster is, en het doet mij leed dat zij in sommige opzichten, door even als Gideon Florensz schier al het gewigt des levens in het geestelijke te zoeken, het haar geschonken talent ongebruikt gelaten heeft.

Ten einde te doen gevoelen tot welke hoogte zij, bij een minder uitsluitend godsdienstig streven, het te dezen aanzien zou kunnen brengen, verwijs ik naar het 12de hoofdstuk van het *Huis Lauernesse*, waar Meester Paul in het holle vanden nacht zich met Pistorius onderhoudt: "Gij drinkt nooit wijn?" vroeg Paul, toen de gastheer hem den beker gevuld had, maar zichzelf slechts een teug water gunde. 'Noch iets anders dat het bloed aanzet en de zinnelijkheid prikkelt,' hernam de andere, met een duisteren blik voor zich neêrziende, als schaamde hij zich deze onthouding; terstond daarop hervatte hij evenwel met een zucht: 'Broeder! ik ben geduriglijk vastende en mijzelven pijnigende, om den geest de overwinning te geven over het vleesch; want mijn aard neigt zonderling naar de genietingen en de lusten des levens.' En in waarheid (vervolgt de schrijfster) het was hem aan te zien dat hij geen logen sprak. De natuur had hartstogten gelegd in dezen man; ze spraken uit ieder zijner trekken, uit al zijne gebaren, uit zijne korte haastige ademhaling zelfs, en zijn oog, dat mat en kwijnend stond, zoo ras de opgewondenheid het niet deed tintelen, en de uitgeholde wangen, die eene bleeke gele tint aannamen, zoo ras het onnatuurlijk rood der overspanning er van terugweek, getuigden tevens dat hij ze pijnigde en smachten liet, en dat hij leed onder dien kamp. Hij was ook op lange na niet tot de jaren gekomen, waarin de driften gehoorzame leenmannen worden van de rede, maar op een leeftijd, waarop het te vergeven was, dat de priester zich jongeling gevoelde.'

Wie lust heeft kontrolere mij, en vorme zich een eigen oordeel over de wijze waarop mevrouw Bosboom te aangeduider plaatse dien jongeling het anathema laat uitspreken over zijn eigen priesterschap. Ik zeg niet dat dit hoofdstuk bij uitnemendheid geschikt is op een regenachtigen zondag door

kostschoolhouderessen te worden voorgelezen aan hare internes; of dat de schrijfster in hare teekening van Pistorius juist ditmaal bij uitzondering de soberheid in acht genomen heeft waarnaar men in hare werken te dikwijls vruchteloos zoekt; of dat ik voor mij er eenig bijzonder behagen in schep roomsche priesters te hooren toornen tegen het celibaat. Ik beweer slechts dat hier de elementen schuilen eener zeldzame meesterschap. Het is de schuld van mevrouw Bosboom's aanleg niet dat wij op sommige harer karakters niet met dezelfde bewondering staren als op de bretonsche trekossen of de normandische koetspaarden van Rosa Bonheur.

Eene andere groote gaaf van mevrouw Bosboom is haar zin voor het pittoreske. Zij kan toiletten en ameublementen schetsen met eene zoo groote levendigheid van voorstelling, dat men er dupe van wordt en zich slagtoffer waant van een zinsbedrog. Hare beschrijvingen van oude gebouwen en lokalen gelijken somtijds zoo sprekend op het schilderwerk van iemand harer kennis, dat een kunstkooper ze voor even zoovele Bosboompjes zou aanzien. In het vierde deel van *Gideon Florensz* is de lezer op hetzelfde oogenblik getuige van twee gesprekken, het eene tusschen Leycester en den president Van der Myle, het andere tusschen Gideon en den kanselier Leoninus. Beiden worden onafhankelijk van elkander gevoerd in dezelfde zaal, behoorend tot de gebouwen van het oude haagsche Binnenhof. Het is avond, en het vertrek wordt slechts sober verlicht door eene in het midden hangende kroon, geheim van het teekenachtige: 'De Graaf begaf zich naar het bovineinde van het vertrek, wenkte Van der Myle hem te volgen, en hield zich staande bij een antiek dressoor, waarop hij gedurende het onderhoud den arm rusten liet. De zaal, dezelfde waar vroeger het kollegie van Brabant zitting hield, was groot genoeg om Leoninus en Gideon, die niet tot heengaan waren genoodigd, het blijven te vergunnen zonder onbescheidenheid. Al kwam de toon van Van der Myle's diepe en deftige stem somwijlen tot hun oor, de woorden waren niet te verstaan, de volzinnen niet te volgen, zelfs al hadden zij geluisterd; maar zij luisterden niet; zij voerden een gesprek, dat geheel hunne aandacht vorderde; te nauwernood konden de twee verschillende groepen

elkander zien. De koperen kroonluchter die in 't midden der zaal van de hooge zoldering afhing, scheidde hen als door een breeden straal van licht, dat op de beide uiteinden waar zij zich bevonden, niet dan eene twijfelachtige schemering wierp. Ginds zag men de rijzige fiere gestalte van den engelschen Graaf zich wenden naar de breede krachtvolle figuur van den hollandschen Staatsman; elders, het grijze hoofd en de strakke scherpe trekken van den eerwaardigen Kanselier, tegenstelling vormende met het fijn en bewegelijk gelaat van den jongen Doctor, wiens goudblonde lokken neêrhangend over een smallen halsboord, iets eigenaardigs jeugdigs hadden onder die breedgekraagde Heeren met hun achtbaar gekorte haren.'

De gesprekken-zelf, waarop hier gedoeld wordt, zijn te uitvoerig, en staan te naauw met de handeling in verband, om ons thans te kunnen dienen. Als vergoeding, en om een voorbeeld bij te brengen hoe schilderachtig mevrouw Bosboom weet te zijn ook wanneer zijzelf het penseel nederlegt, herinner ik aan eene zamenspraak uit het *Huis Lauernesse*: "Bylo Aafke!" begon vrouw Reiniersz, wie het stilzwijgen verveelde, dat reeds lang scheen geheerscht te hebben, 'het zal mij eens lusten wanneer gij dansen zult op de bruiloft van Aernoud en de Jonkvrouw van Lauernesse!' - 'Lacy! ik zal niet dansen; alle vermaak zal mij onvermakelijk schijnen, zoo geprangd mij het hart is,' zuchtte het meisje.- 'En waarom zoudt gij niet lustig zijn, kindlief? Ei, hanteer toch de vreugde in uwe jonge jaren, zoolang de smart wil borgen; het zijn zotte inbeeldingen, waar ge uw hoofd meê vult, of meent ge schier, dat het voor Aernoud geene bruiloft worden zal? Ik meen, dat we daaraf niet vreezig behoeven te zijn, schoon het ook mij te bijster vertraagt eer Johanna ons kond doet van haren trouwdag! Het luidt zonderling, zoo veel uitstels. De adellijke juffer zal toch wel geen rouw hebben van hare beloftenisse, of schuchter zijn, om zich den poorterszoon tot Heer te nemen! Het zou kwâ luk voorspellen in het aanstaand hijlik!" - Deze plaats is eene der gelukkigste proeven van dramatische karakterteekening die ik mij herinneren kan in mevrouw Bosboom's werken te hebben aangetroffen; gelijk in het gemeen de persoon van Aernoud's moeder tot hare fraaiste vindingen behoort.

En welke daaronder is de fraaiste van allen? Ziedaar eene voor de eigenliefde van mevrouw Bosboom uiterst vleijende, doch voor den beoordeelaar van hare romans, wie hij wezen moge, niet gemakkelijk te beantwoorden vraag. Er zijn er die bij voorkeur hare kleinere verhalen lezen, bijeengevoegd in verschillende bundels. Ik weet iemand die van meening is dat zij nooit iets schooners gedicht heeft dan sommige partijen in hare *Kroon voor Karel den Stouten*. Een ander bekende houdt het op hare *Diana* en de tooneelen tusschen die heldin en den Regent van Frankrijk; terwijl een derde ronduit verklaart zijn hart verpand te hebben aan *Mejonkvrouw de Mauléon*. Wat mijzelf betreft, ik stel den cyclus harer Leycester-romans boven al hetgeen zij in vroeger tijd geschreven heeft, ook boven het *Huis Lauernesse*, terwijl ik onder hare verhalen van later dagteekening den palm aan *Graaf Pepoli* reik. Dit boek heeft onmiskenbare en in het oog loopende gebreken; doch wanneer men het laatste derde gedeelte neemt voor hetgeen het is, en zich met het heilig voornemen wapent het eerste derde niet ongelezen te laten, dan wordt men voor dat blijk van karakter beloond met een groot en verheven genot. Het 7de hoofdstuk van *Graaf Pepoli* behelst de schitterendste zestig bladzijden die tot hiertoe in de vijftig deeltjes der Guldens-Editie verschenen zijn.

En zou men, door op deze wijze te oordeelen, niet het geschiktst van al tot eene eenigzins vaste bepaling van mevrouw Bosboom's eigenlijk talent geraken kunnen? Molière kent zij op haar duimpje, en de minste Hollanders zijn in Lafontaine zoo goed te huis als zij; echter is zij, naar hare boeken te oordeelen, 'in 't geheel niet aardig.' Van den humor waarmede de natuur haar ongetwijfeld bedeed heeft, - want zonder eene goede hoeveelheid geest wordt men zulk eene vrouw niet, - weet zij in hare geschriften geen partij te trekken; althans, het blijkt niet dat zij er de noodzakelijkheid van inziet of er den aandrang toe gevoelt. Uitgelatenheid is de Scylla waarop haar vaartuig nooit gestooten heeft; dorheid de Charybdis die haar meer dan eens op hare verre togten schipbreuk heeft doen lijden. Breed van opzet, lang van stof, zwaar van uitwerking, is zij, in strijd met den aard van haar geslacht,

langzaam in hare bewegingen en dreunt de grond onder hare schreden. Zij heeft niets van eene Sylfide, niets van de dochter van Latona, de vluggeschoeide jagtgodin. Doch hetgeen hare werken aan bevalligheid en gulle vrolijkheid te kort komen, wordt goedge maakt door degelijkheid van inhoud en grootschheid van beloop. Mevrouw Bosboom is een ongeslepen diamant, maar een diamant die door geen kenner ooit voor vensterglas zal aangezien worden. Zij is te onzent *le plus grand des écrivains qui ne savent pas leur langue*, doch dan ook *le plus grand*. Groot is het woord dat beter dan eenig ander hare goede eigenschappen teekent. Zij heeft eene groote verbeeldingskracht en groote redenaarsgaven; groote visioenen en groote gevoelens.

1864.

Nicolaas Beets.

**Nicolaas Beets, Verstrooide Gedichten uit vroeger en later tijd (1881-1861).
Haarlem, 1863. Twee deelen.**

I

Indien hij niet zoo vroeg gestorven ware; hij al zijne beloften had kunnen houden; zijn manlijke leeftijd beantwoord had aan zijne jongelingsjaren; indien over zijn nog zoo jeugdig en reeds zoo diep gebogen hoofd eene tweede zon had mogen opgaan - dan zou ons vaderland op dit oogenblik minstens één dichter tellen, of laat ons zeggen een dichter méér, op wiens bezit elk vreemdeling reden hebben zou najverig te zijn. Is het mijne schuld, zoo met het uitloopen der bloemendaalsche knoppen, in weerwil van het onherroepelijke en van mijn berusten daarin, zijne herinnering zich opdringt? Gisteren kwamen wij buiten, en dezen morgen reeds - 't was in de Mei zoo blij!' - doolde hij met ons door het bosch en aan den zoom der duinen, zijn liefste plekje.

Spreek toch niet op minachtenden toon over onpraktische dichters! Met taalkenner, met romanschrijver, met historieschrijver te zijn, kan men fortuin maken heden ten dage. Uw boek over de eerste beginselen der christelijke godsdienst zal u welligt eene onafhankelijke positie in de maatschappij bezorgen, ook al verwijt u eene schaar weldoorvoede paters dat gij den Menschezoon ten tweede male voor een handvol zilver-

lingen verkoopt. De slave-arbeid dien gij aan uw woordenboek besteedt zal niet onbeloond blijven, en nog uwe erfgenamen zullen de vruchten kunnen plukken van uwe zelfverloochening. Veroordeelt u de staatszucht tot levenslange ballingschap, misschien vindt gij op uw Caprera de stof voor een epos in proza, en mogelijk stelt die roman u in staat de slagen der fortuin voortaan met dubbele fierheid te trotseren. Alleen de poëten in onze 19de eeuw zingen zich zalig en blijven arm. Verzen zijn de schrik van onzen boekhandel.

Nogtans is er geen rijkdom dien ik voor mij zoozeer benijd als de weelde eens echten dichters; van zulk een vooral - en hier paart zich de naam van den heer Beets onwillekeurig aan dien van De Génestet - wien het voorregt geschonken werd in het hart zijner tijdgenooten de tederste snaren te treffen en geheel een opkomend geslacht voor altijd aan zich te verbinden. De tegenstelling van zoo even valt hier weg. Evenmin is er plaats voor het brandend verwijt der eeuw. Wie zoo veel te geven heeft is zelf niet onbemiddeld, en zich een naam te veroveren in de letterkundige geschiedenis van zijn vaderland is inderdaad de onverstandigste der beleggingen niet.

De heer Beets is in 1863 aan het bijeenverzamen zijner verstrooijelingen gegaan en heeft daarmede, naar ik mij voorstel, zijn dichterlijk testament gemaakt. Vast zullen er eenmaal in zijne portefeuille nog een aantal onuitgegeven verzen gevonden worden; bedrieg ik mij echter niet, dan zullen het altogader doubletten zijn. Och of mijne zielkunde te schande gemaakt wierd! Of er in de lade der utrechtsche schrijftafel een geestig blijspel schuilde, bestemd de kroon te zetten op 's dichters roem; zijn talent ons van eene nieuwe en verrassende zijde te leeren waarderen; na zoo veel dat hij voor ons proza en voor onze lyriek gedaan heeft, ook ons tooneel aan hem te verplichten!

Doch hetgeen ik niet geloof, kan ik niet veinzen; en niet op de zwakke zijden van 's dichters arbeid is mijne theorie gebouwd, niet op het weinige voortreffelijke dat zijne twee laatste bundels ons aanbieden, maar op den aard-zelf zijner gaven, op zijn werk als geheel, den gang zijner ontwikkeling, de hem tot eene tweede natuur geworden neiging zich te toonen gelijk

hij is en te geven hetgeen hij heeft. Bovendien, al zweemt mijne kritiek naar eene boedelbeschrijving, de boedel is deftig, is vaderlandsch, is keurig onderhouden, en ik weet er geen zes onder onze beste letterkundigen bij wie aan huis men zulk een inventaris zou kunnen opmaken.

De naam van den heer Beets is in de laatste jaren door dien van De Génestet eenigzins verdrongen; en deze reden is de laatste niet waarom ik voor den arbeid des eersten de aandacht mijner lezers vraag. Ik wenschte te zijner eer onwaar te kunnen maken hetgeen meer dan vijftintig jaren geleden door hemzelf beweerd is: 'Eener vallende ster is de krans van den roem!' Toen reeds dacht hij aan de mogelijkheid dat het opkomend licht van den gekroonden jongen zanger wel eens betimmerd zou kunnen worden:

En misschien... neen gewis is het kind reeds geboren,
Aan wie na hem de hulde en de krans zal behooren;
Ander licht, andere oogen, een andere kreet!
En de tijd is nabij, die zijn schijnsel vergeet.

Werkelijk leefde toen reeds dat kind en was die tijd niet ver meer. De geschiedenis van *Benjamin-af* is eene oude historie, en niemand heeft haar ooit beter verteld dan de bedoelde nieuwaangekomene in persoon:

Haast ben je nu niet meer Benjamin,
Dan krijg je niet altoos meer je zin,
En moogt je fortuin gaan zoeken;
Dan eet er een ander de kaas van je brood,
Dan heerscht er een ander op moeders schoot -
Een koninkje' in linnen doeken.

Eerst wordt ge vertroeteld, eerst ben je de man!
Maar denk je, dat het lang duren kan?
Wel neen, slechts een poosjen, mijn baasjen!
Dan kooft er een wolkjen op in 't verschiet.....
Dan kooft er een aapjen, dat je eerst niet ziet.....
Hij schreeuwt en - zit op je plaatsjen!

Hoewel laat genoeg geboren om te kunnen doorgaan voor een discipel van den heer Beets en ofschoon ouder den invloed

van diens geest opgegroeid, - van zijn eersten bundel was het eerste gedicht een groet aan de Hollandsche Jongens van Hildebrand, - is De Génestet's ontwikkeling voor het overige haar eigen weg gegaan. Eerst bij eenig nadenken, en niet dan na eene vrij naauwkeurige vergelijking, treft u de overeenkomst tusschen deze twee dichterlijke talenten. Doch is men haar eenmaal op het spoor, dan vermenigvuldigen zich onder de hand de familietrekken en boeijen zij telkens meer.

Mijn oogmerk kan niet zijn dien parallel hier uit te werken, en ik stip er slechts zoo veel van aan als noodig schijnt om de aangeduide tijdelijke zonsverduistering te verklaren. De jongere dichter heeft den ouderen daarom niet het minst in het vergeetboek doen geraken omdat hij menigmaal in diens schuitje voer en, al varend, hem voorbij streefde. Onder de buitenlandsche dichters was het Rückert door wien beiden zich ten laatste evenzeer aangetrokken voelden; en niet de geheele Rückert, niet de man der duitsche *Orientales*, de weelderige rijmer, maar de Rückert van den huiselijken haard, de dichter van *Mutterbrod* en *Butterbrod*. Het aantal der kleine brokjes, door beiden uit Rückert's hand gegeten, der kleine slokjes, door hen uit zijn beker gelept, is inderdaad zoo groot dat men niet nalaten kan daarbij aan veel gelijkheid van smaak en voorkeur te denken.

Doch dit zich ontmoeten van beider geest in liefde voor denzelfden vreemdeling is nog slechts een verwijderd punt van overeenkomst. Toen De Génestet in de voorrede voor zijn tweeden bundel het genre der Onder-onsjes noemde, teekende hij met dat woord het genre van den heer Beets en het zijne. Zeer velen van beider fraaiste gedichten danken al hunne schoonheid aan de inspraak van het ouderhart. Op dit gebied wedijveren zij met elkander in bevalligheid, vrolijkheid, diepte van gevoel, en fijnheid van uitdrukking.

Voorts ligt over beider jongelingsliederen hetzelfde waas van godsdienstigheid, of indien ik de zaak bij haar eigenlijken naam zal noemen, van getemperd piëtisme. En ook dit bestanddeel vervult in hunne poëzie eene hoofdrol. Ik ga verder en beweer dat beiden bovendien als leekedichters tot dezelfde school behooren en kinderen zijn van één moeder. Het is de eigen

draai van geest, de eigen blik op rigtingen en verschijnselen, het eigen spel van voor- en tegeningenomenheid. Leg ook de *Masquerade* naast den *Mailbrief*, naast *Fantasia*, naast den *St. Nikolaasavond*, en gij zult toestemmen dat deze gedichten dezelfde betrekking op elkander hebben als twee takken van denzelfden stroom.

Sommige menschen, wanneer zij kiezen moeten tusschen twee nevens elkander gestelde fraaije zaken, schijnen geen voorkeur te kunnen aan den dag leggen voor de eene, zonder tevens ten opzichte der andere een geheimen wrok te koesteren. Laat ik mogen toonen dat het mij althans niet hapert aan den goeden wil, tegen de magt des vooroordeels strijd te voeren. Zonder aarzelen ken ik voor mijzelf De Génestet den voorrang toe. Hij evenaart den heer Beets in al hetgeen waarin deze uitmunt, en overtreft hem in vele opzichten. Zijn dichterlijk geweten is minder ruim. Zijne verzen getuigen van strenger zelfkritiek. Als beeldend kunstenaar staat hij hooger. Er is meer verscheidenheid in zijne vormen, zijne denkbeelden zijn overvloediger, zijn blik reikt verder, en hij wint het in breedte van vlugt. Hoewel ook op zijne beurt hier en daar zalvend genoeg, heeft hij een levendiger gevoel van het belagchelijke. Nooit patient geweest van den een of anderen zwarten tijd, aanstonds opgetreden als dichter van het gezond verstand, is ook hijzelf gezonder, onschuldiger, vrolijker, opgeruimder, levenslustiger.

Doch vooreerst zijn dit alegader vergelijkende trappen, meer niet; kwaliteiten die deugdelijk blijven al bezit men ze in minder ruime maat. Ik zou de zotskap niet wenschen te zijn die zijn dorst niet lesschen wilde, omdat het andere beekje sneller pleegt te vlieten. De poëzie van den heer Beets is mij van der jeugd af eene verkwikking geweest. Minstens sedert twintig jaren - waar blijft de tijd! - spelen zijne zangen mij door het geheugen. Een half dozijn bundels van hem ligt voor mij opengeslagen: niet één daarvan kan ik ter hand nemen, zelfs de *Navolgingen van Byron* niet, of ik ontmoet er iets schoons in, iets nieuws, iets dat getuigenis draagt van een uitnemend talent, iets dat mij treft. Zulk een dichter niet zeer lief te hebben, zou ik barbaarsheid achten.

Er is nog iets dat de schaal nadrukkelijk te zijnen voordeele doet overslaan. Al hetgeen in den heer Beets de dichter te kort komt, wordt door den prozaschrijver goedge maakt. Terwijl De Génestet's talent uitsluitend opgetreden is in den vorm van het lied, heeft de oudere tijdgenoot en mededinger - veelzijdigheid van gaven is zelf eene gaaf en de minste der zusteren niet - sommigen zijner schoonste triomfen te danken aan het boek waarbij ik onlangs de *Pastorij van Mastland* vergeleek.

De *Camera Obscura* heeft gebreken waarvan des auteurs verdere prozaschriften over het gemeen vrij zijn. In de *Stichtelijke Uren* komt de zich op den voorgrond dringende Hildebrand niet voor, in de schaduw van wiens vroege wijsheid niemand staan kan, en die een geopend oog heeft voor al het bespottelijke in anderen, maar niet ook tevens voor het gewaagde zijner eigen rol. In de *Verpoozingen* treft men eene voorlezing *Over het populaire* aan, die mijns inziens alles overtreft wat door den heer Beets in het wijsgeerig-humoristische geleverd is, terwijl in de *Verscheidenheden* eene meesterlijke beoordeeling van Tollens boete doet voor hetgeen er beneden het onderwerp mag zijn in de elders voorkomende studiën over Poot en Willem van Haren, over Vondel en Bilderdijk.

Doch het een door het ander genomen staat de *Camera Obscura* steeds vooraan in de rij onzer beste prozawerken; en niet het minst doet zij dit, sedert zij in de laatste uitgaven vermeerderd is met de handvol kleinere stukjes die aanvankelijk elders eene plaats gevonden hadden. De *Camera Obscura* heeft geen andere strekking dan eene openbaring van het aristokratische in de natuur des schrijvers te zijn. Zij is de geestige wraakoefening geweest van iemand die zich misplaatst gevoelde in den kring zijner geboorte. Een witte raaf brengt hier de stukjes uit van zijn donkerverwig en burgerlijk geslacht; en dat de neven en nichten zich in den aanvang een weinig verbolgen getoond hebben over de vermetelheid van dien vogel uit hun eigen nest, het is voorwaar niet bevreemdend. Doch voor het overige is het boek de objectiviteit in persoon. Niemand onder onze novellisten van het jongere geslacht heeft onze volks- of onze tusschenklasse, onze stedelingen of onze buiten-

lieden, zoo op het leven betrupt. Allermint zij die hunne litteratuur dienstbaar hebben zoeken te maken aan eene maatschappelijke of kerkelijke rigting. Als verzameling genre-schilderijtjes uit de Hollandsche School heeft de *Camera Obscura* in onze letterkunde hare wedergade niet. Een auteur die, buiten en behalve de vele fraaije verzen wien hij het aanzijn schonk, ook nog een zoo aanmerkelijk stuk nationaal leven - of klinkt deze uitdrukking niet nederlandsch genoeg? - uit het alledaagsche heeft weten over te zetten in kunst, is een dier schrijvers, daar houd ik mij aan, met wie men overal in de wereld openlijk voor den dag kan komen.

II

Wat Byron gezegd zou hebben, indien hij had kunnen vernemen dat een gereformeerd proponent van nederlandschen bloede zich eenmaal op den voet zetten zou hem na te volgen en in het vaderland der Leeuwendalers zijn epigoon te worden?

Verwonderlijk is de indruk dien heden ten dage de onbevooroordeelde lezer van een verhaal als *Jose* ontvangt. Men zou zich geweld moeten aandoen om niet medegesleept te worden door de schoonheid van sommige partijen; toch slaat men over eene conceptie als deze, de kiemen van gezond verstand in aanmerking genomen die reeds destijds in 's dichters boezem sluimerden, de handen van verbazing ineen. Na al hetgeen de auteur-zelf indertijd, bij verschillende gelegenheden, zijdelings en regtstreeks, met zijne eigen woorden en met die van anderen, gezegd heeft over den eersten zijner oorspronkelijke romans in dichtmaat, kan de hedendaagsche recensent weinig anders doen dan nazeggen en herhalen. Deze tot een struikroover of zeeschuimer vergroeide Pieter Stastok, eenmaal ten onregte aan Florinde verloofd en die verdiend zou hebben in den echt verbonden te worden met de Julia van Feith, is zeker de potsierlijkste knaap die ooit door het Jonge Holland ten doop gehouden werd. 'De hemel, Jose, bragt mij hier!' zegt Florinde. Jose antwoordt, en de eerste bediende uit gindschen manufaktur-winkel zou het hem niet weten te verbeteren: 'Zoo voert hij de duiv' aan de borst van den gier!'

Evenwel, hoe vrijmoediger men den draak met Jose steekt, des te aangener wordt men, na niet meer dan zes jaren, door *Ada van Holland* verrast. Daartusschen staan, of liggen, *Kuser* en *Gwy de Vlaming*: *Kuser* ‘de martelaar’, de nog altijd half en half byroniaansche held, ‘een zoon des ramps, een broeder van de smart;’ *Gwy* ‘de dweeper’, de roomsch-katholieke Oedipus, bij wien de inbeelding van *Manfred* en van den *Giaour* tot fanatisme geworden is.

Ook van het eene tot het andere dezer twee verhalen is de afstand groot en de vooruitgang opmerkelijk. Voor den persoon van *Kuser* kan men zoo min iets gevoelen als voor dien van *Aleid* van *Poelgeest*. De moord op deze gepleegd blijft ongemotiveerd. *Aleide's* eenige daad is eene beleedigende lachbui, en van dien schimp zijn niet hare vijanden het voorwerp (dit zou hun haat althans ten deele verklaard hebben), maar haar vriend en stille aanbieder. Die ridderlijke vriend, de hoofdpersoon des verhaals, heeft een onmanlijk karakter. Insteede van een Hof te ontwijken waar zij gebiedt die hem nimmer hare hand zal geven, fladdert *Willem Kuser* als eene mug om de kaars en hunkert met dorperlijk verlangen naar den gesloten hof zijns *Edens*. De dichter beweert dat zijn held, wanneer hij een glas te veel gedronken had, allerlei geestigheden plag te zeggen, doch in den roman-zelf blijft hij wanhopig nuchter.

Gwy de Vlaming niet alzo. Aan den eenen kant is *Gwy* te zeer een stumpert om veel belangstelling te kunnen inboezemen: en dat hij den moed had tot de vondeling *Machteld*, nadat zij zijne vrouw geworden was, te zeggen: ‘Ons huwlijk had mijn naam bevlekt,’ is alles behalve *gentleman-like*. Doch zijn waanzin en zijne bijbelvastheid zijn in hun onderling verband uitnemend goed geteekend; en hoe afschuwlijk zijne jongste daad ook zij, de dolk door hem in *Machteld's* borst gestooten bewijst voor het minst dat hij tot handelen in staat was. Te dezen aanzien wint hij het van zijne voorgangers. *Jose* is een babbelaar; *Kuser* soest; *Gwy*, al is het er naar, doet iets.

En *Gravin Ada*? Het is alsof de dichter, na al de deugden van *Machteld* en *Florinde*, van *Aleid* en *Bertha*, in dit beminlijk beeld te hebben zamengevat, gemeend heeft afscheid te moeten

nemen van het viermalen door hem beproefd genre. Nog galmen in Banjaart's taal enkele toonen uit Byron na, doch de opvatting-zelf des gedichts verraad geen sporen meer van vreemden invloed.

Staring heeft zich vergenoegd met het schetsen eener Ada die op Texel enkel hare verwoeste jeugd beweeende: 'Maak, o Dood, mijn achttien jaren met het uur der slaking vol!' De weelderiger en romanesker fantasie van den heer Beets voegde bij die verloren jonkheid ook nog eene ongelukkige liefde, met het oog waarop het dichtstuk bij hem met de onbestemde maar gevoelvolle verzuchting eindigt: 'Wat slaapt een jonge doode zacht!' Dit laatste vers niet medegerekend, en met uitzondering van hier en daar een wanklank van andere soort, is in *Ada van Holland* alles schoon. De gegevens zijn tragisch, en de ontknooping is daarmede in harmonie. Hier zijn de gebeurtenissen het uitvloeisel van daden en die daden-zelf van karakters. In *Gwy de Vlaming* was de tot krankzinnigheid overgeslagen dweepzucht de springveer der handeling; in *Ada van Holland* spelen normale genegenheden en normale hartstogten hun natuurlijk spel.

Ik zou voor deze rekapitulatie verschooning behooren te vragen, ware het niet dat men tot regt verstand der poëzie van den heer Beets in hare ontwikkeling, allereerst noodig heeft hem zich te zien losmaken uit de boeijen van Byron. Het karakteriseert hem in hooge mate dat hij in dit net een tijdlang verward geraakt is. Niet in die van Grieken en Romeinen, gelijk Nieuwland; in die van Vondel, gelijk David Jacob van Lennep; in die van sommige Duitschers, gelijk Bellamy en Tollens; in die van allerlei meesters te zamen, gelijk Bilderdijk, - uitsluitend in de school van Byron heeft hij zich gevormd; en om zich daarvan rekenschap te geven moet men niet zoo zeer met zijne *Navolgingen* van dien dichter, maar met zijne eigen *Dichterlijke Verhalen* te rade gaan.

De reden dat zijn poëtisch talent grooter geworden is naarmate zijner toenemende zelfverlossing uit de byroniaansche gevangenschap, ligt voor de hand. Wanneer het betere in ons zekere veerkracht bezit, en hier was die kracht onmiskkenbaar, dan stoot het de mindere elementen ten slotte steeds van zich

af. Iemand die zich van eene dichterlijke roeping bewust is, kan op den duur niet onder den invloed eens anderen blijven staan, al is die andere zijn meerdere en magtiger dan hijzelf.

Er kwam nog iets bij. De dichter van *Jose* heeft nooit den moed gehad, den rampzaligen moed, indien gij wilt, op het voetspoor van Byron te breken met de maatschappij, haar kerkgeloof, hare zedewet. Welke revolutionaire toestanden hij moge doorleefd hebben in gedachte, nooit heeft hij het eigenaardige van een kaïnsbestaan als dat van Byron waarlijk kunnen gevoelen. Daarom is al hetgeen Jose van zijn opstand tegen God en tegen het menschdom verhaalt bombast. Met den besten wil der wereld kan men niet op hetzelfde oogenblik den eerzamen wensch koesteren dorpspredikant en huisvader te worden, en blaken van opregte byroniaansche driften.

Men versta mij, bid ik, niet verkeerd! Ik veroordeel noch Byron, noch zijn navolger te onzent. Indien ik sympathie gevoel voor een leven als dat van den heer Beets geweest is, ook Byron's leven trekt mij aan. Moge er aan beide zijden een en ander te berispen vallen, er is aan den eenen als aan den anderen kant ook veel beminlijks. Ik beweer alleen dat Rabelais in de 19de eeuw geen pastoor kan zijn. De weg dien *Jose's* dichterlijke vader koos is misschien beter dan de andere; doch wie eenmaal met eene besliste voorkeur zich in die rigting beweegt, ja het zich als zonde zou aanrekenen andere paden te bewandelen, valt uit zijne rol zoo vaak hij omziet naar de vleeschpotten van Egypte of naar den wellust van de steden der vlakke. Vandaar dat *Jose*, in weerwil van het nagebootst hemelvuur dat hem verteert, veroordeeld is een zoutpilaar te blijven.

De termen van het vraagstuk zijn hiermede aangeduid, doch het verschijnsel-zelf nog niet verklaard. En misschien zou het eene verborgenheid moeten blijven hoe iemand, wiens ziel gekneed werd uit bijbelsche vroomheid, door eene stemming als die van Byron ooit is kunnen aangetrokken worden, indien de studie der menschelijke natuur ons het raadsel niet leerde oplossen.

Wij zoonen der germaansche moeder zijn lieden met een verdeeld gemoed. Een jood en een heiden dingen in ons binnenste

om den voorrang, en het duurt soms geruimen tijd eer wij tot het besef van dien strijd ontwaken en weten waar wij ons aan houden zullen. Er bestaat uit de jongelingsjaren van den heer Beets een vers aan Rusland, dat 's dichters germaansche afkomst geen schande aandoet; indien ten minste te toornen tegen Italie en tegen het oude romeinsche Rijk met een eeretitel gelijkstaat. Er worden in dat gedicht harde waarheden gezegd aan 'de Roomsche sloor', terwijl het blaauwoogig en blondlokkig Noorden uitgenoodigd wordt tegen het voos en ziekelijk Zuiden, zwijmeldronken van eigenwaan en wellust, nogmaals het zwaard te grijpen en het stalen harnas weder aan te gespen. Slechts heeft zich, meent de dichter, in den loop der tijden en in spijt der aardrijkskunde, de booze magt van het Zuiden een weinig noordwaarts verplaatst, van Rome naar Parijs:

't Geldt deze maal d'onteerden Tiber niet, -
 De Seine thands bespoelt den thron der boosheid,
 't Verderf der aard wast welig waar zij vliet;
 Háár oever is 't die 't outer prijken ziet,
 Waar ontucht wordt gewierookt en godloosheid;
 Van waar de pest begint die ons door de adren schiet.

Om het even. Luid en krachtig, luid vooral, spreekt hier de afschuw van het heidendom; en men behoeft geen profeet te zijn om te voorspellen dat de israëlitische levensbeschouwing eenmaal door dezen dichter zelfbewust omhelsd worden zal. Werkelijk draagt een groot gedeelte zijner poëzie den stempel des Ouden-Testaments, en reeds als jong mensch ziet men hem, in gedichten aan jonge moeders, met patriarchalen pathos, de zegenende handen uitbreiden boven het hoofd van zuigelingen.

Doch geheel straffeloos kan niemand mensch zijn. Dat heidendom waarvan men gruwt wanneer men het zich voorstelt onder het beeld van parijsche ongebondenheid, - eene willekeur waarvoor de fantasie aansprakelijk blijft, - kan, onder andere vormen en met een ander masker voor het gelaat, een tijdlang ook hen bekoren die er anders niet voor bezwijken zouden. Het is in zekeren zin dezelfde toestand die in het fraaigebouwd vers *Verleiding* geschilderd wordt:

Waar verleiding u nadert met vleitaal en zang,
 Met oneerbaar blanketsel op voorhoofd en wang,
 En in dartel vertoon en bedwelmenden praal,
 U verlokt met den honig der strookendste taal, -
 O! daar kan haar de deugd van den sterke weêrstaan,
 Daar de bloêheid des zwakken nog vluchtend ontgaan,
 En de hartstocht moog branden in 't snelbruischend bloed,
 Nog kan rede gebieden; - de deugd blijft behoed!

Leg ik in deze regels eene litterarische bedoeling, dan verbeeld ik mij te begrijpen tegen welke levensbeschouwing de heer Beets te allen tijde vijandig overgestaan heeft; terwijl hetgeen volgt, even zoo toegepast, het verklaarbaar maakt dat die rigting, toen hij haar zag optreden onder het mom van Byron's droefgeestigheid, hem voor eene poos ontrouw gemaakt heeft aan zichzelf:

Maar niet zóó, waar zij naakt met de traan op de koon,
 In de kracht der bekoring van 't lijdende schoon;
 Waar zij vleit noch verlokt, maar zich stort aan uw voet,
 En de deernis zich vergt van 't vertederd gemoed.
 Daar bezwijkt ook de braafste, ook de vroomste, eer hij 't weet,
 En hij valt haar in de armen tot zonden gereed,
 En nog droomt hij van deugd aan den boezem der schuld,
 Tot verwijt hem komt wekken, berouw hem vervult.

De bede om erbarmen waar het gedicht mede besloten wordt ('O, heb deernis met hem, die onwillig dus viel!') kan hier achterwege blijven. Het is mij niet om een vonnis of eene vrijspraak, maar alleen om eene zielkundige verklaring te doen; en reeds gaf ik te kennen dat het aantrekkingsvermogen door Byron op onzen dichter uitgeoefend, in diens eigen 'prikkelbaar gestel', gelijk hij in zijn *Zwartén Tijd* het noemt, een hulpvaardig bondgenoot gevonden heeft. Er bestond eene geheime betrekking tusschen den belegeraar en den belegerde: daarom werd de vesting zoo spoedig overrompeld.

Te rekenen van zeker tijdstip, dat moeilijk met juistheid bepaald kan worden en dat ik op de gis met de dagteekening van *Ada van Holland* laat zamentreffen, wijkt het zinlijke in de poëzie van den heer Beets naar den achtergrond, doch zonder

ooit geheel te verdwijnen. Nog in de *Korenbloemen*, wanneer hij uit de verte den trouwdag van een waarlijk wel tot jaren van onderscheid gekomen vriend bezingt, verzekert hij dezen dat zijn echt ‘geen dartle lust der zinnen is’, maar:

Zielsvereening voor dien God,
In wien elkander te beminnen,
Het echtheil waarborgt tegen 't lot.

Bij iemand met een zoo geofende smaak zou op zoo rijpen leeftijd zulk eene tegenstelling niet opkomen, indien het niet waar was dat sommige plooiën onzer natuur nimmer gladgestreken worden. Wanneer gravin Ada op den sterfdag-zelf van haar vader in den echt verbonden is met graaf van Loon, dan komt zij met eigen mond hare moeder verhalen dat zij, nog jonge jufvrouw zijnde, niet van zins is nu reeds afstand te doen van dat voorregt (of is het er geen?):

Ik wil den rouw mijns vaders dragen,
En als zijn maagdlijk kind, mevrouw?
Daar voegt geen bruiloft; bij dien rouw.
De graaf eerbiedigt dees mijn smarte,
En 't geeft hem aanspraak op mijn harte.
Mevrouw! ik wil mijn vaders dood
Beweenen met... zijn echtgenoot.

Hier leent de dichter Ada zijne eigen verbeelding, en bedenkt niet hoe onwaarschijnlijk het is dat dit meisje in zulke afgepaste bewoordingen de geheimen harer slaapkamer zal verklapt hebben.

Doch misschien behoorde ik deze voorbeelden tot de klasse van het israëlitische te brengen, dat bij onzen zanger zoo sterk uitkomt en hem ergens tot zijne gade doet zeggen: ‘Gij schonkt mij kroost,’ of haar laat gewagen van het oord ‘waar ik hem al zijn kindren baarde.’ Liever verwijst ik den lezer naar een gedicht van veel vroeger dagteekening, *Zoetheid* geheeten. In dit tot lof der ‘fulpen poëzy’ gezongen lied komt als symbool dier aanvallige dichtsoort een Venusbeeldje voor, dat, hoe kwalijk ook te rijmen met 's dichters welsprekenden weerzin tegen het Zuiden, mij toeschijnt de getrouwe afspiegeling te

zijn van het voorwerp waarmede zijne fantasie destijds zich bij voorkeur bezig hield:

Dione, wen ze op 't rozenleger rust,
 Dat om haar hoofd zijn balsemgeuren wademt,
 Wier milde walm haar in bedwelming sust;
 Daar 't windtjen, dat haar plooilooos voorhoofd kust,
 En koelte brengt voor 't gloeiend wangenblozen,
 De stengels schudt van leliën en rozen,
 En de uchtenddaauw, die uit de kelken spat,
 Op 't golvend hair wellustig neer doet druppelen,
 En 't poezel vel besprenkelt met dat nat;
 Daar om haar heen de minnegoodjes huppelen,
 En spelen met den kostlen gordelband,
 Die 't mollig lijf ontgespt werd door haar hand,
 Of, in de lucht op donzen wiek geheven,
 Rondom haar hoofd in dartle kringen zweven,
 Haar leden, blank als 't vlokkig schuim der baar,
 Waaruit zij rees, met rozen overstrooiend,
 Of 't lieve hoofd met versche mirten tooiend,
 Een bruine kroon op 't blond en welig hair...

Zeg deze mollige jonge dame met den ontgespten gordelband, zeg haar dat zij een wit gazen danskleed aantrekke, met een onderkleed van zacht blaauwe zijde, en zij zal *Minone* heeten. In eene lichtbruine amazone, met een gepluimd zwartkastoren hoedje, gelijk zij sprekend op *Ebella*. Haar naam was *Bertha*, toen zij onlangs met u koketteerde en u ten slotte een blaauwtje liet loopen. Soms groeit er uit haar eene martelares, of wel, zij doet een onberaden huwlijk; in welk geval zij u of als *Miranda* of als *Yolande* voorgesteld wordt. Met den sluijer der bruiden voor het gelaat noemt men haar *Lelia*, en zoo lang zij van de vrijers nog niet weten wil, eenvoudig *Anna*. Zou het spel volmaakt zijn indien men haar ook niet eene enkele maal als *Jacob van Beieren* aandiende? Dione is, om kort te gaan, zelf de fulpen stof waaruit in de vroegere en vroegste gedichten van den heer Beets een aantal helden en heldinnen geboetseerd zijn. Al deze verzen zijn uitingen eener warme jongelingsnatuur, van een broeder van Byron naar het vleesch. Zij verraden het gitzwart oog van den jonkman, dat

zich wagen dorst aan de blankheid van Minone's boezem. Wees een kind in de boosheid; de braafste der aartsvaderlijke Jozeffen; heb aanleg zelf mettertijd een oud-testamentisch karakter te worden, - wanneer eenmaal zulk bloed u door de aderen stroomt, dan kunt gij Byron niet lezen of gij wordt voor eene wijl zijn medepligtige, zijn dupe voor het minst.

III

Moest ik mij niet tot het aanwijzen van sommige hoofdtrekken bepalen, ik zou in de natuurbeschrijvingen van onzen dichter op eene soortgelijke overhelling opmerkzaam maken. De *Najaarsmijmeringen* danken daaraan hare tooverkracht. Het is lentedrift in den vorm van een herfstlied; een krater vol popelend en weelderig leven, met afgevallen bloemen overstrooid; bruiloftsheimwee op de maat van treurmuziek. Zoo kijken jonge meisjes naar het mannetje in de maan.

Doch andere verschijnselen hebben regt op onze aandacht. De poëzie van den heer Beets heeft in den loop des tijds eene zichtbare gedaantewisseling ondergaan. 'Eén ding is noodig' is hare leus geworden: en als berouwde het hem, in zijne jeugd aan andere goden geofferd te hebben, de dichter heeft er leeren bijvoegen: 'En dat Eene vroeg.'

Het vers *Aan Rachèl* dunkt mij van deze tot het evangelie bekeerde byronsmuze de sprekendste uiting. Grondtoon is 's dichters sympathie, niet voor de treurspelkunstenares, niet voor de jodin der werkelijkheid, maar voor het haar door hemzelf geleend karakter van dogmatisch abrahamskind. Daaraan knoopt zich de vurige wensch dat Rachèl nog eenmaal van haar leven het christendom omhelzen moge; knoopt zich het vooruitzicht dat de wereld haar in dat geval zal moeten afstaan aan een nieuwen Heer. Niemand zal beweren dat er in deze conceptie heidensche elementen aangetroffen worden. De overwinning van het jodedom is volkomen. De kunstenares moet ondergaan in de geloovige; naar joodsche wijs moet hare hand de grieksche tressen ontsnoeren; de kronen der Hermionen en der Fedra's moet zij nederwerpen aan de voe-

ten van den Messias; als eene boetvaardige Magdalena die voeten met hare tranen bevochtigen.

Doch te zelfder tijd is dit gedicht een uiterste, een laatste woord; en om den heer Beets te begrijpen en van hem te genieten moet men hem beoordeelen naar hetgeen door hem aan déze zijde dier scherpe lijn gearbeid is. In den regel gaat zijn piëtisme met minder vandalisme gepaard. Hij is meer de zanger der vroomheid dan die der bekeering geworden.

Een schoone leest,
Een edel bloed,
Een rijke geest,
Een vroom gemoed,

Alles is *hij* waard
Die dit samenpaart;
Maar die het laatste alleen bezit,
Heeft ook genoeg aan dit:

ziedaar, indien ik mij niet bedrieg, het devies zijner tweede periode. Doch laat dat *hij* u niet op het dwaalspoor brengen! Het is een vrouwekarakter in de gedaante van een mansportret. Mannen te teekenen is nooit de roeping van den heer Beets geweest; en geen wonder, want zijn geloof aan de manlijke natuur is alles behalve krachtig of zaligmakend. ‘Wist’, zegt hij in een *Liedjen*, aan het slot van een aantal andere wenschen en beloften:

- Wist mijn keel een lofgezag
Behoorlijk aan te stemmen,
Ik nam een kaars en zocht zoo lang,
Tot ik aan 't hart mogt klemmen

Een man die aan beginsels trouw
En zonder blaam of vreezen,
De opgaande zon niet eeren zou,
Noch heden noch na dezen.

Sla het blad om, en gij zult bespeuren dat de dichter werkelijk eenmaal in zijn leven zulk een man heeft aangetroffen; doch het was een man uit zijne eigen dichterlijke fabriek, en hijzelf rangschikt die ontmoeting onder de *Ontdekkingen*:

Ik vond een man met vrijen nek,
 Van eedlen geest beziëld -
 Juist kwam hij uit zijn bidvertrek,
 Hij had voor God gekniëld.

In het voorbijgaan en met allen eerbied gezegd: dit achteraan komen van onzen lieven Heer behoort tot de vaste kenmerken der jongere poëzie van onzen dichter. Het hangt zamen met de sterk bij hem uitkomende scheiding tusschen gewijd en profaan. Het is de toepassing van het in later jaren door hem uitgesproken beginsel dat men ‘door Gods genade rijp moet zijn om den subjectieven Byron objectief te beschouwen.’ Doch keeren wij tot de vrouwebeeldjes terug.

O Vroomheid! Vroomheid! Weet gij iet
 Dat hemelscher kan zijn op aarde,
 Dan vroomheid die den hemel ziet,
 En zich in deemoed openbaarde?
 Zij is iets vrouwlijks; nu, wat zou
 Daar schooners, heilgers, meer verhevens,
 En zediger en stiller tevens
 Op aard zijn dan een vrome vrouw?

Deze plaats uit *Gwy de Vlaming* vormt den overgang van 's dichters eene galerij tot de andere. Van nu af schildert hij geen sluimerende Venussen meer, maar meisjes en moeders met een bijbelsch blosje op de wangen. In de *Nieuwe Gedichten* komt ergens eene allerliefst geteekende *Betjen* voor, die als het meest geavanceerd exemplaar dezer soort zou kunnen beschouwd worden. Betje dankt nog wel ‘met innig zielsverrukken’ voor het voorregt naar de kerk te mogen gaan, en ook is de bijbel ‘haar liefste boek’ gebleven; doch, al verschijnt zij niet met Minone op het bal, of al rijdt zij niet te paard met Ebella, zij laat zich aan den anderen kant ‘geen lidmaatschap van comiteetjens welgevallen.’ *Betjen* is lid der liberale regterzijde in het vrouwelijk pantheon en parlement, waar *Rachèl* aan de spits der hartstogtelijke reactie staat.

Doch ook Betjen is eenig in hare soort, evenals Rachèl; en verweg de meesten van 's dichters heldinnen uit de latere

periode - het Sint-Janslot van zijn dichterlijken hof, zou ik met een van zijne eigen beelden dien tweeden bloeitijd zijner muze wenschen te noemen - zijn bedaagder dan dit tamelijk levenslustig meisje. Er is een tijd geweest dat de heer Beets op vrouwelijk gebied, wanneer hij in eene mistroostige stemming verkeerde, minder ophad met gelukkige menschen dan met lijdende engelen. ‘Gy zijt *geen* engel, maar een mensch’ klinkt het thans, bij het groeten eener bevallige vrouw, van zijne juichende snaren. Alleen moet er, om aan zijn ideaal te beantwoorden, gelijk hijzelf het noemt, nog altijd ‘wat extra's by zijn.’ Gij dames moogt wel bij het binnentreden zijne woning vervullen met een lieflijken reuk, doch het moet een schriftuurlijke ‘nardusgeur’ zijn, geen patchouli, geen bouquet-de-mille-fleurs, of hoe die wereldsche luchten verder heeten mogen. De jonge meisjes in dezen kring zijn eerst waarlijk mooi en degelijk lief, wanneer haar afgod van zijn voetstuk gevallen is en zij geleerd hebben zich met den hemelschen bruidegom te troosten over de mindere volmaaktheden van den aardschen. Er zijn er onder haar, wier eenige levenstaak in het verplegen eener lieve lijdende moeder schijnt te bestaan, en die zelf geen moeders kunnen worden of zij worden aanstonds afgeroepen naar een beter oord. Aan *Bartje*, eene van 's dichters bekoorlijkste kleine scheppingen, wordt gevraagd: of zij er daarom zoo lief uitzag en nochtans van geen minnaar weten wilde, omdat zij een voorgevoel had van haar vroegen dood en geen troosteloos weduwnaar wilde maken? ‘Niet voor de wereld’ is de trek die om al deze lieve lippen, over al deze blanke voorhoofden speelt. De dichter noemt het zijne eerste, maar in waarheid is het zijne tweede liefde.

Wy brachten gaarne te aller tijde
 Ons kransjen aan een frissche jeugd,
 Die in haar jonkheid zich verblijdde
 Met tintelende levensvreugd;
 Maar vlochten onze schoonste rozen
 Het liefst om dat gezegend hoofd,
 Dat vroeg in hooger vreugd geloofd
 En 't beste had gekozen:

steeds ja heeft de heer Beets aanleg gehad eenmaal tot dit Beste te geraken en ten slotte het hoofd daarbij neder te leggen. Zijne ontwikkeling is normaal geweest. Een zoo kwetsbaar gemoed moest of overslaan tot uitspattingen waarvoor de magt der overlevering en ontzag voor het bestaande het behoed hebben, of eindigen met rust te vinden bij eene half onderdrukte, geïdealiseerde wereldverzaking. Doch al ontmoet men ook in zijne vroegere gedichten hier en daar bruiden die in den bijbel lezen, jonge vrouwen wier zoetste troost eene stichtelijke avondmaalsviering is, het heeft geruimen tijd geduurd eer het besef van de voortreffelijkheid dezer keus bij hem wakker is geworden.

IV

Een getrouwen thermometer van dien overgang meen ik te vinden in de stemming des publieks te zijnen aanzien. Terwijl de sympathie voor Hildebrand altijd onverdeeld geweest is, heeft de liefde voor Nicolaas Beets sommige schokken te verduren gehad. Of laat mij liever zeggen: die genegenheid heeft zich met den tijd verplaatst. Hetgeen waarmede in vroeger jaren de jonge mannen dweepten, is langzamerhand het voorwerp van de vereering der jonge vrouwen geworden.

Deze laatsten hebben er belang bij dat men haar predike: vroomheid is de schoonste krans. 'De vroomheid valt niet moeilijk aan de vrouwen'; en met een gefluisterd: *qu' à cela ne tienne!* steken zij zich in de kloosterpij, die bovendien velen harer beter kleedt dan het opzigtig modegewaad. Doch de mannen houden over het algemeen niet het meest van vrouwen die onverzorgde weduwnaars vreezen achter te laten, of den dood harer moeders niet overleven kunnen. De heer Beets zelf, toen hij jong was en kiezen kon, dacht even zoo; en dat men zich van zijne latere uitspraken gedurig op zijn eigen voorbeeld beroepen kan, is oorzaak dat zijne leer bij de mannen er niet zoo spoedig in wil als misschien anders het geval zou zijn.

Intusschen miskent men hem wanneer men uitsluitend acht geeft op hetgeen er in zijne gedichten tegenstrijdigs mag aan-

getroffen worden; op hetgeen den eenen daarin, te wereldsch, den anderen te kerkelijk klinkt. Te allen tijde heeft hij verzen geschreven die in zich zelf blijvende waarde bezitten, wier gehalte zuiver poëtisch is, en die hem eene plaats verzekeren onder de beste nederlandsche dichters van vroeger en later eeuw. Daarbij heeft zijne poëzie gaandeweegs een karakter aangenomen dat wel het hoogste niet is, maar toch vele malen de voorkeur verdient boven de karakterloosheid van zoo velen. Hij is mettertijd een apostel van het kleine, het schijnbaar onaanzienlijke geworden, en heeft daardoor blijk gegeven van eene belangrijke hoeveelheid gezond verstand. De Hermionen en de Fedra's niet aan te kunnen, is in zichzelf geen schande; doch wijs de dichter, en gelukkig daarenboven, die van dit onvermogen partij weet te trekken om zich van de Betje's en de Bartje's te verzekeren; die er niet zuur om ziet als zijne zangdrift dichtluim wordt; die zonder broodnijd afscheid weet te nemen van wereldstroomen en eikekruinen; die zijne snaren weet te sieren met het *Madelieffen* op den bloeienden oever der eenen, of het *Maartsch Viooltjen* aan den reuzevoet der anderen.

Met dit laatste versje staan wij aan den ingang der *Verstrooide Gedichten*; en daarom hier in het voorbijgaan een enkel woord over dien dubbelen bundel. Men vindt er sommigen van de zwakste stukken en stukjes die voor en na 's dichters pen ontvloed zijn. Een *Simon Petrus*, wiens middelmatigheid slechts ten halve vrijgekocht wordt door een slotlied in de manier van Vondel's fraaiste koorzangen. Eene *Moeder des Heeren* wier 'boezem zwelt' naarmate zij zich bewust wordt van hare omstandigheden. Eene *Eva*, wie bij hare eerste bevalling 'het ingewand moet scheuren'; die op een schamel bed van mos en bladeren de leden wringt 'bij 't splijten van haar zwangren schoot', en wier tranen de menschen niet ingeschreven hebben 'op hun register', al heeft God ze 'geborgen in zijn flessche.' Voorts eene *Johanna Gray*, opzettelijk vervaardigd voor een bundel *Historische Vrouwen*, maar die, tot lof van vrouwedom en geschiedenis, eene door en door onhistorische vrouw gebleven is. Uit vroeger en uit den vroegsten tijd ontmoeten wij hier...

Doch wat hebben wij met al deze vondelingen van doen? Hunne waarde wordt meerendeels bepaald door den *Vondeling* zelf, die in het eerste deeltje de tweede plaats inneemt. Door zin voor het historische, gewijd of ongewijd, heeft de heer Beets nooit uitgeblonken. Zijne geschiedenis van Eva is een aartsvaderlijke roman met eenige familie-schandalen tot grondslag. Ten jare 1400 hing in het studeervertrek van Gwy de Vlaming, op den huize Poelgeest, een geschilderd portret van den ouden heer aan den wand, even als men dit thans somtijds ziet in de huishoudkamer van jonggehuwen. Wie onzen dichter naar verdienste wil eeren en liefhebben, moet zich bij hem niet storen aan zulke dingen. Met al hunne sporen van onvoldragenheid aan den eenen, van bouwvalligheid aan den anderen kant, zijn de *Verstrooide Gedichten* mij opregt welkom. Hier en ginds ontmoet gij er eene herinnering van vele jaren geleden, een weggeschoten traan, een vergeten glimlach, een ouden kennis; en ofschoon die vriend u tot de bekentenis dwingt dat gij tusschentijds wel ouder maar niet veel wijzer of beter geworden zijt, de ontmoeting is ver van onaangenaam. En wat bij het bladeren in die verzen het meest vermaakt en boeit, vooral in die van vroeger dagteekening, is het bestuderen der bloesems die met de jaren ooft geworden zijn, het tellen der knoppen waaruit eene bloem gegroeid is, het nasporen der kiem die gebleken is eene geheele toekomst te bevatten.

Van het oogenblik af dat de *Korenbloemen* in het licht verschenen zijn, heb ik het *Madelieffen* steeds 's dichters meesterstuk gevonden: de volmaakste uitdrukking en het getrouwst zinnebeeld van zijn talent. Van het begin tot het einde heerscht in dat kleine gedicht bevalligheid; elke trek is waargenomen, elk beeld de stof eener gedachte; het is vol wijsheid zonder pedanterie, vol gevoel en nogtans niet verwijfd; en wanneer ik den dichter aan het slot hoor uitroepen:

U mint al 't dichterlijk gediert:
 De leeuwrik, dien gy 't nest versiert
 En naöogt onder 't steigeren;
 En ik, wien ge, als ik eens voor al
 U door mijn snaren vlechten zal,
 Geen wedermin zult weigeren, -

dan spijt het mij dat hij niet op den inval is gekomen dit beeld tot titel van zijn bundel te kiezen, in plaats van het andere dat te goed bij de verzen van Huygens past om tevens met schik voor de zijnen te kunnen voegen.

Doch wat aanschouwen mijne oogen? Op de eerste bladzijde de beste der *Verstrooide Gedichten* zie ik, met het jaartal 1831 aan den kleinen en nederigen voet, het *Maartsch Viooltjen* staan! Zeker ging in die meer dan twintig jaren vrij wat over 's dichters hoofd en door zijn hart. De wasdom zijner heerschappij over den vorm is evenredig geweest aan dien van zijn talent van waarnemen. Toen hij nog zooveel jonger was kon hij zulke fraaije verzen nog niet schikken, en in zekeren zin geldt van hemzelf hetgeen hij op eigenaardige wijze - in den dop reeds de zijne geheel en al, - van het viooltjen zegt:

In een minder rang,
Heeft men zooveel noten
Niet op zijnen zang.

De manier echter is zoo sprekend die van het *Madeliefjen*; het is zoo zeer dezelfde gang van denkbeelden, dezelfde keus des harten, dezelfde blik op het leven, dat men den indruk ontvangt alsof de dichter, na gedurende een aantal jaren tastend en somtijds mistastend te hebben omgedoold op allerhande paden, eindelijk door een goeden genius teruggevoerd is naar den zoom van het woud, in de bebloemde weide, waar het lot bepaald had dat hij zijn geurigsten ruiker en tegelijk zijne onvergankelijkste lauweren plukken zou.

V

Ben ik den tel niet kwijt, dan zijn er twaalf of dertien redenen waarom ik minder van den heer Beets dan van sommige andere menschen houd; waarom ik er vrede mede heb niet in zijne schoenen te staan; en, zoo men deze hollandsche jongensuitdrukkingen gedooft, ik in onderscheiding van het beste deel, waaraan hij zoo groote waarde hecht, belijdenis doe te gelooven aan het bestaan van een bovenstbest.

Doch dit belet mij niet zijne verzen te bewonderen, of hem

mede te tellen onder de leden van het eeuwen-heugend geslacht waaraan volken en bijzondere personen zulke groote verplichtingen hebben. Werkelijk zijn echte dichters even zoo vele weldoeners der menschheid. Soms tijds stel ik mij voor hoe benijdenswaardig het zijn zou, voor onszelf of in het belang onzer zoonen, indien er niet meer behoefde gesloofd en gestudeerd te worden om tot kennis van den mensch en het menschelijk leven te geraken; indien de toekomstige geslachten volstaan konden met zich toe te eigenen hetgeen door de dichters van onderscheiden tijden en natien daaromtrent geleerd is. Geen waarheid is ooit gemeengoed des menschedoms geworden, zoo lang hare dichterlijke uitdrukking niet gevonden was; en tevens is er niets, noch in de godsdienst, noch in de wijsbegeerte, noch in de geschiedenis, noch in de wetenschappen, waarvan het geheim, in zoo ver het voor ontsluiting vatbaar was, niet ontdekt is door dezen of genen dichterlijken ziener. Taalstudie moest onze eenige studie kunnen zijn. Het geheele werk der opvoeding, met inbegrip van het hooger onderwijs, moest kunnen bestaan in het verklaren der dichterlijke werken van den ouden en nieuwen tijd. Op die wijze zou men knap kunnen worden zonder blokken; en veel kunnen weten zonder tot 'deuwigheid' te vervallen. Hoe veel meer tijd zou er overschieten om lief te hebben en gelukkig te zijn! Wat al nuttelooze arbeid zou van zelf vermeden worden! Hoe aangenaam zou de stemming zijn in school vertrek en kollegekamer; wat zou de journalistiek er bij winnen; hoeveel beter zou er gesproken worden in Hooger- en Lagerhuis, op den kansel, in de pleitzaal!... Doch iemand fluistert mij in dat de maatschappij zoodoende eene groote Rederijkerskamer zou gaan gelijken; ik ontstel van het vooruitzicht, en gevoel mij weder verzoend met de werkelijkheid.

Met de stukken zou ik den heer Beets wenschen aan te toonen dat hij, om een tolk der godsdienstige waarheid en van het godsdienstig gevoel te worden, niet noodig heeft gehad in de theologie te studeren, of een proponent's-examen te doen, of week aan week den Heidelbergschen Katechismus te verklaren, of op eenigerlei wijze een kerkelijk persoon van zich te laten maken. *Kuser* is een werk zijner jeugd geweest, van

zijn studentetijd misschien; doch een volmaakter evangelie heeft hij nooit verkondigd dan uitgedrukt staat in de volgende regelen, geschreven toen hij nog enkel dichter was. Zware leer is het niet, doch teder zijn de schouders der poëzie, teder ook die der godsdienst-zelf:

En is zij niet een godspraak, de natuur?
 Een stemme des Almachtigen aan de aard,
 Profetisch boek, waarin zich God verklaart,
 Waarin Zijn naam met letteren van vuur
 Geschreven staat, en waar de vrome geest
 Met diep ontzag Zijn wondermacht in leest:
 Dat, schoon vervuld van raadslen, hem gebiedt
 Te aanbidden in de erkent'nis van zijn niet,
 Orakelwoord, dat ons Gods liefde onthult,
 En 't hart met troost, geloof en hoop vervult?

Even zoo heeft hij slechts dichter behoeven te zijn om *Bij een kind* sommige van de beste gevoelens te kunnen uitdrukken waarvoor de menschelijke boezem vatbaar is; slechts dichter, om *Aan eene jonge moeder* te kunnen toeroepen:

Eens zij dit borstsieraad uw kroon!
 Eens moog dit wicht uw ouderdom beschermen!
 Thands hangt het zwak en machtloos in uw armen,
 Hang eenmaal trotsch aan d'arm van uw zoon! -

slechts dichter, om de moederliefde te kunnen noemen 'een lang gebed van 't kraambed tot den dood.'

Ik beweert niet dat alles in deze verzen onberispelijk is. 'Vrouw! ik heb óók een vrouwenborst gezogen', vind ik om van te zeggen: Verpligt voor de kommunikatie. Een kind te vragen of het 'nooit schandlijk vuur in stinkend water blusschen' zal, dunkt my eene onkinderlijke manier om weder op het blaauwsatijnen kussen te komen. Doch geef acht dat het de dichter niet is die dus zondigt tegen den goeden smaak! Deze trekken zijn indertijd den dichter gespeeld juist door den aanstaanden predikheer. Nooit is hij vrijer en bevalliger en dichterlijker in zijne bewegingen, dan wanneer die eerwaarde hem met vrede laat.

Het is zoo lang geleden dat gij de volgende regels uit *Aan Aleide* voor het laatst gelezen en bewonderd hebt, dat ik geen zwaarigheid maak er aan te herinneren:

Ik vraag niet of de hemel stralen,
 Niet of het bloembed, rozen heeft,
 Of geur en toongalm om mij zweeft
 Van boschviool of nachtegalen.....
 Ik vraag niet of de lente zoet,
 De meimaand lieflijk is voor 't harte,
 En winterkoude en wintersmarte
 Aan ligchaam en aan ziel vergoedt; -
 Beklaagbaar, die geen hope voedt,
 Dan op de hoop der bloeiende aarde,
 Dan op de kleuren van zijn gaarde,
 En wat zijn takken groenen doet;
 Die midden in des waerelds jammeren,
 Zijn heil afhankelijk maken moet
 Van ochtendgloor en avondgloed.....

Gij aarzelt voort te gaan, en vreest dat er iets onnatuurlijks volgen zal, iets benaauwend. Reeds ziet gij den 'beklaagbare', die al zijn heil bij de meimaand zoekt, plaats maken voor een methodist, voor iemand met een gebedeboekje in de hand, iemand die het Eene Noodige gevonden heeft. Doch stel u gerust! Geenszins al de gedichten van den heer Beets zijn voedsel voor uwe orthodoxophobie, of wettigen haar. Hier ten minste is hetgeen den dichter met het aanzijn verzoent, hem boven de wisselvalligheden van het voorjaarsweder verheft, hier is het dogme noch kapittel, maar een lief en levend menschelijk wezen. Ridderlijker hulde heeft geen zanger ooit aan zijne bruid gebragt; en ik durf het cijfer der vaderlandsche dichtbundels niet noemen die men, om iets wat bij deze wending haalt, vruchteloos doorbladeren zal:

Voor mij, ik wensch een zacht gezicht,
 Een zoetlief kind van achttien jaren
 In lente en winter aan te staren,
 By ochtendrood en avondlicht,
 En tusschen groene en gele blaren.
 Een vriendelijke, op wier blij gelaat

Wy roos en lelie groeten mogen,
 Wier frischheid van geen zon vergaat,
 Die 's ochtends vroeg en 's avonds laat,
 Een blauwen hemel voert in de oogen,
 En in 't aan zorgen vreemd gemoed,
 Een altijd heldren lentegloed.

Nog zijn wij niet aan het einde. Ik meen reeds gezegd te hebben - en zoo niet, ik doe het bij dezen - dat de heer Beets sommige onsterfelijke verzen geschreven heeft; onsterfelijk, omdat zij in keur van taal de uitdrukking behelzen van stille ja, maar diepe en onveranderlijke aandoeningen van het menschelijk gemoed.

Der oudren hart is trouw: het laat zijn kroost niet varen,
 Al offren zij het Gode, en leggen 't welgemoed
 Ter neêr in 't donker graf, om voorts omhoog te staren:
 Geen nacht des doods, geen nacht der jaren,
 Scheidt hen volkomen van hun bloed;
 Geen nieuwe vadervreugd, geen andre moedersmarte,
 Geen goddelijke troost, geen bovenaardsche vreê
 Verdooft zijn beeltnis in dat harte,
Dat nooit zijn kindren, telt, of telt de dooden meê.

Er liggen vijftien jaren tusschen dit van tranen zwellend lied des beroofden vaders, en den zoo even aangehaalden meizang van den dankbaren bruidegom. Men gevoelt er aan hoe een mensch veranderen kan, en hoe ook het talent den Tiendaagschen Veldtogt medemaakt waardoor de jongeling een man wordt. De vorm heeft eene opmerkelijke wijziging ondergaan. Soberheid en kernachtigheid zijn in de plaats getreden van welluidenden overvloed. Meer gedachten in minder woorden. Iets klassieks. Iets veel nationalers dan voorheen. Doch de stroom des gevoels is al dien tijd dezelfde gebleven. Digter bij zijn oorsprong ruischte hij als een verborgen waterval, of huppelde onder onafgebroken keuvelen tusschen zijne enge boorden: hier verbreedt hij zich, en men kan het hem aanzien dat hij een voorgevoel heeft van de nabijheid dier nóg breeder wateren waarin alle stroomen zich uitstorten...

VI

En heeft tusschentijds alleen het beekje des vernufts, vraagt gij, opgehouden te vloeijen?

Ik doe opmerken dat het met de humoristische bloedkogeltjes in de dichtader van den heer Beets te allen tijden vreemd geval geweest is. Hildebrand heeft nooit verzen geschreven. De *Maskerade* is uit eene geheel andere komische stof vervaardigd dan de *Camera Obscura*; en men moet de *Volksliedekens* gelezen hebben om er zich half en half eene voorstelling van te kunnen maken dat de schepper van *Gerrit Witse*, van de familien *Stastok* en *Kegge*, dezelfde persoon is die de *Gedichten* en de *Dichterlijke Verhalen* geschreven heeft.

Pleit dit verschijnsel niet voor de eenheid of de buigzaamheid van een talent, de natuurlijkheid komt er des te beter door uit. Met minder gaven zou de heer Beets welligt toegegeven hebben aan de zucht, van zijne muze alles te vergen. Zich bewust van zijn rijkdom heeft hij het teregt beneden zich geacht, ook anders te zingen dan zijn hart hem zeide. Vergenoegen wij ons daarom aanteekening te houden van hetgeen de dichter nu en dan bij den humorist geborgd heeft.

Naar tijdsorde komt allereerst de *Maskerade* in aanmerking: meer een dichterlijke *tour de force* dan een gedicht; eene daad van studenten-overmoed, die evenwel te veel geest verraadt om door het gros der jonge akademieburgers ligt nagedaan te kunnen worden; stanza's zonder gal en zonder gloed, omdat de muziek van *Don Juan's* rythme ook hier veel te brave gevoelens begeleidt; doch stanza's, met dat al, aan wier regtschapenheid de goedgehartige jokkernij van den hollandschen dichter bijwijlen zekere vaart weet mede te deelen. Komisch is de uitgewerkte tegenstelling van het Grenada, waar Ferdinand en Isabella in 1492 intogt hielden, en de nederlandsche Sleutelstad, waar in 1835 de nabootsing dier intrede vertoond werd:

O, 'k acht de stad der hupsche Leidenaren,
 Zoo als zij door haar singels ligt omvat,
 En door 't cordon van nijvre hengelaren.
 Zij zijn te recht op d'eer der Breêstraat prat;
 'k Heb vaak met lust hun dierbren Rhijn bevaren,

Schoon 'k zeggen moet dat 'k dáár steeds tegen had,
 Dat zij dien stroom in 't statig zeewaarts streven
 Den schurkennaam van Galgewater geven.

En Leiden heeft vermaardheid: bovenal
 Door 't zwaar beleg zoo manlijk doorgedreven;
 Door hoogeschool, kaas, burcht en lakenhal,
 Door 't springen van het Kruitschip in 't jaar Zeven,
 En van 't Fontein op de' eersten Mei; maar zal
 Het daarom ons een helder denkbeeld geven
 Van 't schoon Grenade? ach! als ik 't zeggen moet,-
 Doch zwijgen wij! - door Leiden trok de stoet.

Er is in de verdere gedichten van den heer Beets geen enkele strofe te vinden, geloof ik, die aan dezen toon herinnert. De achtergehouden *Mannekens in de maan*, in denzelfden trant als de *Maskerade*, zijn later verschenen in de volledige uitgaaf van 1876. Deel I, bladz. 391 vgg. Met de *Dichterlijke Verhalen*, en nog bepaalder dan deze, behoort de *Maskerade* tot een gesloten tijdperk zijner litterarische loopbaan; en wie in zijne verzen iets van zijn luimigen aanleg wenscht terug te vinden, moet naar de *Stukjes in den Volkstoon* grijpen. Meer dan de helft dier proeven is uitnemend geslaagd. *Roodkapjes thuiskomst*, *Blinde Elze*, *De Conducteur*, *Maartjen van Schalkwijk*, *Het Boertje van Heemstede*, al dit goedje is poëzie van de echte soort, en tevens, gelijk ik zeide, doet het aan sommige van de vrolijkste en aangenaamste bladzijden der *Camera Obscura* denken.

Doch wat men noch in deze *Volksliedjes*, noch in de *Maskerade*, noch in de *Camera Obscura* zelf vindt, is een vers als het *In de diligence* der *Nieuwe Gedichten*, of eene verzameling *Triomfeerende Argumenten* als aan het slot der *Korenbloemen* aangetroffen wordt. Een aantal jaren en vele ondervindingen, waaronder bittere, zijn noodig geweest om den leekedichter te doen ontwaken die in de bedoelde *Argumenten*, in *Taalcensuur*, in *Medebroeder*, in *Intuïtie*, in *de Deuwig en de Kompasnaald*, met zooveel puntigheid en ingehouden kracht, en tegelijk zoo oorspronkelijk optreedt. De heer Beets is in dit genre overtrof-

fen; doch zijne kerkelijke waardigheid zet aan zijne ondeugende knepen eene bekoorlijkheid hij, die niemands eigendom is dan het zijne. Pedanterie en klerikalisme worden hier geteisterd van het standpunt eener bezielde en onafhankelijke orthodoxie; en een kind van liberale afkomst behoeft voorwaar geen held in de onpartijdigheid te zijn, om aan deze fustigatien het onbedorven menschehart op te halen.

Zoo echter iemand waarde aan mijn oordeel hecht, hij steke die *Kleinigheden* in den zak - zij zijn er op gemaakt - en neme, naast *Elsje*, plaats *In de Diligence*.

In den ouden bolderwagen,
Die van Haarlem op Alkmaar rijdt,
In den wagen van Van der Hagen
Gebruik ik voortreffelijk mijn tijd;

dus luidt van dit uithuizig lied de huiselijke aanhef. Wie het ten einde toe lezen kan zonder zich in hooger sferen verplaatst te gevoelen, is een meester in het veinzen. Onder de geestige eigenschappen van een bolderwagen tusschen Haarlem en Alkmaar behoort, dat om den anderen keer de togt te Alkmaar een aanvang neemt. Tot Heilo wordt dan de tijd doorgebracht met gedachteloos heen- en wederschuiven op de niet met dons gevulde zitbanken. Is men er eindelijk in geslaagd zich in eene houdbare positie te wringen, dan gaat, van Heilo tot Limmen, ja tot Castricum inkluis, de vloed der herinneringen aan het stroomen:

Ik denk aan de dagen en weken,
In de jaren van jonkheid en min,
Die ik met u in deze streken
Heb gesleten, mijn lieve vriendin!

Ik denk aan die wandelingen,
Waarop wij, hand aan hand,
Door het bosch en korenveld gingen,
Onder praat naar ons beste verstand.

Gelijk aan al het ondermaansche komt ook aan deze jongelingsdroomen, natuurlijker en gezonder dan veel van het-

geen destijds door den jongeling-zelf in Aleide's kerkboek geschreven werd, een einde. Wij houden stil te Castricum. Ziet gij die frissche boeremeid de dorpsstraat oversteken?

Dit is Guurtjen, Teun's dochter, vrij krachtig,
Kort gejakt, lang gerokt, gants niet bleek;
Die des zondags een kap draagt heel prachtig,
Maar een mop, als gij ziet, in de week.

Een weinig meer variatie van dien aard zou welkom zijn op den eentoonigen rid. Doch 'lange lanen van elzen en berken', doch 'grasgroene blâren' voor en achter en op zijde, waar men henen zie, zij zijn een getrouw beeld van het leven des mans die dagelijks zijn pligt betracht, in de werkelijkheid er geen byroniaansche hartstogten op nahoudt, en als hij Beverwijk doorrijdt den herleven den bloei van zijn vaderland indachtig is:

Beverwijk! welk een toekomst, wat tijden,
Als de hoofdstad des rijks, met haar schaar,
Straks uw Holland-op-'t Smalst zal doorsnijden,
Of 't een blaadjen couponpapier waar'.

Om echter een wijs man te worden, met een open hart en een open oog, moet men eerst een levenslustige knaap geweest zijn; en indien zulk een knaap een Haarlemmer van geboorte is, dan zal hij, om te Velzen te komen, zijn weg nemen over Kraantje Lek, en Zomerzorg, en Brederode; en mits er bij de aankomst in zijn knoopsgat een muurbloem prijke, met eigen hand door den waaghals geplukt 'op de kruin van den schuddenden wand', zal hij niet meenen een omweg te hebben gemaakt, maar volhouden dat alle korter en regter en vlakker wegen eene uitvinding van vreesachtige moeders of bleeke ondermeesters zijn. Ten tijde dat het kasteel Brederode gebouwd werd, bestonden er nog geen ondermeesters; ook geen vreesachtige moeders misschien:

Dit's de poort. Dit's de trap; heel versleten;
't Spreekt van zelf, 't middeneeuwsche geslacht
Was met ijzer geschoeid als wij weten,
En zoo'n ridder een vreeslijke vracht.

Minder vreeselijk, maar toch ook eene vracht, is het menschelijk leven. Men wordt er door naar het graf gebogen. Met dat pak op den rug wordt men voortgeduwd naar juist zulk een kerkhof als een ieder aanschouwen kan, wanneer hij met den wagen van Van der Hagen, die van Alkmaar op Haarlem rijdt, Velzen en Sandpoort en Sloten door, de stad nadert waar des avonds de Damiaatjes luiden:

Groot en klein, arm en rijk, boozen, braven,
 Vriend en vijand, de heer en zijn knecht,
 Hebben eerst hier elkander begraven,
 Daarna zelf zich ter ruste gelegd.

Doch wat spreekt men van kerkhoven aan het einde der baan? Niet de dood is het besluit des levens, maar het leven-zelf. Aan de haarlemsche deurposten ziet gij er de zachtkens blozende, de rozeroode teekenen van prijken. Die geborduurde wafelen van tulle, omzoomd met kanten strooken, zijn even zoo vele beloften voor de toekomst. Men begraaft elkander in deze wereld, ja, maar 'men hijlikt en kindert' er ook weder.

VII

Ware de heer Beets met een even groot talent voor de schilderkunst als voor de fraaije letteren geboren, zelfs in ons klein land zou hij, mits vreemdelingen hem zijne schilderijen hadden afgekocht, onverdeeld zich aan zijne roeping hebben kunnen wijden. Desgelijks, misschien, zoo de muzen een komponist van hem gemaakt hadden. Doch hij werd voor dichter in de wieg gelegd en moest uit dien hoofde naar eene betrekking omzien. Want men kan in Nederland wel van zijne renten leven, maar niet van zijne pen.

Ik beweer geenszins dat de heer Beets eene dwaasheid gedaan heeft door in den geestelijken stand te treden, en in elk geval houd ik het er voor dat die stap zijnerzijds, voor zoo ver een jong mensch in staat is van zijn doen en laten zich rekenschap te geven, eene edelmoedige dwaasheid geweest is. Terwijl de meeste andere maatschappelijke betrekkingen den

indruk maken als vormden zij met de dichtkunst een pijnlijk contrast, is er in die van den godsdienstleeraar, vooral wanneer men haar op een afstand beziet, of met de oogen der nog eerst halfgevormde jeugd, iets dat bij uitnemendheid met de roeping van den dichter schijnt overeen te stemmen. Zijn niet de dichter en de priester aangestelde bewaarders van de hoogste goederen der menschheid? Is hunne bestemming niet, te midden van eene wereld die geheel dreigt ingenomen te worden door de zorg voor stoffelijke belangen, edeler behoeften levendig te houden en te bevredigen? Is daarenboven het dagelijks omgaan des eenen met menschen van allerlei slag, het vertrouwen dat men hem schenkt, de gemoedsbezwaren die men hem kenbaar maakt, de blik dien men hem gunt in huizen en harten, niet voor den ander de beste oefenschool en een onbetaalbaar leerboek?

Ik voor mij ben van oordeel dat dit meerendeels hersenschimmen zijn. Bijna al onze predikanten, voor zoo ver zij tevens dichters waren, zijn middelmatige dichters geweest. In den regel waren onze goede dichters van den ouden tijd drossaarts, pensionarissen, vorstelijke geheimschrijvers, staatsraden, ambassadeurs; indien zij ten minste niet met Roemer Visscher en Vondel tot den handelstand behoorden, of als Westerbaan leven konden van het geld hunner vrouw, of als Barlaeus en Brandt universiteits-onderwijs gaven, of plaatsneden met Jan Luyken, of eene boerderij dreven als Poot. De nieuwere tijd heeft daarin geen verandering gebragt. Helmers en Loots waren steenkoopers, Tollens deed in chemikalien of zoo iets. Zelfs diegenen onder onze latere dichters, bij wie het godsdienstige het meest op den voorgrond stond, zijn geen predikanten geweest: Van Alphen noch Feith, Bilderdijk noch Da Costa.

Ongetwijfeld heeft het verblijf aan de akademie, de boekeken menschekennis daar door hem opgedaan, de invloed van het hooger onderwijs in zijn geheelen omvang, van den heer Beets een ander man gemaakt. Doch men kan wel studeren, al studeert men niet in de theologie. Het leven van den predikant, die zijn arbeid ter harte neemt, is voor den dichter ongeschikt. De strijd der kerkelijke partijen geeft eene scheeve plooi aan zijn karakter en verstompt zijn talent. Men kan

evenmin ten halve godsdienstleeraar, als ten halve kunstenaar zijn.

En zoo sprekend denk ik niet het meest aan de schade die door den predikant in dit bijzonder geval den dichter toegebracht is. Gedane zaken hebben geen keer, en te tarnen aan het onherstelbare is onheusch en niet verstandig. Een algemeen verschijnsel heb ik op het oog. De ideale krachten, waarover te onzent het opkomend geslacht te beschikken heeft, worden te uitsluitend aan het kerkelijke gewijd. Ten onregte beeldt men zich in dat er slechts één vorm is waaronder het altaar bediend worden kan. De kerk - *j'en sais quelque chose* - is even goed van deze wereld als de wereld-zelf. Het gemoed is er niet veiliger dan elders; het gevaar, zedelijk onder te gaan, niet minder groot; de gelegenheid tot ontwikkeling zeldzamer. Indien zelfs zulke uitnemende gaven als die waarover ik in deze bladzijden gesproken heb niet straffeloos of ongedeerd in aanraking zijn kunnen komen met de herderlijke praktijk, dan behooren minder bevoorregten die les ter harte te nemen.

Ik weet wat mijn dichter hiertegen in zal brengen; en al haal ik daarmee de pen door de helft mijner bedenkingen, hetgeen hij zeggen zal zeg ik hem na. Hij kan het niet ten kwade duiden dat men een hoogen dunk van zijne talenten koestert; dat men het niet aan hem, maar aan zijne maatschappelijke betrekking wijt, indien zijn zomer niet alles opgeleverd heeft wat 'in de windselen zijner lente' besloten lag. Doch tevens heeft hij het regt, ons van ondankbaarheid te beschuldigen. Kunt gij de omstandigheden niet laten voor hetgeen zij zijn? mag hij vragen. Is de mensch heer van het lot? Heb ik niet op mijne wijze gewoekerd met mijne gaven? Mijn weg kon ik niet kiezen, of, al had het in mijne magt gestaan, ik zou niet gewild hebben; doch heeft er één bloem gebloeid voor mijn voet waaruit ik geen honig getrokken heb, honig voor u? Hoe aardig pronkten zij in het gelid!

Dit geestig rood, dit zedig wit,
Dit blaauw, dat geel, gestreept, bestipt;
Geplooid, gekarteld, uitgeknipt,
Of glad en effen, gaaf en rond;
Hier, lachjens om den rooden mond

Zoo gul en vrolijk opgespard,
 En daar, een heldre traan in 't hart.
 Het eene droeg een kroon vol glans,
 Het andre eens Heiligs stralenkrans;
 Dit leek een kleine zon, en dat
 Een groote vonk op 't gras gespat;
 Een kruisje, een ring, een spitsche pluim,
 Een droppel bloed, een vlokje schuim,
 Een monnikskap, een krijgsmanshoed,
 Een schoentjen voor een poppenvoet,
 Een pijpen met gebogen steel,
 Een veldschalmei, een kermisveel,
 Een leeuwenbek, een kattenstaart,
 Een oudtjen lagchende in zijn baard,
 Een klokje benglende in de lucht,
 Een bonte vlinder in zijn vlucht,
 Een bekertje met goud daarin,
 Een oogjen pinkende van min,
 Of met een heldren, vrijen blik
 Ten hemel opziend' zonder schrik.

Zoo is het, dichter! Arme schepsels die gijlieden zijt, men moedigt u aan, van bloem tot bloem te vliegen, van perk tot perk; men fluistert u in het oor: 'De boekweit bloeit!' en geeft u in bedenking ook derwaarts u te spoeden. 'Maak vlijtig honig, nijvre Bij!' roept de geheele wereld u toe, en ondertusschen fluistert zij in den baard, de inhalige: 'Voor u niet, maar voor mij.' Dit hebt gij ons in uwe *Nieuwe Gedichten* te goeder uur en op de geestigste wijze aan het verstand gebragt. Ook zou de kritiek, beschaamd dat zij het waagt tusschen uwe verzen eene keus te doen, met den mond vol tanden staan, kon zij haar goed regt niet verdedigen met uwe eigen woorden:

Ik pluk de beste vrucht er van,
 Ik, die geen honig maken kan,
 Ik, die niet weet naar welke wet
 De zoetheid van het rozenbed
 In 't binnenst van een bijenmaag
 Tot honig wordt, en 't ook niet vraag;
 Maar gaarn mijn brood in honig doop.
 Ziedaar des warelds loop.

1864.

J.A. Alberdingk Thijm.

J.A. Alberdingk Thijm. Een weinig Amsterdamsche kritiek bij gelegenheid der nationale feestviering. Amsterdam, 1868. - Zeven Feestredenaars; een blik uit de *Warande* op de gedenkteekens in proza van de viering der Novemberfeesten. Amsterdam, 1864.

I

Toen de heer Alberdingk Thijm omtrent twintig jaren geleden zich aanmeldde als een discipel uit de school van Bilderdijk, kwam hij, dien men anders voorwaar niet tot de achterblijvers rekenen kan, nogtans in zekeren zin te laat. *La place était prise*; en, dit voeg ik er aanstonds bij, *prise* onafhankelijk van zijn wil en buiten zijne schuld.

De tegenomwenteling had niet gewacht met in ons vaderland zich te openbaren tot er zich voor haar eene gelegenheid opdeed, vleesch te worden in den persoon van een lid der moederkerk. De orthodoxie is te onzent ook wel roomsch, maar toch bij voorkeur gereformeerd. Zij heeft althans, indien men onze nieuwere geschiedenis laat dagteekenen van het jaar '13, hier te lande de oudste brieven. Bilderdijk wil ik gaarne uitzonderen, het in het midden latend of hij meer genegenheid voor den katholieken dan den protestantschen type der regtzinnigheid gekoesterd hebbe, en met de bijvoeging dat hij te zeer van de 18de eeuw was om dit onderscheid, wat hemzelf betrof voor een levenskwestie te houden. Doch een feit is

het dat bij het optreden van den heer Thijm, en toen aan het hoofd van diens eersten bundel, ter eere van Bilderdijk, een dichtstuk prijkte waarin met de hulde aan den onzichtbaren meester de belijdenis van een eigen anti-revolutionair geloof krachtig zamenvloede:

U min ik, Oude! met uw stroefgeplooiden trekken!
U, met dat starend oog, door borstels overbraauwd -

de eensluidende strijdleus van Da Costa reeds sedert geruimen tijd weerklonken had in den lande, en Groen van Prinsterer reeds algemeen bekend stond als steller van het dilemma: Revolutie of Geloof?

Wie de moeite neemt deze bladzijden ten einde toe te lezen, zal bespeuren dat het eigenaardige in den persoon en het streven van den heer Thijm door mij op hoogen prijs gesteld wordt. Voor het oogenblik vergenoeg ik mij aan te stippen dat zijne oorspronkelijkheid, als reaktionair van de roomsche belijdenis, overschaduwde wordt door de omstandigheid dat hij Nederlander is, en zijne rigting te onzent, toen hij zich openlijk onder hare vanen schaarde, hare vertegenwoordigers reeds gevonden had in twee uitnemend begaafde en strijdbare kampvechters van vollen protestantschen bloede.

In een katholiek land als Frankrijk zou Groen van Prinsterer, tenzij hij in navolging van Guizot zijn gereformeerd geloof voor eene poos aan de wilgen gehangen had, nooit voor iets meer gegolden hebben dan een begaafd monomaan, een excentriek vreemdeling, verdwaald in Gallie. Da Costa's stem zou, in het tweede Keizerrijk zoowel als onder de Julij-monarchie of de Restauratie, ondanks haar koperen klank, die eens roependen in de woestijn geweest zijn. Iets wat daarnaar zweemt vindt men in de positie van den heer Thijm terug. Met de zoölogen gesproken, hij behoort tot de familie der Montalemberts en der Veuillots; doch zijne katholieke reactie vormt in ons vaderland meer het aanhangsel eener rigting, dan eene rigting op zichzelf. Zij is geen afzonderlijke stroom, maar een zijtak. Reeds zijn jeugdiger leeftijd zou tot verklaring kunnen dienen van het verschijnsel dat anderen hem voorgeweest zijn, doch de ware oorzaak ligt dieper. Zij schuilt, gelijk ik zeide,

in de geschiedenis der anti-revolutie te onzent. En die geschiedenis hangt op hare beurt zamen met het overwigt van het gereformeerd element in ons volksbestaan gedurende de laatste driehonderd jaren.

Bestond er van de hand van den heer Thijm eene opzettelijke studie over *Bilderdijk*, het zou minder moeite kosten den graad zijner bloedverwantschap met onze protestantsche tegenomwenteling aan te wijzen. Ongetwijfeld zou hij in dat boek, waarvan ik even hartelijk hoop dat hij het nog eenmaal vervaardigen zal, als dat het voorregt mij gegund zal zijn er eene aankondiging van te schrijven, al zijne voornaamste denkbeelden bij elkander geplaatst en volle rekenschap gegeven hebben van zijne uitspraak:

Anch io son pittor' en heb mijn plaats verdiend,
Waar 't heerlijk vaandel golft met Teisterbantsche kleuren.

Men meene evenwel niet dat de heer Thijm, omdat zijn arbeid tot hiertoe in één opzigt onvolledig bleef, het publiek in onzekerheid laat verkeeren omtrent den aard zijner orthodoxie of de verhouding van deze tot hare onroomsche naamgenoot. Hij komt integendeel te dien aanzien zeer openlijk voor zijn gevoelens uit, en allen kunnen weten wat zij aan hem hebben.

Chilias is hij niet; eene bijzonderheid die hem zoowel van Da Costa als van *Bilderdijk* onderscheidt. De plaats der apokalyptische wederkomst des Heeren wordt hij hem ingenomen door de bekeering van alle volken tot de roomsche moederkerk. Vandaar het onderscheid tusschen de ontkenning van het *Voorgeborchte* en die van de *Vijfentwintig jaren*, of van welken anderen onder Da Costa's politieke zangen men wil. Doch dit verschil van opvatting is niet kenmerkend. Het zijn twee vormen van hetzelfde geloof omtrent de toekomst; twee schakeringen eener in den grond der zaak eensluidende theodicee.

Is de oplossing van het wereldraadsel bij den heer Thijm praktischer? Blijft Da Costa getrouwer aan de gegevens van het Nieuwe-Testament? Zoo veel is zeker dat, al zou de eerste zich omtrent dit punt desnoods met Da Costa hebben kunnen verstaan, Da Costa's orthodoxie in alle andere opzichten

door hem ontkend wordt. Hij past de gelijkenis van den verloren zoon op hem toe en voert hem te gemoet: 'Keer, kind, tot 's Vaders huis!' Hij noemt hem een Emmausganger, wiens hart wel inwendig brandende is op den weg, maar die van de verrijzenis des Gekruisigden eigenlijk geen kennis draagt. Hij gaat uit van de onderstelling dat Da Costa het eerste uur van 's levens volheid nog medeleven moet. Hij bekent en zweert:

Ach, dierf ik wat gij derft - de Heer is mijn getuige -
'k Bragt mijn geloof den doodsteek toe!

Da Costa, in één woord, is in de oogen van den heer Thijm een verdoolde. Hij kan 'alles van hem hooren,' omdat er iets aanstekelijks is in 'de warmte van Da Costa's overtuigingen.' Hij beschouwt hem als zijn strijdgenoot en vriend. Beider liefde, zegt hij, wraakt één zelfden hoogmoed, en in die genegenheid zijn zij elkanders medestanders. Doch die vriend is tevens een vijand; een die het zwaard trekt tot schending van des anderen heiligdom; die krijg voert tegen hetgeen hij niet verstaat; die van het meerdere niet afweet en daarom veroordeeld is in het mindere te roemen.

Ik beslis niet of bij het ontleden der dichtregelen waarop ik zinspeel, - geschreven in 1853 en na Da Costa's dood in het licht gezonden, - het scepticisme reden heeft zich bevestigd te gevoelen in zijne aarzelingen. Eigengerechtigheid is een leelijke trek der menschelijke natuur, en mogelijk behoort het schouwspel van twee orthodoxien, waarvan de eene de andere opeet, ons meer tot droefheid dan tot zelfgenoegzaamheid te stemmen. Doch ook al zou men de zaak minder ernstig opnemen, zich troostend met de oude spreuk dat niemand zoo regtzinnig kan zijn of hij is altijd iemands ketter, ik geloof niet dat het hier de plaats is over deze aangelegenheid een oordeel uit te spreken. De heer Alberdingk Thijm is een fel tegenstander van den geest der eeuw, en in zoo ver behoort hij onder onze tijd- en landgenooten tot de aangeduide orde van geesten. Daar intusschen zijn kerkgeloof scheiding maakt tusschen hem en de meesten dezer, vertegenwoordigt hij tegelijk iets anders dan zij. Hij is een roomschgekleurd nederlandsch anti-revolutionair, en hij is dit met al de aristokra-

tische fierheid van iemand die zich bewust is, lid te zijn van den oudsten tak eener goede familie. Zoo trotsch als Da Costa was op zijn hebreuwschen adel, zoo trotsch is de heer Thijm op zijn katholicisme.

II

Ik ben van gevoelen dat er op den bodem van het woord vooruitgang iets dubbelzinnigs ligt, iets dat aanleiding geeft tot veel misverstand. Vereenzelvigt men het begrip van vooruitgang met dat van den weg der Voorzienigheid of van de ware bestemming der menschelijke natuur, zoo heeft men aanstonds gewonnen spel. De geest des tijds, die voorwaarts dringt, is dan eene regtstreeksche openbaring van hooger wil; en tot al degenen die tegen dezen stroom pogen op te roeijen kan men in dat geval met Gamaliel zeggen, ook al is men voor het overige niet half zoo knap als deze joodsche raadsheer: 'Ziet toe, dat gij niet misschien bevonden wordt te strijden tegen God!'

Doch ik vrees dat men, door aldus te gevoelen en te redeneeren, de klip van het eene fanatisme heden slechts ontzeilt om morgen op die van een ander te stranden. De vereerder van alle goeds en alle schoons, welke daarvan de herkomst zij, zal zijn oordeel over hetgeen er goddelijks in den vooruitgang wezen mag bij voorkeur opschorten. Hij zal het er voor houden dat men hier met eene natuurdrijf te doen heeft, waaraan zonder schroom allen zich mogen overgeven wier geweten hen daartoe noopt, doch waartegen anderen zich evenzeer om des gewetens wil met gelijk regt mogen verzetten.

Ontegenzeggelijk is de vooruitgang eene wet der geschiedenis van ons geslacht; doch ook de dood is zulk eene wet, ook de dwaling, ook het zedelijk kwaad. Om volstrekt weldadig te kunnen heeten zou de kracht die ons voortstuwt, in zichzelf een waarborg moeten bezitten dien zij mist. Magtig zijn en goed zijn sluiten elkander niet noodzakelijk in. Men kan gelooven dat het menschedom zich zeker niet gestadig in eene bepaalde rigting bewegen zou, indien het daardoor zijn eigen ondergang te gemoet gevoerd werd. Doch nevens

dat geloof is plaats voor een ander. Genoeg verschijnselen wettigen de overtuiging dat de vooruitgang, mits hij slechts krachtig bestreden worde, ons evenmin aan het verderf zal overleveren als zoo menig ander kwaad. Op dit standpunt ziet men in den dusgenaamden geest des tijds eene zondige openbaring en tevens eene crisis. Hetgeen men daarin besmet acht met den onreinen geest des kwaads, verfoeit en wederstaat men; doch omdat men er tegelijk een keerpunt der wereld-geschiedenis in eerbiedigt, eene ziekte die haar loop moet hebben, bezigt men bij zijne bestrijding geen andere wapenen dan die des geestes en verbeidt men in het geloof eene betere toekomst.

Daar komt bij dat men een veel grooter aantal slagtoffers dan schuldigen om zich heen ziet. Men maakt onderscheid tusschen de onafzienbare schaar der medegesleepten en de kleine misdadige keurbende der aanvoerders. Zoo wordt de haat door deernis getemperd; de kansen van het proselytisme staan niet onvooroordeelig; het is waarschijnlijk dat door gedurig dezelfde trom te roeren, door van uur tot uur de klaroen te steken, door tijdig en ten ontijde de geesten wakker te schudden, men velen de oogen zal kunnen openen en in elk geval verhinderen zal dat het kwaad ongemerkt voortwoekere.

Dit is de voorstelling die ik mij vorm van de anti-revolutionaire denkwijze in het gemeen, en die van den heer Thijm in het bijzonder. In vele opzigten is hij zelf een kind zijns tijds en een prediker van den vooruitgang. Zijn gestadig wijzen op eene oudere traditie gaat gepaard met strijd voeren tegen veel traditioneels. Op het gebied der vaderlandsche geschiedenis en der vaderlandsche bouwkunde is hij een afbreker van de eerste soort, en voor geen geld zou ik de gevels of de torenspitsen op het hoofd wenschen te krijgen die in gedachte door hem omvergehaald zijn. Ook als kunstkenner behoort hij eensdeels tot de zeer geavanceerde moderne school. Al het redeloos-konventionele is hem een gruwel, en zijn eerbied voor echte symboliek gaat gepaard met een diep gewortelden afkeer van namaak of gemaaktheid. Te dezen aanzien is hij volstrekt *niet* anti-revolutionair, maar integendeel uiterst

liberaal. Desgelijks wat betreft zijne litterarische vormen en zijne theorien over taal en schrijfwijze. Bij al hetgeen hij doet neemt hij een stelsel te baat of roept hij een beginsel in; en in zoover is hij het tegenovergestelde van een slooper of beeldstormer. Doch in het toepassen eener eenmaal op den voorgrond gestelde wet kunnen de stoutste radikalen les bij hem nemen.

‘Hij is vernuftig en welsprekend; hij verbindt het onvoorwaardelijkst katholiek geloof aan de meest frissche en ruime levensopvatting, aan den meest geopenden zin voor de schoone natuur en de edelste kunsten; ook is hij in hooge mate met gezond verstand en met de kennis van zijn tijd begaafd.’ Deze zijne beschrijving van Joan Nanning, van 1737 tot 1761 pastoor aan den Buitenveldert, is op hemzelf van toepassing. Toch is en blijft hij, in den zooeven bepaalden zin des woords, een reaktionair. Hij is dit omdat zijn ideaal in een door breede wateren van ons gescheiden verleden ligt; omdat hij de bovendrijvende rigting van den nieuwen tijd voor ongoddelijk houdt; het menschdom zich volgens hem te bekeeren heeft tot iets ouds; en hij van nieuwe toestanden alleen heil verwacht, indien zij allereerst den doop van dat oudere ondergaan.

O gij vermetele, roept hij mij toe met luider stem, - want fluisteren, daar doet de heer Thijm niet aan, - hoe durft gij uwe handen slaan aan het heilige! Weet gij niet dat er geschreven staat: Tenzij dat iemand wederom geboren worde, hij kan het koninkrijk Gods niet zien? Is het u onbekend dat het christendom-zelf den eisch der bekeering allernadrukkelijkst op den voorgrond stelt? Kunt gij mij een reaktionair noemen, zonder mij tevens te verwijten dat ik een christen ben? Ziet gij niet in, dat christendom en reaktie woorden zijn van één beteekenis?....

Liever dan met een *qui s'excuse s'accuse* op deze (ik erken het) zeer ernstige bedenking te antwoorden en daardoor den schijn op mij te laden als gevoelde ik hare kracht niet, haal ik twee strofen aan uit het dichtstuk *Ouderlijk Huis*, - een lied van 1851 en waarin een naklank trilt van het anti-revolutionair verzet tegen de gebeurtenissen van '48:

Bij vader en bij moeder, en aan de vriendenborst,
 Daar kweeken wij de liefde voor Vaderland en Vorst;
 Daar kweeken wij de trouwe aan 't oud eerwaard geloof;
 Daar zijn wij voor de leuze der vrijheidzoekers doof.

Daar vlechten wij de liederkrans
 In Nederlandschen toon:
 En vreemde dolheid bied er thans
 Al wat ze wil ten toon!

Wij weten van geen wijken; van siddren nog veel min:
 Maar flink in d'oogen kijken doen wij den waereldzin.
 Wij zullen, met Gods hulpe, - viel heel de waereld in -
 Ons harten niet verzaken, noch onzer harten min!

De Booze doe zijn fakkelglans
 Voor volksverlichting gaan;
 Wij zullen hem een stakkelkrans
 Op 't hoornig voorhoofd slaan.

Voor taal en toon van dit gedicht, al is de konceptie minder poëtisch dan die van *des Christens moed en rijkdom* of van *Vervallen christen-tempels*, moet een ieder sympathie gevoelen; en niet om daarin iets te berispen schreef ik deze verzen uit, maar omdat zij het zegel drukken op hetgeen ik van 's dichters rigting gezegd heb. De Februarij-omwenteling wordt door hem opgevat als eene satanische openbaring; en de houding, door hem tegenover deze gebeurtenis aangenomen, is die van een verdediger van al hetgeen den mensch op aarde heilig is. Ook is er bij hem niets toevalligs in het hier aangeslagen akkoord. Dit laatste vertegenwoordigt integendeel den grondtoon zijner denkwijze. Zijn oordeel over het jaar 1848 is een kort begrip zijner gevoelens aangaande de 19de eeuw. De eigenlijke geest dier eeuw is volgens hem een geest der duisternis. Hare zoonen spreekt hij aldus toe:

...Graaft en groeft de bergen; klooft de mijnen;
 Daalt in des aardrijks schoot; geeft jeugd, bloei, arbeidspijnen,
 Der nacht van d'afgrond en zijn doodend stikgas prijs,
 Opdat den mengelklomp voor u een kracht ontrijs,
 Die glans, die weelde baar: 't voegt Tubalkains zonen,
 Méer 't ingewand der aard dan d' aarde te bewonen:

Delft stoom en ijzer; goud; smeedt u een Kroon misschien;
 Weest Vorst zoolang uw kroost het lijdzaam aan kan zien:
 Voor u die schittringsdrift! 'k Mistrouw dat lichtkransmeden,
 Sints kroonvorst Lucifer, afduizelend naar beneden,
 Ter smidse bleef gedoemd, waar nooit meer straal der zon
 Met blank en zuiver licht zijn hoofd omkransen kon!

Niet waar? al spreekt uit deze regels-zij zijn ontleend aan den proloog van het *Voorgeborchte* - geen haat of verachting; al wordt daarin aan de tegenpartij zekere weemoedige grootheid toegekend; dit majestueuse draagt ook hier een infernaal karakter. Het zijn de gevoelens van iemand in wiens schatting het moderne leven, als geheel beschouwd, eene afwijking van de in het zedelijke gestelde orde vertegenwoordigt, eene daad van gemeenschappelijken opstand tegen de hoogste magt. 's Dichters eigen deel, want het ligt in den aard der zaak dat hij voor zich de goede keuze bij uitnemendheid gedaan heeft, vormt met de diepe schaduwen van dat titansbestaan een scherp contrast:

Mij - 't leven in Gods dag! mij 't groen van 's Heeren velde!
 Mij - 't needrig stukje brood, en, wat den berg ontwelde,
 Geen goud; een watertoge! - en, bovenal, o Heer!
 Met heel uw Geestendom mij 't eindloos zoet verkeer,
 In droom en werkelijkheid, langs al de duizend wegen
 Die 'k, aan onzichtbre hand, doorwaard heb en bestegen.

In verband met de aangehaalde regels uit het *Ouderlijk Huis*, verraden deze verzen ongetwijfeld eene zeer ongemeene kunstvaardigheid. Blijkbaar heeft men te doen met een dichter die heerschappij voert over taal en maat, en wien het om het even is of hij zijne spierkracht toonen, dan wel een bewijs van buigzaamheid leveren moet. Doch ik wijs hier enkel op de hoofdgedachte. Wie den heer Thijm waarderen wil moet zich nevens hem in den geest op het standpunt der tegenomwenteling plaatsen; moet dulden dat hij al den zonneshijn en al de frissche waterteugen voor zichzelf houde; dat hij de kinderen der eeuw, na hen vooraf van alle gemeenschap met de geestewereld ontwaveld te hebben, late zuchten en zwoegen

in eene onderaardsche smederij; kortom, dat hij de groote meerderheid zijner tijdgenooten medegesleept achte in eene rigting, die hen dagelijks verder afbrengt van de ware levensbron.

III

Zeer krachtig ook spreekt bij hem het roomsch element. Roomsch is hij in zijne liefde voor de gothische bouworde; roomsch in zijne opvatting van de geschiedenis des vaderlands en der vaderlandsche letteren; roomsch tot in zijne biografien toe. In zijn *Katholieken Volksalmanak* treft men eene reeks litterarisch-historische studien aan, versierd met de portretten van Stalpaert van der Wiele, van Andries van der Cruysen, van Leonardus Marius, van Maria Tesselschade, van Jacob van Campen, den bouwmeester van het amsterdamsch stadhuis, van den reeds genoemden Joan Nanning. Het zijn alegader, om des schrijvers eigen woorden te bezigen, tafereeltjes uit de 17de en 18de eeuw, waarin met zekere vrijheid van stoffering, maar met volkomen juistheid van tijdrekening en, zoo hij vertrouwt, met eenige waarheid van karakterschildering der eeuw en der menschen, onderwerpen behandeld worden uit de te weinig beoefende Nederlandsche Katholieke Kerk- en Lettergeschiedenis sedert de Reformatie.

Ook zonder de piëteit over het hoofd te zien waarmede deze bijna zonder uitzondering verwaarloosde beeldenissen door den heer Thijm verdoekt en gerestaureerd worden, zou men het kleingeestig kunnen heeten dat hij zooveel kunst en zooveel kennis ten koste legt aan het doen herleven van mannen en vrouwen uit den voortijd, wier talenten ongetwijfeld opmerking en onderscheiding verdienen, doch wier voornaamste deugd in zijne oogen nogtans hierin gelegen is dat zij roomsch geweest of het geworden zijn.

Mij staat evenwel deze idealistische redenering kwalijk aan. Zeker zou ik wenschen dat de heer Thijm minder doordrongen scheen van de meening dat Vondelgedurende de tweede en grootste helft van zijn dichtelijk leven zulke uitnemende kunststukken vervaardigd heeft, omdat hij in 1639 teruggekeerd is

in den schoot der katholieke kerk; of Bilderdijk zoo hoog staat, omdat hij bij het klimmen zijner jaren telkens meer sympathie voor die kerk aan den dag gelegd heeft; of Tollenshaar niet heeft kunnen verlaten, zonder daarvoor te boeten met eene beperking zijner dichterlijke vlugt. Mijns inziens vervalte de heer Thijm, door aldus te redeneren en te gissen, tot dezelfde fout als zij die al hetgeen Nederland gedurende de laatste eeuwen voortreffelijks verrigt of voortgebracht heeft, regstreeks in verband brengen met de zegepraal van het protestantisme. Hoe magtig en veelzins weldadig de godsdienst zij, er zijn menschenlijke eigenschappen waarop zij geen vat schijnt te hebben; eigenschappen tot wier verklaring men geen andere formule behoeft, dan het populaire zeggen dat de natuur boven de leer gaat. Doch wel zou ik eene dwaasheid meenen te doen, indien ik mijzelf beroofde van de onderwijzing of het genot, aangeboden door eene litteratuur tegen wier bevelhebber men alleen inbrengen kan, dat hij bij voorkomende gelegenheden het oud-testamentisch regt van wedervergelding op de nederlandsche protestanten toepast, of nu en dan met te veel zelfvertrouwen heenstapt over de goede zaak van Jansenisten en Israëlieten.

De godsdienstleer van den heer Thijm staat voorts met zijne schoonheidsleer in het naauwst verband, en de eenheid van kunst en religie is hem een geloofsartikel. Zijne zienswijze daaromtrent vindt men uitgedrukt in het half wijsgeerig, half fantastisch dichtstuk *de Geboorte der Kunst*, naar de tijdsorde der uitgaaf een zijner eerstelingen. De aanblik der sluimerende Eva doet daar in des gebannen Adam's boezem voor het eerst een gevoel van verzoening ontwaken met zijn jammerlijk lot, en in het besef van Eva's schoonheid wordt de heilige vreugde van het verloren Paradijs hem voor een deel teruggeschonken:

Daar lag zij, van den blos der liefde en jeugd aan 't kleuren;
 Een lichte voorhoofdstrek-alleen deed nog bespeuren
 Dat ze ook het léed der aard gekend had: om heur leên,
 Bevallig neêrgevljyd, wond zich de schaapsvacht heen,
 Die, van de tengre knie, tot hoven één der armen,
 Heur weeldrig schoone leest mocht drukken en verwarmen.

De boezem, half bedekt en lichtend blank, bewoog
 Den schat van golvend haar, die langs heur schoudren boog.
 Haar teedre hand en arm, tot neven 't hoofd gerezen,
 Kon daar, in d'eersten slaap, een zachte steun voor wezen -
 Doch 't elpen vingrental liet, achtloos wijkend, los,
 En 't lieflijk aanschijn boog zich zijdwaarts neêr in 't mos.

De zin voor in beeld gebragte leerstukken is te weinig bij mij ontwikkeld dan dat ik veel zon kunnen gevoelen voor deze voorstelling. De Eva die wij hier bespieden in haar slaap is eenerzijds te zeer van de aarde om voor een begrip te kunnen doorgaan, aan den anderen kant te onpersoonlijk om Eva te mogen heeten. Intusschen, de theorie van den heer Thijm staat of valt niet met hare toevallige inkleeding, en zij behoeft deze niet om door ons gewaardeerd te worden. Het genoemd dichtstuk behelst de algemeenste uitdrukking van het schoonheidsbegrip des auteurs. Wij leeren er hem uit kennen (zijn Adam vindt Eva sluimeren eenige oogenblikken nadat hij op dit schouwspel voorbereid is door het zien opgaan der zon over een uitgelezen landschap) als een kunstenaar die wil dat onze vereering van het schoone ineenvloeije met onze hulde aan den Schepper, en uit dien hoofde alleen zulke kunstvormen wettig acht die regtstreeks ontleend zijn aan de ons omringende natuur en bovenal aan de tederste openbaringen van het menschelijk wezen.

Hij blijft daar echter niet bij staan. Scheen daareven zijne bijbelsche Eva bestemd een zusterlijk bondgenootschap met de grieksche Venus aan te gaan, elders blijkt dat dit geenszins in zijne bedoeling gelegen heeft. Hij is met hart en ziel romanticus, en de heidensche kunst der oudheid staat als moeder der renaissance bij hem in kwaden reuk. Zijn afkeer van deze dochter is sterk, en ontaardt zelfs nu en dan in hartstogt. Hij noemt haar 'de duizendwerf te vloeken Herleving der Heidensche beschaving van 1500', en beweert van deze 'tweede Paradijsslang' dat zij 'om de maatschappij te omstrikken en te verderven, zich drie eeuwen lang in allerlei bochten gewrongen, en met haar giftig spog een slibberigen kring om het echt Christelijk Ware en Goede getrokken heeft.' Uit deze laatste woorden blijkt tevens dat het den heer Thijm met

zijn romantisme niet te doen is, in de manier van het jonge Duitschland, terug te keeren tot het vóórchristelijke, maar tot het christelijke. In de woorden romantisch en roomsch steekt meer voor hem dan enkel eene overeenkomst van klank. Zoo vaak hij zich van de renaissance beroept op hetgeen daaraan voorafgegaan is, denkt hij aan een door katholieke zendelingen bekeerd en in de katholieke kerk opgenomen germanedom. Dit onderscheid beslaat in zijn stelsel eene voornamelijk plaats, en blijkbaar kan hem (hoewel daar anders geen beschuldiging van ongelijkheid aan zichzelf in opgesloten zou liggen) het verwijt niet treffen, dat hij uit antipathie tegen het grieksch-latijnsch heidendom zich aan het germaansche heeft overgegeven. Een door hemzelf medegedeeld bijschrift van Stalpaert van der Wiele schijnt mij de volmaakte formule der zeer bepaalde soort van romantiek, krachtens welke hij tegen de renaissance strijd voert:

't Is reden dat de Christen nu verdoove
 Het oude woord: *Principium a Jove*.
 Jupijn is wind, en daarom moet, na dezen,
 Van Jezus' naam al ons beginsel wezen:
 Principium a Jesu!

Toch heb ik het eigenaardigste nog niet vermeld. De heer Thijm, die niet geloofde aan hetgeen onze tijd met welligt te veel zelfvertrouwen den vooruitgang noemt, belijdt om zoo te spreken een vooruitgangsgeloof op eigen hand. Dat christelijk romantisme, waarvoor hij gloeit, - want hij is een vurig schepsel, - heeft volgens hem eene toekomst. 'Wij achten het,' schrijft hij in eene merkwaardige voorrede, 'wij achten het geen overmoed, ons, bij de afgesmeekte verzameling der kudde onder één Herder, nog eens een schoonen tijd voor de Kunst te voorspellen. De theokratie der oude wereld, en bij het later Jodendom, is opgelost; de mythologie der Grieken en Romeinen is vernietigd; in de Midden-eeuwen geloofde men - maar men had de middelen niet, en de kennis was minder algemeen dan thands; de drijvers voor het Klassieke, dat men, sedert de Zestiende Eeuw, weêr als een tegenwicht voor de Gothiek begon te gebruiken, -hun zonen, de

koele Filozofen der vorige eeuw, - zijn uitgestorven; de Romantiek heeft hare jongelingsperiode van ontwikkeling en strijd doorleefd: hebben wij het recht niet nog iets groots van haar te verwachten? Den volkomen wasdom, de vruchten (ook in de kunst, de schoonheidsdienst), die het Evangelie ons voorspiegelt, hebben we nog niet beleefd, hebben we nog niet genoten! De volmaaktheid is onzer stoffelijkheid oneigen - maar nóg mogen we van de maatschappij iets meer dan het gegevene verwachten.'

In het gemoed des auteurs steunt dit vooruitzicht allermeeft op de herleving van christelijk geloof waarvan, zegt hij, trots alle tegenspraak en alle bouwvallen, onze leeftijd getuige is. Ook deze verzen zijn ongemeen:

Maar al leden er kerken van Christus geweld -
 Maar al liggen er pijlers en beelden geveld -
 Maar al waart de nieuwsgierige vreemdeling er rond -
 Maar al vraagt hij waar 't autaar en doopbekken stond -
 Maar al treurt ook de schim van mijn Keizer en Koning
 In zijns Nijmeegschen Valkhofs ontheiligde woning -
 Nog zal het niet sterven het vruchtbaar Geloof,
 Nog leeft het weêr op in Godlevende Kerken.
 Niet langer, o Heilige kunst! zijn uw werken
 Noch Thor, noch Jupijn, noch der Rede ten roof.

Neen, de waatren der straf, tot de lippen geklommen,
 Ze zijn eindlijk getoomd in 't ontwakend Euroop;
 En weêr zien we het Kruis aan den Hemel ontglommen -
 Het symbool, Konstantijn, van uw heilige hoop!

Soldaten van Christus, is 't bloed ons in de aadren
 Vernieuwd, en met bruisende, ontembare kracht
 Stroomt het voort, en voor 't oog der gezaligde vaadren
 Is haast de bestrijding der wereld volbracht.

IV

Alberdingk Thijm is de auteur der *Karolingische Verhalen* en van *la Littérature Néerlandaise à ses différentes époques*; de zamensteller eener dichterlijke bloemlezing uit de verschillende tijdperken der noord- en zuidnederlandsche litteratuur; de dichter van *Ermingard van Voorne* en der *Klok van Delft*; de

schrijver van *Mejufvrouw Leclerc en van Magdalena van Vaernewijck*; de redakteur der *Dietsche Warande* en van den *Volksalmanak voor Nederlandsche Katholieken*. En deze titels zijn geen bedriegelijke uithangborden. Er schuilt in de geschriften van den heer Thijm veel naauwkeurige boekekennis en veel beproefd vernuft. Men zou hem een archeoloog met gevoel en fantasie kunnen noemen. Degelijkheid is eene vaste eigenschap zijner werken; ook van de kleinere daaronder, waarvan ik aan het hoofd van dit opstel er een tweetal vermeld heb. Hoewel geen wijsgeer van aanleg of beroep, is het denken sterk bij hem ontwikkeld. De regtmatigheid zijner praemissen kan men vaak betwijfelen, en daarover met hem te redetwisten zou tot niets leiden; doch eenmaal in den zadel, redeneert hij scherp en houdt voet bij stuk. Hij is een geboren fanaticus, en dit kan de oorzaak zijn dat sommige betrekkingen van genegenheid of welwillendheid door hem of niet erkend, of ter wille van beginselen somtijds zonder aanzien des persoons verbroken worden; doch waar hij in zijn eigen bootje vaart, is hij een liefhebbend en beminlijk schipper, vol goede zorgen voor het hem toevertrouwd personeel, eerbiedig jegens de ouden van dagen, steeds vervuld met de gedachte aan vrouw en kind, aan huis en hof, een getrouw broeder, een hoffelijk begeleider der jonge dames, en tot tijdverdrijf lang niet afkeerig van een vrolijk verhaal of eene snedige anekdote. Daarbij is zijne eerezucht van eene manlijke soort. 't Zelfgevoel erkent geen faam!' heeft hij bij zijn optreden gezegd; en hij zoekt dat woord gestand te doen.

De ongenoemde beoordeelaar van zijn eersten dichtbundel in den *Spektator* van 1845 heeft den vereerenden lof eener sympathieke aankondiging gezouten met de volgende waarschuwing: 'Dit, ten slotte, neme de heer Alberdingk Thijm in liefde van mij aan: dat *schoon te zijn*, dat *te behagen*, de eerste en voornaamste roeping is van alle Kunst.' Hoewel niet overdreven, was deze eisch nogtans in zoover onredelijk, dat behagen eene dier zaken is, waarop niemand zich toeleggen kan zonder door zijne inspanning-zelf het beoogde doel eerlang te missen. Tot studeren kan men zich zetten, niet tot schoon-zijn. Doch al zou ik de gemaakte bedenking in dien vermanenden

vorm ongaarne voor mijne rekening nemen, de recensent heeft niettemin mijns inziens den vinger gelegd op het eenige voorname gebrek in de schriften van den heer Thijm.

Het onbehagelijke daarin kan ongetwijfeld op velerlei wijzen verklaard worden. De eenen zullen beweren dat de geringe onderscheiding waarmede de schrijver over nederlandsch-akademische vormen pleegt te spreken, zich op gevoelige wijze en naar verdienste aan zijne eigen vormen gewroken heeft. Anderen zullen van meening zijn dat de bedoelde fout niet zoozeer ligt aan zijn autodidakt-zijn, maar aan het onverzettelijke in zijn karakter, en dat een buigzamer gemoedsaard, bij minder eigenzinnigheid, gunstig zou kunnen terugwerken op zijne manier. Ik voor mij zou aan eene minder vergezochte uitlegging de voorkeur geven, en het er liever in weinig woorden voor houden dat de heer Thijm te zeer polemicus is om in allen deele kunstenaar te kunnen zijn. 'Gij zijt - mijne openhartigheid ten goede,' laat hij zich schrijven door Pauwels Foreestier, zijn Buikslooter *alter ego*, 'gij zijt een zonderling mensch! Vechten - dat is uw leven; gescheurde kleêren - ziedaar uw grootste pret, ziedaar het kostuum dat gij meer schijnt te ambitioneeren dan den fraaisten zwarten rok van den deftigsten instituuts-sekretaris, dan de ruimste toga van den meest germanofobischen steunpilaar der heidensche en grieksch-latijnsche akademiën in een land van hollandsche Christenzielen, méer dan het keurigste borduursel, waarmee hetzij 'staatsmannen' hetzij 'hofbeambten' getooid gaan.'

Doch de eene verklaring heeft zooveel regt van bestaan als de andere, en de vraag is slechts wat de feiten leeren. Of verzin ik, dat de meeste geschriften van den heer Thijm grooter inspanning eischen dan een volmaakt auteur van zijne lezers pleegt te vragen? hij u slechts bij uitzondering een onmiddellijk genot te smaken geeft? hij keer op keer de bevalligheid ten offer brengt aan de kracht? zijne kunst niet altijd zijne geleerdheid verteren kan, en hij er in den regel te weinig om geeft of de eerste bij hem al dan niet zich aan de laatste eene indigestie eet?

Nu wij eenmaal aan dit onderwerp toe zijn, - aan wie er misbruik van maken om in hunne eigen ligtverteerbaarheid te

roemen, is alevel niet veel bedorven, - voeg ik er bij, dat de stroefheid van den heer Thijm, of met welken anderen naam men het laborieuse in zijne vormen zal verkiezen te bestempelen, ook hieraan kenbaar is dat hij noch in proza, noch in versmaat het aanzijn gegeven heeft aan één omvangrijk werk, hetwelk zou kunnen beschouwd worden als de in zichzelf afgeronde uitdrukking van zijn geest. Breed is de rij zijner schriften, en allen te zamen getuigen zij van hetzelfde streven. Doch het is een geheel, welks evenredigheden niet aanstonds in het oog vallen. Men denkt er bij aan eene palet vol fijne en schitterende kleuren, meer dan aan een voltooid schilderwerk; aan de kornalijnsteen en de marmeren plaat, die te zamen eerlang eene smaakvol ingelegde tafel vormen zullen, meer dan aan die tafel-zelf; en hoewel men zich bij deze kunstbeschouwing steeds in het atelier eens meesters gevoelt, ontvangt men niettemin den indruk als moest de teekening, waarmede hij dien grooten naam gemaakt heeft, nog altijd uit de portefeuille komen.

De bedoelde indruk, ik erken het, is valsch; doch er wordt aanleiding toe gegeven. Ziehier een gedicht dat klinkt - als de klok van Delft; en wel is het eene verwonderlijke zaak dat een zoo jeugdig dichter een werk heeft kunnen voortbrengen waaruit een zoo ongemeen kunstbesef spreekt. Ziehier eene aandoenlijke novelle, vol schuld en onschuld, vol tranen van berouw en tranen van blijdschap. Ziehier eene magistrale kritiek van uw jongsten kunst- of letterarbeid, mijnheer: *peste*, dat gaat er langs, en van harte gefeliciteerd indien gij er levend afgekomen zijt! Ziehier eene allerkomiekste historie, op de aangenaamste wijze verhaald: de geschiedenis van een aansprekers-oproer, met uw verlof, in verzen van somtijds twee nederlandsche ellen lang. Eindelijk, ofschoon het einde nog geenszins gekomen is, ziehier een Pauwels Foreestiertje van het eerste water, een kabinetstukje op mijn woord, en waarvan ik u tart in onze nieuwere litteratuur de wedergade te vinden. Zoo vloeijen in de werken van onzen schrijver schoonheden van den meest onderscheiden aard nevens en door elkander. En toch, indien een belangstellende mij vroeg hem het boek te leenen, waaruit hij, zij het ook bij benadering, den heer

Thijm min of meer volledig zou kunnen leeren kennen, dat verzoek zou mij in ongelegenheid brengen.

V

Op de kunst-theorie van den heer Thijm, een voorname sleutel tot regt verstand van de bij al het ongelijksoortige in zijne schriften heerschende eenheid, behoef ik niet terug te komen. Ook van zijne eigenaardige opvatting der vaderlandsche geschiedenis heb ik hier en ginds het noodige reeds laten doorschemeren. Met veel talent poogt hij de stelling te verdedigen dat Karel de Groote onze eigenlijke keizer en koning is; en wanneer men hem verwijt daardoor den roem der nederlandsche natie te kort te doen, dan is hij steeds gereed met het antwoord dat hij integendeel onze volkshistorie gaarne met een zevental eeuwen zou helpen verlengen. Voorts is hij tot in hare laatste gevolgtrekkingen de leer van het goddelijk regt der vorsten toegedaan, acht elke revolutie zonder onderscheid eene wederregtelijke daad, stelt voor zichzelf prijs op den naam van ‘onderdaan’, heeft het dynastiek bewustzijn van koning Willem den Derde lief, koestert eene hooge vereering voor den persoon van koningin Sofia, en houdt het er voor dat de gebeurtenissen van het jaar 1813 niet geweest zijn het sein eener restauratie, maar het begin van een nieuwen constitutionelen toestand.

Niet al deze gevoelens bezitten in gelijke mate een tot dichten stemmend vermogen; of laat mij liever zeggen, het zou met de stukken kunnen aangetoond worden dat sommigen daarvan den heer Thijm slechts ten halve beziel hebben. Ziehier daarentegen iets waarmede dit nooit het geval geweest is; eene dier vruchtbare gedachten waardoor dichterlijke naturen plegen beheerscht te worden, en die ontzag inboezemen ook aan hen door wie daarin niet, of alleen tot op zekere hoogte, gedeeld wordt.

Ik bedoel het transcendentale in de levensbeschouwing van onzen auteur. Hij is een leek die sympathie gevoelt voor het priesterleven; en hetgeen in dit laatste aan het lot van den paria herinnert, past in zijn oog bij het algemeen karakter van het aardsch bestaan, dat een staat van ballingschap is.

Hoewel zelf uit overtuiging een man van de wereld, ziet hij niettemin in de afzondering van het klooster eene frissche bloem op den levensweg van anderen. Een schoon en begaafd meisje, dat den weldenkenden jonkman die haar ten huwelijk vraagt doet weten:

't Meiskenshert dat gy begeert
Is naar andre min gekeerd -

zulk een meisje is volgens hem geen dweepster, maar alleen eene des te edeler ziel en te grooter hart. Hij beschouwt het als een voorregt, dat 'zelfs in den nevelkring der aard' de zon voor het huiselijk geluk voor hem opgegaan is. De bloemen van liefde, hoop, en schoonheid, zegt hij, zijn 'kransen voor het graf bereid.' Het aardsche leven is in zijn oog slechts 'spel', in den zin van schijn, en eerst hiernamaals zal ons het 'wezen' der dingen geopenbaard worden. 'Daarheen! - ten Hemel!' gelijk het in het *Lied van Moore* heet, is de grondtoon zijner beste wenschen.

Ik zeg niet met zulk een dogme, want blijkbaar is hier het kerkgeloof natuur geworden en de natuur geloof, maar met zulk eene opvatting van het leven paart zich van zelf de vereering van het heilige als de hoogste openbaring van het menschelijke. Gewijde kunst is volgens den heer Thijm de kunst bij uitnemendheid. Hangt zijne liefde voor de architectuur met zijn aangeboren zin voor stijl en strenge vormen zamen, zijne bovenzijnlijke rigting doet hem verhandelingen schrijven over de *Heilige Linie*, en is oorzaak dat hij den kerkvorm bovenaan plaatst op de architectonische schaal. Dit bovenzijnlijke is hem zelfs zoozeer eigen, dat de gebreken zoowel als de deugden ook van een aantal zijner fantasiewerken mij toeschijnen er door verklaard te worden. Waarom zijn de laatste toonen der *Klok van Delft* zoo mistroostig, zoo onbevredigend, zoo weinig geschikt om u te verzoenen met het leed der aarde? Omdat Erwout 's dichters ideaal van den kunstenaar is, en wij in dit gedicht tegenover eene beschouwing staan volgens welke de echte kunstenaar hier beneden geen plaats heeft om het vermoeide hoofd neder te leggen. Wat mag de reden zijn dat in *Ermingard van Voorne* en in

Mejufvrouw Leclerc eene aan het mirakel grenzende providentiële uitkomst tot ontkenning van het verhaal moet dienen? Zij is dat de schrijver aan het hoogste levensgeluk de kracht niet toekent, op deze aarde langs den normalen weg werkelijkheid te worden, en hij genoodzaakt is, bij wijze van surrogaat voor zijn ongelooft te dien aanzien, tot zulke bovennatuurlijke tusschenkomsten zijne toevlugt te nemen. Desgelijks zou de reinheid van Magdalena van Vaernewyck, na misstappen en ondervindingen als de hare, ons een raadsel blijven, indien wij niet wisten dat haar levensbeschrijver het goede in de menschelijke natuur als de vrucht eener buitengewone en bovenmenschelijke werking beschouwt: bovenmenschelijk omdat zij uit de geschiedenis van het menschelijk hart en de daarin voorhanden gegevens niet verklaard worden kan, buitengewoon omdat men haar alleen in uiterst zeldzame gevallen, als dat van Magdalena, op het spoor komt.

Om niet ontrouw te worden aan de bestemming dezer bladzijden, roer ik dit alles slechts vlugtig aan. Doch ik mag onzen schrijver en dichter den lof niet onthouden op zijne wijs gewoekerd te hebben met zijne gaven; en zoo erbarmelijk is het in ons vaderland niet gesteld, dat men er op onzijdig gebied geen ingenomenheid zou mogen aan den dag leggen met een tegenstander, - een uit wiens pen, ter eere eener jonge Kenmerlandsche van de protestantsche belijdenis, de volgende verzen gevloeid zijn:

Leunt ge nooit, wen d' avondwinden
 Zweven door de groene linden,
 't Luistrend oortje aan 't geurend hout,
 Om den echten zin te vinden,
 Als er in ruischenden, weemlenden kout,
 Koeltje en loover beurtspraak houdt?

Waar gij soms de morgenglansen
 Uit de Zuiderzeesche transen
 Stil en heerlijk klimmen ziet,
 En de blanke golfjens dansen,
 Wentlend in 't vuur, dat er straalt en vervliet -
 Klonk u daar hun maatzang niet?

O gij hebt, bij 't stergeflonker,
 Op het blaauwend hemeldonker,
 't Vriendlijk maantjen wel begroet;
 Maar, van land en vijver, blonk er
 Dan ook geen weêrglans in lieflijken gloed,
 Die aan twéespraak denken doet?

Dáar, en ginds in 't rozenbloeyen
 Als de geuren samenvloeyen
 Van de roode en witte bloem,
 En z' elkander tegengloeyen,
 Blozend en lichtend, bij weêrzijschen roem -
 Zaaft ge wat ik Leven noem.

Dat is leven! waarlijk leven:
 Op te vangen, weêr te geven
 In den blik en 't stemgeluid,
 Wat bij weêrzijsch overzweven,
 't Harte der menschen weêrkeerig ontsluit,
 Stralend heel hun wezen uit!

Ook deze mystieke en bijna te tedere opvatting der vriendschap maakt deel uit van 's dichters opvatting van het leven-zelf. Zijne overhelling tot het bovenzinnelijke, gelijk ik bij gebrek aan een beter woord haar genoemd heb, komt hier op nieuw, doch ditmaal op haar voordeel uit. Insteede van iets huiselijks en gezelligs, zoo als eene vlakker levensbeschouwing medebrengen zou, maakt hij van de vriendschap eene beurtspraak der zielen, spiegelbeeld en wedergade van het liefelijkste in sommige verschijnselen van het leven der natuur.

Aan dezelfde oorzaak schrijf ik het toe dat hij in eene voortreffelijke boekbeoordeeling, waar hij optreedt tegen de volgens hem overdreven bewondering van sommigen voor den satirieken *Reinaert de Vos*, de verhevenheid van het komische loochent. Deze plaats is zoo karakteristiek dat ik verlof vraag haar bij uittreksel te mogen mededeelen:

‘Het zou inderdaad zeer ongelukkig zijn, indien een volksstam, in een der schitterendste tijdperken zijner ontwikkeling, zijn genie het kennelijkst en krachtigst in een satire geopenbaard had. Men moge met geestige genre-stukjes zoo ingeno-

men zijn als men wil - men moge zelfs beweerden, dat zich in den *Reinaert* de scherts eener diepzinnige menschen- en wereldkennis openbaart - men zal toch Sokrates wel boven Diogenes, Virgilius boven Horatius, Rembrandt boven Jan Steen, hebben te stellen. Ik kan te minder verdacht worden tegen het fabeldicht ingenomen te zijn - daar ik, naar mate men er te-recht minder individueel genie in vinden kan, de hoofdtrekken der dierenfabel des te stelliger uit dat zelfde volksgenie beweert voort te komen, hetwelk ik nooit heb nagelaten als den grootsten kunstenaar af te schetsen, die tot heden geboren is. Maar den *comique*, zelfs den *haut-comique*, te plaatsen boven den *premier-rôle* - dat kan er inderdaad niet door, en zou tot de gevolgtrekking leiden, dat de waereld misschien niets anders is dan eene groote poppenkast, vertoond door een godheid, die achter de hand lacht over den wreeden spot, dien ze met de deftig opgevoerde maar eigenlijk gants geridiculizeerde menschheid drijft. Als God een ernstig God is, en dat het hooggeprezen boek van de *Navolging van Christus* de eerste voorwaarde der schoonheid, die de waarheid is, niet ten eenenmale mist - dan zou het een ellendige troost voor een volk wezen als men het te-gemoet moest voeren: nu, als gij geen epos hebt - gij hebt toch een satire. Neen, wij voor ons kennen de hemelsche Venus te goed - om met de blinkende bruine wangen eener lachende boschnymf genoeg te kunnen nemen.' En iets verder: 'Zou men meenen dat de traan, dien heldengrootheid en de hoogste teêrheid des edelen gevoels weet op te wekken, een mindere vrucht en minder loon voor den dichter zou wezen dan de intelligente glimlach, waarmee de aardigste passadjes onzer 'waarachtig nationale schepping' verwelkomd worden? Waar het menschelijk gemoed het diepst wordt aangegrepen, het edelst en verheffendst genot smaakt, dáár is voor ons de schoonste poëzy; en voor Haymijn, zijn zoon Reinout herkende, voor Beatrijs, met haar kinderen het klooster terugzoekend, voor Roland, te Roncevalle zijn horen stekend, en, om nog wat hooger te gaan, voor Petrus, 'naar buitengaande en bitterlijk weenende,' voor de Emmausgangers, elkander vragend 'of het hart hun niet brandde van binnen' - en

voor alles hoog-dichterlijks wat in de Middeleeuwen ook gemeengoed van ons, Nederlanders, was, geven wij gaarne de snedigste gezegden uit den *Reinaert* ten beste.'

VI

Misschien ben ik het slagtoffer mijner eigen stelselzucht, - een zuurdeesem dien het gemakkelijker is met woorden te verloochenen dan met de daad bij zichzelf uit te zuiveren, - indien ik beweer dat ook het gemeenzame en dagelijksche dat in de werken van den heer Thijm zoo overvloedig aangetroffen wordt, ja zelfs het drooge en minutieuse daarin, met de herhaaldelijk genoemde rigting in verband staat. Bij minder neiging tot het trekken van zekere grenslijn tusschen gewijd en ongewijd, tusschen wereldsch leven en hooger leven, zou misschien een zoo dichterlijk gestemde geest niet trots den besten der schoolarchen allereerst met een traktaat over de *Spelling der Bastaardwoorden* zijn opgetreden; zou hij vermoedelijk onbekwaam zijn, met al den geduldigen ijver van een geëxamineerd katechiseermeester, zijne geloofsgenoten uit te leggen *comme quoi* de zegswijze 'katholieke almanak' eigenlijk een pleonasme is en alle kalenders welbezien roomsche kalenders zijn. In elk geval schijnt het mij toe dat hier de reden schuilt van het merkbaar verschil tusschen de manier van den heer Thijm-zelf en die van Pauwels Foreestier, zijn litterarischen dubbelganger.

Foreestier bezit al de eigenschappen van hem wien hij het aanzijn dankt, doch met één uitzondering. Foreestier is knap, Foreestier is roomsen, Foreestier is kunst en oudheidkenner, Foreestier heeft vernuft voor zes; doch in stede van gemeenzaam *en* verheven, gelijk zijn vader, is hij uitsluitend het eerste en verbergt hij de vlugt van zijn geest tusschen de plooiën van zijn humor. Lezers met zwakke zenuwen zullen beweren dat Foreestier's ouderwetsche openhartigheid bijwijlen in platheid ontaardt; doch ik ken er anderen die in dit ruwe en somtijds raauwe niets zien dan het masker van een auteur wien een gedeelte van zijn eigen geest in den weg staat, een die behoefte gevoelt zich nu en dan van zijne te zware wapenrusting te

ontdoen, niet altijd profeteren maar somtijds keuvelen wil, zich er toe zet op te heffen door af te dalen, en dientengevolge, want niemand kan zichzelf straffeloos eenige onsen bloed aftappen of zich een pond vleesch uit het ligchaam snijden, enkele malen bevonden wordt in zijn eigen tegenvoeter verkeerd te zijn.

Een geschikt voorbeeld dezer grillige zelfontkleeding meen ik te vinden in eene dier kritieken van amsterdamsche tentoonstellingen van schilderijen, waarin Foreestier, die ook de haagsche niet ongemoeid laat, uitmunt. Hij trekt op de door mij bedoelde plaats te velde tegen het naakt; doch men oordeele of er in zijne eigen woorden niet iets gevonden wordt dat aan het voorwerp zijner berisping herinnert: 'Ook Joseph Coomans? Dat vind ik zoo doelmatig - schilderijen op ten-toonstellingen te hangen - wier hoofdpersonen zoo geweldig ontkleed zijn, dat eene fatsoenlijke vrouw er onmogelijk naar kijken kan. De heer Coomans heeft hier een filistijnsch bacchanaal geschilderd - dat een ware chaos is *qui remue à longs flots de la matière humaine*: vooral veel schoone vrouwen, eenige zijden en andere stoffen, een rookenden reukbrander, geheven bekers en gouden lampetten. Die naakte dames zijn deels dartel, deels dodderig gestemd. Half of heel slapenden, blonden en bruinen, met weelderige haren en mooie halskralen en armbanden, omhelzen mannen (filistijnsche 'Vorsten') of worden door deze Heeren gekust. Intusschen staat Simson op den achtergrond, bij een kolom, die in driën breekt..... Ik kan begrijpen dat als een schilder een model huurt, hij het arme schepsel dan gaarne dat gene laat vertoonen, dat men niet voor niemendal op straat kan zien; neen, zelfs niet op de half naakte bals van onzen *grand-* of *demi-monde*; ik kan begrijpen, dat dit de *raison d'être* is van de kamenier, of wat het zijn mag, op N°. 44, van het breede stuk raauw reevleesch, dat 's Heeren Emile Lecomte's jonge romeinsche vrouw te koop schijnt te praezenteeren, ja zelfs van het magere schoudertjen der argloze 'Blondine' N°. 272, en van den studiekop N°. 297, een meisjen, dat haar aangezicht van haar eigen naakten boezem schijnt af te wenden. Maar de achterdocht kan toch niet nalaten een oogeblik bij de vraag te verwijlen: Wat moet er

wel in het gemoed van den kunstenaar omgegaan zijn, toen hij deze filistijnsche *grisettes* groepeerde en kopieerde?’

Dat wie de onbedorven eerbaarheid zoowel als het aanschouwelijke dezer taal niet gevoelt geen hollandsch verstaat en, tenzij hij eene vrouw ware, een nuf in manskleederen verdient te heeten, dit spreekt. Doch hoe groot is de afstand tusschen dit *franc-parler* van Foreestier en het heimwee van den heer Thijm naar de toekomstige gewesten! Omdat hij zelf die kloof niet aan kon vullen, heeft de laatste zich reeds vroegtijdig het Y doen overzetten en is hij assistentie gaan halen te Buiksloot.

Foreestier bepaalt zich niet tot het maken van vrijmoedige aanmerkingen op het werk van anderen: hij schildert ook zelf. Wat meer is, Foreestier schildert onophoudelijk voort en met kleuren uit allerhande eeuw. Is hij het niet die de beeldtenis geschetst heeft van Magdalena van Vaernewyck, onze tijdgenoot? en vermindert deze omstandigheid den afstand niet dien ik daareven, om het bevattelijke de dingen breed uitmetend, scheiding heb laten maken tusschen den heer Thijm en hem? Verzoenend rijst inderdaad de half bovenaardsche figuur van Magdalena tusschen den auteur en zijn pseudoniem, en het is alsof Foreestier te dezer gelegenheid heeft willen toonen dat hij ook wel, als het er op aankomt, werken kan in de manier van zijn vriend, den amsterdamschen schrijver.

Van diens hand bestaat er eene reeks kunstenaars-silhouetten in dichtmaat, waaronder een van Rembrand en een van Hooft, en daarnevens, ter gedachtenis aan het door Van Dyck aan Frans Hals gebragt bezoek, eene dichterlijke vertelling: *de Twee Portretten*. Foreestier maakt geen verzen, zelfs geen verzen in proza, gelijk zijn huisvriend Negovagus, de auteur van den misschien te kunstigen, maar niettemin tooverachtig fraaijen en *Dramatischen Droom* in een vroegeren jaargang der *Dietsche Warande*. Doch ook aan Foreestier heeft onze 17de eeuw de stof tot menig portret geleverd.

Van twee beeldtenissen op één doek gesproken, zie hier hetgeen Foreestier laat volgen wanneer Isabella Benzi, de hollandsche vrouw van den italiaansch-amsterdamschen koopman, en Esther Dias Maura, dochter van den juwelier uit Israël,

de studeerkamer van pastoor Van der Cruyssen binnengetreden zijn, en het licht der ondergaande zon, bij het achterwaarts slaan der hoofdkappen, door het hooge venster op hare aangezichten valt:

‘Ik mag immers nog wel een paar trekjens aan beide beelden toevoegen? Zie, hoe dat Israëlitisch meisje, met hare wel niet tengere, maar, in betrekking tot de kloek gebouwde hollandsche vrouwe, klein en fijn voorkomende gestalte, tegen deze afsteekt. Den bloes en de blankheid van Isabella te schilderen, het roerende van hare groote blauwe oogen, spiegelend en stralend bij de minste beweging, onderneem ik, na Vondel, niet. Had de groote meester onze Esther gekend, hij zou zich de weelde niet ontzegd hebben ook haar te beschrijven, en onze poëzie had een Vandijckjen te meer geteld. Wie nu het penseel van Portaels maar had, bij gemis van dat van Gallait, en bij wraking van Couture's ruwheid, hij kon dat fijne bleek nog eens op zijn palet nemen, hier en daar in bruine tinten overgaande, tot warm en teeder blaauw smeltend aan de slapen en om den mond, of waar de wenkbrauwen voortkomen en heenzwemen, of waar de zoet golvende linie van den donkeren was der glansrijke hairen moest voorbereid worden. Wie vooral - ik zwijg van den gloed der zachte oogen, in hun zwartheid teerder dan Isabella's doorzichtig azuur - wie vooral trekt mij te keurige grenzen van dat schoone profiel, met zijn lichten voorhoofdboog, zijn zoet gekromd en zoo levend bezielde neusjen, met de volmaakte gradaties, waar de kinne, niet te wijkend, niet te stout, in voorkomt met de beweeglijke lippen, gereed zich te sluiten, maar, hoe onmerkbaar ook, zelden gesloten!’ -

Andere reizen teekent Foreestier, die een goed oog heeft voor de hoogste soort van vrouwelijk schoon en ook daarin een weinig mededoet aan het supranaturalisme van den heer Thijm, de voorwerpen zijner vereering van ter zijde uit. Zoo heeft hij, in den vorm eener zamenspraak tusschen Vondel en een alkmaarsch schipper, ergens een gesluijerd en nogtans doorzigtig beeld van Maria Tesselschadeontworpen:

‘Een kostelijken schat voerde de beurtman uit Amsterdam naar Alkmaar over, in den morgen van 19 dier Bloeimaand [1639].

De schipper kende wel dien krachtigen mansbouw van middelbare lengte, die bruinzwarte haren en kleenen baard met knevels, die gelaatskleur, tuigend van inspanning des geestes, dat open voorhoofd boven arendsoogen welvend, welker vuur men, het eens gevoeld hebbende, nooit weêr vergat. Zijn vriendelijke gemeenzaamheid, schoon nu en dan door afgetrokkenheid vervangen; de geestigheid van enkele uitvallen, de kracht en eenvoudigheid, die in zijn geheel voorkomen, naast het vernuft en diep gevoel, lagen uitgedrukt, kenmerkten onmisbaar den grootsten onder de beroemde Amsterdammers van zijn tijd: Joost van den Vondel. Vondel had te Hoorn eene goede en verstandige zuster wonen: Catharina van den Vondel, die hij uit zijne eenzaamheid (hij was sinds ettelijke jaren weduwnaar) een bezoek ging brengen. - 'Je gaat toch tot Hoorn, sinjeur Vondel?' zeide de schipper. - Vondel knikte nadrukkelijk van ja. 'Maar ik denk eerst een uur of wat in Alkmaar over te brengen.' - 'O zoo, dan ga-je zeker de deur van je ouwe kennis, juffrouw Krombalchs, niet voorbij?' - Vondel voelde, ten spijt van zijn leeftijd, de lichte verlegenheid die passen kon bij zijn nog onvergrijsd uitzicht en goed gemoed. 'Zeker niet, zeker niet' stemde hij toe. - 'Nu, dan kun-je nog eens opsnijen met mekaâr... Jelui kunt er, geloof ik, allebeî wat meê-wat blief je? of ik heb het mis.' - 'Een schrandere vrouw,' zeide Vondel. - 't Is wel ongelukkig,' zei de schipper, 'dat ze zoo achter mêkander haar dochtertjen en haar man verloren heeft!' - 'Ja!' zeide Vondel, half mijmerend. - 'Nu,' sprak de schipper, 'ze is nog jong genoeg om nóg een reis een deuntje te trouwen; wat zegt *gij*, sinjeur Vondel?' - 'Te oud is zij er zeker niet voor,' was het antwoord. - 'Weet-je wat *ik* geloof,' ging de spraakzame schipper met de kalme gemeenzaamheid voort, die deze pijpjesrookende roerpenhouders in hun bloeitijd onderscheidde: 'ik hoû het er voor, dat Professor Van Baerle, weet je... Van Baerle, van het illustre school.... op d' achterburgwal.... dat die, om zoo te zeggen, weet-je, wel zoo wat kwiksigheid tot 'er heeft opgevat.' - Vondel vroeg eenigzins ontstemd: 'Zoo? - en waar zie-je dat ân?' - 'O, hij is een heel aardig Heer, weet-je. Altijd heel best te

spreken... En dat 'i dan zoo wel eens zei: Jongens, schipper, ik ga naar een vrouwtjen dat meer verstand in haar pink heeft, dan jij en ik in ons heele hoofd. Zoo, Professor, zeî ik dan; en wie is dat? Dat moest jij wel weten, schipper, zeî hij dan... het wonder van Alkmaêr!.... En dan smeed hij er dâmeê, in zijn eigen, zoo'n woord of wat Latijn onder deur. Wel zoo, Professor, zeî ik dan: maar de wijsste bennen niet altijd de mooiste. Mooi, man, zeid' 'i dan, en hij keek puur zwart; mooi? en dan wierd 'i nog wel eens zoo rood als 'i anders is. Dat verzeker ik je, dat ze mooi is... Wel zoo, Professor, zeî ik dan; en gaat er dat dan maar zoo op los? Hoe meen je dat? vroeg hij dan. Wel, of je er na toe gaat, zei ik dan. O zoo, zeî 'i dan zoo; ik dacht of je soms meende, dat er een vrijaadje, of het een of het ander, voor de mooye weduwe in 't vet was.... En dat zeî hij dan net alsof hij meende, dat ik zeggen zoû: 'God bewaart je, Professor!' Maar daar paste ik wel op. En ik had gelijk ook. Want als 'i weêr naar de stad voer, dan was hij altijd in gedachten. En dan schudde hij zoo raar met zijn hoofd. Nou willen ze wel zeggen, weet-je, dat de Professor bij buijen... als 'i 't in zijn kop krijgt, dat 'i 'em dan verbeeldt, dat zijn beenen van strooi, of van glas, of, wat weet ik 't, van vriesche botter bennen, weet je?.... Maar dat is nie' wáar, hoor je. Dat weet die geleerde knaap wel beter, en anders zoû ik 'em dâ-meê met de haak maar eens tegen zijn' scheenen slaan.... om 'em er heelendal van te genezen.... Maar, bij het weêwtjen, daar loopen zijn scheenen geen gevaar, hoor-je.... Ik geloof, dat dat wel gaat.... Maar âs 'i dan zoo olijk zit te kijken, weet-je, en met zen hoofd te draaijen, dan zeg ik, om hem te plagen: Professor, maken de studentjes het zoo bont? En dan kijkt i' me met oogen ân - hae! En als het dan weêr op de aardige weêuw neêr kan komen, dan is hij op zijn schik. ' - 'Maar Vondel', zegt Brandt, zijn levensbeschrijver, 'was een groot zwyger, stil en zwaargeestig van aardt, doch diepdenkende, zoodat hy in 't gezelschap der menschen soms byna spraakloos was, en zelden geluidt sloeg;' en dit had ook plaats, nu die schipper aldus op zijn praatstoel zat. Het 'goên dag, schipper!' was bij de aankomst te Alkmaar

nooit met ruimer ademhaling geroepen. De dichter spoedde zich de stad door, ter Kennemer Poort. ‘Daar wordt geklopt,’ zeide Tesselschade tot haar dochtertjen; ‘wie mag dat zijn?’”

Pauwels Foreestier (o wonder, de aangehaalde bladzijde is niet van hem, zie ik, maar van den heer Thijm!), Pauwels Foreestier zou waarschijnlijker zijn, men zou hem ook meer algemeen aangenomen hebben, indien hij beurtelings meer uitsluitend op zijne eigen wieken dreef of op zijne eigen voeten stond. Had de heer Thijm het van zich kunnen verkrijgen hem geheel en al over te laten aan zijn lot, had hij weerstand kunnen bieden aan den lust zich nu en dan in zijne plaats te stellen, er zou uit Foreestier, die thans te zeer op eene schaduw gelijkt, een type gegroeid zijn.

Doch tot welken prijs! Een *chef d'école* kan niet onpersoonlijk worden zonder een deel zijner kracht in te schieten, en de invloed van den heer Thijm hangt grootendeels aan zijn persoon. Hoe ligt zou bovendien, indien wij volstrekt het onderste uit de kan begeerden, het lid ons op den neus kunnen vallen! In het besef der schade die onze letterkunde daarbij lijden zou, en uit erkentelijkheid voor het vele hoe dan ook geschonkene, deel ik ten slotte nog eene proeve mede van Foreestier's talent.

De heer Thijm kan een *Claegh- ende Vraegh-liedt* schrijven in zulk voortreffelijk nagemaakt oud-nederlandsch, dat gij wanen zoudt het werk van den faktor eener rederijderskamer uit het laatst der 15de eeuw in handen te hebben, ware het niet dat stof en geest eene latere herkomst verrieden. Zoo kan ook Pauwels Foreestier, wanneer hij zich tot het mededeelen van eenige bijzonderheden uit het opschrijfboekje van wijlen den heer Braamcamp zet, - den oom zijns grootvaders van moederszijde, - *à s'y méprendre* ons hollandsch van voor honderd vijftig jaren nabootsen.

Gerrit Braamcamp, een amsterdamsch handelaar en vermaard kunstliefhebber, is, in den zomer van 1718, even twintig jaren oud zijnde, eenige dagen te Vinkeveen gaan doorbrengen, ten huize van zijn vriend Daniël van Court, en volgens eene zijner eigen aantekeningen is aldaar bij die gelegenheid

onder anderen het volgende voorgevallen: ‘Saterdag, 20 Augustus. Van daag had Daniël, daar het een byzonder heete dag was, my voorgeslagen in zyn pas geschilderde, dog lugtige coupel aan de vaart het middagmaal te gebruyken. Ik bragt daar niet teegen in. Neeltje, zyn keukenprinces, had zich onverbeeterlyk van heure taak gequeeten; maar pas hadden wy, daar het visdag is, een begin gemaakt met de rookende schaal boekendegort met boter en syroop in behandeling te nemen, of Daniël springt in eens op, met zyn serviët in de hand, opent de glaze deur van het vertrekje en vliegt naar buyten. Ik, met de tinnen syroopkan en dito daagschen lepel gewapend, rys óok op, en volg mijn vrind. Ik had in minder als een seconde gezien wat er gaande was. Aan het eynd van het haagje namentlyk, dat naar den coupel geleydde, had zich iemandt in een zwart gewaad vertoond, die wel een geestelyke scheen, en aan wien in dit oogenblik door Daniël de hulp gepresteerdt wierd, die door een plotselingsche flaaute noodzakelyk was gemaakt. Ik loop hard het trapje af, en nader.... Tot myn leedwezen herken ik den jeugdigen Pastoor Nanning, met een bleek en ontdaan gezigt, met een gansch beslykte rok, alsof hy in een sloot gelegen had, en beroofd van alle hoofddekzel. Ik kende den waardigen jongen theoloog niet anders als naar behooren geperryukt en ligt gepoederd.... Myn vrind zag angstig rondt, terwyl hy den Pastoor ondersteunde, die half in malkander was gezakt. ‘Om 's Hemel wille.... Neeltje.... Gerret.... hei.... hier.... allemaal!’ riep myn vriend, ‘zie je-lui dan niet wat een désaster hier gebeurd!.... hee; hee, hulp, hulp!....’ En ik kwam daar toeschieten.... met myne syroopkan. ‘Gerret, is het je in het hoofd geslagen?’ vroeg myn welwillende vriend, met gansch ongewone hevigheid: ‘Haal liever wat azyn, als je dan wat halen wil; dan hier met die syroopkan aan te komen dragen....’ Inmiddels begon de jonge pastoor weer tot zich zelfs te komen; maar in de confusie was ook de muts van myn vriend, die hy gemeenzaamheids halve, na dat wy van de wandeling tehuis quamen zyn perryuk had doen vervangen, van het hoofd geraakt.... En nu kon toch niemand onzer zich schier van lachen onthouden by het zien van die twee kaal geknipte

hoofden en van het vreemde zenuwmiddel, dat ik in myn tinne kan droeg.'

VII

De heer Thijm behoort in mijn oog tot de groote partij der kerkelijke orthodoxie, en in zijn positief christendom erken ik eene wezenlijke kracht. Protestanten die eene volkskerk willen, en in het voortbestaan daarvan een zegen zien, moeten hem aanmerken als een bondgenoot. Door zijne eigen zaak te verdedigen pleit hij ook voor de hunne, en zoolang de beer niet gezegd kan worden gevangen te zijn, is voor hen het oogenblik nog niet gekomen te onderhandelen over het verdeelen der huid.

Voor mij is 's heeren Thijm's katholicisme geen weldaad; doch het is er eene voor hem en voor tienduizenden om hem heen. Ik beschouw zijne geloofsbegrippen als een doorleefden godsdienstvorm, doch ik zou meenen mij voor mijzelf te schamen te hebben indien ik geen oog had voor het vele goede en schoone dat hij in dien vorm bezit en bij anderen wekt. Hartelijk verheug ik mij over de afzwering van 1581, en ik kan niet gelooven dat de Overste der wereld daar meer de hand in gehad heeft dan bij voorbeeld in de vestiging der officiële christelijke kerk; doch tevens erken ik dat de stichting onzer oude Republiek eene revolutionaire daad geweest is, en gelijk ik Julianus den Afvallige meen te begrijpen, heb ik ook hart voor de 'oude godsdienst' en de 'oude burgerij' van den heer Thijm.

Men moet de menschen nemen gelijk zij zijn, en in eene wereld als de onze is het reeds veel zich onderscheiden te hebben. Voor het overige ben ik met den heer Thijm van gevoelen dat onze 'vaderen', gelijk men in protestantsche kringen de grondleggers van het gemeenebest der Vereenigde-Nederlanden noemt, geen engelen geweest zijn en zij in sommige voorname opzigten aan anderen gedaan hebben hetgeen zij niet wilden dat hún geschieden zou. De plakaten tegen de pauselijke religie hier te lande zijn in mijne oogen een exceptionele maatregel van zelfverdediging geweest, even verdedigbaar en

even schuldig als alle andere verbodswetten: niettemin mag de heer Thijm er roem op dragen te onzent het burgerschap verzekerd te hebben aan de stelling dat in ons vaderland, tot 1795 toe, geen vrijheid van godsdienst bestaan heeft.

Even zoo op litterarisch gebied. Ik heb met de Muiderschool, en ook met de Dordtsche, veel meer op dan de heer Thijm, en mijne bewondering voor de midden-nederlandsche letterkunde is veel koeler dan de zijne. De renaissance mag een omweg geweest zijn, zij is daarmede niet veroordeeld; allermint leent haar dit in mijne schatting een diabolisch of anti-providentieel karakter. Doch met dat al hebben wij aan den heer Thijm, als onvermoeid bestrijder van het bastaard-klassieke en als aanklager-generaal van het modern vandalisme, groote verpligtingen. Op het ijverigst heeft hij medegewerkt om onze litteratuur-geschiedenis uit de knellende banden eener verstijfde overlevering los te maken; en al gevoelt men geen roeping om nevens hem, met Vondel aan de eene en Bilderdijk aan de andere hand, de knie te buigen voor Karel den Groote, niemand heeft voor onze letteren een paleis ontworpen als het zijne, zoo breed van grondslag, zoo hoog van gevel, met zoo vele gangen en vertrekken, of ingerigt op zoo liberalen voet.

Om kort te gaan - ofschoon ik mij geen hersenschimmen maak omtrent zijne plooibaarheid, en hem te hoog schat om te denken dat blijken van sympathie hem ontrouw zouden kunnen doen worden aan zijne beginselen, ik geloof dat ons nationaal leven er zeer mede gebaat zou zijn indien 's heeren Thijm's *Dietsche Warande* even zoo vele intekenaren telde als er leeskabinetten en leesgezelschappen in ons vaderland bestaan. De kracht zijner tegenspraak zou uitnemend kunnen werken op onze algemeene beschaving; en vast zouden er te onzent in zaken van kunst en kennis minder ongelukken gebeuren, indien men meer aandacht verkoos te schenken aan zijne denkbeelden.

1864.

H.J. Schimmel.**H.J. Schimmel, Lady Carlisle. Arnhem, D. A. Thieme. Vier deelen.****I**

Ik schrijf deze bladzijden onder den indruk eener pas ten einde gebragte lektuur: Taine's *Histoire de la littérature anglaise*. Misschien moest dit anders zijn; doch het is zoo. Niet ieder heeft het voorregt te kunnen studeren naar een vast plan. Niet ieder kan rustig wachten de pen op het papier te zetten tot hij weder geheel vrij geworden is van den invloed des auteurs met wien hij in de laatste plaats kennis maakte. Met reden zal de heer Schimmel mij voor de voeten werpen dat ik door mijne voorbarigheid hem uit zijn verband ruk; en ik moet erkennen dat het in de orde zou zijn hem uitsluitend aan hemzelf en zijne *Lady Carlisle* aan niemand anders dan hare oudere zusters te meten. Doch mijne gebiedster de periodiciteit is insgelijks eene lady. Hare gunsten zijn onafscheidelijk van zekere banden; en wie dwaas genoeg is, het met haar aan te leggen, weet van te voren dat hij daardoor meer dan één pligt verzaakt.

Zoo erg is het evenwel ditmaal niet gesteld. Er zijn auteurs die niet gemakkelijk uit hunne voegen gedrongen worden, en de heer H. J. Schimmel zit stevig genoeg in elkander, om tegen een rukje te kunnen. Daarbij noopt het onderwerp van zijn jongsten en breedsten roman schier onwillekeurig tot kennis-

nemen van het jongst en uitvoerigst geschrift van den heer Taine. Elk lezer van dit werk heeft de opmerking moeten maken dat het niet zoozeer eene engelsche litteratuur-geschiedenis is, als eene geschiedenis van Engeland-zelf, afgeleid uit Englands letteren. Natuurlijk ontbreekt hier de gewone verdeeling der historische stof. Deze is er niet geordend naar de opvolging der dynastien of de wisseling der staatsvormen. De klassifikatie wordt geheel beheerscht door den gang van het nationale leven, gelijk zich dit in de litteratuur eens volks pleegt af te spiegelen. Doch hoewel de partijen der engelsche geschiedenis, door den heer Schimmel in zijne *Twee Tudors*, in *Mary Hollis*, en nu ook weder in *Lady Carlisle* behandeld, door den heer Taine meer ondersteld dan uitgewerkt worden, diens boek is niettemin in de hoofdzaak eene historische studie en biedt den beoordeelaar van 's heeren Schimmel's arbeid op dat veld, menig punt van vergelijking aan. Er is meer. Het kader van den heer Taine omvat de engelsche letteren in hare geheele uitgestrektheid, van de oude anglo-saksische periode, die met onze eigen midden-nederlandsche litteratuur eenigzins zamenvalt, tot Byron ingesloten. In zijne voorlaatste hoofdstukken spreekt hij over den historischen roman, het genre waartoe zoowel *Lady Carlisle* als *Mary Hollis* behooren, en over Walter Scott, - den vader van dat genre, - dien hij den Homerus der moderne burgerklasse noemt en van wien ook de heer Schimmel tot op zekere hoogte een discipel is. Dit een en ander maakt mijne onderneming minder willekeurig dan zij anders zijn zou, en verzoent mij half en half met het geweld hetwelk ik aan mijn onderwerp ga plegen.

... 'Cependant cette littérature, en approchant de sa perfection, approchait de son terme et ne se développait que pour finir. On en vint à comprendre que les résurrections tentées sont toujours imparfaites, que toute imitation est un pastiche, que l'accent moderne perce infailliblement dans les paroles que nous prêtons aux personnages antiques, que toute peinture de mœurs doit être indigène et contemporaine, et que la littérature archéologique est un genre faux. On sentit enfin que c'est dans les écrivains du passé qu'il faut chercher le portrait du passé, qu'il n'y a de tragédies grecques que les tragédies

grecques, que le roman arrangé doit faire place aux mémoires authentiques, comme la ballade fabriquée aux ballades spontanées, bref que la littérature historique doit s'évanouir et se transformer en critique et en histoire, c'est-à-dire en exposition et en commentaire des documents.' Deze uitspraken van den heer Taine hebben slechts zijdelings betrekking op het genre van Walter Scott. Regtstreeks zijn zij gerigt tegen Southey en Coleridge, tegen Thomas Moore en Charles Lamb. Het is evenwel duidelijk genoeg dat ook de ridderlijke gastheer van Abbotsford in de zaak betrokken is. *Toute peinture de mœurs doit être indigène et contemporaine*: derhalve is het eene fout de schildering van het schotsch volkskarakter van den tegenwoordigen tijd, waarin Walter Scott uitmunt en waarin zijne kracht ligt, te kleeden in het gewaad van *Quentin Durward's* of *Old Mortality's* eeuw. *Le roman arrangé doit faire place aux mémoires authentiques*: het is dus eene hersenschim dat *Kenilworth* het tijdvak van koningin Elizabeth getrouw weergeeft.

Op de aangehaalde plaats maakt de heer Taine deze gevolgtrekkingen niet, of nog niet. Doch zij liggen er in besloten; en wanneer hij opzettelijk over Sir Walter gaat handelen, dan blijkt aanstonds dat deze inleiding eene muis geweest is wier staart in aantogt was. Dit geldt ook van de plaats die ik thans volgen laat. De daar bedoelde fantasmagorie is niet de inkleeding of de mise-en-scène der *Waverley Novels*. Het is veeleer die van *Lalla Rookh* en van *Rodrigo de Goth*. Doch het verschil tusschen de eene en de andere schakering is te gering om hier aan eene tegenstelling te denken. Wat van Moore en Southey kan gezegd worden is binnen zekere grenzen ook op Scott van toepassing. 'Cette fantasmagorie,' meent de heer Taine, 'est bien brillante; par malheur elle sent la fabrique. Si vous voulez en avoir l'image, figurez-vous que vous êtes à l'opéra. Les décors sont splendides; on les voit descendre du ciel, c'est-à-dire du plafond, trois fois par acte: hautes cathédrales gothiques, dont les rosaces flamboient au soleil couchant, pendant que les processions se déploient autour des piliers, et que des clartés ondoient sur les chapes ouvragées, sur les dorures des habits sacerdotaux; mosquées et minarets, caravanes mouvantes qui serpentent au loin sur le

sable jaunâtre et dont les lances, les parasols alignés posent leur frange sur la blancheur immaculée de l'horizon; paradis indiens, où les rosés amoncelées pullulent par myriades, où les jets d'eau entre-croisent leurs panaches de perles, où les lotus étalent leurs larges feuilles, où les plantes épineuses hérissent leurs cent mille calices de pourpre autour des singes et des crocodiles divins qui grouillent dans leurs massifs. Cependant les danseuses posent la main sur leur coeur avec une émotion délicate et profonde, les jeunes premiers chantent qu'ils sont prêts à mourir, les tyrans font gronder leur voix de basse, l'orchestre se démène, accompagnant les variations de ses sentiments par les soupirs doucereux de ses flûtes, par les clameurs lugubres de ses trombones, par les mélodies angéliques de ses harpes; jusqu'à ce qu'enfin, au moment où l'héroïne met le pied sur la gorge du traître, il éclate triomphalement par ses mille voix vibrantes réunies en un seul accord. Beau spectacle! On en sort ébloui, assourdi; les sens défaillent sous cette inondation de magnificences; mais en rentrant chez soi, on se demande ce qu'on a appris, ce qu'on a senti, si véritablement on a senti quelque chose. Après tout, il n'y a guère ici que des décors et de la mise-en-scène; les sentiments sont factices; ce sont des sentiments d'opéra; les auteurs ne sont que d'habiles gens, manufacturiers de livrets et de toiles peintes; ils ont du talent et point du génie; ils tirent leurs idées, non de leur coeur, mais de leur tête.'

En kan nu de heer Schimmel daarmee naar huis gaan? Dit zij verre! De meeningen van den heer Taine zijn geen orakelspreuken, en de eene overtuiging weegt de andere op. Zienswijze stel ik tegenover zienswijze, meer niet; eene zienswijze van heden tegenover eene van gisteren. Slechts zou ik de vriendschap van den heer Schimmel kwalijk meenen te loonen, indien ik hem niet in tijds opmerkzaam maakte dat er donder aan de lucht is. Waakt, gij heeren en dames van den historischen roman! Er broeit iets boven uwe hoofden, er waggelt iets onder uwe schreden. Het gevoelen wint veld dat uw genre een bastaardgenre is; een overgangsmaatregel op zijn hoogst. Op tartenden toon wordt uwe litteratuur eene opera-litteratuur geheeten. Het licht dat op uwe schilderijen

valt is het welbekende voetlicht der schouwburgzaal, beweert men. Is uw leven u lief, voegt men er bij, dan moet gij van de plankewereld meer en meer naar die der menschen terug.

II

Laat mij een doorluchtig voorbeeld mogen bijbrengen - Shakespeare's historische spelen - tot verdediging van de stelling dat echte kunst alles vermag. Indien deze tooneelstukken, door den auteur uit geijkte oorkonden getrokken, in zichzelf eene onvergankelijke levenskracht bezitten, is daarmede dan niet het bewijs geleverd der bestaanbaarheid van den historischen roman? Ongetwijfeld, en tegen deze borstwering kneust de deklamatie zich het hoofd. Wij bewegen ons in de eeuw der dorpsvertellingen, het genre dat in tijdsorde op den historischen roman gevolgd is. De litteratuur is afgedaald tot hetgeen men overeengekomen is het volksleven te noemen; en het is veel indien zij ons bijwijlen noodigt plaats te nemen aan den huiselijken haard der deftige tusschenklasse, Shakespeare zou het daarmede niet hebben kunnen stellen. Het leven van koningen en koninginnen was zijne vaste stof, en over kroonen te wandelen schijnt eene zijner dagelijksche behoeften geweest te zijn. Voor zoo ver de historische roman in onzen leeftijd deze grootsche overlevering voor insluimeren behoedt, is zijn voortbestaan een heuchelijk verschijnsel, een korrektief der zich telkens dieper buigende *paysannerie*.

Doch houd u overtuigd dat indien Walter Scott zich een waardig naneef van Shakespeare getoond had, de heer Taine de laatste zou geweest zijn met zijne historische romans den draak te steken. Hij glimlacht niet om deze boeken omdat zij historisch, maar omdat zij onhistorisch zijn; er met de geschiedenis in gekoketteerd wordt; er meer archeologische liefhebberij dan waarheidsliefde in doorstraalt; de kieschheid der 19de eeuw er een mantel werpt over de onbeschaafdheden van het voorgeslacht. 'C'est chez Walter Scott que nous avons appris l'histoire. Et cependant, est-ce de l'histoire? Toutes ses peintures d'un passé lointain sont fausses. Les costumes, les paysages, les dehors, sont seuls exacts; actions,

discours, sentiments, tout le reste est civilisé, embelli, arrangé à la moderne. On pouvait s'en douter en regardant le caractère et la vie de l'auteur. Il est dans l'histoire comme dans son château d'Abbotsford, occupé à disposer des points de vue et des salles gothiques. Des lords anglais qui sortent d'une guerre acharnée contre la démocratie française doivent entrer avec zèle dans cette commémoration de leurs aïeux. Ajoutons qu'il y a des dames, et même de jeunes demoiselles; qu'il faut arranger la représentation de manière à ne point choquer leur morale sévère et leurs sentiments délicats; les faire pleurer décemment; ne point mettre en scène des passions trop fortes, car elles ne les comprendraient pas; tout au contraire choisir des héroïnes qui leur ressemblent, attendrissantes toujours, mais surtout correctes; de jeunes *gentlemen*, comme Evandale, Morton, Ivanhoe, parfaitement élevés, tendres et graves, même un peu mélancoliques (c'est la dernière mode) et dignes de les conduire à l'autel. Y a-t-il un homme plus propre que l'auteur à composer un pareil spectacle?'

Op de historische romans van den heer Schimmel - den *Eersten dag eens nieuwen levens* en de *Haagsche Joffer*, *Mary Hollis* en *Lady Carlisle* - zijn deze aanmerkingen niet onvoorwaardelijk van toepassing; en ik heb reeds gezegd dat hij slechts tot op zekere hoogte een discipel is van Walter Scott. Inzonderheid zal niemand hem kunnen verwijten dat hij de scherpe punten van het leven der 17de eeuw te zeer afslijpt. Hij heeft integendeel met het tijdvak waarin hij zoo goed te huis is zich zoo vereenzelvigd, dat een aantal zijner tooneelen ons juist door hunne ruwheid tegen de borst stuiten. Voor jongejufvrouwen die pas van de kostschool komen is menige bladzijde zijner romans eene ongeschikte lektuur. Zijne in beeld gebragte hartstogten zijnforsch geteekend; aan doekjes winden wordt door hem niet gedacht; in de taal-zelf zijner helden en heldinnen herkent men een tijd wien onze tegenwoordige beschaving vreemd was. Te dezen aanzien heeft de auteur zich op merkwaardige wijze geëmancipeerd. Hij is geen romanschrijver met glacé-handschoenen aan, of die de dames eau-de-cologne nadraagt. Hij onderstelt bij zijne lezers smaak voor sterk gekruide spijzen. Ook van den omvang van hun

eetlust heeft hij eene gunstige meening. Kolossale gebeurtenissen zijn zijne lievelingsonderwerpen. Zijn geest heeft behoefte aan het vermalen van geheele tijdvakken der wereldgeschiedenis.

Een deel zijner veel omvattende historische studiën was gewijd aan onzen eigen vrijheidsoorlog. In *Joan Woutersz* en in den *Overgang van Enkhuyzen* (gelijk bij nader omschrijving de *Eerste dag eens nieuwen levens* heet) heeft hij het beeld van Willem van Oranje geteekend, den grondlegger van de republiek der Vereenigde-Nederlanden. Zijne tweede liefde is geweest de fransche omwenteling van het einde der vorige eeuw;

en aan zijne vereering voor Prins Willem is die voor den held van Corsika ontsprongen. Onder zijne drama's is er een dat in niet meer dan één bedrijf den geheelen *Val van het Directoire* behandelt. *Napoleon Bonaparte* is eene poging, het leven des grooten keizers in één trilogie bij elkander te stellen. Eene derde reeks onderzoekingen is bij hem aangevangen met het *Kind van Staat*: eene voortreffelijk ontworpen karakterschildering van onzen Willem III. Hij is dien vorst in zijne jongelingsjaren naar Engeland gevolgd, en aan deze belangstelling danken wij sommige der fraaiste hoofdstukken van *Mary Hollis*. Doch het stond geschreven dat de heer Schimmel niet rusten zou eer hij van meer nabij kennis gemaakt had met eene nieuwe omwenteling. Zich door twee revolutien een weg gebaad te hebben - eene hollandsche en eene fransche - was hem niet genoeg. Eene engelsche moest er bij komen. Zou het die van 1688 zijn? Deze stof was uitnoodigend. Zij bood eene ongeëvenaarde gelegenheid, te toonen hoe het Kind van Staat een man geworden was. Doch welbezien is de omwenteling van 1688 slechts het laatste bedrijf van een drama dat reeds veertig jaren vroeger aangevangen was te spelen. Wie den waren aard dier worsteling wil leeren kennen moet terug naar den grooten burgeroorlog, den strijd van kavaliërs en puriteinen; terug naar Cromwell's opkomst, naar den val van Karel I, naar het schavot van Strafford. Zoo heeft het schrijven van *Mary Hollis* den lust doen ontwaken, het beeld van *Lady Carlisle* te schetsen. De heer Schimmel had eene engelsche restauratie onder de knie: reden te meer zich thans ook meester te maken van de daaraan voorafgegane engelsche revolutie.

Wie gevoelt niet dat dit algader grootsche conceptien zijn? Dat tot het uitwerken van zulke plannen een zeldzaam talent vereischt wordt? Dat er eene ongemeene wilskracht noodig is om uit liefde voor de vaderlandsche letteren zich al den arbeid en al de teleurstellingen te getroosten, van zulk een streven onafscheidelijk? De romanschrijver wordt op dezen voet dienaar der geschiedenis, die de leermeesteres der natiën is. Dit is een manlijk ondernemen. Er spreekt eene eerezucht uit van de beste soort, een hoog gevoel van de roeping der kunst. Doch laat ons zien of in het gegeven geval de middelen evenredig zijn aan het doel.

III

Toen Cromwell in 1658 gestorven was en de generaal Monk twee jaren later Karel Stuart een gemakkelijken weg gebaad had naar den troon zijns onthoofden vaders, leefde en intrigeerde er aan het hof der restauratie, gelijk zij aan het hof der twee vorige koningen geleefd en geïntrigeerd had, eene zestigjarige en nog in haar ouderdom belangwekkend schoone vrouw. Van zichzelf heette zij Lucy Percy, en haar vader was de achtste hertog van Northumberland geweest. Even volwassen, was zij in 1671 getrouwd met den graaf van Carlisle, en door dat huwelijk was zij, nevens hare vorstelijke geboorte, in het bezit gekomen van een groot vermogen. De graaf van Carlisle was een Schot van afkomst, doch die zijne opvoeding ontvangen had te Parijs. Aan het hof van Hendrik IV en van Maria Medici had hij kennis gemaakt met de fransk-italiaansche beschaving, en deze herinneringen waren van invloed geweest op de inrigting van zijn verblijf te Londen. Echtgenoot geworden van Lucy Percy, wier schoonheid ondersteund en overtroffen werd door haar vernuft, had hij van Carlisle-house een engelsch Hôtel Rambouillet weten te maken, en waar zijne eigen krachten te kort geschoten waren, was Lucy hem bij- en voorbijgesprongen. Zelfs had de zon van den graaf ten laatste eene algeheele verduistering ondergaan, en bij het noemen van den naam van Carlisle-house was men van lieverlede uitsluitend gaan denken aan het salon der gravin.

Op deze wijze was Lady Carlisle indertijd een middenpunt geworden van beschaving en goede sier. Hare vertrekken hadden alom bekend gestaan als de plaats waar de vertegenwoordigers der meest verschillende rigtingen en partijen elkander plagten te ontmoeten. De vermaardheden van gisteren waren de eenige personen geweest tot wie de gastvrouw zich nooit aangetrokken gevoeld had, en die zij om die reden ook nooit had aangetrokken. Daarentegen had zij steeds sympathie getoond voor de vermaardheden van heden en van morgen. Zij hield er niet van, de toekomst op straat te laten staan, zonder thuiskomen of nachtverblijf, en bij het stichten van haar rijk was zij er van het begin af op bedacht geweest, het zoolang mogelijk te laten duren. Reeds in het derde of vierde jaar van haar huwelijk had zij op zekeren dag haar zakdoek op den grond laten vallen; en de hertog van Buckingham, juist op dat oogenblik in hare nabijheid, had niet kunnen nalaten te bukken en met eene hoffelijke buiging het voorwerp aan de eigenares terug te geven.

De hertog van Buckingham, die van zijn leven met goed gevolg even zoo vele vrouwen het hof gemaakt had als hij landgoederen bezat en posten bekleedde, was steeds tot hiertoe huiverachtig geweest naar de gunsten van Lucy te dingen. Een weinig had het bij hem gewogen dat de graaf van Carlisle, haar man, een zijner boezemvrienden was. Meer waarde had hij gehecht aan het statige en ontmoedigende van Lucy's schoonheid-zelf. Hoe jong ook nog, zij scheen er niet naar aangelegd iemands minnares te kunnen zijn. Het denkbeeld beminlijke zwakheid, vertederende schuld, scheen onvereinigbaar met het majestueuse in hare houding, het gebiedende van haar oogopslag, het zelfgenoegzame dat uit geheel haar wezen sprak. Doch juist vroeg genoeg had de hertog van Buckingham zich herinnerd dat hij koning Jakobs gunsteling en alvermogend minister was; en daar het verkrijgen zijner begeerte bij hem boven alles ging, had hij er vrede mede gehad, mits Lucy voor hem zwichtte, dat Lucy hem de drie koninkrijken hielp regeren.

Zij intusschen was eerst toen in den waren zin des woords begonnen te leven. De koning zag Buckingham naar de oogen,

Buckingham haar. Zij was het geweest die dezen het avontuurlijke had doen inzien zijner reis met den kroonprins naar Madrid en van eene echtverbintenis tusschen den erfgenaam der kroon van Groot-Brittannie en eene spaansche prinses. Zijzelf desgelijks, toen door haar en Buckingham's toedoen het spaansche huwlijk afgesprongen was, had haar echtgenoot weten te bewegen zich met lord Kensington naar Parijs te begeven en daar onderhandelingen aan te knopen over een huwlijk van den prins van Wales met Henriette van Frankrijk. De graaf van Carlisle had den togt aanvaard, en de verbindtenis was tot stand gekomen. Doch de gravin had te zelfder tijd eene voor hare eigenliefde zeer smartelijke ontdekking gedaan. Het was haar openbaar geworden dat de hertog van Buckingham er alleen hierom zoo op gesteld was de koninklijke bruid (Jakob I was onverwachts gestorven, en Henriette koningin geworden nog voor zij Frankrijk verlaten had) in persoon naar Engeland te voeren, omdat hij op zijn togt naar Spanje, doer Parijs trekkend, weleer eene zeer fantastische doch niettemin zeer hartstogtelijke liefde had opgevat voor Anna van Oostenrijk, Frankrijks koningin en Henriette's schoonzuster.

Lucy's genegenheid voor Buckingham was nooit van de aandoenlijke soort geweest, en steeds had zij in hem den grootvizier boven den man gesteld. Doch zich door hem verlaten te weten, verlaten voor eene koningin, dit had haar het northumberlandsch hertogsbloed naar het aangezigt doen stijgen, en indien Buckingham gezegd kon worden Lady Carlisle te hebben ingewijd in de weelde der magt, ook met het bitterder doch niet minder uitgelezen genot van den haat deed zijne handelwijze haar voor het eerst haars levens kennis maken. Met Richelieu, Anna van Oostenrijks wanhopigen en afgewezen minnaar, die op den ridderlijken maar wuften Buckingham nederzag met al de kleinachting en de woede van een grooter talent bij minder manieren, - met Richelieu had zij een bondgenootschap aangegaan; en alle middelen die tot het groote doel van Buckingham's val konden leiden waren daarbij heilig verklaard. Buckingham was naar Frankrijk vertrokken om Henriette af te halen; met zijne schaamtelooze

pracht had hij den glans van het parijsche hof overschenen; op het hart der deugdzaame Anna van Oostenrijk had hij een onvergetelijken indruk gemaakt; te Amiens, op de reis naar Calais, had hij tegenover Anna alles gedurfd en schier alles van haar verworven; het gerucht zijner overwinning was hem naar Engeland vooruitgesnel.

Doch hoewel hij na Karel's troonsbeklimming even magtig gebleven was als onder koning Jakob, hij had ondervonden dat de gravin van Carlisle zich niet straffeloos beleedigen liet. Drie jaren slechts na zijne terugkomst uit Frankrijk, drie jaren nadat hij om Anna's wil Lucy verloochend had, was hij vermoord: snel genoeg om hem te doen gevoelen dat vrouwelijk geduld zijne grenzen heeft, en echter niet zoo snel, of door zulke handen, dat iemand daarbij aan eene wraakoefening uit minnenijd denken kon. Door Richelieu was Lucy in de keus van haar werktuig bepaald, en die keus was beider doorzicht waardig geweest. Toen John Felton den hertog van Buckingham in zijn paleis de doodelijke wond toebragt, had die jeugdige officier geen besef van zijne daad. De wereld waande dat hij moordenaar geworden was uit gekrenkte eerezucht, en indien de hertog van Buckingham hem slechts in tijds eene kapiteinsplaats geschonken had, zeide men, zou het met dezen luitenant nooit zoo ver gekomen zijn. Hijzelf beweerde dat Buckingham in zijne oogen een ongoddelijk monster was, Englands pestbuil, de aartsvijand van zijn land en zijn koning; dat hij, door Buckingham uit den weg te ruimen, gehoorzaamde aan zijne roeping als werktuig in de straffende hand van God; dat elk edelman en soldaat, dien dubbelen eernaam niet onwaardig, sinds lang had behooren te handelen gelijk hij.

Arme John Felton, dien een partijdig nageslacht beurtelings vieren en verwenschen zou als den eerstgeborene der puriteinen; die zich inbeeldde een ijveraar te zijn voor de zaak van Jehova; een nieuwe Ehud, voorbestemd het rigterlijk mes te drijven in den buik eens anderen Eglon's, - en die niet wist dat eene Delila hem gebruikte om haar Simson te zijn; die het vuur in de oogen der gravin van Carlisle had aangezien voor een heiligen gloed; die geloofd had dat ook zij den hertog van Buckingham haatte om Israëls wil; wiens eenvoudigheid

het niet onverklaarbaar of bedenkelijk vond dat eene zoo hooggeplaatste en zoo wereldsche vrouw zich inliet met hem en met zijn ernst!

Het had de gravin van Carlisle indertijd zeer gegriefd dat hare pogingen, voor den luitenant Felton gratie te verwerven, vruchteloos gebleven waren. Veel had zij niet voor hem kunnen doen, want door te krachtig voor hem te pleiten zou zij achterdocht gewekt, en zichzelf bloot gegeven hebben; doch het weinige dat zij beproefd had, en welstaanshalve had kunnen beproeven, was onvoldoende geweest om den koning van gedachte te doen veranderen. Karel I was toornig van smart over het verlies van zijn gunsteling, en het schandhout zelf scheen hem eene te ligte straf voor den laaghartige, die het gewaagd had 's konings eersten en uitstekendsten dienaar op verraderlijke wijze van het leven te berooven. Lady Carlisle had dus moeten berusten in het onvermijdelijke, en haar eenige troost was de gedachte geweest dat John Felton ten minste geen nutteloos offer gebragt had. Had John's hand gebeeft, of had hij zich bediend van een minder deugdelijk wapen, men zou hem niettemin ter dood veroordeeld hebben; en het kwaad zou in dat geval grooter geweest zijn dan nu.

Eenige maanden later was daar nog een andere en minder betrekkelijke troostgrond bijgekomen. Karel I, vaster dan ooit besloten tegen de aanvallen van het parlement zijne koninklijke prerogatieven te handhaven, had omgezien naar een waardig plaatsvervanger van Buckingham, en hij had het geluk gehad meer en beter te vinden dan hij zocht.

Voor wien het aanvankelijk een geheim mogt geweest zijn dat lord Wentworth een man was die zich eenmaal als graaf van Strafford een onvergankelijken naam in de staatkundige geschiedenis van Engeland maken zou, de gravin van Carlisle had dit spoedig doorgrond. Strafford's rijzende zon te begroeten was meer dan enkel eene daad van voorzigtigheid: het was gehoorzamen aan de aantrekkingskracht van het genie, waar dit gepaard gaat met een verheven karakter en een ontembaren wil. Thomas Wentworth had niet aan het hof kunnen geroepen worden zonder aanstonds in de omgeving der koningin, te midden van zoo vele andere vrouwen die zich

naar het voorbeeld van Hare Majesteit met staatszaken inlieten, de gravin van Carlisle op te merken en te onderscheiden; en Lucy had slechts hare bestemming vervuld toen zij, in den vollen bloei van haar eigenaardig schoon, Strafford de plaats gunde waaruit zij Buckingham verdreven had.

Tusschen Buckingham en Strafford, welk een onderscheid! Den eersten had zij leeren kennen voor hetgeen hij was: een held, doch een romanheld; een ridder, doch niet zonder blaam; geestig zonder diepte, meer ijdel dan hartstogtelijk, een schitterende vlinder, een pronkende paauw. Strafford daarentegen was voor eene vrouw als zij het ideaal van het sterker geslacht: heerschzuchtig, welsprekend, onuitputtelijk, stout in het ondernemen, magtig in het volbrengen, de dienaar van het koningschap en voor het overige aller meester. En dien man, voor wien de gravin van Carlisle meer genegenheid gekoesterd had dan ooit voor eenig schepsel op aarde; om wiens wil zij afstand had gedaan van hare zelfzucht; wiens opkomst haar dierbaarder geweest was dan hare eigen grootheid; dien onbesproken en onmisbaren verdediger der kroon had zij door den koning zelf, te trouweloos om zijne vriendschap gestand te doen, te zwak om weerstand te bieden aan de onverstandige en nuttelooze tranen zijner vrouw, zien overleveren aan zijne vijanden!

Te vergeefs had zij alles beproefd om den slag te keeren. Door geweld noch list had zij Strafford's leven mogen redden. Doch zijn val was voor haar eene opstanding geweest. Thans geen kind meer, maar eene vrouw van veertig jaren en sedert vijf jaren de weduwe van den graaf van Carlisle, was zij zich bewust geworden van een vermogen tot wraakoefening waarbij haar juichen in Buckingham's dood den indruk maakte een onderdrukte glimlach geweest te zijn. De koning en de koningin hadden valsch en lafhartig gehandeld; hadden Strafford ten prooi gelaten van zijne haters, puriteinen, volkspartij, Huis der gemeenten, John Pym, het onge kroond hoofd der souvereine natie.

Lady Carlisle was van oordeel geweest dat zij niet meer licht behoefde dan dit om voortaan haar weg te vinden. Met inspanning van al hare kracht tot zelfbeheersching had zij den

schijn aangenomen, als erkende ook zij de noodzakelijkheid van Strafford's uiteinde. Digter nog dan voorheen had *zij* zich aangesloten bij den koning en de koningin; en van dier eigen onverstand had zij de toestemming weten te verkrijgen tot het aangaan van een bondgenootschap met Pym. Deze, zoo heette het, moest in stilte voor het koningschap gewonnen worden; men moest hem ondershands de aanzienlijkste betrekking des rijks aanbieden en op die wijze hem losmaken van de volkspartij. Om aan hare onderhandelingen met Pym een glimp van waarschijnlijkheid te geven, zou de gravin van Carlisle, met goedvinden van Karel en Henriette, in het openbaar overgaan tot het puriteinsch geloof. In het gewaad eener aan de wereld afgestorvene zou zij de godsdienstoefeningen der kalvinistische geestdrijvers bijwonen; zou zij de menigte in den waan brengen dat de eigen zuster van een der eersten onder de pairs 's konings zijde verlaten had.

John Pym, die een goeden blik had op menschen en karakters, was om meer dan één reden over deze zaak zeer wel te spreken geweest. Zijn leven lang had hij in het koninkrijk met Strafford om den voorrang gedongen; en nu hij zich krachtig genoeg gevoelde tot weigeren, vleide het hem dubbel dat men hem aanbood Strafford's opvolger te worden. Het absoluut koningschap zou bezwijken, of John Pym ophouden naar de mooie meisjes te zien. Voorts ging er een geloofwaardig gerucht dat Pym in vroeger jaren, toen Strafford nog eerst korten tijd geleden de partij der oppositie verlaten had, diens hartstogt voor de gravin van Carlisle had gekend en - daarin gedeeld. Deze twee, eens boezemvrienden, waren sedert in alles, tot in de liefde toe, elkanders mededingers en vijanden geweest.

Lady Carlisle was hiervan niet onkundig, en zij had besloten er haar voordeel mede te doen. Hoewel John Pym niet van de keurigsten was, zouden nogtans hare bevalligheden - alleen misschien niet in staat geweest zijn hem te overreden. Het was in elk geval twijfelachtig of het bezit eener veertigjarige weduwe door hem eene voldoende belooning geacht zou worden. Doch zij had ook niet noodig eene liefde te veinzen die haar leeftijd niet langer medebragt. Pym en zij hadden

dit met elkander gemeen, dat zij den prikkel der zinnen desnoods ontberen konden. Voor zijne ijdelheid was het genoeg dat de gravin van Carlisle, die eenmaal ter wille van Strafford hem versmaad had, thans vragend en aanbiedend tot hem kwam. Voor het overige was hij geheel vervuld met de gedachte die zijne levenstaak mogt heeten: den strijd voor de konstitutionele regten van het engelsche volk.

Dit was het doel, het edel doel, waaraan hij zijn scherp verstand, zijne populariteit, zijn koninklijken geest verpand had. Zijne betrekking tot de geduchte gravin was dan ook geheel van staatkundigen aard gebleven. Met onbedriegelijke juistheid zag zij in, dat de zegepraal van Pym den val des ondankbaren en verraderlijken konings ten gevolge hebben zou; en van zijn kant begreep hij dat het bondgenootschap eener vrouw, die al de hofgeheimen kende, voor de zaak des parlaments onbetaalbaar was. De uitkomst had op beider berekening het zegel gedrukt. De gravin van Carlisle wist koningin Henriette te doen gelooven dat het parlement haar in hechtenis wilde nemen, en de misleide koningin maakte den koning wijs dat thans voor hem het oogenblik gekomen was Pym en drie andere leden van het Huis der gemeenten, benevens een lid van het Huis der lords, aan te klagen wegens hoogverraad.

Karel I liep in de val. Omstuwd van vijfhonderd gewapenden, en op zijne wijze vast besloten desnoods een bloedbad aan te rigten, kwam de koning aan de deur van Westminster-hall kloppen en de uitlevering eischen van John Pym en de zijnen. Doch de gravin van Carlisle was hem voorgeweest. Ranke gelooft niet aan de tusschenkomst van Lady Carlisle; alleen aan die van den franschen gezant La Ferté. - Leopold von Ranke, *Englische Geschichte*, 3de Druk, III 107. Zij, die vroeger over luitenant Felton had kunnen beschikken, was ditmaal verzekerd geweest van de goede diensten van kapitein Langres. Achterdocht had den koning tot het laatste oogenblik, zelfs voor de gravin, een geheim doen maken van het doel waarmede hij naar het parlamentsgebouw toog; doch de koningin had niet kunnen zwijgen. Door Hare Majesteit onderrigt van den slag die Pym dreigde, had de gravin middel

gevonden den gediensstigen kapitein naar Westminster-hall af te vaardigen, en door dezen bode Pym te doen weten dat hij zich in allerijl uit de vergaderzaal te verwijderen en in veiligheid te stellen had.

Een dwaas figuur had koning Karel gemaakt, de man der droevige vertooningen bij uitnemendheid, toen hij het Huis der gemeenten was komen overrompelen en hij volgens zijne eigen woorden had bevonden 'dat zijne vogels gevlogen waren.' En het was niet slechts eene dwaasheid die hij begaan had! De gravin van Carlisle had begrepen, en terecht begrepen, dat hij tevens zijne kroon en zijn hoofd had verspeeld. Op dien wel en bloedig gemeenden doch mislukten staatsgreep toch was de vlugt uit Whitehall gevolgd, op die vlugt de burgeroorlog, op den burgeroorlog de gevangenneming, het regtsgeding, het doodvonnis, en het schavot.

Ook heeft op grootscher of ontzagwekkender wijze nooit eene vrouw zich gewroken, dan toen de gravin van Carlisle aan Karel van Engeland en Henriette van Frankrijk den politieken moord van graaf Strafford bezocht, den eenigen man dien zij ooit waarlijk heeft liefgehad. De geschiedschrijvers hebben zich uitgeput in het vinden van een passenden bijnaam voor dit ongemeen karakter. Beurtelings hebben zij haar eene Erinnys en eene tweede Medea genoemd. Hare schoonheid, zeggen zij, was tegelijk die van een blijden morgenstond en van een dreigend onweder. Alle harten kon zij winnen, maar ook doen beven. Minzame woorden had zij evenzeer tot hare dienst als gruwzame verwijten en vlijmenden hoon. Zij was eene opregte huichelaarster, eene teedere furie, eene kuische overspeelster, eene liefhebbende sluipmoordenaars. Algemeene wetten bestonden alleen voor haar in de natuur. De karakters van anderen achtte zij onderworpen aan zekere regels; het hare niet. Haar haat was in hare eigen oogen even regtmatig als hare liefde. Al hetgeen zij wilde keurde zij goed, niet omdat het dit werkelijk was, maar omdat zij het wilde. Zij was in den technischen zin des woords het uitgedrukt beeld der zedeloosheid.

Opmerkelijk is het dat de gravin van Carlisle te geener tijd in deze wereld loon naar werken ontvangen heeft. Nooit is,

voor zoover men weet, aan deze Lady Macbeth de schim van Banquo verschenen. Zij was te opgewekt van natuur om eene slaapwandelaarster te worden, en ten einde toe schijnt haar die zekere helderheid van stemming bijgebleven te zijn, - eene Sirene en eene Serena in één persoon, - waarin men gemeenlijk, vooral bij vrouwen van gevorderden leeftijd, het kenmerk ziet van een goed geweten.

Dit verklaart voor een deel hare positie in den restauratie-tijd, aan het hof van Karel II. Het kon dezen vorst niet onbekend zijn dat de gravin van Carlisle de hand had gehad in den ondergang zijns vaders. Een ieder wist dat zij gedurende den burgeroorlog, met al den invloed van haar naam en van dien haars broeders, den hertog van Northumberland, de fortuin van het parlement ondersteund had. De eenmaal door haar aan Pym bewezen dienst was bij de volkspartij in dankbare herinnering blijven voortleven. Nog in Februarij 1658, kort vóór Cromwell's dood, had Sir Arthur Haselrig, die het beter weten kon dan de meesten, melding makend van 's konings aanslag tegen het Huis der gemeenten in Januarij 1642, in eene der zittingen van dat Huis met erkentelijkheid en lof gesproken van: *the notice timely given by the kindness of that great lady, the Lady Carlisle*. Cromwell zelf, die er belang bij had aan zijne Republiek het grootst mogelijk aantal historisch-nationale elementen te verbinden, had haar steeds ontzien; en nooit was het hem onverschillig geweest er op te kunnen wijzen, hoe de bloem der Percy's liever kwalijk had willen bejegend worden met het volk van God, dan langer in de genietingen der zonde te deelen aan het hof van Farao.

Doch wat zou er van de Restauratie geworden zijn, indien Karel II den toegang van Whitehall had willen ontzeggen aan al degenen die in vroeger jaren zijn vader uit dat paleis verdreven hadden, of hadden helpen verdrijven? Bovendien was in geheel Groot-Britannie niemand te vinden, die van het begin af het onmogelijke van Cromwell's streven levendiger beseft had dan de gravin van Carlisle; en zij, die nooit verzuimd had met de toekomstige dingen op een goeden voet te blijven, ziende dat Cromwell's dynastie geen wortel schieten kon, was spoedig ontwaakt tot het geloof dat voor de dy-

nastie der Stuarts in Engeland nog eene begeerlijke rol te vervullen viel.

Naauwlijks had dan ook de groote Protector het hoofd ter ruste gelegd, of Carlisle-house, steeds de loopplaats van het intellektueel Engeland gebleven, was eensklaps een middenpunt geworden van royalistische verwachtingen. Bij monde der onvergankelijke gravin, wier oogen nog altijd schitterden als van ouds, die bij voortduring in het bezit van al hare tanden was, en in wier eerwaardig grijze lokken menig een zinnebeeld van het hoogst gezag meende te aanschouwen, werd daar verkondigd dat hetgeen eene hersenschim geleek eene werkelijkheid worden kon; dat Engeland het Protektoraat moede was; dat Richard Cromwell er de man niet naar was, zijn vader op te volgen in het bewind; dat in elk geval alles afhing van de stemming van het leger; en wanhopen eene dwaasheid was zoolang de generaal Monk voor overreding vatbaar bleef.

Twintig maanden later was het gebleken dat de door Lady Carlisle bij dien generaal onderstelde toegankelijkheid aanwezig was. Zonder slag of stoot, ten koste van niet één druppel bloeds, was Karel Stuart, door het leger gesteund, de plaats van Richard Cromwell komen innemen; en Lucy Percy, die als gravin van Carlisle het engelsch salon geschapen, aan de hand van Buckingham de uitvaart van het ridderwezen gevierd, met Strafford aan den bloei van het absoluut koningschap gearbeid, Cromwell den weg gebaad had om zich te verheffen op de schouders van John Pym; Lucy Percy smaakte de zelfvoldoening in gezegenden ouderdom tot Karel II te kunnen zeggen: Uw moeder heb ik uit Engeland verdreven, uw vader op het schavot gebragt, uzelf jaren lang tot ballingschap veroordeeld; doch wees niet kleingeestig, en erken dat ik, meer dan vele anderen te zamen, tot uw herstel bijgedragen heb.

IV

Ziedaar in algemeene omtrekken de geschiedenis, of indien men liever wil, de fabel van Lady Carlisle. Wel heeft de vindingrijke fantasie hier en ginds sommige leemten aangevuld; en niet al hetgeen in deze schets als zeker gesteld is kan

mathematisch bewezen worden. Doch in alle hoofdzaken heb ik mij gehouden aan de geloofwaardige overlevering, mij geen andere vrijheden veroorlovend dan die noodzakelijk schenen voort te vloeijen uit de wetten der groepering.

De heer Schimmel intusschen heeft slechts een fragment van dit beeld ten tooneele gevoerd. Zijn roman eindigt met het berigt, ik zeg het berigt, van den dood van Karel I, en vangt aan omstreeks den tijd der voorbereiding van Strafford's regtsgeding. De zeven laatste jaren van Karel's leven, - de geheele periode van den burgeroorlog, - worden in de tweede helft van het laatste deel of slechts vlugtig doorgelopen, of onvermeld gelaten. Daarentegen is al hetgeen betrekking heeft op den ondergang van Strafford, en het daarop gevolgd bondgenootschap der gravin met Pym, uitvoerig behandeld.

Door zich aldus te bepalen tot het middenvak van het leven zijner hoofdpersoon, heeft de auteur zichzelf de gelegenheid benomen deze van alle zijden aan zijne lezers te doen kennen. Er bestaan van de hand van mevrouw Bosboom-Toussaint twee uitnemende historische fantasien, - *De zamenkomst te Greenwich* en *De zamenkomst te Planty-Hill*: de laatste nog aanmerkelijk gelukkiger dan de eerste en te zamen niet meer dan eene goede zestig bladzijden lang, - waarin omtrent Lady Carlisle alles en zelfs een weinig meer voorkomt dan hetgeen waarmede de heer Schimmel zijne vier niet onaanzienlijke boekdeeltjes gestoffeerd heeft. Mevrouw Bosboom, die slechts episoden geven wilde, behoefde het verleden der gravin niet aan te roeren en had het regt, ook van hare laatste periode te zwijgen. Zij kon volstaan met het aanstippen van twee hoofdpunten: het uiteengaan, onder Lucy's oogen, van Strafford en Pym, en, tien jaren later, het zich aansluiten van Pym bij Lucy met de wederzijdsche motieven daarvan.

De heer Schimmel, dunkt mij, lag onder andere en zwaarder verpligtingen. Bij hem moest het niet onzeker zijn waar Lady Carlisle vandaan komt en waar zij heengaat. Toch is dit laatste in zijn roman evenzeer het geval als het eerste. In het slothoofdstuk van *Lady Carlisle* zien wij de heldin in eene berouwvolle stemming verkeeren. Zij is eene boetvaardige zondares geworden. Zij heeft leeren vergeven en vrede leeren

wenschen. De tijding van koning Karel's onthoofding, waarvan men gedacht zou hebben dat zij er in roemen en er zich het hart aan ophalen zou, ontlokt haar (want 'thands eerst haatte zij niet meer') den stichtelijken uitroep: 'God zij zijner ziele genadig!' Hier valt het gordijn; en over de rol die Lady Carlisle daarna gespeeld mag hebben zwijgt de heer Schimmel. Zwijgen doet hij desgelijks over hare vroegere betrekking tot Buckingham. Zij treedt bij hem ten tooneele als weduwe van den graaf van Carlisle en half op wachtgeld gestelde minnares van den graaf van Strafford. Niets doet onderstellen dat zij in de eerste jaren van haar huwelijk iets anders geweest is dan eene deugdzame vrouw, en wie den heer Schimmel leest ontvangt den indruk dat haar echtgenoot steeds veel genoeg aan haar beleefd moet hebben.

Verre van mij de gedachte, in zaken van nieuwere geschiedenis mij met den heer Schimmel te meten. Ware zijne *Lady Carlisle* eene zuiver historische proeve, ik zou met mijne bedenkingen zelfs niet voor den dag durven komen. Zag ik hem afwijken van de min of meer gevestigde overlevering, ik zou het verschil tusschen zijne zienswijze en de mijne aan mijne eigen onwetendheid toeschrijven. De heer Schimmel, zou ik zeggen, heeft over dit onderwerp boeken gelezen, waarvan ik misschien niet eens de titels ken, bronnen geraadpleegd die met reden voor den dilettant ontoegankelijk zijn. Hij weet en kan bewijzen dat Lady Carlisle nooit in eenige berispelijke verhouding tot Buckingham gestaan heeft; men een domoor moet zijn om te gelooven dat zij de onzichtbare hand geweest is die eenmaal John Felton's mes bestuurde; zij vóór het begin der restauratie gestorven, of zoo goed als gestorven is. Met de stukken kan hij aantonen, dat zij ja uit woede over den dood van Strafford eenmaal Pym de hand gereikt en daardoor zijdelings medegewerkt heeft tot den ondergang des konings, maar dat 's konings hoofd nog niet gevallen was, of reeds vervulde een christelijk naberouw hare voor godsdienstige aandoeningen niet onvatbare ziel.

Nu evenwel de heer Schimmel een historischen roman geschreven heeft, geen historisch-kritische studie, meen ik hem

het regt te mogen betwisten er eene Lady Carlisle op na te houden van zijne eigen vinding. Hij schildere zoo vele boetvaardige Magdalena's als hij wil; doch onze onbekeerde vrouwelijke demon, geboetseerd uit hartstogt en wereldzin, onze dichterlijke zondares, mag hij ons niet ontnemen. Eene Lady Carlisle met gewetensknagingen is de moeite der vertooning niet waard. Onverbiddelijk eischt de kunstwet dat deze vrouw in haar geheel gelaten worde. Zelfs indien het blijken mogt dat zij in de werkelijkheid zichzelf niet altijd gelijk gebleven is, zou de dichter geen vrijheid hebben daar melding van te maken.

Wanneer, om terug te keeren tot de hierboven gestelde vraag, wanneer zouden de door den schrijver aangewende middelen verband gehouden hebben met het doel? Zij zouden dit gedaan hebben, verbeeld ik mij, indien hij naar het voorbeeld van Shakespeare een geheel tijdvak voorbij den geest zijner lezers had laten trekken. Lady Carlisle heeft gedurende meer dan eene halve eeuw eene rol gespeeld, eene hoofdrol somtijds, in eene digte reeks wigtige gebeurtenissen. Begonnen met getuige te zijn van de reactie tegen het despotisme van Elisabeth, de laatste Tudor, op onwaardige wijze vervangen door Jakob I, den eersten Stuart, heeft zij onder hare oogen dat merkwaardig feit der moderne geschiedenis zien plaats grijpen: de voorbereiding van het konstitutioneel koningschap door de opkomst der engelsche democratie. Die magt heeft zij achtereenvolgens de gespierde vuist zien opheffen, eerst tegen Buckingham, toen tegen Strafford, daarna en tot besluit tegen den koning zelf. Zij heeft het aanschouwd dat de autokratie stuk voor stuk afstand heeft moeten doen van al hare eeuwenoude voorregten. In dien grooten strijd heeft de bodem van Engeland onder hare voeten gedreund. Vervolgens heeft zij Cromwell al de krachten van zijn genie zien ontplooijen, ten einde met de eene hand weder op te bouwen wat hij met de andere afgebroken had. Zij heeft hem die taak zien aanvaarden, zien voltooijen, en er hem eindelijk onder zien bezwijken. Nogmaals heette het toen: leve de koning! en voor de tweede reis hoorde en hielp zij dien kreet herhalen. Zelf heeft zij het bijgewoond dat Karel Stuart, de tweede van dien naam, met ongeloofe-

lijke ligtzinnigheid de bloedige nalatenschap zijns vaders aanvaardde; en hare oude maar onverzwakte oogen hebben op den jeugdigen Willem van Oranje gerust, die eenmaal aan de wereld toonen zou dat de Stuarts uitgediend hadden.

Al deze gebeurtenissen, waaronder er zijn wier tegenschok nog heden gevoeld wordt, en die in elk geval het veelbelovend Groot-Britannie hebben doen ontwaken tot zijne tegenwoordige en bewonderenswaardige heerschappij, laten zich zonder willekeur, zonder geweld, met aanwending van de gewone hulpmiddelen der kunst, groeperen om den persoon van Lady Carlisle. En, o zeldzame kans voor den romandichter! deze politieke heldin is tevens eene vrouw van de wereld geweest en eene schoonheid van het zuiverst water. Was het, om den toon die daar heerschte, eene onderscheiding ontvangen te worden in haar huis, hare liefde te winnen werd een schier bovenmenschelijk voorregt geacht. Mannen van den eersten rang, sieraden hunner eeuw en van hun volk, mannen die het geen vermetelheid rekenden het hof te maken aan koninginnen en aan wier leven de magt van koningen hing, hebben die gunst op den hoogsten prijs gesteld. Een prinselijke rang, uitgestrekte bezittingen, een tintelend vernuft, de vormen eener godin, keur van hartstogten, dit alles te zamen heeft Lady Carlisle aanspraak gegeven op eene plaats in de romantische geschiedenis, en wie in een aanschouwelijk beeld de lotgevallen voorstellen wil van den door haar beleefden tijd, kan in de keus zijner hoofdpersoon, indien hij een man van smaak en oordeel is, geen oogenblik aarzelen.

V

Stel ik belagchelijke eischen? Wordt het onmogelijke door mij verlangd, indien ik wensch dat 's heeren Thieme's prijzenswaardige guldens-editie ons vroeger of later eenige bladzijden moge aanbieden uit de geschiedenis van Engeland, opgevangen in den spiegel, den glanzigen spiegel, van Lucy Percy's oogen?

De heer Schimmel, die van deze dingen meer verstand heeft dan ik, heeft gemeend het over een anderen boeg te moeten wenden. In *zijn* roman beslaat die van Lady Carlisle slechts

zekere plaats, op ver na niet de geheele ruimte; en van den overgeleverden der gravin heeft hij alleen zoo veel behouden als noodig scheen om zijn eigen fantasie-roman daaraan te kunnen vastknoopen. De ware hoofdpersoon van *Lady Carlisle* is niet Lady Carlisle, maar haar nichtje Violetta, het onder den ruwen naam van Nel ten tooneele gevoerd pleegkind van Phil Whistle.

Lucy's oudste broeder, Algernon Percy, de erfgenaam der Northumberlands, heeft in zijne jongelingsjaren eene reis naar Italië gedaan. Daar heeft hij kennis gemaakt met Violetta. Contarini, de bruid van den jongen markies Ughetti. Hij heeft dat meisje ontvoerd, en is naar den ritus der roomsche kerk in stilte met haar gehuwd. Met haar in Engeland aangekomen heeft hij haar als zijne wettige vrouw willen doen erkennen door zijn vader. Door toedoen zijner zuster Lucy is dit mislukt. De oude hertog van Northumberland heeft zijn zoon gevloekt, en Algernon's zedelijke kracht is door zijn vaders toorn gebroken. Weinige maanden na hare aankomst op Petworth-castle, waar Algernon zich voorloopig met haar gevestigd had, had Violetta een bezoek ontvangen van Lucy. Lucy had haar diets gemaakt dat zij, Violetta Contarini, een onoverkomelijk struikelblok was voor de toekomst der Northumberlands. Violetta had dien smaad niet willen dragen en was gevloeden. Twee of drie jaren lang was zij eene zwerfster geweest in het vreemde land, was kort na hare vlugt moeder geworden van een dochtertje, en had eindelijk met haar kind een onderkomen gevonden, niet ver van Bristol, in de woning van zekeren William Staunton. In dat huis was zij niet lang daarna gestorven; en Staunton, verlegen met het kind, had het toevertrouwd aan een landsman die zich te Londen gevestigd had, en die tegen betaling van een goed kostgeld zich wel had willen belasten met de zorg voor een meisje dat mettertijd eene goedkoope dienstbode voor hem worden kon. Phil Whistle, een gierigaard, een dronkaard, een schijnheilig woesteling, is korte jaren daarna cipier geworden van den Tower, en de kleine Nel is haar meester naar dat somber verblijf gevolgd. Daar is het dat wij voor het eerst kennis met haar maken. Zij is op dat tijdstip een

meisje wier ware leeftijd moeilijk te bepalen valt, half vrouw, half kind. Na den dood van Phil Whistle's weinig betreurde echtvriendin is zij het factotum van dien elendeling geworden, zijne voetwisch, zijne van den ochtend tot den avond afgesnaauwde en vertreden slavin. Hij gebruikt haar om hem de gevangenen te helpen voederen, - spijzigen mag het niet heeten, - en zij leeft van den afval dier rampzaligen.

Intusschen werd er een persoon gevonden, een man van aanzien en vermogen, een vreemdeling in Engeland, doch sedert jaren daar verblijf houdend, die voor de kennis van Nelly's bestaan, van het geheim harer geboorte, harer herkomst en tegenwoordige woonplaats, bergen gouds had willen geven. Die man was de markies Ughetti, eenmaal de bruidegom der geschaakte Violetta Contarini. De ware naam van den schaker was hem aanvankelijk niet bekend geweest; doch sedert hij ontdekt had dat de gewaande britsche avonturier Algernon Percy heette en een aanstaande hertog van Northumberland was, had hij besloten, zich op dien anderen sabijnschen maagderoover bloedig te wreken. Daar vernam hij evenwel dat Violetta spoorloos was verdwenen, niet met medeweten van haar man, maar, tot diens ongeneeslijke droefheid, door toedoen zijner heerschzuchtige zuster Lucy. Ughetti hield zich overtuigd dat Lady Carlisle zijne Violetta op de eene of andere wijze om het leven gebragt had, en in die onderstelling gaf hij aan zijn italiaansch vendetta-plan de noodige uitbreiding. De broeder had zijne bruid ontvoerd, en hij zou daarvoor boeten; doch tienmaal schuldiger was in Ughetti's oogen de zuster, die zijne bruid vernietigd had. Op haar vooral zouden zij nederkomen, de felle slagen van zijn haat.

Langs een waren doolhof van kronkelwegen bereikt - en mist - Ughetti zijn doel. In het laatste hoofdstuk van den roman draagt Nelly, eenmaal de vrouwelijke *saute-ruisseau* van den Tower, den naam van Lady Petworth. Zij is daar de erkende dochter van den hertog van Northumberland, de bloeiende nicht van Lady Carlisle, de aanstaande verloofde van Sir Robert Conway. *Haar* roman is de ware roman van het boek. Zij is de belangwekkende persoon bij uitnemendheid, de spil van het geheele drama, het karakter waardoor

al de andere karakters aan zichzelf geopenbaard worden, de zedelijke kracht wier eigen opkomst te gelijk de zedelijkheid van al de haar omringende personen verhoogt of veroordeelt.

Nogmaals belijd ik mijne onkunde. De heer Schimmel vereenzelvigd den markies Ughetti, die onder den aangenomen naam van Jean van Verviers in zijn verhaal zulk eene groote rol speelt, met den uit de geschiedenis bekenden pauselijken nuntius Rosetti. Zijn daar termen voor? De heer Schimmel laat den jongen hertog van Northumberland jaren lang wegwijnen in een staat van aan waanzin grenzende somberheid. Bestaan er familie-papieren, op grond waarvan het karakter van dien hertog voortaan aldus opgevat behoort te worden? Ik weet het niet; doch dit meen ik in te zien, dat er belangrijke historische personen, historische dokumenten en historische toestanden gevonden worden, waarvan de heer Schimmel partij zou hebben kunnen trekken, doch die hij met stilzwijgen voorbij is moeten gaan, ten einde plaats te winnen voor de lotgevallen zijner Nelly.

Zoo bestaat er van de laatste oogenblikken van Karel I een door twee ooggetuigen opgemaakt verhaal, dat voor ons nederlandsch publiek eene bijzondere aantrekkelijkheid bezitten moet. Het zijn de dépêches van Albert Joachim en van Adriaan Pauw, onze buitengewone ambassadeurs, in Februarij 1649 naar Engeland gezonden, ten einde aan Fairfax, aan Cromwell, en aan het parlement, gratie te vragen voor den ongelukkigen koning. Mij zijn die stukken alleen bekend uit de fransche vertaling, die daarvan in der tijd door den heer De Jonge bezorgd is aan den heer Guizot; doch de hollandsche tekst moet zonder moeite in Den Haag te verkrijgen zijn, en ik verbeeld mij dat een met de hulp dier echte bescheiden zamengesteld hoofdstuk een beter slot gevormd zou hebben dan het dorre bericht van den steward des hertogs van Northumberland: 'Gister in den namiddag is Zijne Majesteit... onthoofd.' De gezanten eener republiek, smeekend om het leven van een koning; de kleinzoonen der afzwering van 1581, onthutst door de vermetelheid van Cromwell en de zijnen - met het talent van den heer Schimmel zou daar iets treffends van te maken geweest zijn. En dan, hoe is het mogelijk dat hij Lady Carlisle

de groote executie niet in persoon heeft doen bijwonen, desnoods in hetzelfde vertrek en voor hetzelfde venster als de hollandsche gezanten? Strafford was immers eerst waarlijk gewroken op den dag toen ook het hoofd des konings viel, en eene echte Erinnys zal toch de gelegenheid niet verzuimd hebben tegenwoordig te zijn bij het voltoojen harer zegepraal? Doch ik vergeet dat Lady Carlisle tusschentijds door haar nichtje bekeerd was van de dwaling haar weegs.

In December 1645 of daaromtrent heeft in den Tower eene aangrijpende ontmoeting plaats gehad. De triomferende Leighton kwam er den vernederden Laud bezoeken. Door toedoen van Laud was Leighton vijftien jaren te voren wegens puriteinsche gevoelens overgeleverd aan den regter. Twaalf jaren lang had hij in de walgelijkste kerkers gezocht, omgeven van boeven en door ongedierte verteerd. Op den dag van zijn ontslag was hij twee en zeventig jaren oud. Voor hij in de gevangenis geworpen werd, hadden beulshanden hem getuchtigd en verminkt. Gebonden aan een paal, had hij op den blooten rug zes en dertig kabelslagen ontvangen. Men had hem de ooren afgesneden, den neus gespleten, hem met een gloeiend ijzer een schandmerk in het voorhoofd gebrand. Toen hij in den Tower voor Laud verscheen, geleek hij een monster uit Dante's hel.

De heer Schimmel heeft herhaaldelijk melding gemaakt van Laud, dien hij reeds in een zijner eerste hoofdstukken een bezoek aan Strafford laat brengen en met Strafford naar den koning laat gaan. Ook Leighton heeft hij ten tooneele gevoerd onder den naam van Laird; althans het verhaal van Laird's vlugt is eene bekende historische anekdote uit het leven van Leighton. Doch verderop verliest hij Laud en Leighton uit het oog. Ten onregte, dunkt mij. Het zou de moeite geloond hebben eene schets te ontwerpen van de bedoelde ontmoeting der twee grijsaards; den anglikaanschen prelaat en den puriteinschen theoloog en volksmenner; Laud vervuld met de herinnering van al het zoet zijner aartsbisschoppelijke waardigheid, al de weelde van Lambeth-palace, Leighton steeds de uitgestane elende indachtig, de verduurde martelingen, de hem op het hoofd geladen schande; Laud door het parlement ter dood veroordeeld en zijne laatste ure ver-

beidend, Leighton door het parlement tot bewaarder van Lambeth-palace aangesteld; Laud en Leighton bedienaars van hetzelfde Evangelie, dat van den een een hardvochtig inquisiteur, van den ander een wraakzuchtig demagoog gemaakt had: twee priesters van de godsdienst der liefde, beiden verteerd door het vuur van den zich in allerlei vormen openbarenden haat.

Een persoon naar wien ik bij den heer Schimmel vruchteloos gezocht heb, is die Jeremy Taylor aan wiens buitengemeene talenten als prediker en schrijver de heer Taine zulk eene warme hulde brengt. Van de eerbewijzen, waarmede men Taylor na de restauratie overladen heeft, kon gezwegen worden. Doch reeds als jong man, voortgeholpen door Laud, bezat hij naam als kanselredenaar. Naar hem was het dat de groote wereld in den bloeitijd van Karel I kwam luisteren in St. Paul's. Hij is gehuwd geweest met eene natuurlijke dochter des konings, heeft op 's konings verzoek eene apologie van het episkopaat geschreven, heeft als veldprediker dienst gedaan in 's konings leger, en zou in het kader van den heer Schimmel zeer wel gevoegd hebben. Taylor was niet als Laud een bekrompen kerktiran, maar een liberaal royalist. Hij was deugdzaam. Er kleeft op zijne nagedachtenis geen enkele smet. Het zou verstandig geweest zijn, ons met dien voortreffelijken anglikaan in kennis te brengen. Hem hoorend zou het ons duidelijk zijn geworden hoe een groot gedeelte der engelsche natie, met name de hoogere standen in Engeland, steeds afkeerig zijn kunnen blijven van het puritanisme. Waarom is nog heden in Groot-Britannie, en niet slechts voor den vorm of enkel in het uitwendige, de anglikaansche kerk meesteres en gebiedster van den maatschappelijken toestand? Waarom is het presbyterianisme, hoe magtig ook, daar te lande nooit in waarheid nationaal willen worden? Omdat het door een man als den anglikaan Taylor verwezenlijkt ideaal vergelijkenderwijs hooger staat dan het ideaal van den dissenter. In Taylor was de verzoening van christendom en beschaving beter vertegenwoordigd. Taylor doet u dieper gevoelen dat hij de zoon is van een volk dat Shakespeare voortgebracht heeft. Taylor is een sprekend en eervol beeld der echt-engelsche overlevering.

Dat de heer Schimmel niet verzuimd heeft partij te trekken

van Cromwell's persoon spreekt van zelf. Den diktator laat hij rusten, en vertoont ons alleen het parlamentslid en den kolonel, den aankomenden luitenant-generaal. Dit hoofdstuk is voortreffelijk; het behoort met het afscheidsbezoek van Lady Carlisle aan Strafford, met de ontmoeting tusschen John Pym en Karel, tot de fraaiste historische partijen van het boek. Doch waarom, verstout ik mij te vragen, waarom van Cromwell gesproken en van Milton gezwezen? Waarom den een een geheel hoofdstak gewijd, en den naam des anderen zelfs niet in het voorbijgaan genoemd? Nogmaals verwijs ik naar het werk van den heer Taine. Cromwell's huishouden te Londen is de eer der schildering ten volle waardig; doch zou ook Milton's londensche binnenkamer dit niet geweest zijn? Zouden onze landgenooten den grooten dichter niet gaarne eens hebben zien op- en nedergaan met die eerste vrouw van hem, welke hij uit liefde trouwde, die zes weken later wegliep uit zijn huis, die naderhand met hangende pootjes tot hem terugkeerde, en met het oog op wier karakter hij zijn traktaat over de echtscheiding schreef? Hoe aantrekkelijk zou, naast den leeuwep van den ineengedrongen Cromwell, de Apollo-gestalte van den nog jeugdigen Milton uitgekomen zijn, en welk een goed figuur zou het schitterend manlijk schoon des eenen gemaakt hebben naast die 'wrat boven de rechter wenkbrauw' des anderen! Ik koester een passenden eerbied voor Cromwell's zwaard; doch even groot is mijn ontzag voor de pamfletten van Milton. Is Cromwell de beste degen zijner partij geweest, Milton was haar beste pen. Salmasius kon beweren dat 's konings executie enkel eene daad van Cromwell's eeren dweep- en staatszucht was; Milton heeft die daad met kracht van argumenten geregtvaardigd. John Milton aan de zijde van Oliver Cromwell, John Milton tegenover Jeremy Taylor - waarlijk, het gebeurt niet alle dagen dat de historische romanschrijver op zijn weg zulke bruikbare groepen ontmoet.

VI

Men bemerkt dat ik aan het opmaken eener rekening ben; en geen menschekenner zal het bevreemden dat het daarmede

van een leijen dakje gaat, want zij is de rekening eens anderen. Doe het mij eens na! hoor ik den heer Schimmel mij toeroepen. Verbeter het mij, indien gij kunt of durft! voegt hij met regtmatige fierheid er bij.

Toch mag ik door deze bedenking mij niet uit het veld laten slaan. Het is niet om subjektieve meeningen, maar om de regten en verpligtingen van een gevestigd genre te doen. 'Les décorations, les costumes, les surprises, les feux électriques, les changemens à vue et toutes les grâces de la mise en scène,' vroeg gisteren nog Jules Janin, 'auront-elles jamais la valeur d'un vrai drame emprunté aux véritables sentimens du coeur humain?' Ik maak die vraag tot de mijne, ziedaar mijne geheele misdaad; en met de woorden van denzelfden schrijver laat ik er de bede op volgen: 'S'il vous plaît, romanciers, dramaturges, inventeurs habiles, quand donc reviendrons-nous à la grande histoire avec tous les respects qui sont dûs à la vérité même?'

Doch men wane niet dat ik enkel verliezen te boeken heb, of dat de rekening van den heer Schimmel van niets dan kwade posten overvloedt. *Lady Carlisle* zou niet van zijne hand zijn, indien in dezen roman niet geheele partijen aangetroffen werden die én in zichzelf blijvende waarde bezitten, én de vergelijking kunnen doorstaan met het beste wat de auteur te eeniger tijd van dien aard geleverd heeft. Veel van hetgeen waaraan de geschiedenis door hem opgeofferd is, of ter wille waarvan hij de groote geschiedenis om de kleine heeft verzaakt, acht ik eene regte aanwinst voor onze fraaije letteren; en het voorwerp mijner eerzucht is, dat deze aankondiging er toe moge bijdragen dit schoone algemeen te doen opmerken en op den regten prijs schatten.

Onder de winsten waarvan aanteekening behoort gehouden te worden tel ik niet den persoon van Rosetti, voorheen Ughetti, naderhand Jean van Verviers; en evenmin het karakter van Robert Conway, den *jeune premier* des romans. Robert Conway is geboren en in de wereld gekomen - en te dezen aanzien vertoont hij eenige overeenkomst met David Copperfield - ten einde te ontwaken tot het besef dat Lady Jane Howard, zijne eerste vrouw, met al hare schoonheid en al

haar geld, toch eigenlijk niet veel meer dan een *child-wife* was, en alleen eene levensgezellin als Nelly, met wier bevalligheid hart en verstand gepaard gaan, in staat is een regtschapen man waarlijk gelukkig te maken.

Gaandeweegs, in den loop des verhaals, doet Robert Conway deze voor Jane Howard's nagedachtenis minder vleijende, doch voor hemzelf heilzame en weldadige ervaring op; en in zoo ver is er op de vinding en de voorstelling van dit karakter niets aan te merken. Doch voor den aanstaanden bruidegom eener heldin, dunkt mij, laat Robert Conway, bij het zoeken van zijn weg door het kreupelbosch der beproevingen, te veel van zijne wol aan de struiken hangen. In het laatste hoofdstuk treedt hij op in weduwnaarsgewaad en met een stijven arm: dit laat ik gaan, ofschoon ik niet inzie waarom Nelly nu juist met een invalide trouwen moest. Doch die onbruikbare linkerarm - een onbruikbare regter, dit is zeker, zou nog erger geweest zijn - is een slechts te getrouw beeld van hetgeen naar den inwendigen mensch in Robert Conway stak en onder den invloed der tijdsomstandigheden uit hem gegroeid is. Zijn leven bestaat uit eene reeks weifelingen; voortdurend is hij de speelbal van anderen en van zijne eigen luimen; nooit weet hij wat hij wil; en indien er ten slotte nog iets van hem teregtkomt, dan is dit niet een gevolg van zijn doorzicht of van zijne geestkracht, maar van het toeval. Na zijn eerste fortuin verspeeld te hebben, trekt hij ten tweede male den hoogsten prijs uit de loterij: een kasteel met eene lieve kasteleines er in. Veel andere verdiensten bezit deze jonker niet. Nelly wordt niet de zijne omdat hij harer waardig is, allermint omdat hij haar op de wereld en zijne eigen vooroordeelen veroverd heeft, maar omdat Lady Jane er te goeder uur het hachje bij inschiet, omdat hij een individu is van het manlijk geslacht, omdat hij tot de klasse der welgemaakte onbeduidendheden behoort, die sedert de dagen der grieksche Helena met een genadig oog plegen aangezien te worden door de jonge dames. Paris, ook met een stijven linkerarm, is en blijft Paris.

Dat Jean van Verviers mij niet bevallen wil, ligt minder aan hem dan aan mij. Ik heb nu sedert vijfentwintig jaren

zooveel historische romans gelezen waarin vermomde jezuiten en ultramontaansche zeloten de rol van Bosco vervullen, dat ik er eindelijk van verzadigd ben. En toch is het mij onder het studeren in *Lady Carlisle* herhaaldelijk gebeurd, Jean van Verviers uit den grond mijns harten te benijden. Wat een leven heeft zoo'n dier! Zijn meeste tijd is vakantietijd, en in den regel voert hij den lieven langen dag geen deksel uit. Toch mangelt het hem nooit aan overvloed van gereede penningen. En dit komt niet omdat hij van nature millionair is, maar omdat hij ruim betaald wordt voor de geringe moeite overal zijn neus in te steken. Met alle standen der maatschappij houdt hij omgang. Hij komt aan het hof, vischt naar de familie-geheimen der groote lui, maakt praatjes met mannen van de burgerklasse, heeft zijne betrekkingen tot aan de vrouwelijke waschtobbe toe, en wordt aangebeden door de arme drommels die hij omkoopt. Het inspannend werk laat hij door anderen verrigten. De vermoeijendste zijner eigen bezigheden bestaat in heenstappen over zijne gemoedsbezwaren. Van al hetgeen hij te weten noodig heeft is de kennis hem aangeboren. Hoewel een Italiaan van afkomst en vorming, spreekt hij zoo volmaakt engelsch, dat niemand in de drie koningrijken hem ooit voor een vreemdeling aanziet. Hij is devoot katholiek en een ijveraar voor het katholicisme; doch hij behoeft den mond slechts te openen om aanstonds doorkneed te blijken in het bijbelsch *patois* der kalvinistische puriteinen; en zulk eene virtuositeit bezit hij in dit vak, dat zelfs Cromwell, die een kenner was, door hem verschalkt wordt. Zijne tafel is schraal; maar indien hij wilde zou hij lekker kunnen eten, en dit is de hoofdzaak. Hij is een oud vrijer en kent de genoegens van het huiselijk leven niet; doch des te geringer zijn zijne zorgen, en des te ongestrafter kan hij toegeven aan zijne liefhebberijen. Eene der voornaamste daarvan is: eene kleerkast vol kostumen. Heden steekt hij zich in de uniform van een soldaat des konings, morgen in die van een soldaat des parlaments. Daareven, toen gij hem zijne woning zaagt binnengaan, droeg hij kort haar en eene gladgeschoren kin; hij komt er weder uit met een krulkop en een baard. Met zijne valsche sleutels regeert hij

het menschdom; en hetgeen een ander niet gedaan zou kunnen krijgen zonder een leger in het veld te brengen, doet hij met een valsch gebit af. Een gemakkelijker baantje dan het zijne is ondenkbaar, en ik ken lieden die een pink zouden willen missen om voor hun ouden dag iets van dien aard in het verschiet te hebben.

Het frissche, het krachtige, het meesterlijke in *Lady Carlisle*, is de conceptie van Nelly. Dit kind is gesproten uit italiaansch en anglo-saksisch bloed. Reeds daardoor is zij iets ongemeens; eene vereeniging van twee kontrasterende geaardheden. Voorts is zij de vrucht eener ridderlijke en tedere liefde, terwijl schier van hare geboorte het lot haar gedoemd heeft tot het verkeer met de smadelijkste hartstogten. Deze edele plant is opgegroeid in eene afschuwlijke omgeving.

In den regel zijn de gevoelens der menschen onafhankelijk van hun stand in de maatschappij, en slechts bij uitzondering ziet men de ongelijkheid der lotsbedeeling tred houden met eene daaraan evenredige ongelijkheid van inborst. Nelly doorleefde zulk eene uitzondering. Haar vader was een edelman van rang; en, had hij kennis gedragen van haar bestaan, hij zou haar met liefde opgekweekt hebben. Ook hare moeder was eene vrouw van aanzien geweest; en het weinige dat de dochter zich van haar herinnerde ademde insgelijks goedheid. De cipier daarentegen, in wiens woning zij een meisje werd, en die een even goed mensch had kunnen zijn als de hertog van Northumberland, was zoo laag van hart als van geboorte. Hij behoorde in alle opzigten tot het uitvaagsel des menschdoms en der engelsche maatschappij.

Een nieuw contrast: Nelly had aanleg tot schoonheid; doch al ware die aanleg niet door allerlei mishandelingen gedwarsboomd, men zou er in den kring van Phil Whistle geen oog voor gehad hebben. Het was eene schoonheid die het bedorven gezichtsorgaan der ruwheid ontging; van eene zoo edele soort, dat het niet moeilijk viel haar te onderdrukken en misschien spoorloos te doen verdwijnen. Nelly gold dan ook in den Tower voor een leelijk kind.

Eindelijk en voornamelijk: Nelly bezat eene groote mate van aangeboren schranderheid en een verwonderlijk welgeplaatst

hart; doch beiden waren zoo ongevormd, en uitten vaak, ten gevolge van de tegenstrijdigheden waaruit haar bestaan als gewezen was, zich op zoo onregelmatige wijze, dat zij op menigeen den indruk maakte eener halve zinnelooze.

Dit is het wezen waaruit de auteur beproefd, en met het beste gevolg beproefd heeft, eene bloeiende en innemende jonkvrouw te vormen. Hij laat haar daartoe achtereenvolgens in aanraking komen met allerlei karakters, korrekte en inkorrekte; begint hare opvoeding om zoo te spreken van meet af; leert haar het onderscheid gevoelen tusschen goed en kwaad; zet haar aan het lezen en schrijven; bekwaamt haar in vrouwelijke handwerken; doet haar kennis maken met eerbaarheid, met opregtheid, met gemoed, met liefde; sluit haar nu eens op in hare kamer, voert haar een andermaal onder de menigte, doet heden haar in gevaar verkeer en brengt haar morgen weder in veiligheid.

De vrucht van dit alles is dat Nelly in luttel jaren een uitnemend karakter wordt. Zij heeft geen vooroordeelen, bezigt geen listen, kent geen vrees. Na aanvankelijk eene verstootene geweest te zijn, wordt zij naderhand door sommigen beschermd, en eindigt zij met onbewust over allen te heerschen. Want er gaat van dit natuurkind, met haar rijken aanleg en haar onbedorven gemoed, eene geheime kracht uit. Hare argeloosheid is eene levende bestraffing van Lady Carlisle's dubbelzinnigen handel en wandel. De geslepenheid van Jean van Verviers is tegen hare eenvoudigheid niet opgewassen. Hare onbaatzuchtige liefde beschaamt het egoïsme van Jane Howard. Haar levendig pligtsbesef, bij onverdeelde toewijding, doet in Robert Conway's eigen oog het licht opgaan over zijne aarzelingen en zijne karakterloosheid.

Nelly is eene voortreffelijke zielkundige studie, nu en dan een weinig fantastisch, niet altijd volkomen waarschijnlijk, doch nooit volstrekt onmogelijk en in den regel zuiver gedacht. Ik kan mij begrijpen dat de heer Schimmel, die in de wieg gelegd is voor het melodrama in vijf bedrijven en veertien tableaux, lust gevoeld heeft dit karakter op breede schaal uit te werken.

VII

Taine is van oordeel - en men komt in verzoeking te gelooven dat hij deze theorie uitgedacht heeft met het oog op den heer Schimmel - dat elk auteur van beteekenis eene dusgenaamde *faculté maîtresse* bezit, en hij alleen waarlijk gekend wordt door hen, die deze zijne hoofdeigenschap op het spoor gekomen zijn om haar niet weder uit het oog te verliezen.

Mijn oordeel over den schrijver van *Lady Carlisle* steunt schijnbaar enkel op dien eenen roman van hem. Van zijne andere romans werden in den loop van dit opstel te naauwernood de titels vermeld. Van zijne dramatische proeven heb ik er sommigen - *Gondebald*, *Giovanni di Procida*, *Schuld en Boete* - zelfs niet genoemd; en wie het niet sedert lang van elders wisten, zouden uit mijn verslag niet geleerd hebben dat er van zijne hand ook twee bundels mengelpoëzie bestaan. Nogtans ben ik mij niet bewust te eenemale onvolledig geweest te zijn. *Lady Carlisle* is niet slechts de jongste, maar ook de zuiverste afdruk van 's heeren Schimmel's eigenaardig talent. Wie dit boek met aandacht leest, is in staat zich een oordeel te vormen over de gaven des auteurs in haar geheelen omvang. Dit is zoo waar, dat de heer Schimmel-zelf het zwijgend toestemt.

De gelegenheid was hem aangeboden, *Lady Carlisle* eene geheel nieuwe bewerking te doen ondergaan; den onafgewerkten roman, gelijk men dien kende uit twee jaargangen van den *Gids*, niet slechts te voltooijen, maar desverkiezend aanmerkelijk te wijzigen. Doch zoozeer is dit boek met hem zamengegroeid, en hij met dit boek, dat hij van de hem gelaten vrijheid geen gebruik gemaakt heeft. Op enkele niet noemenswaardige veranderingen na is de nieuwe en volledige uitgaaf een herdruk der vroegere. Van sommige hoofdstukken zijn de staarten eenigzins besnoeid, of is het hoofd een weinig schuins gezet. Uit de eerste lotgevallen van Robert Conway zijn twee episoden verdwenen, waarvan vooral de eene - de door den als lakei verkleeden Robert aan Jove Percy toegediende dragt slagen - gemist kon worden.

Sommige minder gelukkige volzinnen, niet alle, hebben eene gewenschte hervorming ondergaan. Karakteristiek is in dit opzigt een voorbeeld dat ik aan het eerste hoofdstuk het beste ontleen. Men las daar: ‘De kleeding reeds bewees in die *vurig geloovige* tijden, *in een tijdvak, dat men het zwaard nog ontblootte voor een vorm van godsvereering, te dikwijls om dezen het wezen voorbijzag, de letter betrachtte en den geest vergat of niet in staat was op te merken, tot welke partij men behoorde.*’ Al het door mij onderstreepte is bij het overdrukken in de snippermand geraakt, en thans luidt de volzin dus: ‘De kleeding reeds bewees in die tijden, tot welke partij men behoorde.’

Hieruit blijkt dat de heer Schimmel eene zijner eigen zwakheden zeer wel beseft, en hij (eene kunst die niet alle auteurs verstaan) zichzelf te bekwamer plaatse weet te korrigeren. Werkelijk is hij, hoe bewonderswaardig in menig ander opzigt zijne menschenkennis zij, er de man niet naar om over ‘vurig geloovige’ tijden te oordeelen; en al zou hij mij verwijten dat ik hem daardoor bij de opzieners zijner gemeente in kwaden reuk breng, de wensch moet mij van het hart dat hij zijne studie van het godsdienstig leven in de 17de eeuw vroeger of later aan eene grondige herziening onderwerpen moge. Er is op dit gebied in zijn spraakgebruik iets konventioneels; iets dat te zeer den man en denker eener latere eeuw verraadt; eene sympathie met de elbogen door de mouwen; een door te weinig kunst verholpen en daardoor dubbel voelbaar gebrek aan naïeveteit.

Ik zeide dan, en daar blijf ik bij, dat de bijna volstreckte identiteit der twee gedaanten, waaronder *Lady Carlisle* in het licht verschenen is, dezen roman tot een juisten maatstaf van des auteurs talent en krachten maakt. Groot is de afstand waardoor dit boek, wat degelijkheid en kunst betreft, van 's heeren Schimmel's eerstelingen gescheiden wordt; en toch is het daarmede in genoegzame mate homogeen, om de gevolgtrekking te wettigen dat hij in al dien tijd niet opgehouden heeft te gehoorzamen aan een eigen oorspronkelijken aanleg.

Doch nu hij door het schrijven van *Lady Carlisle* een deel zijner bestemming vervuld heeft, hoop ik dat hij den histo-

rischen roman voortaan zal laten rusten. Bedrieg ik mij niet, dan eischt zijne toekomst dat hij van nu af met eigen hand eene splitsing make in zijne litterarische werkzaamheid. Aan den eenen kant behoort hij met het romantisch element van *Mary Hollis* en *Lady Carlisle* zijne tooneelen uit onze tegenwoordige zamenleving te bezielen, zoodat er in een drama als *Schuld en Boete*, in eene novelle als de *Twee Vrienden*, een nieuw leven kome: minder burgerlijk, grootscher, diepzinniger, belangwekkender.

Aan den anderen kant moet hij zijne historische tafereelen voortaan afsluiten van de romantische buitenlucht. Thackeray schreef de *Vier Georges*: waarom zou de heer Schimmel ons de *Vier Stuarts* niet geven? Waarom niet, op het voetspoor van Michelet, door de kracht zijner zeldzaam sterke fantasie, en steunend op eigen bronnestudie, zoo menige andere groep uit de ware geschiedenis van het verleden voor onze landgenooten doen opdagen? Om iets te noemen: een dramaticus als de heer Schimmel zou niet meer dan eenige deelen van de korrespondentie der venetiaansche ambassadeurs behoeven te bestuderen, om van het hof van koningin Elizabeth, van het hof van Katharina Medici, van menig ander hof dier dagen, de bij hare onbetwistbare echtheid meest verrassende 'historiën' te kunnen verhalen.

Ten slotte eene opmerking die niet zoozeer des auteurs talent als zijne rigting betreft. *Mirabile dictu*, de heer Schimmel is mij te liberaal. Hij lijdt op zijne beurt, indien ik het zeggen durf, aan politieke moraliteit; te onzent de kwaal van den dag. Wanneer in het laatste hoofdstuk van *Lady Carlisle* de soldaten van Cromwell op last van hun meester den persoon van Jean van Verviers ter zijde voeren, met het oogmerk aan dien ontmaskerden ultramontaan de doodstraf te voltrekken, dan veroorlooft de auteur zich de volgende kleine boetpredikatie: 'Weinige sekonden later had het Engeland der 17de eeuw zijn grootsten vijand, neen, de zedelijke vrijheid des menschen haar sterksten tegenstander verloren.'

Van Edgar Quinet zou ik zulk een volzin verwacht hebben; van den heer Schimmel niet. Wanneer Cromwell in den persoon van Rosetti het jezuitisme of ultramontanisme fusilleert of

opknoopt, dan is de zedelijke vrijheid van het menschelijk geslacht daarmede weinig gebaat. Veeleer is hier het triviale spreekwoord van toepassing dat, indien er toch geen uitzigt bestaat den dans te ontspringen, het eene onverschillige zaak is hetzij men gebeten wordt door de kat of door den kater.

Ik voor mij dank den heer Schimmel hartelijk voor zijn liberalisme uit de school van Cromwell. Persoonlijk is alle despotisme mij een gruwel; doch, wordt mijne bewondering gevraagd voor het drilsysteem van den engelschen Protector, dan verkies ik evenmin belemmerd te worden in mijn ontzag voor dat van den roomschen Paus. Toen Cromwell zijne *Ironsides* den ontzettenden wenk gaf, was niet Rosetti de sterkste tegenstander onzer zedelijke vrijheid, maar Cromwell zelf. Als uiting van ouderwetsche en onvervalschte politieke moraliteit was zijne daad te verdedigen, en bovendien bleef Rome tot wederdienst bereid. Doch den romandichter betaamt het niet tegen den gehangen dief partij te kiezen; betaamt het niet, aan de zijde van den even grooten dief zich te scharen, op dat oogenblik nog ongehangen.

Tot lof van Shakespeare heeft men honderdmalen er aan herinnerd, dat de scherpzinnigste geschiedvorschers niet kunnen uitmaken of hij in zijne historische spelen op de hand van Lancaster dan op die van York is. Zoo behoort het. De romandichter is een bevoorregt schepsel, een zondagskind, uitverkoren om bloemen te strooijen op den vaak somberen levensweg zijner medemenschen en van zichzelf. Slechts ligt hij onder verpligting aan alle kinderen van Flora regt te laten wedervaren, en niemand moet kunnen bespeuren dat hij aan witte rozen de voorkeur geeft boven roode, of omgekeerd.

1864.

Multatuli.

***Een en ander* naar aanleiding van J. Bosscha's *Pruissen en Nederland*,
door Multatuli. Amsterdam, 1867.**

I

Van Luther's drie lessen voor den volksredenaar:

Trete frisch auf,
Thue das Maul auf,
Höre bald auf, -

is de laatste in *Een en Ander* even onbedachtzaam door den heer Douwes Dekker in den wind geslagen, als hij de tweede en de eerste, de eerste vooral, op voorbeeldige wijze ter harte genomen en in praktijk gebragt heeft.

Onbedachtzaam? Die uitdrukking, beweren sommigen, wordt in zeker iemands woordenboek niet aangetroffen; en indien, voeren zij ons te gemoet, indien in ons vaderland niet een publiek bestond aan welks smaak meer voldaan en in welks behoeften beter voorzien is door de uitweidingen, die *Een en Ander* in uwe schatting voor een deel ontzenuwen; meer voldaan en beter voorzien dan indien de kracht heul had gezocht in de korthed, - de heer Dekker zou korter en krachtiger geweest zijn.

Wordt met deze verontschuldiging van een meesterlijk schrijver bedoeld, dat hij bijwijle breedsprakig is met voorbedach-

ten rade, zoo kan die grond van versooning den toets niet doorstaan. Zeker, wie zijne menschen treffen wil, moet zijne menschen kennen; doch wee de kunst, indien treffen de hoofdzaak, en getroffen te hebben een vrijbrief wordt voor de wijze hoe en den prijs waarvoor!

Een en Ander is in velerlei opzigten een heuchelijk verschijnsel; dit geschrift is rijk aan bladzijden, zoo schoon als Multatuli er ooit eene geschreven heeft; het getuigt van de ongebroken kracht eens weerbaren mans; er ademt u eene weldadige frischheid uit tegen. Echter heeft de brochure het gebrek, dat de slordigheid van sommige partijen bij de keurigheit van andere ongunstig afsteekt; de schrijver op menige plaats te veel geeft en te weinig onderstelt; het ontwikkeldst gedeelte des publieks somtijds noodeloos opgehouden wordt. Daardoor ontbreekt aan het werk, als geheel beschouwd, de betrekkelijke volmaaktheid waardoor ook vlugschriften zich behooren te kenmerken. Vreesde ik niet den ernst mijner hoofdbedenking door eene woordspeling te verzwakken, ik poogde mijn oordeel aldus te omschrijven: *Een en Ander* heeft tegen zich, dat men zonder smart er een en ander uit missen zou.

Door personen, die meer aan denkbeelden dan aan vormen hechten, is de opmerking gemaakt dat de heer Dekker in *Een en Ander* eene koningsgezindheid aan den dag legt, waarmede zijne bekende zienswijze in het staatkundige bezwaarlijk overeen te brengen schijnt. En werkelijk zou men in verzoeking komen hem te vragen van waar hij het regt ontleent monarchaal te zijn, gevoelde men niet dat die tegenwerping hem in den grond der zaak meer vereert dan in het naauw brengt.

Ware Multatuli hetgeen men een revolutionair droomer noemt, de democratische republiek zou ook voor Nederland in zijne schatting de ideale regeringsvorm zijn; de logica van het idealisme zou hem zijn telkens wederkeerend *something rotten* in den Staat doen uitbreiden tot de dynastie; onder een anderen vorm en met andere neigingen zou hij den arbeid voortzetten van Pieter de la Court, toen deze onverbeterlijke aristokraat en republikein de voorrede der *Heilsame Politike Gronden en Maximien* schreef. Doch Multatuli's laatste woord is veeleer eene

betuiging van loyaliteit; en reeds voor gij aan dat slotwoord genaderd waart, hadt gij uit zijn mond het uitnemend gestileerd programma vernomen: 'Er is een verzamelingspunt noodig, iemand die de vaan opsteekt, iemand die voorgaat, een Hendrik de IV, wiens witte panache den weg wees ter overwinning. Ja, de wapperende vederbos van een koning, niet de gepluimde slaapmutsen van geachte leden!'

Menigeen zou eerst al zijn geloof aan de toekomst moeten prijsgeven, voor hij die stelling van den heer Dekker onderschrijven kon. Doch al verbaast zij u, uithoofde van hare omgeving, gij erkent niettemin dat zij van een praktischen geest getuigt. Nederland is koningsgezind; zijne grootste kracht, de lof moge voor tweederlei uitlegging vatbaar zijn, is zijne gehechtheid aan een beroemden geslachtsnaam; Java, daarenboven, is eene parel, die uit den aard der zaak in eene kroon voegt. Ziedaar, verbeeld ik mij, sommige der gegevens waarmede Multatuli steeds te rade gaat. Verwijt hem dat hij Droogstoppel zou moeten heeten om aan een feit of drie zoo groote waarde te mogen hechten als hij doet; eisch van den r bereidvaardigheid ten overstaan der gevederboste autokratie: hij zal u uitlagchen. Van de zeven hoofdzonden is hij geen andere zoo afgestorven als die van doktrinair te zijn. Gij, demokraten, roept hij u toe, moogt over duizend jaar terugkomen; leeft de nederlandsche natie dan nog, zoo zullen wij zien in hoe ver zij verdient de republiek te beërven; voorshands en tot zoo lang: Leve de koning!

Steeds heb ik mij in gedachte onder hen geschaard, die allereerst en allermeeft in den heer Dekker den schrijver verklaarden te eeren; en indien ik mij verstout zijn jongste vlugschrift ter spraak te brengen, dan is de litterarische schoonheid van sommige bladzijden het motief van dien overmoed. De anathema's, zoo vaak in zijne *Ideën* hun naar het hoofd geslingerd, die het wagen zijn stijl te bewonderen, schrikken mij niet af. Daartoe ben ik te vast overtuigd dat zelfs de edelmoedigste denkbeelden van den heer Dekker zonder weerklank zouden gebleven zijn in den lande, indien de muzen hem niet gezegend hadden met een buitengewoon talent. Kon ik gelooven dat hij zich van zijne gaaf niet bewust is, mijne

overtuiging zou dezelfde blijven. Krachtiger dan te voren zou zij ontwaken, en (zou ik zeggen) gij zijt een te grooter toovenaar, omdat gij het zijt van geboorte.

Max Havelaar en de *Camera Obscura* zijn twee boeken, die elkander in zekeren zin opheffen. En toch geloof ik dat niemand weigeren zal, ze voor eene poos met elkander te vergelijken. Hetzelfde geslacht heeft beiden populair zien worden, en de nakomeling zal beiden aanvaarden als getuigenissen van hetgeen wij, van dezen tijd, liefgehad en bewonderd hebben.

Aan Hildebrand en aan Multatuli zal door den naneef eene eereplaats worden toegekend onder de prozaïsten onzer dagen. Staan er litterarische historieschrijvers op, die ter wille van den Droogstoppel-type Havelaar nevens Molière stellen, de naneef zal ten gunste der Stastokken opkomen, en zonder moeite zal hij het bewijs kunnen leveren dat Hildebrand de eene klasse niet minder onsterfelijk maakte dan Multatuli het de andere deed. Komt en zegt iemand: De geschiedenis van het Diakenhuismannetje is in onze litteratuur de bloem der sentimentaliteit, het antwoord zal luiden: Toch niet, maar de geschiedenis van Saïdja en Adinde. En zoo zal het voortgaan, van punt tot punt. Meenen eindelijk de Hildebrandianen hunne tegenstanders tot zwijgen te hebben gebragt door te verwijzen naar de miniatuur-schilderijtjes in *Gerrit Witse*, in *'s Winters Buiten*, in *de Familie Kegge*, de vrienden Havelaar's zullen naar Multatuli's *Ideën* grijpen en de lotgevallen van *Woutertje Pieters* opslaan.

Max Havelaar en de *Camera Obscura* hebben dit met elkander gemeen, dat in beiden afgerekend wordt met eene zamenleving. Welk innig menschelijk genot smaakte Hildebrand, toen hij ze naar den vleesche ridiculiseren kon, de filistijnsche kwelgeesten zijner jeugd! Hoe sprong Havelaar's hart in zijn binnenste van blijdschap op, toen Sjaalman met fatsoen de Aglaja op den grond kon laten vallen! Zulke stille tijjgergenoegens verorbert een mensch slechts eenmaal in zijn leven.

De *Camera Obscura* wint het hierin van *Max Havelaar* dat zij minder regtstreeks aanvalt, dat zij niet regtstreeks een pleidooi, dat zij in weerwil van Hildebrand's zich te vaak op den voorgrond stellenden persoon, objektiever is. Daarentegen

verliest zij het, wat ruimte van horizont betreft. Niemand zal ooit van de *Camera Obscura* zeggen dat zij, gelijk *Max Havelaar*, een koninklijk boek verdient te heeten. Zij is een huiselijk boek; een boek met rotterdamsche zijkamers en haarlemsche hofjeswoningen; met noord-hollandsche buitenplaatsen en noord-hollandsche boerestulpen; een fijn, een geestig, een plezierig boek, en ook wel verheven, doch niet verhevener dan de nok van een gereformeerd bedehuis. Bij het verhaal van Saïdja's karbouwen daarentegen, bij de toespraak tot de Hoofden van Lebak, gaat gij regelregt de lucht in, en gevoelt niets anders boven uw hoofd dan het azuur van Insulinde's hemel.

Voorts en voornamelijk, opdat niemand wane dat het eene talent het andere neutraliseert: indien Hildebrand een schalk is, Havelaar is een wreker; en waar de een u een glimlach afperst door zijne ondeugende scherts, doet de ander u pijn, doch weldadig pijn, door zijne meedogenlooze bitterheid. Mij althans is in onze litteratuur, of het moest de aan Vondel toegeschreven lierzang op het overlijden van prins Willem II, het moest de reeds genoemde voorrede van De la Court zijn, geen tweede voorbeeld bekend van zooveel alsem, bij zoo veel kunst, als de heer Dekker slag op slag in één bladzijde, in één volzin, weet zaam te persen. Niemand onzer evenaart hem op dat gebied. Hij is in Nederland de virtuos van het sarkasme.

II

De heer Bosscha deed geen gelukkigen greep, toen hij, de veerkracht onzer natie in de fransche dagen van koning Lodewijk zullende staven, en aanstonds gereed daaruit een grond van bemoediging voor het tegenwoordige en voor de toekomst af te leiden, nog eens ophaalde van de onbaatzuchtigheid der haagsche turfdragers en van de gevatheid der aan den Moerdijk gestationeerde hollandsche matrozen.

Het als bemoedigend aangevoerd matrozevoorbeeld komt in den grond der zaak hierop neder: 'Wij Nederlanders moeten in 1867 niets hopen van het hoofd van onzen Staat, en vooral

moeten wij niet het geringst vertrouwen stellen in den zedelijken moed van de aanvoerders onzer vloot. In 1806 werd door niemand minder dan Rutger Jan Schimmelpenninck ‘hoezee!’ gekommandeerd ter eere van koning Lodewijk, broeder en werktuig van den aartsvijand onzer nationaliteit; en, had het van onze zee-officieren afgehangen, die kreet zou langs de wateren van het Hollandsch Diep, bij 's konings aankomst, luid weergalmd hebben. Toevallig evenwel was in die dagen de tucht aan boord onzer schepen niet van de strengste soort, zoodat de matrozen straffeloos de onschadelijke geestigheid konden wagen: ‘o wee!’ in plaats van: ‘hoezee!’ te roepen.’

Het door den heer Bosscha aangehaald voorbeeld van sprekend nationaal gevoel, ziet men, bewijst juist het tegendeel van hetgeen de schrijver bedoelde. Men leert er uit, dat onze autoriteiten in hooger en lager kring neiging hebben het vaderland er in godsnaam aan te geven, en dat in zulke omstandigheden onze matrozewereld, aangestoken door de karakterloosheid van wie boven haar geplaatst zijn, niet meer kordaatheid overhoudt dan noodig is, om zich over hare magteloosheid te wreken met eene geniepige flauwiteit.

De anekdote der haagsche turfdragers is in hooge mate onwaarschijnlijk. Dat geen enkel lid van dit achtenswaardig gilde zich voor de som van vier dukaten heeft willen laten ‘betjoenen tot paardedienst’, gelijk Multatuli het noemt, dit feit kan niet deugdelijk gestaafd zijn, tenzij de omkoopers-zelf ruchtbaarheid gegeven hebben aan het mislukken hunner schandelijke pogingen; en zij hadden duizend redenen voor één die openbaarmaking te mijden. Voor het verhaal van der turfdrageren belangeloosheid is geen andere waarborg van echtheid voorhanden dan der turfdrageren waarheidsliefde. Zij-alleen kunnen de hen vereerende anekdote in omloop hebben gebragt. Doch neemt men in aanmerking van hoe veel belang het voor hen was, in en na 1813, te kunnen beweren dat zij in 1806 onomkoopbaar bevonden waren, dan zal men, ook zonder de zedelijke waarde dier mannen in het minst te willen verkleinen, niet weigeren te erkennen dat hun getuigenis voorwaardelijk behoort aangenomen te worden.

Bovendien vervalt de heer Bosscha hier op nieuw tot de-

zelfde fout als daareven. Wie hebben gepoogd, de hollandsche turfdragers om te koopen? Welgestelde hollandsche burgers, in Den Haag woonachtige hollandsche edellieden, hebben dit gedaan. En de namen dier edellieden - van de burgers weet men te weinig - zijn voor een deel bekend. Sla in Van der Palm's *Gedenkschrift van de Orde Uder nie* de lijst der ridders of hogere dignitarissen dier instelling op; leg nevens die naamlijst het hoofdstuk Huis des Konings in den *Staats-Almanak* voor 1867 (vroegere jaargangen kunnen insgelijks met vrucht geraadpleegd worden), en gij zult zien dat de vereerders van koning Lodewijk, aan wier verleidelijke aanbiedingen de turfdragers weerstand zullen geboden hebben, de vaders en grootvaders geweest zijn der aanzienlijke Nederlanders die thans grootendeels de omgeving van onzen Souverein uitmaken.

Ongetwijfeld hebben die vaders en grootvaders gehandeld te goeder trouw, en door de meesten onzer zou in hunne plaats vermoedelijk even zoo gehandeld zijn. Het is alleen potsierlijk, een zoo achtenswaardig man als den heer Bosscha het nu levend geslacht moed te hooren inspreken door zich te beroepen op een tijd toen de bloem der natie het Huis van Oranje verloochende, Bonaparte inhaalde, goud veil had voor het uitroepen van den vreemdeling, en alleen de schamele turfdragersbent, naar haar eigen slechts half geloofwaardig voorgeven, nog een zweem had overgehouden van vaderlandsliefde, of althans van gehechtheid aan het Stamhuis. Dit is geen troost- of bemoedigingsgrond, maar het tegendeel. Indien het iets bewijst, het bewijst alleen dat, in dagen van gevaar voor Nederland en Oranje, de heer Bosscha en zijn geslacht op nieuw beproeven zouden de haagsche turfdragers te betjoenen.

III

Al deze denkbeelden zijn denkbeelden van Multatuli, doch gekleed in vreedzaam huismansgewaad; ontdaan van hunne geschubde wapenrusting; ontzwaveld van hetgeen Multatuli's zegswijze een bijmaak geeft die nasmaak heeten mag, en waarvan de heugenis niet spoedig pleegt uit te slijten. Neemt hijzelf het woord, dan klinkt het anders. Dan rijst, doorweven

met allerlei bijtende zinspelingen op de door hem geskalpeerde brochure, de apostrofe:

‘En gijzelf, Bosscha, durft *gij* die matrozen prijzen en die turfdragers, - die, als zij deden wat ge beweert, dan toch, hoe laf en flauw ook, naar turfdragers- en matrozen-manier deden wat zij konden, - gij die één regel vroeger het diep buigen voor een vreemden heerscher, fluweelzacht en hoffelijk, maar waarachtig niet mannelijke ferm of vaderlandslievend, hebt gekwalificeerd als voortvloeiende uit *berekening* of *voorzigtigheid*? ‘Dat is... godverdomme, gemeen!’ zou een matroos zeggen, als hij ten minste aan den Moerdijk zijn hollandsch niet verleerd had. En zoo'n matroos, met zijn ongerijmde taal, zou ik graag de hand geven, al was 't niet in een binnenkamer. Niet omdat ik zijn vloeken mooi vind; niet ook omdat het *baat*; maar wijl het dan toch aangenaam afsteekt bij de oudwijsche praat die wij uit fatsoenlijke kringen te hooren, en in sommige brochures te lezen krijgen. En uit *zulke* kringen, waar men vier dukaten kan besteden om een turfdrager te verleiden tot felonie, uit zulke kringen zal de leus uitgaan die 't vaderland bewaren moet voor slavernij? Dat is inderdaad zeer bemoedigend! Zijn de lui opgehangen die 3200 dukaten boden aan de turfdragers? Dit verhaalt Bosscha niet. O neen, die heeren noemt hij *voorzichtig, beleidvol*.’

Op meer dan één plaats erkent Multatuli, dat de brochure *Pruissen en Nederland* hier en ginds eene aan haar formaat schier evenredige kordaatheid ademt. Het is hem niet te doen een persoon te kwetsen, maar de bovenste laag eener geheele schuldige zamenleving; en meesterlijk is de wijze waarop hij dit doel bereikt. Een knal gelijk klinkt het ruwe vloekwoord van den matroos door 's heeren Bosscha's welgemeubelde vertrekken, waarin juist een talrijk en wellevend gezelschap den avond doorbrengt. De gasten, ongewoon op zulk eene plaats zulke taal te vernemen, zien om en op. De verontwaardigde oogopslag der meesten spelt de vraag: ‘Wat wil die vlegel hier?’ Doch reeds is Janmaat man van de wereld geworden, even weldenkend en welopgevoed als zij zelf. ‘Heeren en dames,’ zegt hij, ‘meent niet dat ik een vriend van vloeken

ben, of aan de kracht van zulke stopwoorden geloof sla. Ik gevoelde alleen behoefte aan een treffenden vorm om u bekend te maken met mijn oordeel over *uwe* konversatie.’

IV

Wij herlazen eene plaats, waar Multatuli den heer Bosscha laakt; hier is er eene, dertig bladzijden verder, waar hij hem bijna prijst:

‘Niet ongepast en zeer sprekend, ja flinker dan men in zoo'n fluweelige brochure verwachten zou, vergelijkt de heer Bosscha ons bij een *egel, den samengerolden stekelbal, waaraan de wolf zijn muil niet waagt*. 't Klinkt hard, als men zoo lang op vlag, standert, munt en zegel voor leeuw gespeeld heeft, nu ten laatste, bij de eerste gelegenheid de beste dat de leeuwerigheid terdege kon te pas komen, op eenmaal te worden verwezen tot den rol van stekelvarken. Maar, het zij zoo! Wanneer er scherpte noodig is, en ze is niet te wachten van klauw of tand, moet men zich met pennen behelpen. En daarom ook schrijf ik.’

In de geschriften van den heer Bosscha, en niet alleen in de zijne, zal men naar de wedergade zulk eener manier van zich uit te drukken vruchteloos omzien. En geen wonder: de heer Douwes Dekker is de eenige onder ons, die aldus weet te schrijven. Hij is zonder evenknie in het smeden van woorden, of verlengstukken van woorden, tot aanduiding eener geheele reeks denkbeelden. En weder is hij daarin het gelukkigst, wanneer zijne bitterheid hem bezielt. Door middel van één tweeletterig voorvoegsel drukt hij al zijne minachting voor den parlementairen regeringsvorm uit (mogen de gestelde magten hem dien smadelijken toon ten goede houden!), wanneer hij onzen konstitutionelen vorst een ‘beministerd’ koning noemt. Door middel van één tweesybig achtervoegsel stelt hij onze nationale snoeverij ten toon, wanneer hij van onze ‘leeuwerigheid’ gewaagt. Door middel van één schier onnaspeurlijke wending herschept hij een armoedig beeld in eene bron van welsprekendheid, wanneer hij 's heeren Bosscha's ‘egel’ met voorgewende oudhollandsche rondheid een ‘stekelvarken’ noemt.

In den aanvang leest men over zulke dingen heen, en weet men zich geen rekenschap te geven van het opwekkelijke, of hoe zal ik het noemen, in Multatuli's stijl. Doch is men bij eene tweede of derde lezing min of meer achter het geheim des auteurs gekomen, dan bewondert men zijn talent en, in dat talent, den rijkdom der vaderlandsche taal.

Al is de wraakzucht eene onmenschenlijke, neen, eene menschenlijke maar onbeminlijke eigenschap, zij verrigt somtijds wonderen; en wonderen, dit weten wij, dwingen tot eerbied. Van dien aard is het gevoel waarmede men Multatuli gebruik ziet maken van het beeld, door hem bij den heer Bosscha geborgd. Eerst duidt hij het slechts vlugtig aan, en maakt er zich met een: 'Het zij zoo!' schijnbaar af. Doch hij houdt het verborgen onder zijn kleed, aan zijne borst; het is hem een klewang geworden; en wanneer gij er het minst op voorbereid zijt, zult gij hem de gewapende hand te voorschijn zien rukken uit hare schuilplaats en zal hij u eene eerste wond toebrengen. Stel u slechts in de plaats van den heer Bosscha en lees, met toepassing op u zelf, de volgende bladzijde:

'Hoe, men zou geestdrift van het volk verlangen? Maar daartoe zou behooren geestkracht, die er niet is; overtuiging, die niet bestaat; vertrouwen, dat geschokt en vernietigd is; mannelijkheid, liefde, trouw, altemaal gevoelens die gekrenkt werden en beleedigd en vertrapt sedert jaren, door hen juist welke thans, *nu er nood is*, zich op die aandoeningen beroepen. Wat deed de Regering, wat deden de tweehonderd mannen, die sedert 1848 zich opwierpen tot voorgangers van dat volk; welke aanspraken verwierven zij zich op offergeest, op heldenmoedige verdediging van het bestaande? Welvaart, levensgeluk, genot, alles vloeide, met verkrachting der natuurwet, naar boven. De geest van associatie, toegepast op Kapitaal, maar niet toegepast op den Arbeid (en misschien kan dat nog niet), doet ten onzent weinigen leven van veler inspanning. Het welwillend, gemoedelijk patronaat-stelsel is in ons land averegts aangenomen: de cliënten voeden den patroon. Ik had er niet tegen, als daar tegenover stond: regt van den cliënt op bescherming, op ondersteuning. Maar dat regt is niet beschreven, en dorre harten erkennen geen onbeschreven regt.

Elders heb ik gezegd en bewezen, dat een nederlandsch werkman beneden den neger staat, dat zijn toestand de zwaarste slavernij is, die men zich denken kan. En dien slaven roept men nu toe: Op, op, het Vaderland is in gevaar (dat wil zeggen *onze* welstand, *onze* rust is in gevaar); op, het Vaderland roept; slaven waart ge, slecht gevoed waart ge, dom en stomp waart ge, onze geldmaak-machines waart ge, dat alles is waar, doch het Vaderland is in gevaar, op... op... allemaal op! Op... en verandert u nu eens in een ommezien voor *ons* plezier in stekelvarkens!’

Is het gedaan? Goedhartigen die gij zijt! Wanneer Multatuli voor een keer een oud-hoogleraar en oud-minister in de borst grijpt, laat hij hem voor al het goud der wereld niet weder los. Gelijken wij den opgerolden stekelbal waaraan de wolf zijn muil niet waagt? Is het u ernst met de keus van het beeld? Ziehier welke toepassing in dat geval volgens mij, Multatuli, van uwe allegorie te maken ware:

‘De toekomstige laagheid wordt reeds voorbereid door zulke vervloekte frases, thans nu er nog geen oorlog is, nu 't de vraag blijft of er oorlog komen zal. Wat zal het gevaar zelf, als 't voor de deur staat, den voorgangers van ons volk in de pen geven? Mag men op eenigen grond iets goeds verwachten van oproepingen tot geestdrift, uitgegaan van zulke zijde? En is 't niet te voorzien dat het volk, zoo lang bedrogen door frasen, eindelijk, bij 't lezen van de egel-vergelijking, in woede uitroept: Vlieg dan zelf naar de grens, gij, en verander zelf in een stekelvarken!’

Een matroos, die aan den Moerdijk zijn hollandsch niet verleerd had, zou van deze wending zeggen: ‘Dat is, g-v-d-e, mooi!’ Een jager of een polsdrager gaf welligt de voorkeur aan het zinnebeeld van het haas, dat de volle laag gekregen heeft en het daarmee stellen kan. Wij, ons houdend aan de formule van daareven, zijn zoo kern- of zoo teekenachtig niet. Er is iets javaansch, vergenoegen wij ons te zeggen, in de wijze waarop Multatuli den heer Bosscha afmaakt; iets aziatisch, dat aan het palestijnsch verhaal van Rigteren III herinnert: ‘Toen riepen de kinderen Israels tot den Heere, en de Heer verwekte hun eenen redder Ehud, den zoon van

Gera, een Benjaminit, een man die linksch was.... Ehud nu had zich een dolk laten vervaardigen, aan twee kanten snijdend, ter lengte van eene span, en hij gordde dien aan onder zijne kleederen, aan zijne regterzijde. Eglon nu, de koning van Moab, was een zeer zwaarlijvig man. En Ehud ging naar hem toe en zeide tot hem: Ik heb een woord van God aan u, - Toen stond de koning van Moab op van den zetel. En Ehud strekte zijne linkerhand uit en nam den dolk van zijne regterzijde, en duwde dien in 's konings buik, zoodat ook het gevest inging na het lemmer.'

V

Toen ik *Een en Ander* nog slechts eenmaal gelezen had, was mijn indruk dat de heer Dekker grooter meesterschap aan den dag had gelegd door zijne grepen in, dan door zijn grijpen naar 's heeren Bosscha's brochure. Had het vlugschrift *Pruissen en Nederland* zoo zeer de aandacht van onze landgenooten getrokken, dat het op zijne beurt eene aandachtige beschouwing verdiende? Hadden de gronden van bemoediging, door den heer Bosscha opgesomd, de natie in toemelooze geestdrift doen ontsteken? Sneden zijne vermaningen niet somwijlen hout en, liepen er enkele drogredenen onder, waren wij aan die soort van redenen niet gewend?

Doch na eene poos ben ik tot andere gedachten gekomen Neen, de heer Douwes Dekker, die in niets naar een kloosterling zweemt, heeft met het schrijven van *Een en Ander* geen monnikewerk verrigt. Zijn geschrift is de daad van een goed burger en een loyaal tegenstander. Toen de auteur van *Onderzoek en Phantasie* in zijne met eene gard geschreven voorrede Hildebrand getuchtigd had, zeide de heer Thorbecke in den *Letterbode*: 'De heer Geel schijnt te hechten aan den steller, wiens stukje hij aldus eert; een wezenlijk talent zoekt zulk een regter.' Daarmede kan ook de heer Bosscha zich troosten.

Multatuli heeft hem niet gesmaad, maar eerlijk gevonnisd. Voorshands, dat spreekt, houden allen het met den heer Dekker, die niet alleen in deze zaak het laatste, maar ook het

fierste woord gesproken heeft. Het is zoo, met bitterheden, met litterarisch talent, met onvergankelijke bladzijden, kunnen wij ons de Pruisen slechts in zoo ver van het lijf houden, als die bladzijden, hetgeen niemand in de eerste plaats van de schrijfkunst des heeren Bosscha beweren zal, getuigen van eene eigene taal en een eigen volk. Doch laat de toegeworpen handschoen opgenomen worden, en gij zult zien!

Eenmaal is het den heer Dekker overkomen, te worden verloochend in eene memorie van toelichting, waarin tot aanbeveling eener kultuurwet welke Max Havelaar de kroon opzette, uit averegtsche politiek meer bewijskracht toegekend werd aan de aarzelingen van konservatieven, dan aan het met bloed geschreven getuigenis van den welsprekendste der liberalen.

Van den heer Bosscha, daarvan houd ik mij overtuigd, heeft Multatuli dergelijke miskennis niet te vreezen. *Nogmaals Pruisen en Nederland* zal de titel luiden van een geschrift, aan rijkdom van feiten degelijkheid van argumenten parend. Zweeg de heer Bosscha, of zwegen de zijnen in zijne plaats, dat zwijgen zou eene regtvaardiging zijn die wij Multatuli niet toewenschen. Het zou van te veel kracht getuigen aan den eenen, van te blijkbaar onvermogen aan den anderen kant. Gekozen of gedeeld moet er worden. Vreest gij dat de natie op Multatuli vertrouwe, zoo boezem haar vertrouwen op kroon en ministers in.

1867.